

anadolum
eKampüs
ve
anadolu mobil
dilediğin yerden,
dilediğin zaman,
öğrenme fırsatı!

(ekampus.anadolu.edu.tr)

(mobil.anadolu.edu.tr)

ekampus.anadolu.edu.tr

Takvim

Duyurular

Ders
Kitabı (PDF)

Epub

Htmls

Mobi
Kitap

Sesli Kitap

Canlı Ders

Video

Ünite
Özeti

Sesli özet

Sorularla
Öğrenelim

Alıştırma

Çözümlü
Sorular

Deneme
Sınavı

Tartışma
Forumu

Çıkış Sınav
Soruları

Sınav Giriş
Bilgisi

Sınav
Sonuçları

Öğrenci
Toplulukları

G, ! Q I , , 1 1

1

Açıköğretim Sistemi ile ilgili
merak ettiğiniz her şey AOS Destek Sisteminde...

- S Kolay Soru Sorma ve Soru-Yanıt Takibi
- O Sıkça Sorulan Sorular ve Yanıtları
- @ Canlı Destek (Hafta içi Her Gün)
- O Telefonla Destek

aosdeslek.anadolu.edu.tr

AOS DESTEK Sistemi İletişim ve Çözüm Masası

0850 200 46 10

www.anadolu.edu.tr

ÖtAOFAnadolum /Anadolu_Univ & instagram.com/anadoluuniv

Bölüm 1

Temel Kavramlar

öğrenme çıktıları	1. Önemli Kavramlar 1. Bilgi, enformasyon ve veri kavramlarını ayırt edebilme	2. Bilgi İşleme Modeli ve Bilgi İşleme Süreçleri 2. Bilgi işleme süreci ve aşamalarını örneklerle tanımlama
	3. Bilgisayarların Bileşenleri 3. Bilgisayarları oluşturan bileşenleri sıralayabilme	4. Bilgi İşleme ve Teknoloji 4. Bilgi işleme sürecinde teknolojinin oynadığı rolü açıklayabilme
	5. Sosyal Hayatta Teknoloji 5. Teknolojinin sosyal yaşam üzerindeki etkilerini tanımlayabilme	

Öğrenme çıktıları

Bölüm içinde hangi bilgi, beceri ve yeterlikleri kazanacağınızı ifade eder.

Bölüm Özeti

Bölümün kısa özetini gösterir.

Sözlük

Bölüm içinde geçen önemli kavramlardan oluşan sözlük ünite sonunda paylaşılır.

Karekod

Bölüm içinde verilen karekodlar, mobil cihazlarınız aracılığıyla sizi ek kaynaklara, videolara veya web adreslerine ulaştırır.

Tanım

Bölüm içinde geçen önemli kavramların tanımları verilir.

Dikkat

Konuya ilişkin önemli uyarıları gösterir.

Neler Öğrendik ve Yanıt Anahtarı
Bölüm içeriğine ilişkin 10 adet çoktan seçmeli soru ve cevapları paylaşılır.

Öğrenme Çıktısı Tablosu

Araştır/İlişkilendir/Anlat-Paylaş

İlgili konuların altında cevaplayacağınız soruları, okuyabileceğiniz ek kaynakları ve konuyla ilgili yapabileceğiniz ekstra etkinlikleri gösterir.

Yaşamlı İlişkilendir

Bölümün içeriğine uygun paylaşılan yaşama dair gerçek kesitler veya örnekleri gösterir.

Araştırmalarla İlişkilendir

Bölüm içeriği ile ilişkili araştırmaların ve bilimsel çalışmaları gösterir.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI

ANADOLU
ÜNİVERSİTESİ

Sporda Psikososyal Alanlar I

Editör

Prof.Dr. Canan KOCA

Yazarlar

Prof.Dr. İbrahim YILDIRAN

BÖLÜM 1 Dr.Öğr.Üyesi Osman Tolga ŞİNOFOROĞLU

Prof.Dr. Ahmet TALİMCİLER

BÖLÜM 2 Prof.Dr. Canan KOCA

Doç.Dr. Serdar KOCAEKŞİ

BÖLÜM 3 Seren AKINCI ÖZDURULMUŞ

Prof.Dr. İbrahim YILDIRAN

BÖLÜM 4 Doç.Dr. Gülfem SEZEN BALÇIKANLI

Doç.Dr. Mustafa Yaşar ŞAHİN

Alperen HALICI

BÖLÜM 5 Aylin UĞURLU

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI

ANADOLU
ÜNİVERSİTESİ

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 4054

AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2836

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2020 by Anadolu University

All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

Grafik Tasarım ve Kapak Düzeni

Prof.Dr. Halit Turgay Ünalın

Öğretim Tasarımcısı

Dr.Öğr. Üyesi Halil Cem Sayın

Dil ve Yazım Danışmanı

Öğr.Gör. Kevser Candemir

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Öğr.Gör. Sıdika Şen Gürbüz

Grafikerler

Ayşegül Dibek

Gülşah Karabulut

Dizgi ve Yayına Hazırlama

Yasin Özkır

Handan Atman

Kader Abpak Arul

Gözde Soysever

Nihal Sürücü

SPORDA PSİKOSOSYAL ALANLAR I

E-ISBN

978-975-06-3870-1

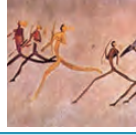
Bu kitabın tüm hakları Anadolu Üniversitesi'ne aittir.

ESKİŞEHİR, Eylül 2020

3515-0-0-0-2009-V01

İçindekiler

BÖLÜM 1 Spor Tarihi I

Giriş	3
Spor Teriminin ve Sportif Hareketin Kökeni ...	3
Spor Teriminin Kökeni ve Anlam	
Gelişimi	3
Sportif Hareketin Kökeni ve Farklı	
Yaklaşımlar	5
Antik Çağ'da Beden Eğitimi, Spor ve	
Olimpiyat Oyunları	9
Antik Çağ'da Sporun Anlamı ve	
Olimpiyat Oyunları	9
Antik Olimpiyat Oyunlarında Spor	
Disiplinleri	12
Yeniçağ'da Beden Eğitimi ve Öncüleri	15
Rönesans'tan Aydınlanma'ya Beden	
Eğitimi	16
Beden Eğitiminin Öncüleri ve Kurumları	17
Yakın Çağ'da Cimnastik Akımları ve	
Modern Sporun Doğuşu	18
Cimnastik Akımları ve Öncüleri	19
Modern Sporun Doğuşu ve Prensipleri...	22
Modern Olimpiyatların Kuruluşu	24
Modern Olimpiyatların Kuruluşuna Yol	
Açan Faktörler	24
Baron Pierre Coubertin ve Modern	
Olimpiyatların Kuruluşu	26

BÖLÜM 2 Spor Sosyolojisi I

Giriş	37
Spor, Toplum ve Kültür	37
Spora Sosyolojik Bakış	38
Toplumsal ve Kültürel Bir Olgu	
Olarak Spor	43
Spor ve Sosyalleşme	45
Spora Yönelik Sosyalleşme	46
Spor Yoluyla Sosyalleşme	48
Spor ve Toplumsal Cinsiyet	51
Toplumsal Cinsiyet ve Spor ile İlgili	
Temel Kavramlar	52
Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	
Alanları	53
Toplumsal Cinsiyete Duyarlı	
Antrenör	57

BÖLÜM 3 Spor Psikolojisi I

Giriş	69
Spor ve Egzersiz Psikolojisinin Temel Kavramları ve Sporda Psikolojik Performans ..	69
Spor Psikolojisi Tarihçesi	69
Egzersiz Psikolojisi	70
Spor Psikolojisinin Amaçları	70
Spor Psikoloğu	74
Çocuk Sporlarında Antrenörlük	76
Çocuk ve Genç Sporcuların Spora Katılma ve Bırakma Nedenleri	77
Çocuk ve Genç Sporcuların Sporu Bırakmalarını Engelleme Yöntemleri ..	78
Motivasyonel İklim	80
Çocuk Sporlarında Antrenörlüğün 12 İlkesi	82
Sporda İletişim	84
İletişim	85
İletişim İşlemi	86
İletişim Şekilleri	87
Etkili İletişim Yöntemleri	89
Verimli İletişim	91

BÖLÜM 5 Sporda Koruma I

Giriş	131
Sporda Koruma Temel Kavramlar	131
Çocuk Koruma	131
Sporda Çocuk Koruma	133
Taciz ve İstismar	134
Güvenli Spor	135
Sporda Koruma Alanında Hak Temelli Anlayış	136
Uluslararası Çocuk Hakları	136
Uluslararası Spor Politika Belgelerinde Spora Katılım Hakkı	140
Sporda Çocuk İstismarı ve Türleri	141
Fiziksel İstismar	142
Duygusal İstismar	143
Cinsel İstismar	145
İhmal	146

BÖLÜM 4 Sporda Fair Play I

Giriş	105
Fair Play: Kavram ve Kapsamı	105
Fair Play Kavramının Gelişimi	105
Fair Play Kavramının Kapsamı	106
Fair Play Kavramının Türkiye Serüveni...	108
Fair Play Anlayışının Tarihsel Gelişimi	110
Antik Çağ'da Fair Play Anlayışı	110
Orta Çağ'da Fair Play Anlayışı	111
Modern Fair Play Anlayışının Gelişimi	112
Fair Play Anlayışında Gerileme Süreci	114
Dünyada ve Türkiye'de Fair Play Kuruluşları ve Fair Play Ödülleri	116
Uluslararası Fair Play Komitesi (CIFP)	117
Avrupa Fair Play Birliği (EFPM)	118
TMOK Fair Play Konseyi	120

■ Önsöz

Sevgili öğrenciler,

Modern toplumlarda spor, kitleselliği, gör-selliği, endüstriyelliği ve küreselliği açısından en önemli toplumsal kurumların başında gel-mektedir. Fiziksel performansı geliştirmek, yenmek ve yenilmek ya da eğlenmekten öte anlamlara sahip olan spor, toplumun tarihsel, sosyal, kültürel ve politik yapısından etkilenen aynı zamanda bu yapıyı etkileyen, spora farklı konumlarda katılan bireylerin yaşamlarını bi-çimlendiren bir toplumsal olgudur.

Spor, çocukların toplumsal değerleri ve temel yaşam becerilerini kazanabilecekleri önemli bir sosyalleşme alanıdır. Bununla birlikte, ta-rihsel, sosyal ve kültürel faktörler çocukların ve gençlerin spora katılımlarında ya da sporu bırakmalarında etkilidir. Örneğin, toplumsal cinsiyet kalıp yargılar, kız ve oğlan çocukların sporda kendi potansiyellerini gerçekleştirme-lerini engelleyebilmekte ve olumsuz dene-yimler neticesinde sporu bırakmalarına neden olabilmektedir. Antrenörlerin, bu kitapta vur-gulanan sosyal ve kültürel farkındalığı içeren sosyal yeterliliğe ve toplumsal cinsiyete du-yarlılığa sahip olmaları kız ve oğlan çocukları-nın güvenli ve eşit bir ortamda spora (düzenli) katılmalarında önemli bir belirleyendir.

Bireyin psikolojik ve sosyal gelişiminde belir-leyici olan çocukluk ve gençlik dönemi, spora katılımın sürekliliğinin sağlanmasında kritik öneme sahiptir. Antrenör, bu kitapta sunulan spor psikolojisinin bilgi ve uygulamalarını kul-lanarak çocuk ve gençlerin spora katılmalarına ve sporu bırakmalarına etki eden faktörleri, sportif performanslarını etkileyen kişiliklerini, motivasyonlarını, algılarını, kaygılarını, stres-lerini anlayabilir, onlarla etkili iletişim kurabi-lir ve temel psikolojik ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bir antrenman ortamı oluşturabilir.

Uluslararası spor politikalarının geliştirilmesi-ne rehberlik eden, Türkiye'nin imzacı olarak taraf olduğu birçok uluslararası sözleşme ve düzenlemede spora katılımın cinsiyet, yaş, et-nik köken, kültürel ve sosyal geçmiş gibi özel-likler gözetilmeksizin tüm bireyler için temel bir hak olduğu belirtilmiştir. Bütün sporcula-rın, herhangi bir ayrımcılığa ve kötü muame-leye maruz kalmaksızın, her türlü şiddetten uzak, saygı ve eşitliğin hakim olduğu güvenli spor ortamına katılım hakkı vardır. Bu kitapta sunulan sporda koruma programları, sporcuların spora katılım haklarının güvence altına alındığı ve esenliklerinin gözetildiği güvenli ortamlar yaratılmasında antrenörün sorumlu-luklarını içermektedir.

Bu kitabın katılım odaklı, sporunun esenliği merkezli, adil, eşit ve güvenilir spor ortamları-nı oluşturabilmelerinde ve sporculara fair play anlayışını öğretebilmelerinde antrenörler için faydalı olacağına inanıyorum.

Editör

Prof.Dr. Canan Koca

Ülkelerin her alanda olduğu gibi spor alanında da uluslararası düzeyde rekabet edebilirliği ve yeniliklere öncülük edebilmesi, yetiştirdiği nitelikli insan gücüyle ilişkilidir. Spor eğitime ilişkin gerekli bilgi, beceri ve yeterliliğe sahip yetkin antrenörlerin yetiştirilmesinde yenilikçi ve nitelikli eğitim modellerinin önemli rol oynadığı bilinmektedir. Şüphesiz ki sektörde ihtiyaç duyulan nitelik ve nicelikte insan kaynağının yetiştirilmesinde ise nitelikli eğitim modelleri ve yaklaşımlarına atfedilmektedir. Spor alanında da beşerî sermayenin ülkelerin sportif başarıların arttırılmasında, devamlılığın sağlanmasında ve yapısal değişiminde önemli tartışmasıdır. Nitekim, eğitim düzeyinde nitelik arttıkça beşerî sermayenin niteliklerinin de artacağı ve bunun da hayat boyu eğitim ile mümkün olabileceği unutulmamalıdır. Bilindiği gibi, 21. yüzyılda bilişim teknolojileri sayesinde artık yaygın olan hayat boyu eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde uzaktan eğitim önemli bir yer tutmaktadır. Spor alanında hayat boyu eğitim ile birlikte uzaktan eğitimin etkin kullanımı, antrenör eğitiminde fırsat eşitliğinin oluşturulması, yaşam kalitesinin arttırılması, sosyal eşitsizliklerin azaltılması gibi sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde de önemli rol oynadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca yakın zamanda yaşamaya başladığımız Covid-19 salgını sürecinde özellikle uzaktan eğitimin önemi bir kez daha anlaşılmıştır.

Ülkelerin sportif başarılarının elde edilmesinde ve devamlılığın sağlanmasında önemli rol oynayan aktörlerden biri de antrenörlerdir. Avrupa Birliği Konseyine göre antrenör; performans, rekreasyon ya da sağlık amacıyla bilgi ve becerilerini ortaya koyarak, spor eğitimini planlayan ve güvenli bir ortamda bireylere eğitim veren, rehberlik eden kişidir. Çağdaş toplumlarda antrenörler, yalnızca antrenmanları planlayan, uygulayan teknik bir eleman değil aynı zamanda sporculara, katılımcı bireylere ve topluma rehberlik eden ve rol model olan bireyler olarak gösterilmektedir. Antrenörlerden beklenen bu toplumsal roller, nitelikli bir antrenörün tüm özellikleriyle tanımlanmasını ve bu çerçevede hazırlanan antrenör yetiştirmeye yönelik eğitim politikalarının hayata geçirilmesini gerektirmektedir. Son yıllarda, başta Avrupa Birliği olmak üzere pek çok ülkede sektördeki antrenör ihtiyacını karşılamak, nitelik ve niceliğini arttırmak amacıyla antrenör yetiştirmeye yönelik çeşitli eğitim modellerinin geliştirilmekte ve uygulanmakta olduğu görülmektedir.

Gençlik ve Spor Bakanlığımız; ülke genelinde spor federasyonları ile iş birliği içerisinde spor federasyonlarına bağlı antrenör ve eleman yetiştirilmesinde toplumun her kesimine eşit eğitim olanakları sunan bir kurumdur. Bakanlığımız, bu süreç içerisinde dünyada ve Avrupa'da yaşanan gelişmeler doğrultusunda ülke gerçeklerini ve antrenör eğitimindeki gelişmeleri takip ederek, antrenör yetiştirmeye yönelik eğitim politikalarında daha nitelikli eğitim ve öğretim taleplerinin karşılanmasında ve geliştirilmesinde en güçlü kurum olma özelliğini de korumaktadır.

Dünyada spor ve rekreasyon sektöründe yaşanan son gelişmelere bağlı olarak ülkemizde de bu gelişmelere uygun politikaları hayata geçirebilmek amacıyla antrenör eğitimi alanında önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu değişikliklerin temel ve öncelikli basamağını ise antrenörlerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin çalışmalarımız oluşturmaktadır. Bu çalışmalarımızın başında yürürlüğe giren Antrenör Eğitimi Yönetmeliği kapsamında hayata geçirilen toplumun her kesimine eşit biçimde eğitim olanakları sunabilmek için tercih edilen uzaktan eğitim modeli ve modüler eğitimidir. Bu doğrultuda Bakanlığımız, antrenör eğitimlerinin daha nitelikli bir biçimde sunulması amacıyla antrenör adaylarının kazanım ve yeterliliklerinin üst düzeye çıkarılması, eğitim ortam ve süreçlerinin geliştirilmesini hedefleyerek, Antrenör Eğitimi (Temel Eğitim) Müfredat Programını antrenörlük kademeleri itibarıyla Avrupa Yeterlilik Çerçevesine uygun şekilde güncelleyerek antrenör eğitiminde uygulanacak olan uzaktan eğitim sisteminde kullanılmak üzere modüler eğitime uyumlu kitapların hazırlanması çalışmalarını hayata geçirmiştir.

GSB Spor Eğitimi ve Bilim Kurulumuz iş birliğiyle gerçekleştirilen bu çalışmaların ürünü olarak ortaya çıkan Antrenör Eğitimi Müfredat Programı ve modüler eğitime uyumlu kitaplar başta Bakanlığımız olmak üzere, Spor Federasyonları ve Spor Bilimleri Fakülteleri için antrenör yetiştirmeye yönelik eğitim programlarının geliştirilmesinde temel bir referans oluştururken; antrenörlerimiz için de kişisel ve mesleki gelişim konusunda bir rehber niteliği taşıyacaktır.

Kısa süre içerisinde gerçekleştirilen bu çalışmalarda emeği geçen çok değerli GSB Spor Eğitimi ve Bilim Kurulu üyelerine, Bakanlığımız çalışanlarına, akademisyenlere ve eğitim ile ilgili tüm paydaşlarımıza teşekkür eder; bu önemli çalışmanın antrenörlerimize ve ülkemize hayırlı olmasını temenni ederiz.

Gençlik ve Spor Bakanlığı

Bölüm 1

Spor Tarihi I

öğrenme çıktıları

Spor Teriminin ve Sportif Hareketin Kökeni

- 1 Spor teriminin köken ve anlam gelişimini açıklayabilme
- 2 Sporun kökeni ve ilgili farklı yaklaşımları ifade edebilme

Yeni Çağ'da Beden Eğitimi ve Öncüleri

- 6 Yeni Çağ'da beden eğitiminin anlam ve önemini ifade edebilme
- 7 Yeni Çağ'da beden eğitiminin öncülerini ve işlevlerini açıklayabilme

Modern Olimpiyatların Kuruluşu

- 10 Modern Olimpiyatların kuruluşuna yol açan faktörleri tanımlayabilme
- 11 Modern Olimpiyatların kuruluş amaçlarını ve felsefesini açıklayabilme

Antik Çağ'da Beden Eğitimi, Spor ve Olimpiyat Oyunları

- 3 Antik Çağ'ın değişik dönemlerinde spora yüklenen anlamı ifade edebilme
- 4 Antik Olimpiyat oyunlarına katılım kriterlerini listeleyebilme
- 5 Antik Çağ Olimpiyat oyunlarında yarışma disiplinlerini açıklayabilme

Yakın Çağ'da Cimnastik Akımları ve Modern Sporun Doğuşu

- 8 Yakın Çağ cimnastik akımları arasındaki temel farklılıkları açıklayabilme
- 9 Endüstri devrimiyle sporda meydana gelen değişimleri açıklayabilme

Anahtar Sözcükler: • Sporun Kökeni • Olimpiyat Oyunları • Cimnastik Akımları • Modern Spor

GİRİŞ

Bugün spor branşları olarak bildiğimiz çoğu etkinliğin aslında insanlığın genel gelişim sürecinde biyolojik varlığını devam ettirebilmek için ürettiği fiziksel aktivitelerden spora evrildiğini söylemek mümkündür. Başlangıç noktası olarak hangi hareket formlarının alınması gerektiğine dair görüşler ise farklılık göstermektedir. Spor terimi ise bilinen aksine sportif uygulamaların tarihsel derinliğine bakıldığında oldukça yenidir. Bununla birlikte terimden önceki fiziksel aktivitelere de “spor” denilmesi yaygın bir anlayıştır. İnsanlığı yeni bir yaşam tarzıyla buluşturan Tarım Devrimi, sporda sonraki dönemlerde söz konusu olacak uygulama biçimleri ve nedenleri konusunda belirleyici olmuştur. Uygulama biçimleri nasıl olursa olsun, spora yönelik motivasyonlar ile bireysel ya da toplumsal beklentiler tarihsel süreçte büyük değişikliklere uğramamıştır. Sporun biyolojik, dinsel, askeri, sosyal, psikolojik, siyasal, ideolojik ve ekonomik uygulama nedenlerine günümüz toplumlarında da rastlamak mümkündür. Tarihsel süreç, bu nedenler etrafında biçimlenmiş büyük yarışma organizasyonlarına da sahne olmuştur. Spor tarihi aynı zamanda yasaklamaların, yeniden doğuşların, biçim ve yön değiştirmelerin, dışlayıcılıkların da tarihidir. Spor tarihinin bu bölümünde, tarih öncesi çağlardan Yakın Çağ sonuna kadar sporun gelişim süreci ortaya konulmaktadır.

SPOR TERİMİNİN VE SPORTİF HAREKETİN KÖKENİ

Sportif aktivitelerin tarihi insanlıkla yaşıt tutulmaktadır. Tüm bu etkinlikleri kapsayıcı, tanımlayıcı “spor” teriminin ilk formları ise Ortaçağ kaynaklıdır. Fakat spor terimi; sporu konu edinen tüm disiplinler tarafından, terim olarak ortaya çıkışından önceki tüm devirlerin fiziksel aktivitelerini tanımlamak için sıklıkla kullanılmaktadır. Bu durum, eski kültürlerin spor anlamında kullandıkları kavramları gölgede bırakmaktadır. Dolayısıyla bu başlık altında spor terimi öncesi değişik kültürlerin “sportif” fiziksel etkinliklerine ne ad verdikleri anımsatıldıktan sonra spor teriminin kökeni ve gelişimi ele alınacak, ardından insanlığın genel gelişim süreci içinde spora köken oluşturabilecek hareket formlarının izleri sürülecektir.

dikkat

Kökeni tarih öncesi çağlara dayanan sportif aktiviteler karşısında “spor” terimi ancak Ortaçağ’dan itibaren şekillenmeye başlamıştır.

Spor Teriminin Kökeni ve Anlam Gelişimi

Antik Yunan vücut kültüründe sporcunun karşılığı bugün de kullandığımız “atlet” teriminin önceli olan “athletes”dir ve tam olarak “yarışmacı” demektir. Yarışma veya müsabaka anlamında ise “athlos” ve “agon” kullanılmaktadır. Sporcu ve yarışma için kullanılan athletes ve athlos terimleri, “athlios” fiilinden gelmektedir ki acı çeken, zahmet çeken, zorluklara katlanan anlamına gelmektedir. Dolayısıyla athletes yani yarışmacı terimi, zorlu ve zahmetli süreçlerden geçerek beceri geliştirmiş, yarışan, mücadele eden kişiyi ifade etmektedir. Bu dönemde var olan “gymnastes” terimi ise sporcu değil, spor eğitmenini tanımlamaktadır. Spor terimine denk gelen ve bugün de farklı anlam yükleriyle kullanım alanı bulan Eski Roma terimi ise “egzersiz”dir. Terim MÖ 2. yüzyıldan itibaren Klasik Latince de mevcuttur ve daha çok askeri talim ve alıştırma terimi olarak kullanılmaktadır. “Vücut egzersizleri” birleşimiyle de sportif etkinlikler karşılığı kullanılmıştır. Eski Roma’da spor oyunları karşılığı olarak kullanılan bir diğer kavram “ludus”tur. Ludus; tatil günlerinde yapılan oyun, eğlence ve sporlar anlamına gelmektedir.

dikkat

Çağımızda spora ilişkin olarak kullanılan “atlet”, “cimnastik” ve “egzersiz” terimlerinin kökeni Antik Çağa dayanmaktadır.

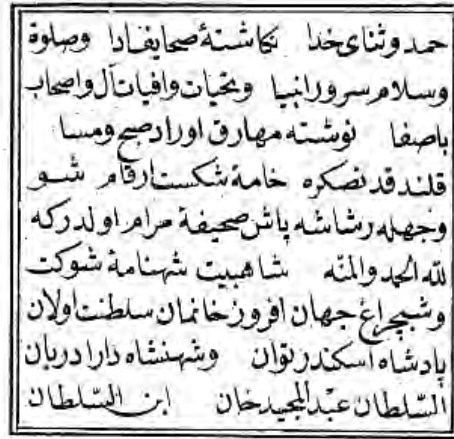
Eski Türkçe literatürde spor karşılığı kullanılan en eski iki terim *oyun* ve *yarış*tır. Oyun, doğrudan spor anlamı taşıyabilirken (cirit oyunu), bir spor branşına ait bir tekniği de (güreşte kafa-kol oyunu) vurgulayabilmektedir. Ayrıca taktik, eğlence gibi spor terimine dahil anlamlar da içermektedir. Türkçede spor anlamında kullanılan “yarış” teriminin ilk örnekleri Göktürk Yazıtlarında bel-

gelenebilmektedir. Yarış, özellikle rekabet vurgulu etkinliklerde söz konusudur. Yarış- fiili “yarışmak, rekabet etmek, geçmek” anlamındaki *yar-* kökünden türemiştir. Yarışmak, aynı zamanda iki eşit parçaya ayırmak, eşit olarak bölüşmek anlamlarını da taşır ve yarışanlar arasında olması gereken eşitliği; eşit şartlarda yarışma anlayışını da içinde barındırır. İdman, Türklerin İslam coğrafyasıyla iletişime geçişleriyle birlikte Türkçeye girmiştir ve herhangi bir alanda “bir işte beceri geliştirmek için yapılan tekrar” demektir. Daha çok günümüzde de olduğu gibi “antrenman” karşılığı kullanılırsa da meşrutiyet ve erken cumhuriyet dönemlerinde “spor” anlamı da yüklenmiştir. Bu dönemlerde sporcuya “idmancı”; spor kulübüne “idman yurdu” denilmiş, en önemli spor dergisi 1914’te “İdman” adıyla yayınlanmıştır. Adlarındaki “idman” ifadeleri “spor” anlamına gelen günümüzde de faal bazı spor kulüpleri mevcuttur: Mersin İdman Yurdu, Tarsus İdman Yurdu gibi. *Cimnastik* teriminin Türkçe bir eserde kullanımı 1847’de Fransızcadan çevrilen Risale-i Cimnastik kitabıyla olmuştur. Burada terimin içerdiği anlam sadece belirli bir spor branşını değil, döneme ilişkin Batı kökenli tüm modern fiziksel etkinlikleri kapsamaktadır. Bazı okul müfredatlarına spor dersinin “cimnastik” adıyla konulduğu bilinmektedir. Cimnastik kelimesinin spor anlamında kullanımının özgün bir örneğini de 1903’teki kuruluşunda ağırlıklı branşları halter, güreş, boks ve aletli-aletsiz cimnastik olan Beşiktaş Cimnastik Kulübü vermektedir. Daha çok okullardaki fiziksel etkinliklerin tanımlayıcısı olarak kullanılan *Terbiye-i Bedeniye* (sonraları beden terbiyesi, beden eğitimi) terimi, spor karşılığı olarak meşrutiyet dönemi spor kulüp adlarında yer almıştır (Örnek: Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü, Süleymaniye Terbiye-i Bedeniye Kulübü). Hatta Türk sporunun öncüsü Selim Sırrı Tarcan’a göre terbiye-i bedeniye, spor, oyun ve jimnastiği kuşatan daha genel bir tanımlamadır. *Spor* teriminin Türkçedeki ilk kullanımı 1895’te İkdâm gazetesinde yayınlanan bir yazıyla olmuştur. “Sport” başlıklı yazıda, İngiltere’de yeni gelişen ve hızla yayılan bir akım olarak sporun anlamı ve nelerin spor olduğu anlatılmaktadır.

dikkat

Türk dilinin sportif etkinliklere ilişkin en eski sözcükleri “oyun” ve “yarış”tır.

محمود

Resim 1.1 Türkiye’de 1847’de yayınlanan ilk cimnastik kitabı Risale-i Cimnastik

Kaynak: Österreichische Nationalbibliothek, 30414-B.

‘Spor’ sözcüğü günlük dile, Akdenizli denizcilerin limanda (port) geçirdikleri keyifli yaşantıyı denizdeki güçlüklerle dolu yaşamlarının karşılığı olarak anlatmak için argo niteliğinde kullanılmalarıyla girmiştir. Spor, ‘limanda olmak’ (de portu) demektir. De portu, karanın güvenli zeminine ayak basan denizcinin, limanda özgür iradesiyle gerçekleştirdiği her türlü etkinliği içermektedir. Bu kapsamda işten uzak, boş zamanda yapılan sohbetler, tartışmalar, aylak aylak dolaşmalar, dövüşler, güç gösterileri, beceri oyunları ve yarışmalar örnek verilebilir. Kültürel karşılaşmalara ya da çatışmalara sahne olan liman boş zaman etkinliklerinin, uygarlığın en verimli unsurları olduğu ileri sürülmektedir. De portu kelimesinin daha sonra, Orta Latince’de “disportare” ya da “deportare” formunda eğlenme, oyalanma, işten uzaklaşma ve hoşça vakit geçirme anlamlarıyla yer aldığı görülmektedir. Eski Fransızca’da 11.-13. yüzyıllarda Ortaçağ halk oyunları, eğlenceleri, saray boş zaman etkinlikleri anlamında “desport” sözcüğü kullanılmaktadır. 15.

yüzyılda Fransız resmi tarih belgelerinde “spor yapmak” fiili, avlanmayla bağlantılı olarak geçmektedir. Kendini eğlendirmek anlamında “to disport” olarak İngilizceye geçen Fransızca ifade, Ada’da ilk kez 1440’ta İngiliz aristokrat dilinde şaka, zevk, dinlenme karşılığı olarak “sport” formunda, daha çok avcılıkla ilgili bir terim olarak görüldü. 19. yüzyıl ortalarından itibaren spor, önce İngiltere’de ve ardından kısa sürede tüm dünyada, rekabet yönelimli, yüksek performans ve rekor hedefli, bağlayıcı kurallı, kazanç güdülmezsizin -amatörce- yapılan fiziksel aktivitelere verilen genel bir ad haline geldi.

dikkat

Başlangıçta daha çok rekreatif içeriğe sahip olan günümüz spor teriminin önceli olan “De portu” kelimesi, diğer dillerdeki “spor(t)” teriminin karşılığı olarak İspanyolcada halen “Deportivo” formunda yaşamaktadır. İspanyol spor kulübü “Deportivo” da buna dahildir.

Sportif Hareketin Kökeni ve Farklı Yaklaşımlar

Eski çağların vücut hareketleri, insan, hayvan ve doğa ile girilen mücadelede ihtiyaç duyulan uygun savunma ve saldırı teknikleriyle en temel faaliyet olan avlanmaya yöneliktir. Bunun için insan başlangıçta sadece vücudunu ve uzuvlarını kullanmak zorunda kalmıştır. İlkel vücut hareketleri arasında önceliği insanın yer değiştirme şekli olan yürüme ve koşmanın alması doğaldır. Yürümenin daha avantajlı şekli olan koşu, zamana bağlı olarak kendisine yüklenen anlam ve beklenen işlevleriyle insanın günümüze kadar önemini hiç yitirmeyen doğal hareket formlarından biridir. İnsanın gıda temini için avını kovalayarak yakalaması, güvenliği için kendini kovalayandan kaçması onun koşu performansıyla ilişkilidir. İnsanlığın başlangıcıyla yaşıt olan bu olgu, Prehistorik kaya ve mağara resimlerinde sıkça betimlendiği gibi insanı zorunlu olarak ve farkında olmaksızın koşucu yapmıştı. Bir av hayvanına yetişebilmek veya ondan kaçabilmek bir dizi hareket becerilerine ve temel motorik özelliklere sahip olmayı gerektirir. Çoğu hallerde bu süreç, değişik hız ve mesafelerde koşma, arazi ve tehdit şartlarına bağlı olarak yüksek ve uzun atlama, tırmanma, asılma, kendini çekme gibi çeşitli

atletik hareketleri zorunlu kılacaktır. Benzer biçimde, insanın hayvanlarla ya da kendi cinsiyle giriştiği yakın mücadelede rakibini kendi vücut ağırlığı ve kas gücü ile alt etme çabaları *güreş* benzeri hareketlerin ilk evreleri olarak değerlendirilebilir. Doğal olarak bu tür yakın mücadelelerde insan en tabii savunma ve saldırma aracı olan el ve kollarını etkili bir şekilde kullanmak için kolun itme ve savurma gücünü de katarak sıkı yumruğuyla *boks* sporunu hatırlatan vurma şekillerini de denemiş olmalıdır.

İlk insan zamanla kendi kas gücü ve ağırlığını, geliştirdiği taş, ağaç veya kemik gibi aletler aracılığıyla kullanarak, mücadeleyi bir kol veya elde tutulan silah boyu mesafeden sürdürebilme fırsatı yakalamıştır. Ancak yakın mesafede, fizik temaslı karşılaşmaların taşıdığı riskler nedeniyle, savunma güvenliğini, saldırı etkisini ve av verimini arttıracak önlemler olarak uzak mesafelerden etkili olacak aletler tasarlamaya ve vücut güç ve yeteneklerini bu yönde geliştirmeye çalışmıştır. Süreci içinde materyalin esnekliğinden ve doğa kanunlarından faydalanmış; önce ip sarılarak, sonra atacak düzeneğiyle *mızrak atma* teknik ve yöntemini geliştirmiştir. Bunları bumerang ve neolitik çağ öncesi insanlığın en büyük keşfi sayılan *yay* takip etmiştir. Tarih öncesi dönem mağara resimlerinde sıklıkla görüldüğü gibi ilkel insanın fiziksel aktivitelerinden biri de danstır. İnsan geçim ve yaşama kaygısından kısmen kurtulup sevgi, öfke, neşe, tasa, üstün ve görünmez doğa kuvvetlerinden korku veya bunlara karşı saygı ve şükran duygularıyla dolu olduğunda yöneldiği iç dünyasını dans ile yansıtmıştır.

Tarihsel hareket formları arasında hangisinin “sporon kökeni” bakımından ilk bilinçli egzersizlere başlangıç sayılabileceği konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

İdealist tarih görüşüne göre ilk *sportif egzersizler zorunlu gereksinimlerden değil, zihnin yaratıcı zenginliğinden kaynaklanan, duygusal ve sosyal olarak biçimlendirilmiş, amaçlı bedensel hareketlerdir*. Bu bakış açısından ilk bilinçli sportif hareket formları *büyüsel-ayinsel danslardır*. Kanıt olarak avcı-toplayıcı toplulukların Taş Devri’nden kalma çok sayıda mağara resimlerindeki dans sahneleri gösterilmektedir. Av büyümesine ilişkin mağara resimleri ve danslar, avcı-toplayıcı toplulukların MÖ 70 bin - 20 bin yılları arasında, doğrudan günlük gıda teminine yönelik olmayan bedensel etkinliklerde bulunduklarına işaret etmektedir. Avcılar; av öncesi akşamı mağarada toplanıyor, törensel seremoniler-

le mağara duvarlarındaki hayvan tasvirlerini mızrak uçlarıyla çentikleyerek izler bırakıyor, av hayvanlarının hareketlerini ve görünüşlerini dans ile taklit ediyorlardı. Bilinçlerinde gerçek bir hayvanla tasviri arasında bir fark olmadığından, gelecek günün av başarısını önceden garanti altına almış oluyorlardı. Ayinsel danslar, hayvanlar üzerinde sihirli güçler kazanma, av ganimetini kutlama, varoluş mücadelesi için doğaüstü güçler kazanma, grup içi hiyerarşiyi oluşturma ve grup aidiyetini pekiştirme işlevlerini yerine getirmiş olmalıdır. Dolayısıyla İdealist görüşe göre büyüsel dans ve seremoniler belgelenebilmiş ilk bilinçli bedensel egzersizlerdir.

Materyalist tarih anlayışına göre ise *sportif egzersiz, belirli bir hareket formunun veya kombinasyonunun, uygulama öncesi bilinçli olarak tasarlanmış bir amaç doğrultusunda tekrarlanmasıdır*. Bu nedenle, tasarlanmış bir amacın bilincinde olmadıkları için hayvanların içgüdüsel fiziksel aktiviteleri *oyun* olarak kabul edilebilse de asla kelimenin tam anlamıyla *sportif aktivite* sayılmazlar. İnsanın bedensel hareketleri, hayvanların içgüdüsel formlarından ayrıca alet kullanımı bakımından da ayrılmaktadır. Materyalist tarih anlayışı, bu özelliklerinden hareketle sportif aktivitelerin, iş/üretim sürecinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Çünkü sportif hareketlerin belirleyici özelliği iş ile aynıdır; amaca yönelik ve alet kullanımı. Bu görüşe göre, sportif aktivitelerin oluşumu yönündeki en önemli şart, iş araç-gereçlerinin üretimiymiş ve bunların kullanımı bedensel aktiviteleri zorunlu kılmaktaydı. Alet kullanımı, insanın kas-iskelet sisteminden yoğun bir performans talep etmekteydi ve bu ancak planlı egzersizlerle karşılanabilirdi. Böylece, sistemli bedensel hareketler bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştı.

Neandertal insanının (MÖ 180.000 - 70.000) en basit mesafe silahı olarak mızrak kullandığına dair bir işaret yoktur. Dolayısıyla insanlığın, gelişim tarihinin en uzun süresince planlı bedensel hareketleri tanımadığı açıktır. Ancak Avcı - Toplayıcı topluluklar MÖ 70 binden itibaren mızrak ve zıpkın gibi aletler ürettiler. Yeni av silahlarının kullanımı sadece av verimini arttırmakla kalmamış, vahşi hayvan saldırıları karşısında avcıya savunma güvenliği de sağlamıştı.

Materyalist görüşe göre, avın ele geçirilmesinde asıl yöntem av büyüğü değil, somut av uygulamalarıydı. Benzer biçimde isabet becerisi de mağara resimlerini çentiklemeyle değil, mızrağın bizzat avda kullanımıyla edinilebilirdi. Dolayısıyla mız-

rak av öncesi deneme amaçlı kullanılmış olmalıydı. İlkel avcıların bu nedenle hedef edindikleri asılmış hayvan postlarına veya duvarlara çizilen hayvan resimlerine atış yaptıkları düşünülmektedir. Nitekim Fransa'da bulunan bazı mağaralarda, çamurla biçimlendirilmiş, üzerlerinde belirli mesafelerden atılmış mızrak izleri bulunan hayvan kabartmalarına rastlanmıştır.

Mızrak (Cirit) atma ve dans insanlığın en eski egzersizleri olarak değerlendirilebilir. Daha erken ve doğal hareket formları olan koşma ve tırmanma için ilkel topluluklarda ön alıştırma denemelerinin varlığından bahsedilemez. Buna karşın, ciritle hedefe isabetli atış, bilinçli bir faaliyeti gerektirmekte ve ancak uzun süreli alıştırma ile beceri kazanımı söz konusu olabilmektedir. Atış egzersizleri, insanın sadece en eski bedensel aktiviteleri değil, aynı zamanda sadece insana özgü bedensel alıştırma türleridir. Koşma, sıçrama, tırmanma ve yüzme hareketlerinde hayvanların insan karşısında belirgin bir üstünlüğü söz konusu iken insan planlı atış egzersizleriyle tartışmasız bir ustalık ve üstünlük kazanmıştır.

dikkat

İsabet kaydı için ana uygulama öncesi “antrenman” gerektiren mızrak atma alıştırma türlerinin sporun önceli sayılabilecek en eski fiziksel alıştırma türleri olduğu söylenebilir.

Avcı-toplayıcı yaşam tarzının ürettiği ve farklı atış tekniği gerektiren diğer bir alet bumerangdır. Bumerang, hedefe isabet ettirilemediği takdirde atana geri dönen ideal bir atış aracıdır. Geriye dönüşte çizdiği eğri her bumerangda farklılık gösterdiğinden, kullanıcı tarafından önceden özenli bir alıştırma, deneme evresine ihtiyaç duyulmaktaydı. Bumerang atışının, ilkel toplumlar, egzersizin teknik ve yoğunluk derecesi bakımından zirveye ulaştığı bir fiziksel aktivite olduğu söylenebilir. Bumerang, atış tekniğindeki zorluğa rağmen, avcıya sağladığı kolaylık ve av üzerindeki etkililiği nedeniyle sadece Avustralya'da değil, Avrupa ve Asya'da da yoğun olarak kullanılmıştır. Hatta, bir “bumerang kültürü”nden dahi söz edilmektedir.

Yaklaşık 13.000 yıl önce son Buz Devri sona ermiş; kuzeye çekilen buzulların yerini zamanla gür ormanlar almıştı. Giderek nesli tükenen Buz Devri hayvanları yerlerini, büyük ölçüde orman-

larda yaşayan, kurt, tilki, geyik, ayı, domuz gibi daha küçük, hızlı ve hareketli hayvanlara bırakmıştı. Yeni av şartlarını, ağır, hantal ve yavaş mızrağın karşılaması mümkün değildi. Yeni bir mesafe silahı ortaya çıktı: Yay ve yayın kirişi tarafından hızlandırılan ok. Ok, mızrağın küçültülmüş bir tekrarı sayılabilir, fakat esnek bir değneğin hayvan kirişiyle kombinasyonu, üretim araçlarının gelişiminde nitelikli bir sıçramaya işaret etmektedir. Küçük, hafif, etkili, çok sayıda taşınabilir ve isabet yüzdesi yüksek oklarıyla, yay, mızrağa göre kesin bir üstünlüğe sahipti ve avcı için daha büyük güvenlik sağlamıştı. Yeni teknik, avcı topluluklar arasında hızla yayılmış ve bir okçuluk kültürünün doğuşuna yol açmıştı. Mızrak atışının ok atmaya göre daha yüksek vücut geliştirici değere sahip olduğu gerçeğinin ilkel topluluklar için hiçbir anlamı yoktu.

Resim 1.2 Yay kullanan avcılar, MÖ 13.000. Lascaux Mağarası, Fransa

Kaynak: <https://dhaandola.files.wordpress.com/2018/09/hunting.jpg> (Public Domain).

Neolitik Çağ'da Fiziksel Aktiviteler: **Neolitik Çağ'da** (MÖ 10.000-5.500) yaşanan kültürel gelişmeler, taş aletlerdeki yeniliklerden çok daha fazlasıdır. Tarımla birlikte toplumun üreten ve üretimi kontrol eden tabakalara ayrıldığı, nüfusun ve yerleşimlerin büyüdüğü, ticaret ve mesleki uzmanlaşmanın artarak devlet organizasyonlarının ortaya çıktığı Neolitik süreç, sporun gelişmesi için elverişli

bir ortam hazırlamış; insanın, o zamana kadar tek "yaşama aracı" olan avlama-toplamaya dönük temel bedensel eylemlerini spor gibi alanlara kaydırılabilmesinin maddî-teknik temellerini oluşturmuştu.

✓ **Neolitik Çağ**, tarımın başladığı, tahılın depolandığı ve hayvanların evcilleştirildiği bir kültür evresi olarak tanımlanabilir.

Neolitik Çağ ve sonrası şartların belirlediği yeni yaşam tarzının en önemli karakteristik özelliklerinden biri yarattığı serbest zamandır. İnsan toplumları tarihinin, serbest zamanın toplumsal sınıflara bölüştürülmesinin ve bundan yararlanmanın tarihi olduğu ileri sürülmektedir. İnsanın ilk zamanlardan bu yana doğayla giriştiği mücadele esnasında geliştirdiği araç, beceri ve tekniklerin benzetim yoluyla serbest zamana uygulanması sporun gelişiminde de önemli rol oynamıştır. Uygulama alanları özellikle taşıma-ulaştırma ve savunma-saldırı kökenlidir. Nitekim bireyin ya da ürünün daha kolay, daha hızlı ve daha güvenli hareketini sağlayan kızak, kayak veya su üzerinde kürek marifetiyle hareket ettirilen sal ve kayak gibi araçlarla, yüzme ve araç olarak canlı hayvan kullanımının erken izleri dönemin sanat eserlerine yansıtılmıştır. Benzer şekilde yaşamın devamı bakımından gerekli olan yeterli korunma ve beslenmenin sağlanması için başvurulmuş güreş, boks, cirit ve okçuluk gibi faaliyetlerin de yine çeşitli vesilelerle düzenlenen serbest zaman etkinliklerine aktarıldıklarına dair izler mevcuttur. Süreç en net biçimde Tunç Çağı sonrası izlenebilmektedir.

Resim 1.3 Yüzen insanlar, MÖ 6000. Yüzücüler Mağarası, Sahra Çölü, Güneybatı Mısır

Kaynak: <https://en.wikipedia.org/wiki/File:WadiSuraSwimmers.jpg> (Public Domain).

Tunç ve Demir Çağlarında madenlere dayalı tarım ve savaş teknolojilerindeki gelişmeler, sahip-köle ekseninde cereyan eden yeni üretim ilişkilerinin sonucu olarak sınırlı bir zümre için rahat kullanılabilir bir serbest zaman yaratmıştır. Dolayısıyla ilk spor uygulamaları, imtiyazlı sınıfların serbest zaman meşguliyetleri olarak Tunç Çağının Sümer, Mısır gibi ilk büyük devlet organizasyonlarında ortaya çıkmıştır. Savaş şartlarının belirli hareketlerin optimal düzeyde yerine getirilmesini gerekli kılması, tabiatın bahsettiği vücutla yetinilmeyip onun, savaş harici zamanlarda uygun egzersizlerle geliştirilmesi düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu dönemde spor, aynı zamanda Tunç Çağı teknolojisinin ihtiyaç duyduğu savaşçı becerilerin geliştirilmesine de hizmet edebilecek beceri yarıştırmaya oyunlarıdır. Nitekim arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkan belge ve bulgulardan, güreş, boks, eskrim ve okçuluğun, MÖ 3000 yıllarında tarihin ilk devletleri olan Mısır ve Sümerlerde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Resim 1.4 Sümer kuşak güreşi, MÖ 3. binyıl

Kaynak: Jackson, 2005.

Devletlerin birbiriyle etkileşim içinde ve birbirine bağımlı olduğu Tunç Çağında görülen göç dalgaları ve ticari etkinlikler aracılığıyla çeşitli gelenekler sınırlar ötesine taşarak yaygınlaşmıştır. Bulgular, Tunç Çağı ile birlikte, akrobatik cimnastik figürlerini içeren ve bereket kültü ile ilişkili olduğu düşünülen boğa üstü akrobatik cimnastik sahnelerinin Hint-Hitit-Girit kuşağındaki yaygınlığına işaret etmektedir. Bu bağlamda saray ya da halk tören ve şenliklerinin biçimlendirilmesinde, askeri becerilerin geliştirilmesi ve sınanmasında önemli rol oynayan spor da araç, gereç ve uygulama biçimleriyle birlikte çeşitlenerek yaygınlaşmıştır. İnsan vücudunu fiziksel ve fizyolojik açıdan yüksek bir verimliliğe ulaştıran bu tür faaliyetler, zamanla, toplumların hayat şart ve tarzları, dini inançları, üzerinde yaşadıkları toprakların coğrafi yapısı ve iklimi gibi çeşitli faktörler tarafından etkilenecek, spor türlerinin değişik yön ve ağırlıklarda biçimlenmesine sebep olmuştur. Sporun Antik Çağda ulaştığı anlam, kapsam ve organizasyon zenginliği bu sürecin sonucudur.

Öğrenme Çıktısı

- 1 Spor teriminin köken ve anlam gelişimini açıklayabilme
- 2 Sporun kökeni ve ilgili farklı yaklaşımları ifade edebilme

Araştır 1

Atma disiplinlerinin spor özelliği taşıyan ilk fiziksel aktiviteler sayılmasının ana nedeni nedir ve sizce günümüz sporunun hangi özelliğiyle benzeşmektedir?

İlişkilendir

Türk Dil Kurumu 'Tarama Sözlüğü'nü inceleyerek, Türkçede halk dilinde spor ve yarışma karşılığı kullanılan kelimeleri listeleyiniz. <https://turuz.com/book/tit-le/tarama-sozlugu>

Anlat/Paylaş

Spor teriminin ortaya çıkışından modern sporun günümüz prensiplerine ulaşmaya kadar geçirdiği anlam değişimlerini arkadaşlarınıza anlatınız.

ANTİK ÇAĞ'DA BEDEN EĞİTİMİ, SPOR VE OLİMPİYAT OYUNLARI

Antik Yunan'da eğitimin hedefi '*güzel*' (kalos) ve '*iyi*' (agathos) insan yetiştirmeye yönelikti. Kalokagathia denilen bu ideal, insanın fiziksel, zihinsel ve ahlaksal mükemmeliyetini; etik ve estetik niteliklerin uyumlu bütünlüğünü vurgulamaktaydı. Bu anlayışta "iyilik" etik, "güzellik" ise estetik niteliklerin tanımlayıcısıydı. Antik Yunan'da ideal insan anlayışı, *iyi+güzel* ekseninde kalarak, ancak neyin 'iyi' ya da 'güzel' olduğu çeşitli felsefi akımlara bağlı olarak değişiklik göstererek gelişmişti. Fiziksel becerilerin ideal insan tanımlamalarında önemli rol oynadığı dönemlerde, spora toplumda büyük kıymet verilmişti. Bedenin bilinçli olarak eğitildiği ve eğitilmiş bedenlerin spor aracılığıyla sergilendiği kültür, spora yüklenen anlama uygun yarışma organizasyonlarıyla da farklılaşmıştı.

Antik Çağ'da Sporun Anlamı ve Olimpiyat Oyunları

Olimpizmin fiziksel ve ruhsal mükemmelliğe erişmiş insan yetiştirme ideallerinin kökenini Antik Çağ spor anlayışı, olimpiyat oyunları ve eğitim sisteminde aramak gerekmektedir. Antik Çağın dönemlendirilmesi konusunda alan araştırmacıları arasında uzlaşma olmasa da spor ve olimpiyat oyunları bakımından daha çok kabul gören Girit-Miken (MÖ 1600-1200), Arkaik (MÖ 800-500), Klasik (MÖ 500-300) ve Helenistik (MÖ 336-30) - Roma (MÖ 200-MS 500) dönemleri sırasıyla incelenecektir.

Girit-Miken Döneminde Spor ve Olimpiyatlar

MÖ 1600'den itibaren, Batı topraklarındaki ilk yüksek kültür Ege Bölgesi'nde gelişti. Girit etkisi bu kültürü belirleyici bir şekilde biçimlendirdi. Yönetim yapısı aristokratik (soylulara ait) idi. Aristokratik yaşam tarzının belirgin özelliği, yarışmacı temel tutum ve davranışları içermesiydi. Bu dönemde ideal insan tipini, "başarılarıyla şan ve şöhret kazanmış kahraman" oluşturuyordu. Toplumsal yapının bir sonucu olarak Girit-Miken Çağı sporu aristokrat tabaka ile ilgiliydi. Aristokratik dünya görüşü, fiziksel performansa yüksek değer veriyordu. Bu nedenle spor öncelikle yarışmaya yönelikti. Spor disiplinleri, savaşçılık ve avcılık kaynaklıydı.

Bu çerçevede; araba yarışları, koşu, silahlı koşu, güreş, boks ve okçuluk yarışmalarına rastlanmaktadır. Yarışma nedenlerini; boş zaman değerlendirme, misafir onurlandırma, düğünler, matem törenleri, dinsel ayinsel ve festival organizasyonları oluştuyordu. Girit-Miken devrinde, daha sonraları antik olimpiyat oyunlarının düzenleneceği Olimpiya, dinsel festivaller kapsamında sportif yarışmaların da yapıldığı bir ayin yeriydi.

Arkaik Dönemde Spor ve Olimpiyatlar

Arkaik Çağ, arkeolojide ve güzel sanatlarda Klasik Çağ öncesi dönemi tanımlar. Milattan önceki 8. yüzyıldan başlatılan Arkaik Çağın spor tarihi bakımından, özel bir önemi vardır. Bu önem, geçmişinin daha gerilere gittiği düşünülen antik olimpiyat oyunlarının Arkaik Çağın hemen başlarında MÖ 776'da sayılmaya ve şampiyon adlarının kayıt altına alınmaya başlanmasından ileri gelmektedir. Arkaik Çağ soyluları düşüncesinde yaşamın asıl hedefi şan ve itibardır. Değerler listesinin üst sıralarında soyluların geleneksel savaşçı fonksiyonları için doğrudan anlam taşıyan nitelikler yer alıyordu. Cesaret, yiğitlik, kararlılık, kuvvet, çabukluk ve beceriklilik savaşçı nitelikleri oluşturuyordu. Savaşçı ölçütler (agathos=iyi) yanında estetik ölçüt olan erkekte fiziksel güzellik de (kalos=güzel) yüksek değer olarak görülüyordu. Bu değerler ideal insanın sahip olması gereken donanımları da belirliyordu. Kim her iki değer ölçütlerini şahsında bütünleştirebilmişse *iyi ve güzel*, yani "kaloskagathos" olarak tanımlanıyordu. Arkaik Çağ, ideal insan tipinin yetiştirilmesi sürecinde spor değerlerin ve becerilerin kazanılması ve sergilenmesinde önemli bir işlev görüyordu.

Arkaik Çağ Toplumunda Spor: Arkaik Çağ değerler sistematigi yarışmacı spora yüksek değer verildiğini göstermektedir. Bu değerler şüphesiz Girit-Miken Çağında olduğu gibi yine soylulara ilişkindi. Kendi aralarındaki sportif yarışmalarda cesaret ve fiziksel beceriler sergileniyor ve kanıtlanıyordu. Düzenli antrenmanlarla güçlü bir fiziksel yapı oluşturuluyordu. Bu açıdan spor, yalın askeri hazırlık veya savaş eyleminin benzetiminden daha fazlasını ifade ediyordu. Kaynaklar geniş spor branşları yelpazesini belgelemektedir: Değişik mesafelerde koşular, silahlı koşular, araba ve at yarışları, disk ve cirit atma, güreş, boks, okçuluk ve uzun atlama. Öncelikli yarışma nedenini festivaller

oluşturmaktaydı. Dansın da önemli bir toplumsal rol oynadığı anlaşılmaktadır. Dans yoluyla kadın, temelde erkek cinsiyetine ait gözüken Arkaik vücut kültürüne giriş imkânı bulmaktadır. Ayrıca bu dönemde kadınların top oyunlarından da bahsedilmektedir.

Arkaik Çağ'da Olimpiyat Oyunları: Arkaik Çağ'da da sportif yarışmalar, dinsel festivallerin en önemli parçasıydı. Yarışmada zaferin tanrının bir hediyesi olduğu düşüncesi, dinsel oyunlarda zafer kazanan atletlerin tanrı tarafından seçilmiş, onurlandırılmış, kutsal bireyler olarak görülmelelerine yol açıyordu. Atletlerin sporda kazandıkları zafer yoluyla edindikleri şan ve şöhret ölümlelerinden sonra da yaşamaktaydı. Arkaik Çağ kutsal oyunlarının en önemlileri, düzenlendikleri bölge ve adına yapıldıkları tanrılar bakımından şöyle sınıflandırılmaktadır:

- Olimpiyat Oyunları / Olimpiya / Zeus mabedi (Ödül çelengi: Zeytin dalı)
- Pythia Oyunları / Delphi / Apollon mabedi (Ödül çelengi: Defne yaprağı)
- İsthmia Oyunları / Korinth / Poseidon mabedi (Ödül çelengi: Çam dalı)
- Nemea Oyunları / Nemea / Zeus mabedi (Ödül çelengi: Kereviz yaprağı)

dikkat

Dinsel festivallerin parçası olarak düzenlenen antik olimpiyat oyunlarında yarışmalar tanrılara sunulmuş bir tür adaktır.

Sadece erkeklere açık olan bu yarışmalar dışında, yine Olimpiya'da tanrıça Hera'nın adını taşıyan, sadece kadınlar ve kızların katıldıkları Heraia oyunları düzenleniyordu.

Bütün oyunlar önceleri yerel dinî cemaatlerin dinsel festivalleriydi. En geç MÖ 6. yüzyılda ancak tüm Yunanlılar için anlam taşıyan organizasyonlara dönüştüler. Bu nedenle bu oyunlara "panhelenik oyunlar" adı verilmiştir. Bunlar arasında Olimpiya'daki oyunlar özel bir konum kazandı. Olimpiyatların sayımı ilk MÖ 776'da şampiyonların resmen listelenmesi ile başlamıştı. Bu zamandan itibaren olimpiyat oyunlarına ilişkin bir dizi karakteristik özellik görülmektedir:

- Dört yıllık dönemlerle organize ediliyorlardı. Olimpiyat kavramından iki olimpiik oyun arasındaki zaman dilimi anlaşılmaktaydı,
- Oyunların organizatörü Elis halkıydı. Hakemleri bunlar belirliyorlardı ve politik tarafsızlıkla yükümlüydüler,
- Yarışmalar dinsel festivallerin bir parçasıydı. Yarışmalar, tanrılara sunulan bir adak, zafer tanrısız onurlandırma anlamına geliyordu,
- Katılım hakkı sadece hür Yunanlılara aitti ve katılımcı çevresi ilk iki yüzyılda zorunlu olarak soylularla sınırlıydı,
- Dinsel nedenlerle evli kadınların aktif ve pasif katılımları yasaklanmıştı,
- Kutsal Barış (Ekecheiria), oyunlar süresince silah bırakışmayı garantiliyordu.

Savaşçı beceriler ve erkeksi güzelliğe dayalı ideal insan tipi anlayışı MÖ 7. yüzyıldan itibaren toplumsal düzendeki değişimlere paralel olarak çözülmeye başladı. Yeni toplumsal ve ekonomik şartlar; gelişen felsefeye bağlı yeni ölçüler ve zihinsel yapıda değişim ve nihayet aristokratik değer yargılarının çözülmesi, en yüksek değer olarak fiziksel performansın da sorgulanmasına yol açtı. Yarışma sporu anlamını kaybetti. Ancak, aynı zamanda yeni gelişen sağlık bilgisi, hareketin insan sağlığı üzerindeki etkisini keşfetti.

Klasik Dönemde Okul Beden Eğitimi ve Olimpiyatlar

Geç Arkaik Çağ'daki mülkiyet şartlarının değişimi, öncelikle MÖ 6. yüzyılda tüm şehir devletlerinde sosyal gerilimlere yol açtı. Birlikte yaşamak için sürekli bir çözüm, yasal düzenlemelerle mümkün olabilirdi. Solon kanunları ile halkın siyasi iktidara katılımı garanti altına alınmıştı. Kleisthenes'in Anayasa reformu ile yasama ve yürütme erki artık tamamen halkın elindeydi. Atina demokrasisi, Yunan site devletlerinin birçoğu için örnek teşkil etti.

Klasik Çağ'da "İdeal İnsan" Anlayışı: Devletin demokratikleştirilmesi, erken klasik dönemin merkezi olayıydı ve bu devrin zihinsel gelişimini de belirledi:

- Birey-devlet yakınlaşması sağlandı ve bilinçli olarak sürdürüldü. Yeni bir anlayış olarak "Sosyal Bilinç" adalet ve ahlakilik duygusu oluştu.

- Uygulamadaki yönetim şekli, bireye yüksek hak ve yetkiler sunuyordu. Sistemin işleminin şartı, genel olarak yüksek bir eğitim düzeyiydi.
- Sosyal eşitliğin bir neticesi de halk ve aristokratik unsurların kaynaşması oldu. Orta sınıf, kendini aristokratik duygu, düşünce ve davranışa açtı. Ayrıca, fiziksel becerilere ve fiziksel güzelliğe kıymet verme, yeniden bir doğuş yaşadı.
- Böylece, artık eski soylu idealleri yeniden benimsendi. Bununla birlikte, demokratik şehir toplumunun hak ve yükümlülükleri genişletildi.

“İyi” insan kavramı (agathos), artık fiziksel kabiliyetler yanında, sosyal davranış ve bilgeliği de kapsıyordu. Fiziksel güzellik (kalon) ise sadece dışsal bir görünüm değil, aynı zamanda ruhun bir yansımasıydı. Kim tüm bu nitelikleri uyumlu bir biçimde kendinde barındırıyorsa ideal insan sayılıyordu.

Klasik Çağda Eğitim ve Spor: Yeni insan modeli artık imtiyazlı bir sınıf ile ilişkili değildi. Her yurttaş bunu eğitim yoluyla gerçekleştirebilirdi. Demokratik şehir devleti için vatandaşının eğitim düzeyi yaşamsal öneme sahipti. Sistemin işlemesi, genel olarak yüksek bir eğitim düzeyini şart koştuğundan birçok şehir devletinde, Atina örneğine göre, 7-18 yaş erkek çocuklar için, devlet tarafından teşvik edilen ve denetlenen bir okul sistemi geliştirildi. Sistem, *temel dersler* (okuma, yazma, dilbilgisi, hesap, resim), *müzik* (dans, şarkı söyleme, telli sazlar ve flüt çalma, edebiyat) ve *cinmastik* (güreş, koşu, cirit atma, disk atma, boks, okçuluk, top oyunları, pankrasyon, silahlı koşu) olarak üç temel alan üzerine kurulmuştu. Gündelik olağan aktiviteler çerçevesinde değerlendirilen yüzme, cinmastik sayılmıyordu. Atina okul sisteminin hedefi, cinmastik yoluyla kent devleti yurttaşlarının, fiziksel, zihinsel ve ahlakî niteliklerinin uyumlu gelişimini sağlamaktı. Gençler, adalet, bilgelik, mertlik ve ölçülülük gibi temel ahlaksal erdemleri spor yoluyla tanıyorlardı.

Her tür sportif aktivitenin tanımlayıcısı olarak, MÖ 5. yüzyıldan sonra “cinmastik” kavramı kullanılmaya başlandı. Fakat önceleri kavramdan sadece antrenörlerin faaliyetleri anlaşılmaktaydı. Tüm bu kelime oluşumları “gymnos=çıplak” köküne dayanmaktadır. 5. yüzyıldan itibaren çıplak spor uygulamalarının gayet olağan oluşu bunu belgelemektedir. Genç erkeklerin cinmastik faaliyetleri

için devlet tarafından özel spor tesisleri kurulmuştu. Sadece güreş, boks, uzun atlama vb. için yapılan küçük tesislere “palestra”, bir koşu pisti (dromos) ve genellikle ayrıca bir top oynama alanı ile donanmış daha büyük tesislere ise “gymnasium” deniliyordu. Antrenmanlar, alanlarında uzman antrenörler tarafından yönetiliyordu. Antrenörler için “gymnastes” kavramı kullanılıyordu. Atina okul sistemiyle Batı topraklarında ilk kez bir beden eğitimi sistemi oluşuyordu. Ancak, ne Atina ne de diğer şehir devletlerinin çoğunda genç kızların eğitimi bu sistemde söz konusu değildi. Bunun tek istisnası Sparta idi. Resmi cinmastik kurumları yanında, daha sonraları gittikçe artan sayıda özel palestra ve gymnasiumlar kuruldu. Bunlar, şehir halkının önemli iletişim merkezleri konumundaydılar.

Klasik Çağ'da Panhelenik Oyunlar ve Olimpiyatlar: Klasik Çağ'da, Panhelenik oyunlar da büyük bir gelişme gösterdiler. Bu gelişimin birçok nedeni vardı. Demokratikleşme çerçevesinde sporda yarışmacı tutum artık geniş halk kitlelerini de kapsıyordu. 6. yüzyıla ait şampiyon listelerinde halktan isimlere rastlanıyordu. Kent devletleri arasındaki rekabet oyunlara da sızırmıştı. Bir sporcunun başarısı, ait olduğu şehir devletinin de başarısıydı. Şampiyonlar, şehir halkı tarafından muhteşem törenlerle karşılanıyor, yüksek miktarlarda para ödülleri ve yaşam boyu özel haklar veriliyordu. Ancak, Olimpiyatlar her zaman olduğu gibi tüm diğer oyunlar arasında ayrı bir öneme sahipti. Yarışma programlarının genişlemesi ve sürekli artan seyirci sayıları, olimpiyat oyunlarında bir reformu zorunlu kıldı. Organizasyon beş güne yayıldı ve ek tesislerle birlikte yeni bir Stadyum yapıldı.

Resim 1.5 Antik Olimpiya stadyumu

Klasik çağ eğitim ideali, site devletleri sisteminin çöküşüyle MÖ 4. yüzyıl başlarında çözüldü. Bunun neticesi olarak da yeni toplumsal ve buna bağlı yeni pedagojik ve felsefi anlayışlar gelişti. Sofistler, klasik Kalokagathia'yı "etik" içeriğinden uzaklaştırıp yalın zihinsel bir eğitim idealine dönüştürdüler. Eş zamanlı olarak Sokrates, Platon, Aristoteles gibi büyük felsefe okulları insanın gerçek değerlerini zihinsel-ahlaki erdemlerde gördüklerinden, klasik Kalokagathia idealinin vücut güzelliğiyle sağlanan "estetik" içeriği de zayıfladı.

dikkat

Klasik Çağ sonunda cimnastik, insanın bütünsel eğitiminde üstlendiği asıl eğitim fonksiyonunu kaybetmiş, sadece sağlığın kazanılması ve korunması için bir araç konumuna indirgenmişti.

Helenistik ve Helen-Roma Dönemlerinde Spor ve Olimpiyatlar

Sporun ve olimpiyat oyunlarının en önemli unsurlarını oluşturduğu Yunan kültürü için sonun başlangıcı Makedonlarla geldi. Büyük İskender MÖ 336-323 arası önce birbirleriyle didişen site devletlerini, ardından da bilinen dünyanın önemli bir bölümünü ele geçirdi. Kısmen yabancı kültürler ve tanrılarıyla çok milletli bir devlet yapısı gösteren yeni imparatorlukta, Yunan askerlerinin ele geçirilen ülke kadınlarıyla düzenlenen kitlesel evlenme törenleriyle evlendirilmeleri sonucu ırk farklılıkları belirginliğini kaybetti. Başlangıcından beri sadece Yunan ırkından gelenlerin kabul edildiği olimpiyat oyunlarının organizatörleri için Yunan asıllıları, yarı Yunanlılardan ve yabancılardan ayırt etmek gittikçe zorlaştı.

Büyük İskender ile birlikte Yunan vücut kültürü dünyaya yayıldı. Sağlıklı yaşama bilgisi (diyetetik) anlayışının geliştiği Helenistik Çağ'da, içinde beden eğitiminin de önemli bir rol oynadığı eğitim-öğretim büyük anlam kazandı. Cimnastikte "sağlığa yönelik beden eğitimi" anlayışı hâkim olduğundan, yarışmacı cimnastik ihmal edildi. Yarışmacı cimnastik sadece "meslek sporcuları"nın uğraşı olarak kalırken bu çağda kutsal olimpiyat oyunlardaki yarışmalar da tamamen gösteri müsabakalarına dönüşmüştü. Eğitimin bir aracı olarak

işlev gören yarışmacı sporun anlamını kaybedişi ile ideal insan anlayışında da değişiklik oldu. Bu dönemde ideal insan tipi "zihinsel-entelektüel" gelişmiş insandı.

Yunanistan'ı imparatorluğunun doğu vilayeti haline getiren Roma hakimiyeti (MÖ 148) Yunan dinsel ve düşünsel dünyasının çöküşüne yol açtı. Kutsal alan zaman içinde defalarca yağmalandı. Fiziksel güç ve becerilerin ispatı yoluyla tanrıların onurlandırılmasını esas alan olimpiik düşünce özünü kaybetti, sulandırıldı ve gittikçe unutulmaya yüz tuttu. Romalılar, Mısırlılar, Persler atlet olarak Olimpiya'da baş gösteriyor, kanlı geçen yarışmalar seyircileri kendine çekiyordu. Seçkinlerin uğraşı spor, eğlence aracına, bir sirk organizasyonuna dönüştü. Milattan sonraki döneme geçildiğinde oyunlar hakkındaki bilgi akışının da iyice azaldığı görülmektedir. Yarışmaların hala 4 yıllık periyotlarla yapıp yapılmadığı dahi net değildir. Bilinen, oyunların büyümesine kapılan Romalıların, Roma başta olmak üzere diğer İtalya kentlerinde -yine olimpiyat oyunları adı altında- rekabete dayalı yarışmalar düzenledikleridir. Buna rağmen, Olimpiya'nın kendi çekim gücünü koruduğu anlaşılmaktadır. Neron'un, MS 65'te katılmak istediği 211. oyunları, hazırlanmak için 2 yıl erteletmesi bunun bir işareti olarak değerlendirilmektedir.

Son düzenli oyunların MS 261'de organize edildiği düşünülmektedir. MS 385'te düzenlenen 291. oyunlarda boksta zafer kazanan Pers Varazdates, adı günümüze ulaşan son antik olimpiyat oyunlari şampiyonudur. MS 380'de Hıristiyanlığı devlet dini olarak kabul eden Roma İmparatoru 1. Theodosius, kısa süre sonra artık putperest uygulamalar olarak görülen olimpiyat oyunlarını yasakladı (MS 393). Böylece 293 olimpiyat oyununa sahne olan Olimpiya'nın kapıları 1170 yıl sonra kapanmıştı.

Olimpiyat oyunlarının mekanı Olimpiya, uzun Ortaçağ boyunca istilalar, sel baskınları ve depremlerle yerle bir olmuş, yaklaşık 1100 yıl sonra Rönesans dönemi başladığında ne kutsal mekandan ne de belleklerde olimpiyat fikrinden eser kalmıştı.

Antik Olimpiyat Oyunlarında Spor Disiplinleri

Eski Yunan kültüründe spor eğitimi ve yarışmalarıyla ilgili, *stadium*, *gymnasium* ve *hipodrom* olarak adlandırılan üç sabit yapı tipi oluşturulmuştur. Stadium ve hipodrom sadece yarışma amaçlı kullanılan

tesislerdir. Bir eğitim ve spor yapısı olan gymnasium çatısında, bir palestra, koşu pisti ve top oyun alanı ile yağlanma, pudralanma/kumlanma ve banyo odaları bulunurdu. Olimpiyatlar için hazırlık antrenmanlarını sporcular gymnasiumda yapıyorlardı. Olimpiyat programında yer alan branş ve disiplinlerden hipodromda yapılan atlı sporlar dışındaki tüm yarışmaların mekanı, dikdörtgen bir koşu pisti ile seyirci tribününden oluşan stadiumdur. Stadium, adını bir uzunluk ölçüsü birimi olan ve 600 ayaklık mesafe karşılığı kullanılan 'stad'dan almaktadır. Bölgelere göre farklılık gösteren 1 Stad'lık mesafe, oyunların düzenlendiği Olimpiya'da 192,27 m'dir. Arkaik Çağ'da 14. Olimpiyat oyunlarına kadar yarışma olarak sadece "stadium koşusu" yapılmıştı. Programın sonraları adım adım nasıl genişlediği şampiyon listelerinden takip edilebilmektedir. Olimpiya kutsal alanında gerçekleştirilen Antik Olimpiyat oyunlarının temel branşları ve disiplinleriyle programa giriş tarihleri aşağıdaki gibidir:

Koşular: MÖ 776'daki başlangıcından itibaren ilk 13 Olimpiyat oyununda programın yegâne yarışı olan *Stadium Koşusu*, bugünkü 200 metre sürat koşusuna denk gelebilecek 192,27 metrelik kısa mesafe koşusudur. 14. oyunlarda (MÖ 724) programa bugün yaklaşık 400 metreye denk gelen *iki stad yarışı* (*diaulos*) eklenmiştir. Kavisli olmayan düz bir parkurda tek gidiş-geliş biçiminde uygulanan yarışta atletlerin dönüş yöntemleri açıklığa kavuşturulamamıştır. Farklı kulvarlardan çıkan koşucuların tek bir hedef sütun etrafından dönüşlerinin merkez kulvar koşucusuna avantaj sağlayacağı ve bunun sıkı gözetilen fırsat eşitliğini bozacağı düşünüldüğünde, her bir atletin kendi kulvarı sonundaki sütundan dönerek varış çizgisine ulaştığı tahmin edilmektedir. MÖ 720'de yapılan 15. Olimpiyatlarda bugünkü 5000 metrenin karşılığı olabilecek *24 Stad boyu yarış* (*dolichos*) dahil edilmiştir. MÖ 580 programında yer alan yeni bir disiplin, ağır zırh ve silahlar kuşanılarak iki ya da dört stad mesafeli ve "*hoplitodromos*" olarak adlandırılan silahlı koşudur. Zamanla koşuyu zorlaştıran silahlar terk edilerek yalnız bir kalkanla koşmaya başlanmıştır. Bütün koşularda kulvarlar kurayla belirleniyordu. Ayakta start alan koşucular, bir ayaklarını hafifçe diğerinin önüne koyuyor, üst gövdelerini hafifçe öne eğiyor, kollarını omuz yüksekliğinde ileriye uzatıyor, başlama çizgisi işlevi gören mermerdeki olukları ayak parmaklarıyla kavıyorlardı. Boru sesi veya "Başla!" seslenişleriyle verilen startta hatalı çıkış yapanlar cezalandırılıyordu.

Resim 1.6 Antik çağ atletleri, MÖ 6. yüzyıl

Kaynak: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248902> (Public domain).

Güreş: MÖ 708'de yapılan 18. Olimpiyattan itibaren kuralları detaylı bir şekilde belirlenmiş güreş (pale) programda ilk mücadele sporu olarak yer almıştır. Güreşçiler de karşılaşma öncesi yağlanırlar ve tutuşu kolaylaştırmak için pudralanırlardı. Müsabaka alanı, *skamma* adı verilen, kazılmış ve içi kum doldurulmuş bir zemindi. Yaşa bağlı kategorilerin oluşturulduğu güreşte sıkletler söz konusu değildi. Eşleşmeler kura ile yapılıyordu. Rakibi üç kez yere savuran güreşçi galip ilan edilirdi. Omuzlar, kalça ya da sırt üstü düşmek yenilmek için yeterliydi. Zaferin değeri, müsabakalar sürecinde kurayla tur atlayarak rakiplere karşı avantaj elde edilmişse, azalıyordu.

Boks: İkinci mücadele sporu olarak boks (pygme), MÖ 688'de 23. Olimpiyat oyunlarında programa girmiştir. Boks müsabakaları hakem gözetiminde yumuşak balçık zeminde yapılırdı. Ring, raund, sıklet, sayıyla galibiyet ya da teknik nakavt söz konusu değildi. Hamleler sadece baş ve yüz bölgeleriyle sınırlıydı. Ellerle boynu kenetlemek, sarılmak, tırmalamak, göze parmak sokmak ve ısır-

mak yasaktı. Sporcular, el kemiklerini korumak ve yumruğun etkisini arttırmak için her iki bilek ve el etrafına, parmakları serbest bırakacak şekilde ve belli bir düzende deri kayış sarıyorlardı. Müsabaka, sporcularından biri şuurunu kaybederek yere düşünceye (knock-out) ya da parmağını kaldırarak yenilgiyi kabul ettiğini işaret edinceye kadar sürdürülüyordu. Her karşılaşmadan önce eşleşmeler yeniden kurayla belirleniyordu. Palestrada yapılan antrenmanlarda, günümüzdekine benzer, içleri kum, un veya darı ile doldurulmuş yumruk torbaları kullanılmaktaydı.

Pankrasyon: MÖ 648'de yapılan 33. Olimpiyatlarda silahsız mücadelenin tüm biçimlerini içeren, güreş ve boksun tüm unsurlarına ayak-bacak tekniklerinin de ilave edildiği mücadele olarak pankrasyon yer almıştır. Siklet ayrımı olmayan pankrasyonda sporcular yaş kategorilerine göre yarışıyorlardı. Eşleşmeler kura ile belirleniyordu. Temel amaç; rakibi, mücadeleye devamını imkânsız kılacak bir duruma getirmektir. Başa ve gövdeye yumruk ya da açık elle vurma, her türlü tekme, tutma, kavrama, sıkma serbestti ve müsabaka güreşin aksine yerde de devam edebilirdi. Kural ihlallerinde sporcular müsabakayı yöneten kişi tarafından bir değnekle uyarılıyordu.

Pentatlon: MÖ 708'de yapılan 18. Olimpiyatta beşli yarışma anlamına gelen pentatlon, disk atma, uzun atlama, cirit atma, koşu ve güreş müsabakalarını içeren yapısıyla programa girmiştir. Bu beş oyun eski Yunanların tüm fiziksel eğitimini temsil ediyordu ve pentatlet bu eğitimin bir ürünüydü. Aristoteles'e göre doğadan güç, hız, beceriklilik ve cesareti alan pentatloncular bütün atletlerin en kusursuzlarıydı. Hem antik hem de modern kaynaklarda pentatlonun hangi sıralamayla yapıldığı ve galibin neye göre belirlendiği tartışmalıdır. Tek görüş birliği, güreşin son ve genellikle belirleyici yarışma olduğu üzerinedir. Fakat ilk üç yarışmanın aynı atlet tarafından kazanılması durumunda pentatlon yarışı güreş müsabakasına gerek kalmaksızın sona eriyordu. Bazı kaynaklar, herhangi üç yarışmayı kazananın şampiyon olabildiğine de işaret etmektedir. Koşu ve güreş olimpiik programın bağımsız branşları arasında bulunurken disk atma, cirit atma ve uzun atlama yarışmaları sadece pentatlon kapsamında yapılmıyordu:

- *Disk atma:* Disk atışları stadyumda yapılmıyordu. Diskin, bir salınım hareketiyle mi yoksa dönerek mi atıldığı tartışmalıdır. Gü-

nümüze kalan "disk atan atlet" (Diskobolos) heykeli, disk atış tekniğinden bir sahneyi göstermesi bakımından önemlidir. Günümüze ulaşan diskler 17-35 cm arasında ve ortalama 4-5 kg ağırlığındadır. Materyal olarak çoğunlukla bronz, kısmen mermer, nadiren de kurşun ve demir kullanılmıştır. Materyal, ebat ve ağırlık bakımından herhangi bir standart bulunmamaktadır. Yarışmacılar arasında fırsat eşitliğini korumak için Olimpiyadaki hazinede üç disk muhafaza ediliyor, bir yarışta tüm atletlerin aynı diski kullanmaları sağlanıyordu.

- *Cirit atma:* Yarışma stadyumda yapılmıyordu. Üç atış hakkı olan atletler disk atıcılarının da kullandığı dikdörtgen alanı kullanıyordu. Ciritler yaklaşık bir boy uzunluğunda, parmak kalınlığında ve bronz uçluydu. Uç, ciritin baş kısmına gerekli olan ağırlığı vererek düzgün bir atış yapılmasını sağlıyordu. Atış tekniği günümüzdekine benziyordu. Atış için atletler, gövdenin ortasına sarı deri bir sırm kullanıyorlardı. Cirit atıldığında sırm açılıyor ve cirit dönerek daha uzağa gidiyordu.
- *Uzun atlama:* Pentatlon kapsamındaki uzun atlama için bir başlama eşiği vardı. Basma tahtası işlevindeki eşiğin önü kazılır ve atletin ayak izinin alınabileceği yumuşaklığı sağlamak üzere kumla doldurulurdu. Atletler ellerinde tuttıkları atlama ağırlıklarını kullanmak zorundaydılar. El halteri şeklindeki ağırlıklar, yaklaşık 2,5 kg ağırlık ve 25 cm uzunlukta taş ya da metaldendi. Halterler; mümkün olduğunca büyük atlama mesafesine ulaşmak, inişte güvenli bir duruş sağlamak ve atlayışı geçerli kılacak belirgin bir ayak izi bırakmak içindi. Atlayışa başlarken ağırlıklar mümkün olan en büyük güçle öne doğru savruluyordu. Atlayış yapılırken flüt ile eşlik ediliyor, flüt sesi, ağırlıklarla atletin hareketleri arasındaki ritmin sağlanmasına işitsel bir destek veriyordu. Atlanılan mesafe, ayak (Olimpiya'da 32 cm) hesabıyla ölçülüyordu. Uzun atlanmanın durarak mı yoksa başlama eşiğine yaklaşma koşusuyla mı uygulandığı, tekli mi yoksa çoklu ardışık atlayışlardan mı oluştuğu henüz anlaşılamamıştır.

- *Koşu*: Pentatlon disiplinleri arasında bulunan koşunun mesafesi tartışmalı olmakla birlikte kısa mesafeli, muhtemelen de stadyum koşusu olduğu düşünülmektedir. Pentatlon içindeki yarışma sırası da belli değildir. Ayrıca pentatlon dışında olimpiik programın bağımsız branşlarından biridir.
- *Güreş*: MÖ 708’de hem bağımsız branş hem de pentatlonun bileşeni olarak olimpiik festival programına alındı. Pentatlonun son yarışması olan güreşte eşleşmeler kurayla belirlendikten sonra galipler tekrar karşılaşılır, böylece en son çiftin galibi beşli yarışma pentatlonda zaferi elde ederdi. Güreş aşamasına tek sayıda atletin kalması durumunda rakipsiz kalarak tur atlayan sporcunun şampiyonluğu pek makbul sayılmaz, buna karşın güreşsiz tur atlayan sporcuyu

yenerek güreşi ve pentatlonu kazanan atlet yüceltilir ve bu durum halka özellikle duyurulurdu.

At ve Araba Yarışları: Atlı araba yarışları MÖ 680 yılında, 25. oyunlarda programa dâhil olmuştur. Stadyum dört atlı iki tekerlekli araba yarışı için çok küçük olduğundan bu yarışlar stadyum yanındaki hipodromda yapılmıştır (Swadding, 2008). Atlı yarışların programın en heyecan verici etkinliklerinden biri haline dönüşmesi bu alandaki çeşitliliğin artmasına neden olmuş, 33. Olimpiyatta (MÖ 648) at yarışları sahneye çıkmıştır. Atlı araba yarışmalarında kazanan arabayı kullanan kişi değil, arabanın adına yarıştığı soylu kişi olurdu. Bu uygulama, antik Olimpiyat oyunlarında yarışma hakkı olmayan kadınlara, sahip oldukları atlar üzerinden Olimpiyat şampiyonu olabilmek fırsatı vermişti.

Öğrenme Çıktısı

- 3 Antik Çağ’ın değişik dönemlerinde spora yüklenen anlamı ifade edebilme
- 4 Antik Olimpiyat oyunlarına katılım kriterlerini listeleyebilme
- 5 Antik Çağ Olimpiyat oyunlarında yarışma disiplinlerini açıklayabilme

Araştır 2

Klasik Çağ eğitim sisteminde beden eğitiminin merkezi konuma yükseltilmesinin nedenleri sizce neler olabilir?

İlişkilendir

Oyunları, mekan, kurallar, branşlar, sporcu yetiştirme, ödüller, cezalar gibi konularıyla sosyal tarih açısından değerlendiren “Antik Olimpiyat Oyunları” kitabını okuyunuz ve öğrendiklerinizle ilişkilendiriniz. Kaynak: Judith Swadding. (2002). Antik Olimpiyat Oyunları. İstanbul: Homer.

Anlat/Paylaş

Antik oyunların “pentatlon” yarışma disiplinlerini modern Olimpiyatların disiplinleriyle ilişkilendirin. Benzerlik ve farklılıkları çevrenizle paylaşın.

YENİÇAĞ’DA BEDEN EĞİTİMİ VE ÖNCÜLERİ

Hristiyanlığın MS 380’de Roma İmparatorluğu’nda devlet dini olarak kabul edilmesi ile başlayan süreç sonucu Ortaçağ boyunca hâkimiyetini sürdürecektir. Tek eğitimcinin kilise olduğu bu dönemde bedene özen göstermenin şeytan işi olarak tanımlanması, her türlü beden faaliyetinin okul içi ve dışında kaybolmasını beraberinde getirmiştir. Geçiş dönemi olarak adlandırılan Erken Ortaçağ’da (500-1000) fiziksel aktiviteler spesifik Ortaçağ sporlarına evrilirken Yüksek Ortaçağ’da (1000-1300) beden faaliyetleri yalnızca Hristiyanlığın koruyucusu olarak kabul edilen şövalyeler tarafından uygulanmıştır. Şövalyelerin ustalık düzeyinde uygulaması gereken 7 becerinin çoğu beden faaliyetlerini içermekteydi: Ata binme, yüzmeye, ok atma, ip ve sırığa tırmanma, güreşme ve iyi

kılıç kullanma, at üzerinde mızrak dövüşleri, sosyete adabı ve dans. Rönesans ile başlayan değişim, kendisini eğitim ve beden eğitimi anlayışlarında da göstermiş, Aydınlanma dönemi ile eğitime yön veren öncüler ve kurumlar ise 19. yüzyıl başından itibaren Avrupa'da ortaya çıkan beden eğitimi ve spor akımlarının dayanak noktalarını oluşturmuştur.

Rönesans'tan Aydınlanma'ya Beden Eğitimi

Yeniçağ'ın başlangıcı ile İtalya'da filizlenen **Rönesans**, kelime olarak “yeniden doğuş” anlamına gelir. Rönesans'ın ayrılmaz bir parçası olan Hürmanizm akımının eğitim ideali, her yönüyle gelişmiş insandır. Ancak bu eğitim ideali başlangıçta zorunlu olarak aristokratik çevreyle sınırlıdır. Dönemin ürünü Saray Adamı “Cortigiano”, bütün iyi özellikleri nefsinde toplayan, şövalyeye özgü fiziksel becerilere sahip, bütün asil sporları yapabilen, atlama, koşma, yüzme, güreş, dans ve ata binmede mahir ideal insanı temsil etmektedir.

✓ **Rönesans**, Ortaçağ'ın ardından Avrupa'da hürmanizmin etkisiyle ortaya çıkan, klasik ilkçağ kültüründen esinlenerek gelişen edebiyat, bilim ve sanat akımı.

Hürmanist eğitim idealinin dayanak noktasını Klasik Çağ oluşturur. 15. ve 16. yüzyıllarda hürmanist öncüler vücut ve ruhun dengeli eğitimine dikkati çekerek, bin yıllık bir aradan sonra okul beden eğitimi fikrini yeniden uyandırdılar. 15. yüzyıl başlarında ilk beden eğitimi öğretmeni olarak adlandırılabilir Vittorino Feltre, Antik Yunan eğitim anlayışına uyararak, ruh ve beden dengesini, Spartalıların irade disiplini, basit giyim ve dengeli beslenmeyi esas almış ve modern eğitimin yolunu açmıştır. Fiziksel ve zihinsel gelişim için her türlü hava koşulunda açık havada düzenli egzersizlerin yapılmasını, çocukların açık havada oyun oynamalarını, 10 yaşından büyüklerin okçuluk, eskrim ve askeri egzersizler yapmasını savunmuş ve her vatandaşın fiziksel egzersizler yapmasının bir yurttaşlık görevi olduğunu belirtmiştir.

16. yüzyılda İtalyanlar, eskrim, binicilik ve dans üzerine resimli kitapları ve dersleri ile tüm Avrupa'ya yol göstermişlerdir. Cimnastik ve beden eğitimi üzerine yayımlanan ilk eser olan; *De Arte*

Gymnastica (Cimnastik Sanatı), 1569'da İtalya'da yayınlanmıştır. Kitapta cimnastik sanatı tıbbi cimnastik, askeri cimnastik ve atletik cimnastik olarak üç kategoriye ayrılmıştır. Kitap, cimnastik sanatının yeniden canlandırılması çağrısı yapmakta; egzersizin gençliği koruduğuna ve yaşam süresini uzattığına dikkat çekmektedir. Antik Yunan Klasik Çağ'ının spor mirasını toplayan bir başka çalışma ise Petrus Faber'in 1592'de yazdığı *Agonisticon* adlı eseridir. Faber, atletik yarışmaların gençleri sağlıklı bir vücuda kavuşturacağını savunmuş ve kitabında Antik Olimpiyat Oyunları'ndan bahsetmiştir.

Avrupa hürmanizminin zirvesini temsil eden Desiderius Erasmus, insanlığın yüksek bir seviye kazanması için gerekli şartları, iyi öğretmenler, ciddi ders içerikleri, iyi pedagojik yöntemler ve çocukların bireysel farklılıklarının göz önüne alınması olarak görmektedir. Martin Luther, laik eğitimi ve eğitimin devlet elinde olmasını, herkesin temel eğitimi alması gerektiğini, ilköğretimin zorunlu olmasını, kız ve erkeklerin aynı eğitimi almasını savunmuştur.

Fransız hürmanist Francois Rabelais fiziksel etkinliklerin iyi donanımlı bireyler yetiştirmedeki önemine dikkat çekerek, binicilik, dövüş sanatları, avcılık, top oyunları, koşu ve yüzme gibi aktiviteleri önermiştir. İspanyol hürmanist Juan Luis Vives, çocukların vücutlarını güçlendirmek amacıyla 15 yaşından itibaren yürüyüş, koşu, güreş ve top oyunları uygulanmasını tavsiye etmiştir. Çek asıllı Jan Amos Komensky ise okulunun programlarına sınıf geçmeyi de etkileyecek biçimde cimnastik ve oyun faaliyetleri koyarak okul beden eğitiminin öncüsü olmuştur. Rönesans düşünürleri çağlarının sorunlarına tam olarak çözüm getirememiş olsalar da sonraki yüzyıl için yolu açmış ve Aydınlanma Çağı için gerekli zemini oluşturmuşlardır.

Rönesans'ta eğitimdeki değişimin yanında soylular ve halk tarafından uygulanan oyun ve spor etkinlikleri de göze çarpmaktadır. 16. yüzyılın başlarında savaşçı nitelikleri geliştiren turnuva karşılaşmaları tercih edilen fiziksel aktivitelerin başında geliyordu. Ayrıca, askeri eğitim amaçlı uygulanan okçuluk veya mızrak dövüşü gibi atlı sporlar, halk festivallerinde futbol oyunları ve danslar icra edilmekteydi.

Avrupa'da 17. yüzyılın ikinci yarısıyla, 19. yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan Aydınlanma Dönemi, Rönesans'ta yaşanan gelişmelerin sistemleştirilip temel ilkelere dönüştürülmeye başlandığı dönemdir. Aydınlanma aklın görev ve sorumluluğunu “inan-

ma” olarak değil, “bilme” olarak belirlemiştir. Bu dönemde eğitimin devlet tarafından ele alınması ve yasalaştırılması düşüncesinden ve tüm yönleriyle gelişmiş birey hedefinden hareketle köklü bir eğitim reformu öngörülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta bütünsel eğitim amacıyla yapılan beden eğitimi faaliyetlerinde; Rousseau’nun “çocuğun çocuk olarak keşfi”, Schiller’in “insan oynadığı yerde tam insandır” ve Pestalozzi’nin “çocukta kalbin, kafanın ve elin birlik içinde eğitimi” sözlerinin temel alınmasıdır. Bu bağlamda, beden eğitimi insanın eğitiminin bütünlüğü kapsamındadır. Nitekim insan, kültür yaratan bir varlık olduğundan hareket ve spor eğitimi de beden kültürü için bir yoldur.

Aydınlanmanın ana ülkesi olan İngiltere’de siyasi gelişmeler sonucu 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan serbest düşünce ve tartışma ortamının en büyük temsilcisi John Locke’dur. Locke’a göre eğitim, insanın entelektüel kölelikten kurtulup zihinsel özgürlüğe ulaşmasının aracı olmalıydı. Aklın sağlıklı bir şekilde çalışabilmesini, sağlıklı bir bedene sahip olmakta görüyor, bedeninin güçlü, sağlam ve sağlıklı olabilmesi için yapılması gereken birtakım somut ve pratik uygulamalar olduğuna işaret ediyordu. Bunlar; sağlık, sıcaklık, yüzme, uyku, diyet, hava, alışkanlıklar, yeme-içme, giyim, ödül ve ceza gibi konulardır. Bu döneme kadar eğitim otoriteleri tarafından soğuk duş ve yüzmeye karşı geliştirilen olumsuz anlayışın aksine Locke, bütün çocukların yüzme öğrenmesini, çocukların doğa ile bütünleşerek açık hava aktiviteleri yapmalarını, vücutlarını metodik olarak sertleştirmelerini ve cimmastikle eğitimini gerekli görüyor, centilmenliğin şartları olarak dans, eskrim ve binicilik faaliyetlerini öneriyordu. “Eğitim Üzerine Düşünceler” adlı eseri kendisinden sonra gelen Jean Jacques Rousseau’nun adımlarına zemin hazırlamıştır.

kitap

Aydınlanma dönemi çocuk eğitiminde beden eğitimi ve oyuna biçilen rol için Jean Jacques Rousseau’nun “Emile” adlı eğitim romanını okuyabilirsiniz.

Fransız Aydınlanmasının en önemli temsilcisi Jean Jacques Rousseau, pedagojide kalıcı bir dönüşüme yol açacak olan “Emile” adlı eserinde sadece eğitim değil, beden eğitimi için de model haline

gelecek fikirler aktarmıştır. Oyun ve egzersizlerle vücut ne kadar güçlenir, duyu organları ne derece keskinleşirse çocuk o derece akıllı ve becerikli hale gelebilirdi. Nitekim eserde doğanın eğittiği Emile, bir düşünürün sağduyusuna ve bir atletin beden gücüne sahip olur. Rousseau, eserinde beden eğitimi programının ana hatlarını çizerek, modern beden eğitimi için teorik temeli atmış, her okulda bir cimmastik alanı ve vücut çalışmaları için bir meydanın bulunmasını istemiş ancak uygulamayı başkalarına bırakmıştır. Rousseau’nun fikirlerini kendi eğitim kurumunda kullanan Pestalozzi, basitten karmaşığa doğru giden “basamaklama” metodunu beden eğitiminde bir prensip haline getirmiştir. Pestalozzi’ye göre cimmastik yalnızca fiziksel değil, zihinsel ve ruhsal gelişime de katkıda bulunan, estetik ve ahlaki gelişimi sağlayan bir araçtır. Bu dönemde eğitim ve beden eğitiminde istenilen hedeflere ulaşmak mümkün olmasa da Rousseau’nun ortaya attığı fikirler insan dostlarının yeni okulu ‘*philanthropinum*’larda geniş uygulama zemini bulmuştur.

Beden Eğitiminin Öncüleri ve Kurumları

Vücut ve ruhun dengeli eğitimi düşüncesini fikirden eyleme geçirenler Alman *philanthroplar* olmuştur. Aydınlanma, philanthropolar vasıtasıyla İngiltere ve Fransa’dan aldığı etkiler ile Almanya’da nihayete ermiştir.

✓ **Philanthrop (filantrop):** İnsansever, insanların iyiliği için çalışan kimse (TDK).

Philanthropoların ilk temsilcisi Alman eğitimcisi Johann Bernard Basedow ve takipçileri kendilerini soylu sınıf çocuklarının özel eğitimine değil, geniş halk kitlelerinin eğitimine adanmışlardır. Beden eğitiminin önemine vurgu yaparak, öğretime oyun karakteri kazandırılmasına, derslerin teorik olmaktan sıyrılarak çocuklar için neşe ve zevk verici olmasına, atölye ziyaretleri ve gezilerle desteklenmesine çalışmışlardır. Philanthropinum denilen ve 18. yüzyılda Avrupa geneline yayılan eğitim kurumlarında, ırk ve mezhep ayrılıkları kaldırılarak insan sevgisi ile dolu bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır. Basedow, 1774’te kurduğu ‘Dessau Philanthropinum’unda günde beş saati beden eğitimine ayırmıştır. Bunun üç saati eskrim, binicilik, dans ve rekreasyonel etkinlikler iken iki saatini elişi etkinlikleri oluşturmaktadır.

Bu okulda görev yapan Johann Friedrich Simon ise öğrencilerine Yunan jimnastiği olarak adlandırılan; koşu, güreş, tırmanma, atma ve atlamaları tanıtmış, denge ve atlama çubuğunu tasarlamış, çember ve gülle yuvarlama ve topla cimnastik oyunları uygulamış, öğrencilerine tenis ve badminton gibi oyunlar öğretmiştir. Bu yönleri ile Dessau Philantropinum, Klasik Çağ'ın ardından uzun bir aradan sonra okul beden eğitiminin ilk ve öncü kurumu olmuştur.

Basedow'un takipçilerinden olan Christian Gott-hilf Salzmänn şehirden uzak bir köyde kurduğu ve günümüzde halen eğitim veren 'Schnepfenthal Philantropinum'u 1785'de açmıştır. Salzmänn, beden eğitimi ve sağlık eğitim gibi konular üzerinde durmuş, çocuğun yaşadığı çevreyi iyi tanıması, kendi güç ve yeteneklerini kendi kendine geliştirebileceği bir ortamda bulunması gerektiğini belirtmiştir. Beden eğitiminde Dessau programını uygulamış, cimnastik programını ise zamanla geliştirmiştir. Başlangıçta bizzat verdiği cimnastik derslerini 1786'dan itibaren sonradan jimnastiğin en önemli öncüsü olan Johann Christoph Friedrich GutsMuths devralmıştır.

Rousseau'yu örnek alarak insan vücudunun eğitime odaklanan GutsMuths, Schnepfenthal Philantropinum'unda jimnastiğe yeni bir form vermiş ve sistem haline getirmiştir. 1793'de yayınladığı "Gençler için Cimnastik" adlı eserinde tırmanma,

denge, atlama, koşma, sıçrama ve atlama, yüzme, buz pateni, yürüyüş egzersizleri ve oyunlar hakkında geniş bir koleksiyonu egzersiz algısını geliştirmek için ortaya koymuştur. Kızların her gün açık havada hareket etmelerini, yürüyüşler yapmalarını, tehlikesiz ve vücut için faydalı egzersizler yapmalarını tavsiye etmiştir. GutsMuths, oyunların ahlaki, sosyal ve eğitsel değerlerine vurgu yaptığı eserinde, oyunların milli bir önem taşıdığından, teorik çalışmalarından sonra dinlendiriciliğinden, can sıkıntısını giderdiğinden, insanın gerçek karakterini açığa çıkardığından, sağlığı korumasından, gençlerin güçlü ve dayanıklı kalması üzerine etkisinden ve antrenman için gerekliliğinden bahsetmektedir.

19. yüzyılın başlarından itibaren hümanist eğitim felsefesinin "halkı" değil "insanı" merkeze koymasıyla filantroplar gözden düşmeye başlamıştır. Ancak GutsMuths'un birçok dile çevrilen ilk kitabının 19. yüzyıl başlarında Avrupa'da ortaya çıkan ana cimnastik akımları olan İsveç Jimnastiği ve Alman Jimnastiğinin öncülerini dolaylı ya da direkt olarak etkilediği bir gerçektir. GutsMuths'un temel öğretilerini kendi uluslarının ihtiyaçlarına göre modelleyerek geliştiren bu öncülerin uygulamaları zamanla bütün dünyaya yayılarak günümüz beden eğitimi ve cimnastik anlayışını oluşturmuştur.

Öğrenme Çıktısı

6 Yeni Çağ'da beden eğitiminin anlam ve önemini ifade edebilme
7 Yeni Çağ'da beden eğitiminin öncülerini ve işlevlerini açıklayabilme

Araştır 3

Aydınlanma dönemi beden eğitimi öncülerinden GutsMuths'un oyun hakkındaki düşüncelerine katılıyor musunuz? Sizce oyunun beden eğitimi açısından önemi nedir?

İlişkilendir

Aydınlanma dönemi düşünürlerinin eğitim ve beden eğitimi anlayışı ile Finlandiya eğitim sistemi arasındaki benzerlikleri, Grigory Petrov'un "Beyaz Zambaklar Ülkesinde" (İstanbul, 2006) adlı kitabı okuyarak değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

Her kademedeki eğitim kurumları için beden eğitiminin rolü ve önemini anlatınız.

YAKIN ÇAĞ'DA CİMNASTİK AKIMLARI VE MODERN SPORUN DOĞUŞU

Aydınlanma dönemi ile bir yenilenme sürecine giren Avrupa'da asıl değişim 18. yüzyıl sonlarında başlayan Endüstri devrimi ile olmuştur. Dünyanın iktisadi merkezi olan İngiltere'de ortaya çıkan Endüstri

devrimi eğitim ve okulluk alanlarında olduğu gibi beden kültürünü de anlam ve organizasyon biçimleri bakımından değiştirmiştir. 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren vücut kültürü Avrupa'da farklı ülkelerde, farklı model ve sistemlerle kurumsallaşarak okul programlarında ve sosyal hayatta kendine yer bulmaya başlamıştır. Sistemlerin dayanak noktalarının Antik Çağa uzandığı söylenebilir. Nitekim **"paramiliter"** amaçlı Sparta ve Roma beden eğitiminin benzeri olan "Jahn Cimnastik Sistemi" ideolojik anlamlar da yüklenerek Almanya'da ortaya çıkmıştır. Geç Klasik ve Helenistik Çağ beden eğitimi sisteminin ardılı sayılabilecek "sağlık" yönelimli "Ling Cimnastik Sistemi" ise İsveç'te yükselmiştir. İngiliz toplumunun sosyolojik yapısı ve tarihsel geçmişi ile uyumlu, yarışmaya dayalı, rekabet ve yüksek performans prensiplerine dayalı "yarışmacı" Antik Yunan jimnastiği ile benzeşen "Spor Akımı" İngiltere'de diğer sistemlerden tamamen ayrı bir kulvarda gelişmiştir.

✓ **Paramiliter;** askeri disiplin ve düzen eğitimi almış sivil ve gönüllülerden oluşan, askeri kuvvetlere yardımcı devlet destekli sivil oluşumlar.

Cimnastik Akımları ve Öncüleri

19. yüzyıl başlarında Avrupa'da ortaya çıkan iki ana cimnastik akımının da öncelikli hedefi ülke savunması ve toplumun beden eğitimi yoluyla ayağa kaldırılmasıdır. Ancak benzer amaçlarla ortaya çıkmış olsalar da Avrupa'da süregelen savaşların sonucu olarak farklı istikametlerde yol almışlardır. Zaman içinde yaygınlaşarak diğer ülkelerde de uygulama alanı bulan Alman ve İsveç Cimnastik akımlarının öncülerinin zihinsel ve felsefi gelişimleri ile kendilerine yön buldukları açıktır. Bu yüzden her iki akım da öncülerinden bağımsız olarak ele alınamaz.

Alman Jimnastiği ve Friedrich Ludwig Jahn

Almanya'da GutsMuths ve Vieth ile bilimsel temellere dayanarak okul programlarında kendisine yer bulan beden eğitiminin ilerleyişi 19. yüzyılın sosyo-politik olayları neticesinde engellenmiştir. Özellikle Napolyon'un Avrupa'daki egemenliği ve 1806'daki Jena Muharebesi sonucu Almanya'yı

boyunduruğu altına alması, Alman toplumunda direnme ve milliyetçilik hislerini açığa çıkarmıştır. Alman milliyetçiliğini ön plana çıkarmaya çalışanlar, bireysel çıkarlardan ziyade toplumsal çıkarlara önem vererek beden eğitimi ve jimnastiği ülke savunmasının aracı olarak benimsemişlerdir. Bu dönemde beden eğitimi uygulamalarının okulla olan organik bağı kaybolmuş, halka dönük, milli ve vatani bir nitelik kazanmıştır. Vatanseverlik hayalleriyle ülkesinin insanlarını "turnen" diye isimlendirdiği cimnastiklerle zihinsel ve fiziksel bakımdan geliştirmeyi amaçlayan Friedrich Ludwig Jahn (1778-1852) Almanya'da philanthroplar ile geniş bir uygulama alanı bulan beden eğitimi ve jimnastiğin gelişimini tamamlayarak doruk noktasına ulaştıran kişi olmuştur

dikkat

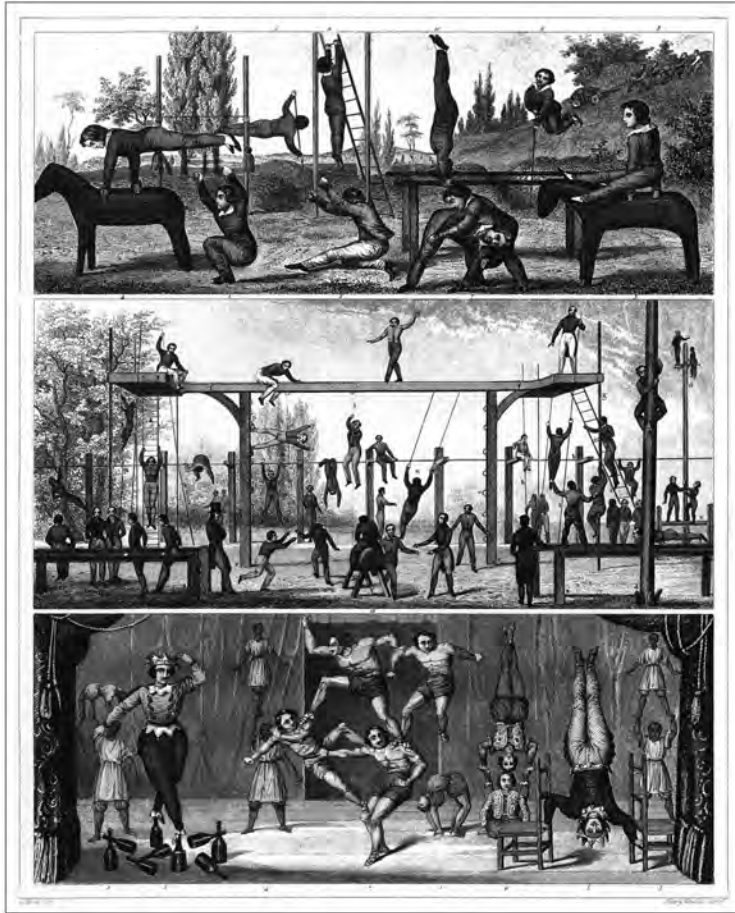
Alman jimnastiğinin öncüsü F. L. Jahn'ın amacı, cimnastik aracılığıyla, fiziksel, zihinsel ve ahlaki olarak güçlü, vatansever insan yetiştirmektir.

1778'de dünyaya gelen Jahn, 1811'de ilk açık hava cimnastik alanı olan 'Turnplatz'da Alman halk jimnastiğinin temelini atmıştır. Jahn, kafasındaki yetenekli, saf, korkusuz, dürüst ve silah taşımaya hazır ideal insan modelini cimnastik yoluyla yaratmayı amaçlamıştır. Milliyetçi sembol ve amblemleri kullanmış ve kahramanlık hikayeleriyle, şarkı ve marşlarla öğrencilerinde vatanseverlik duygularını pekiştirmiştir.

Jahn'ın jimnastiğinin doğasında bir sistematik olmadığı gibi okul jimnastiğine de oldukça yabancıdır. Önemli olan, açık havada aktif ve toplu yaşam ile özellikle oyunlar yoluyla çocukların uyum içinde çalışmaları ve gerektiğinde ülkelerine hizmet etmeleridir. Öğrencisi Ernst Eiselen ile birlikte 1816 yılında hazırladığı "Alman Cimnastik Sanatı" adlı eseri Alman halk jimnastiğinin esasları ve özellikleri hakkında güçlü bir kaynaktır. Jahn'ın 1817'den itibaren dönemin politik durumu hakkındaki eleştirileri ve yüksek orduyu da buna dahil etmesi tepkileri üzerine çekmiş, 1818 yılında bazı cimnastik alanları kapatılmıştır. 1819'da bir oyun yazarının; bir sene önce Jahn'ı ziyaret eden Turnen/Cimnastik derneği üyesi biri tarafından öldürülmesi, jimnastiğe ait tüm faaliyetlerin ve alanların bütün Almanya'da kapatıl-

masına ve Jahn'ın tutuklanmasına neden olmuştur. Bir yıl hapiste kaldıktan sonra 1840'a kadar polis gözetiminde kalmış, 1842'de cimnastik yasağı kalkmıştır. 1848'de Alman Millet Meclisi'ne katılan Jahn 15 Ekim 1852'de vefat etmiştir.

gezintilerine yer verilmiştir. Bu faaliyetler esnasında ve dinlenme aralarında öğrenciler milli şarkıların söylenmesi ve konuşmaların yapılması gibi milliyetçi duyguları ve toplum heyecanını pekiştirici uygulamalar yapılmaktaydı.

Resim 1.7 Alman cimnastikleri (1851)

Jahn jimnastiğinin temel hareketlerini; duruşlar, yürüyüşler, koşular, aletli ve aletsiz sıçramalar, aletli ve ipli atlamalar, aletli denge hareketleri, çeşitli barlar üzerinde salınma, sekme egzersizleri, aletli ve ipli tırmanmalar, aletli atma egzersizleri, ateşli ve ateşsiz silahlarla atış talimleri, çekme, itme, kaldırma, taşıma, dambıl ve güreş egzersizleri oluşturmaktadır. Kurduğu açık hava cimnastik alanında; yüksek atlama, koşu yarışları, mızrak fırlatma çalışmaları yapılırken, atlama beygirleri, paralel ve dikey barlar, denge aletleri, tırmanma ağaçları, merdiven iskeleler, sırtıklar ve iplerle yapılan aletli egzersizler göze çarpmaktadır. Bununla birlikte öğrencilerin gündüz ve geceleri doğada hayatta kalma çalışmaları ve savaş oyunları oynadıkları bilinmektedir. Okul için düzenlenmiş faaliyetlerde ise doğa

Jahn'ın geliştirdiği beden eğitimi sistemi ırksal üstünlük, halk sağlığı ve askeri eğitim olmak üzere üç temel üzerinde yükselmiştir. Turnen, bütün Almanları kuvvetli ve çevik yapmak, bir sonraki savaşa hazırlamak için geliştirilmişti ve turnen cimnastikçileri kendilerini bütün Almanların askeri ve politik öncüsü olarak görmekteydi. Jahn hayattayken ve öldükten sonra cimnastikçileri bütün savaşlarda aktif olarak yer almışlardır. Örneğin Birinci Dünya Savaşı'na bir milyondan fazla turner katılmıştır. Naziler iktidara geldikten sonra da turnen büyük ölçüde Nazi beden eğitimi sisteminin ideolojik altyapısını oluşturmuş ve yaygın olarak kullanılmaya devam etmiştir. Felsefi temelleri yurt savunması ve vatanseverliğe dayanan Alman jimnastiği başta Alman sömürgelelerinde olmak üzere farklı ülkelerde kendisine taraftar bulmuştur. Ancak okul jimnastiği uygulamaları ve toplumun tamamı tarafından uygulanabilirliğinin içerik ve gerektirdiği fiziksel donanımlar bakımından yetersiz kalması sonucu Almanya da

dahil olmak üzere yaygınlaşamamıştır. Hareketlerinin neredeyse tamamının alet yardımı ya da aletler üzerindeki uygulamaları kapsamı bakımından Alman jimnastiğinin günümüzdeki karşılığı artistik ve aletli cimnastiktir.

İsveç Jimnastiği ve Pehr Henrik Ling

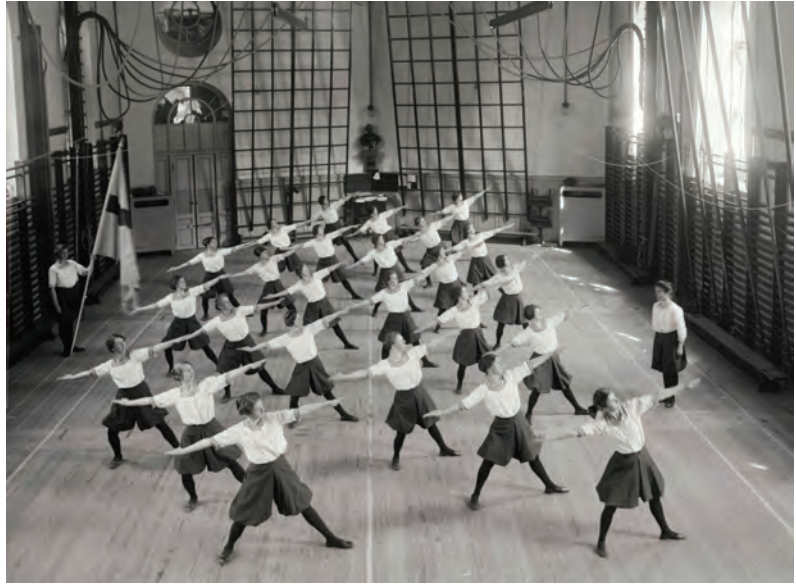
İsveç jimnastiğinin kurucusu Pehr Henrik Ling 1776'da doğmuştur. Aldığı eskrim derslerindeki hareketlerin kolundaki romatizmaya olumlu etkileri, jimnastiğe ve harekete ilgi duymasına neden olmuştur. Bu ilgi sonucu Kopenhag'da GutsMuths'un öğrencisi Franz Nachtegall'in kurslarına devam etmiştir. Jimnastiğe karşı ilgisi onu Antik Yunan medeniyetini incelemeye yöneltmiştir. Köklerini

bulduğu jimnastiğin form ve güzellik üzerindeki etkilerinin uyandırdığı fikirler ve aynı dönemde Fransız Devrimi'nin etkisiyle oluşan milliyetçilik akımları Ling'de İsveç halkının eski güç ve kudretini cimnastik yoluyla tekrardan kazandırma isteğini uyandırmıştır. 1805'de Lund Üniversitesi'nde cimnastikle ilişkilendirme umuduyla anatomi, fizyoloji ve diğer doğa bilimleri üzerine çalışmaya başlamıştır. Jimnastiğin gelişimi için bir enstitü açma girişiminde bulunmuş, 1813'te Stockholm'de Kraliyet Merkez Cimnastik Enstitüsü'nün kurulmasına izin verilmiştir. Kurulduğundan itibaren ölümüne kadar 25 yılı aşkın bir süre Enstitü'nün direktörlüğünü yürüten Ling, hayallerini tam olarak yerine getiremese de takipçilerinin felsefi bir bütünlük içinde inşa edecekleri sistemin zeminini hazırlayarak 3 Mayıs 1839'da dünyaya veda etmiştir.

Ling'in ölümünden sonra okulun direktörü olan öğrencisi Branting, tıbbi cimnastik üzerine yoğunlaştı. Ancak bu dönemde tıbbi jimnastiğe tek taraflı yönelim diğer alanların devamlılığında sorunlar yaratmıştır. Branting sonrası okulun direktörü olan Nyblæus'un aynı zamanda bir subay olması askeri cimnastiklere önem verilmesini sağlamıştır. Bu dönemde okulun eğitim süresi iki yıla çıkarılmış ve yeni tüzük ile okul; pedagojik, askeri ve tıbbi cimnastik olmak üzere üç ayrı bölüme ayrılmıştır. Pedagojik cimnastik bölümünün başında bulunan Hjalmar Ling'in okul jimnastiği üzerine yaptığı çalışmalar, İsveç cimnastiklerinin eğitim sistemi içerisine entegrasyonuna önemli katkılar sağlamıştır.

İsveç jimnastiğinde amaç, mümkün olan en iyi biçimde vücudun dengeli ve uyumlu gelişimini tasarlanmış özel hareketler yardımıyla doğa ile ahenk içinde sağlamaktır. Bu gelişimin temelini Ling'in doğadaki her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğu düşüncesi oluşturmaktadır. Ling'in felsefesi doğrultusunda İsveç jimnastiği dört ana bölüme ayrılır: pedagojik, tıbbi, askeri ve estetik cimnastik. Pedagojik cimnastik, okul öğrencileri için gerekli ve eksiksiz serbest egzersizleri; tıbbi cimnastik, hastaların ve sakatların tedavi esnası ve sonrasında uyguladıkları egzersizleri; askeri cimnastik, güreş,

eskim ve askeri alıştırma formalarını; estetik cimnastik ise vücut sağlığı için dolaşım ve sinir sistemleri ile iç organlar için yapılan serbest egzersizleri kapsamaktadır. İsveç jimnastiği temelinde aletsiz uygulamalardan oluşmakla beraber aletler ancak gerektiğinde yardımcı unsurlar olarak kullanılmak üzere ikinci derecede vasıtalarlardır. Bu aletler ya daima kullanılmaya hazır ya da portatif özellikte çabuk kurulup bozulacak niteliktedir. Aletlere dayanmaması bakımından İsveç jimnastiği, Alman jimnastiği ile taban tabana zıttır.

Resim 1.8 İsveç usulü kadın cimnastikleri, yakl. 1900. Cimnastik Merkez Enstitüsü, Stockholm

Kaynak: <https://de.wikipedia.org/> (Public Domain).

İsveç jimnastiği uygulamaları temel olarak üç bölümden oluşur: düzen alıştırma ile yürüyüşler, asıl cimnastik hareketleri ve oyunlar. Düzen alıştırma ile dikkat ve vücut asıl cimnastik hareketlerine hazırlanır. Çalışmaların tümü anatomik ve fizyolojik özellikler göz önüne alınarak basitten karmaşığa doğru basamaklamalı olarak ilerler. Yapılan tüm uygulamalarda her iki taraftaki uzuvlar eşit olarak çalıştırılır. Hareketler genel olarak yavaş yapılmaktadır. Bu sayede hareket eden kasa tam bir kasılma, karşıt çalışan kasa ise uzama imkânı verilir. Çalışmalar bir birey tarafından uygulanabildiği gibi deneyimli bir öğretmen kontrolünde büyük kitleler tarafından da uygulanabilir. Öğrenci sayısı ise mekanın büyüklüğü ile sınırlıdır. Bu durum okul jimnastiği için olduğu kadar askeri cimnastikler için de tek bir komutla kontrolün sağlanmasına olanak verir.

İsveç jimnastiği ana unsurları ve içeriği bakımından bebek, çocuk, genç, yaşlı, erkek, kadın, sağlıklı, hasta, sakat olmak üzere toplumun her kesiminden insana; açık ya da kapalı mekanlarda, bir odada ya da bir stadyumda; bireysel, toplu ya da kitlesel olarak; herhangi bir alet ya da araç ihtiyacı olmadan uygulanabilirliği ve içerdiği spor formundaki egzersizleri bakımından getirdiği avantajlarla 19. yüzyılın sonlarına doğru Alman jimnastiğinin önüne geçmiştir. Artan eğilimle başta okul jimnastiği olmak üzere uluslararası bir nitelik kazanarak dünya geneline yayılmış ve etkin cimnastik akımı konumuna gelmiştir.

Modern Sporun Doğuşu ve Prensipleri

18.-19. yüzyıllar süresince kendini daha önceki fiziksel aktivite formlarından ayıran modern sporun temel prensipleri, İngiltere’de, aydınlanmanın rasyonel düşüncesi ve endüstriyel toplum düzeninden köken alarak gelişmiştir. Bu özellikler yüksek performans çabası (*performans prensibi*), performans kıyaslama eğilimi (*rekabet prensibi*) ve en yüksek performansın ölçülerek kayıt altına alınması düşüncesidir (*rekor prensibi*). Performans prensibi, performans artırıcı rasyonel, özelleşmiş antrenman yöntemlerinin kullanımına; rekabet prensibi yarışma organizasyonlarının oluşumuna ve yarışma şartlarının kurallara bağlanmasına yol açarken rekor prensibinin ön şartı, sportif performansın nicel verilerle kesin olarak belirlenmesiydi. Allen Guttmann, bu genel prensiplerden hareket ederek modern sporun ayırt edici karakteristik özelliklerini, laiklik, fırsat eşitliği, özelleşme/uzmanlaşma, rasyonelleşme, bürokratikleşme, sayısallaştırma ve rekor arayışı olarak detaylandırmıştır.

dikkat

19. yüzyılda modern spor, yüksek performans çabası, rekabet ve rekor prensipleriyle çağdaş cimnastik akımlarından ayrılmaktaydı.

Modern sporun İngiltere’de doğmuş olması bir dizi toplumsal ön şartın varlığı ile ilişkilendirilebilir:

- İngiliz Püritenizmi: 17.-18. yüzyıllarda İngiltere’de yaygın dinsel bir cemaat olan Püritanizm, çalışma hayatındaki dürüstlük,

çalışkanlık ve başarıyı tanrısal seçilmişlik olarak görüyor ve her alandaki performans düşüncesini şiddetle destekliyordu.

- İngilizlerin bahis tutkusu ve soyluların yarışma hamiliği: İngilizlerin belirgin özelliklerinden olan bahis tutkusu, 17.-18. yüzyıllarda sıklıkla yarışma organizasyonlarının düzenlenmesine neden oluyordu. Yarışmalar kamuoyunda büyük ilgi uyandırıyor ve yarışma hamiliğini genellikle aristokratlar üstleniyordu.
- Primogenitur yasası: Mülkiyet ve unvan hakkını ilk doğan erkek çocuğa veren ve diğerlerini halktan sayan yasa, soylular ve orta sınıf arasında yumuşak bir geçişe yol açmıştı.
- İngiliz yönetim modeli: Kuvvetler ayrılığına dayalı İngiliz parlamenter sistemi, spora ait düzenlemeleri kolaylaştırıyordu.
- İngiliz kulüp sistemi ve halk okulları: Düzenli yarışmacılığa zemin oluşturacak kurumsallaşma için geleneksel halk okulları ve 17. yüzyılda ortaya çıkan İngiliz kulüpcülüğü (Public Schools) uygun ortamlar sağlıyordu.

İngiltere’de Ortaçağ ve sonrasında fiziksel aktiviteler sadece soylular ve şövalyeler tarafından yapılabilirken halk tabakasında spor tanımına uygun ilk uygulamalar 17. ve 18. yüzyılda görülmeye başlanmıştır. Sporun gereksinimleri arasında bulunan yazılı kurallar ilk bowling (1670), kriket (1727), golf (1740), boks (1743) ve curling (1795) gibi sporlarda kayıt altına alınmış, ancak kuralların tam anlamıyla yerleşmesi 19. yüzyıl ortalarında gerçekleşmiştir. Kulüpleşme ve organizasyon düzenleme örnekleri de 18. yüzyıl ortalarında görülmektedir. İngiltere’de 1751’den itibaren at yarışları düzenlenirken, 1739’dan itibaren curling, 1744’den itibaren golf ve 1767’den itibaren de kriket kulüplerinin kurulmaya başlandığı bilinmektedir.

Günümüzdeki modern spor anlayışının ortaya çıkışı ise ancak 19. yüzyılın başlarından itibaren olmuştur. Bu değişimi getiren ve tetikleyen kuşkusuz Endüstri Devrimi’dir. Viktorya İngilteresi, bu dönemde dünya coğrafyasının yaklaşık üçte birine hakim iken dünyanın da ticaret ve iktisat merkezi konumundaydı. Endüstri devrimiyle üretimde makineleşmeye geçilmesi ve buhar gücünün kullanımı insan gücüne dayalı ekonomik anlayışı değiştirmiş

olsa da sağladığı yeni iş sahaları ile yurtdışından göçü ve köylü nüfusun şehre göçünü hızlandırmıştı. Endüstri Devrimi'nin sosyal anlamda üç büyük etkisi olmuştur: Şehirleşme, sanayileşme ve kitlesel iletişim. Sanayinin gelişimi “ücretli işçi” kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu yeni sınıfın azalan mesai saatleri ile de birlikte boş zamanlarını değerlendirme aktivitelerine yönelmesi modern sporların toplum içinde yaygınlaşmasına ivme kazandırmıştır.

Resim 1.9 Oxford-Cambridge kürek yarışı, 19. yüzyıl

Spor yapmak ve seyirci olarak katılmak, şehirli hayatına uyum sağlamaya çalışan göçmenlerin arkadaş edinmesini sağlıyor, tatmin edici olmayan iş yaşantısından uzaklaşmayı ve şehrin sınırlılıklarından kurtulmayı beraberinde getiriyordu. Ayrıca patronlar fiziksel ve mental yönden güçlü olmasını bekledikleri işçilerini spor yapmaları için cesaretlendiriyor ve teşvik ediyordu. Dönemin sosyal reformistleri ise sporun halk sağlığının korunması ile karakter ve ahlak üzerindeki olumlu etkilerini, hızla şehirleşen insanlar için bir çözüm yolu olarak sunuyorlardı. Teknolojik ilerlemelerin getirdiği ulaşım, boş zaman, bilimsel spor mühendisliği ve kitle iletişim araçları ise sporun yaygınlaşmasına hizmet etmekteydi. Bisikletin icadı ise özellikle çalışan kesim için en kısa sürede, sanayileşmiş şehirlerden kaçış ile birlikte egzersiz, açık hava ve zihin dinginliği sağlayan bir boş zaman etkinliği sağlamıştı. Bilim ve teknoloji, mesafe ve zaman ölçümlerinin daha hassas yapılmasını beraberinde getirmişti. Fotoğraf makinesi, radyo gibi icatlar ise sporun yeni taraftarlar bulması ve yaygınlaşmasında önemli rol oynamaktaydı. Tüm

bu gelişmeler spor malzemeleri üzerine bir piyasa yaratmış, Endüstri Devrimi'nin getirdiği ekonomik olanaklar, orta sınıfın spora aktif ve pasif katılımını tetiklemişti.

Endüstri Devrimi öncesi uygulanan ve tam olarak spor olarak adlandıramayacağımız fiziksel aktiviteler; devrimin, İngiltere'nin sosyal, kültürel ve politik hayatında yaptığı değişimlerin, gelenekler ile harmanlanmasını sağlayarak modern sporun doğuşunu tetiklemiştir. Değişen sosyal yapı; fiziksel egzersizleri, kurallı, rekabetçi, yarışmaya dayalı bir forma sokmuş ancak geleneksel yapıda yer alan şövalyelik ruhu ve centilmenlikten asla vazgeçilmemiştir. Devrimin en ilginç etkisi ise spor etkinliklerinin bir zaman çizelgesi ile düzenlenmesini sağlamasıydı. Pazartesi ve Cuma arasındaki çalışma saatlerindeki artış ve düzenli çalışma saatleri, ortak boş zamanların ortaya çıkmasına yol açmış ve bu durum sporun gelişmesinde önemli bir etken olmuştu. Büyük spor etkinlikleri Cumartesi öğleden sonraya alınmış ve devrim öncesi düzensiz spor olayları yerini zamanı belli spor aktivitelerine bırakmıştı.

Sporun İngiltere'de doğuşu ve yaygınlaşmasındaki bir diğer etmen ise okul sporlarıdır. Özellikle takım sporlarının karakter gelişiminin aracı olarak kullanılması bilinçli bir beden eğitimi hamlesini başlatmıştır. İstenen reformu 1828-1842 yılları arasında Rugby Koleji'nin direktörlüğünü yapan Thomas Arnold gerçekleştirmiştir. Arnold, okul sporları yoluyla öğrencilerinin manevi niteliklerini geliştirmek, sorumluluk anlayışı kazandırmak, toplumsal hayata sokmak ve yaşam pratiği sağlamak istemiştir. Spor derneklerinin yönetimini öğrencilere bırakarak, öğretmen müdahalelerini azaltarak, takım kaptanlarını ve kuralların uygulayıcısı olan hakemleri kendilerinin seçmesini sağlayarak öğrencilerine hayat deneyimi kazandırmayı amaçlamıştır. Sporun yayılması, İngiliz kolej ve üniversitelerinin örgütlenmesi ile kolaylaştırılmıştır. Arnold örneği izlenerek üniversite ve kolejleri temsil eden takımların karşılaştırılması düşüncesi sporun atılım yapmasına ve ortak kuralların uygulanmasına yol açtı. Bu rekabetin en tanınmış örneği, ilk 1829'da yapıp 1856'dan itibaren günümüze kadar her yıl düzenlenen Cambridge ve Oxford takımları ara-

sındaki kürek yarışlarıdır. Eğitim yoluyla spor kültürünün ülke geneline yayılması, çeşitli sporların İngiltere'nin her yerinde uygulanacak ortak kurallara bağlanması ve sonrasında diğer ülkelerde de benimsenmesiyle sonuçlandı.

Ancak, sporcuların uyması gereken yalnızca bu teknik kurallar değildi. Sporcu, amatörlik kurallarına uymalı, mücadele; dürüst ve şövalyelere özgü bir davranışı (fair play) korumak zorundaydı. Gençliğin spora gösterdiği ilgi top oyunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştu. Kriket hali hazırda bilinirken 1823'de Arnold'un okulu olan Rugby Koleji'nde sadece ayakla oynanması gereken

topu (futbol) eliyle yakalayarak koşmaya başlayan bir öğrenci rugby oyununun ortaya çıkmasını sağlamıştı. 1863'te kurulan Futbol Birliği (Football Association) ve 1871'de kurulan Rugby Birliği (Rugby Football Union) iki sporun özel kurallarını onaylamıştı. İlerleyen süreçte ilk profesyonel futbol takımları da İngiltere'de kuruldu. Özellikle orta sınıfın ve işçilerin boş zaman değerlendirme aktivitesi olan spor kulüpleşme yoluyla ülke geneline yayıldı. 1880 yılında Amatör Atletizm Birliği (Amateur Athletic Association) kuruldu. Bu kurumsal yapılanma anlayışı diğer spor branşlarına da yansyarak 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir.

Öğrenme Çıktısı

8 Yakın Çağ cımnastik akımları arasındaki temel farklılıkları açıklayabilme
9 Endüstri devrimiyle sporda meydana gelen değişimleri açıklayabilme

Araştır 4

Endüstri Devrimi'nin ortaya çıkardığı ücretli işçi sınıfının modern spora etkisi nasıl olmuştur?

İlişkilendir

Modern sporun ortaya çıkışındaki centilmenlik anlayışı ile günümüz fair play anlayışı arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

Alman jimnastiği, İsveç jimnastiği ve modern spor arasındaki farkları anlatınız.

MODERN OLİMPİYATLARIN KURULUŞU

Antik Olimpiyat Oyunları, bin yılı aşkın bir süre devam ettikten sonra MS 4. yüzyılda Romalılarca yasaklanmıştı. Oyunlarının yeniden canlandırılması düşüncesi Baron Pierre de Coubertin'in çabalarıyla hayat bulmuş, modern olimpiyatların ilki 1896 yılında başlatılmıştır. Oyunlar halen, dünyanın en görkemli spor organizasyonu olarak varlığını devam ettirmektedir.

Modern Olimpiyatların Kuruluşuna Yol Açan Faktörler

Olimpiyat oyunları, Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığı devlet dini olarak kabul etmesinden kısa süre sonra, putperest uygulamalardan sayılarak, İmparator I. Theodosius tarafından MS 393'te yasaklanmıştı. Oyunların mekânı Olimpiya uzun Ortaçağ boyunca kaderine terk edilmiş, birçok doğal afete maruz kalmış ve Batı, Rönesans'a oyunlar ve kutsal mekânı hakkında hafızası boş olarak girmişti. Modern olimpiyat oyunlarının kuruluşu, Rönesans ile 19. yüzyıl arasında ortaya çıkan çeşitli faktörlerden etkilenmiştir:

1. *Rönesans döneminde antik olimpiyatlardan bahseden antik eserlerin ortaya çıkışı:* Rönesans'ta antik çağ değerlerini ve insan idealini anlama çabasındaki hümanistler orijinal klasik Yunan ve Latin kaynaklarına yöneldiler. Antik eserlerin bulunuşuyla antik olimpiyat oyunlarının varlığı anlaşıldı. Bulunan eserler arasında özellikle ikisi çığır açıcı gelişmelere yol açtılar. Bunlar; MS 1. yüzyıl hatip, yazar, filozof ve tarihçisi, İzmirli Dion Chrysostomos'un "Söylevler" ve MS 2. yüzyıl gezgin ve coğrafyacısı, Manisalı Pausanias'ın "Yunanistan'ın Tasviri" adlı antik olimpiyat oyunlarından etraflıca bahseden eserleriydi. Kısa süre içinde antik ve modern olimpiyatlar arasındaki bağın oluşumuna ve nihayet oyunların yeniden kuruluşuna zemin hazırlayan bir dizi olayı tetiklediler.

2. *Antik eserlerden etkilenen Rönesans yazarlarının antik sporlar üzerine eserleri ve yarattıkları farkındalık*: Bu eserlerden ilki olan İtalyan hekim ve felsefeci Hieronymus Mercurialis'in 1569'da yazdığı *De Arte Gymnastica* (Cimnastik Sanatı) isimli kitabı, antik spor dünyasının ihtişamını, olimpiyat oyunlarını ve spor türlerinin uygulama biçimlerini içermekteydi ve Batı dünyasında büyük ilgi uyandırmıştı. Fransız eğitimci Petrus Faber ise 1592 tarihli *Agonisticon* (Yarışmacılık) adlı, antik spor festivallerinin ilk ayrıntılı incelemesini yaptığı eserinde olimpiyat oyunlarının yeniden canlandırılmasını önermişti. Bu eserler, toplum zihnine "Olimpiyat" fikrini yeniden yerleştirmişti.
3. *Yerel olimpiyat denemeleri*: Antik eserlerden etkilenen Rönesans aydınlarının antik sporlar, olimpiyatlar ve yüklendikleri anlamlar üzerine yazdıkları eserler Batı'da büyük ilgi ve farkındalık yaratmış; henüz 1592'de dillendirilmeye başlanan oyunların yeniden canlandırılması düşüncesi, 1612'de İngiltere'den başlamak üzere, Fransa, Almanya, Polonya, İsveç, Kanada ve Yunanistan'daki yerel olimpiyat denemeleriyle somutlaşmıştı. İngiltere'de 1612'de başlatılan Cotswold Olimpick Games (Cotswold Olimpiyat Oyunları) adlı ilk olimpiyat denemesini, 1850'de Much Wenlock Oyunları ve 1852-1867 arası Liverpool Büyük Olimpiyat Festivali takip etmiş; olimpiyat dernekleri kurulmuştu. İngiliz çabalarından etkilenen Coubertin, 1890'da olimpiyat derneği bulunan ve olimpiyat oyunları düzenlenen Much Wenlock'u ziyaret etmişti.
4. *Olimpiya ve olimpiyat oyunlarına seçkin ilgi*: Giderek belirginleşen Olimpiyat düşüncesi, Antik çağın felsefe, eğitim, sanat, sağlık ve spor anlayışlarının etkisi altındaki Aydınlanma dönemi seçkinlerini de cezbetmişti. Henüz 1723'de Filolog Bernard de Montfaucon, oyunların kutsal mekanı Olimpiya'nın aranmasını önermişti. Voltaire, 1728'de ziyaret ettiği İngiltere'de İngiliz spor karşılaşmalarını izlerken kendini olimpiyat oyunlarındaymiş gibi hissetmiş, 1762'de, Aydınlanma çağının en etkili düşünürlerinden Jean-Jacques Rousseau antik Olimpiya hatırlatmıştı. Nihayet, Johann Wolfgang Goethe, 1780'de, Pindar'ın olimpik marşını tercüme etmişti. Artan seçkin ilgisi giderek bir Helenseverlik (Philhellenizm) akımına evrilecekti.
5. *Olimpia'nın bulunuşu ve arkeolojik kazılar*: Gelişmeler, Pausanias'ın tüm detaylarıyla tasvir ettiği oyunların antik mekânı Olimpiya ortaya çıkarma merakını tetikledi. 1766'da İngiliz Richard Chandler Pausanias'ın tasvirlerinin ve yörede yaşayan Türklerin yönlendirmeleriyle antik yerleşmeyi keşfetmeyi başardı. İlk topografik ölçümler 1813'te İngilizler, ilk kazılar 1829'da Fransızlar tarafından başlatıldı. Fransızlar kısa süren kazıların buluntularını Paris'teki Louvre Müzesi'ne taşıdılar. 1875'te Almanlar ilk sistematik kazıları başlattılar. 1881'e kadar süren kazı çalışmalarının sonuçları 1890'dan itibaren 5 ciltlik bir eser halinde yayımlandı. Batı'da yankı uyandıran raporlar olimpiyat oyunlarını yeniden canlandırma fikirlerine sahip Baron Pierre de Coubertin'i etkilemiş, "Almanya, eski Olimpiya ne kalmışsa gün yüzüne çıkardı; Fransa niçin eski ihtişamını yeniden yaşatmasın?" demişti.
6. *İngiltere'de sporun okul eğitiminde ahlak ve karakter gelişimi için kullanılması*: Gençliğinden beri eğitim sistemlerine ilgi duyan Coubertin, insanın fiziksel ve zihinsel açılardan paralel geliştirilmesi gerektiğine inanıyordu. Özellikle gençlerin spor eğitimi yoluyla fiziksel, zihinsel, ruhsal, sosyal ve ahlaki gelişimlerini sağlamaya yönelik öğretim programı oluşturmuş olan Klasik Atina eğitim sisteminden çok etkilenmişti. Antik çağda olduğu gibi sporu okul eğitiminin bir parçası haline getirmiş olan İngiliz eğitim sistemi ilgisini çekmişti. Reformları başlatan Rugby koleji Müdürü Thomas Arnold'un eserlerini okumuş, İngiltere'yi ziyaret ederek fiziksel ve zihinsel eğitim düzenini yerinde görmüş, okulun rekabetçi oyunları ve sporu mecburi kılan müfredatını çok beğenmişti.

Baron Pierre Coubertin ve Modern Olimpiyatların Kuruluşu

Baron Pierre de Coubertin (1863-1937) aristokrat bir ailenin çocuğu olarak Paris'te dünyaya geldi. Siyasal bilimler eğitimi aldıktan sonra pedagoji ve tarih çalışmalarına yöneldi. Fransız Devrimi ile gelen reformist düşüncelerin savunucusu olan Coubertin, Fransa'da reformun ancak eğitim yoluyla olacağını savunuyordu. Klasik Çağ Atina eğitim sisteminden etkilenmişti. Değişimin, İngiliz okul sistemi örneğinde spor yoluyla gerçekleşeceğine inanıyordu. 19. yüzyıldan itibaren Avrupa'da gelişen beden eğitimi sistemlerine rağmen Fransa geride kalmıştı. İngiltere'de olduğu gibi okul spor eğitiminin Fransız gençliğini ayağa kaldırabileceğine inanıyordu. Bu amaçla İngiltere'ye ilk ziyareti henüz 20 yaşındayken yapmış, Thomas Arnold'un Rugby Koleji'ni ve ülke geneline yayılmış olan beden eğitimi programını incelemişti. Başlangıçtaki hedefi olimpiyat oyunlarını canlandırmak değil, Fransız eğitim sisteminin tüm kademelerinde reform yapmaktı. Bunu sporu İngiliz modeline göre Fransız okul programlarına sokarak yapacaktı.

Resim 1.10 1896 yılı IOC üyeleri

Kaynak: Coubertin ve ark. 1897.

İngilizler sporu sosyal erdemlerin ve ahlaki davranışın kazandırılmasının bir aracı olarak kullanırken aynı zamanda yerel olimpiyat denemeleri de yapıyorlardı. Much Wenlock Olimpiyat Oyunları'nın kurucusu Brookes'un daveti üzerine oyunları izlemek için gittiği İngiltere'den yeni bir fikirle dönmüştü: Olimpiyat oyunlarını yeniden canlandıracaktı. Aynı yıl Almanların Olimpiya yaptıkları sistemli kazaların sonuçlarını rapor ha-

linde yayınlaması da Coubertin'i teşvik etmişti. 25 Kasım 1892'de genel sekreteri olduğu Fransız Spor Kulüpleri Birliği'nin 5. kuruluş yıldönümünde Sorbonne'da olimpiyat oyunlarının yeniden canlandırılması teklifini üyelere sunmuş, ancak ilgi uyandıramamıştı. Yeni fırsatlar arayan Coubertin, ulusal ve uluslararası kulüp delegelerinin katılımıyla sporda amatörlük ve bahis problemleri ile Olimpiyat oyunlarının yenilenmesi konularının ele alındığı Uluslararası Amatör Atletizm Kongresini düzenlemiş, delegeleri etkileyerek 23 Haziran 1894'te Modern Olimpiyat Oyunları'nın hayata geçirilmesini ve Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin (IOC) kurulmasını sağlamıştı. Hazırlanan statüye göre oyunlar her dört yılda bir düzenlenecekti ve eskrim hariç sadece amatör sporcular müsabakalara katılacaktı. Bir olimpiyat oyunu yapılmasa bile sırası ve dörder yıllık ara değişmeyecekti. Olimpiyat oyunlarının ilki 1896'da Atina'da yapılacak ve bir sonraki oyunlar IOC'nin seçtiği bir başka şehirde icra edilecekti. Oyunlar Antik örneğinin aksine "evrensel" olacaktı. Barışa hizmet edecek, din, dil, ırk ayrımı olmayacak ve politik etkinliklere yer verilmeyecekti.

dikkat

Bu dönemde eskrim öğretmenleri ya da ustaları profesyonel sayılıyor, ancak aynı zamanda "centilmen" olarak kabul ediliyorlardı. Bu durum onların olimpiyat oyunlarına katılmaları için yeterli bir nedendi.

Başlangıçtan itibaren olimpizmi bir barış hareketi olarak tanımlayan Coubertin'in hedefi spor yoluyla insanlığı yenilemekti. Antrenman ve yarışmalarla gençler fiziksel ve ahlaksal yönden mükemmelleşmeliydi. Ancak kurucusunun kırmızı çizgileri nedeniyle başlangıçtan beri sorun teşkil eden bazı problemler zamanla değişikliklere gidilmesini zorunlu kılmıştır. Bunlardan ilki Coubertin'in olimpiyat oyunlarına kadın sporcuların aktif katılımını engellemesiydi. Ancak daha ikinci olimpiyat oyunlarında kadın katılımı iki branşta gerçekleşmişti. Süreç içinde görülen artış Coubertin'in ölümünden sonra hız kazanmış ve günümüzde neredeyse eşitlenmiştir. Diğeri ise amatörlük tartışmalarıydı. Modern sporların doğduğu İngiltere'de başlangıçtan beri tartışma konusu olan amatörlük

anlayışı özellikle atletlerin sporu bir maddi kazanç aracı olarak geçimlerini sağlama yolunda kullanmalarının “kişisel mükemmelleşme” anlayışıyla uyummayarak centilmenliği zedeleyebileceği düşüncesi idi. Bu düşünce de zaman içinde erozyona uğrayarak 20. yüzyılın sonlarına doğru tamamen ortadan kalkacaktı.

1896'da Atina'da başarıyla düzenlenen ilk oyunlar heyecan yaratmış, ancak 1900 Paris, 1904 St. Louis ve 1908 Londra Oyunları organizasyonel sorunlar nedeniyle başarısız olmuştu. İkinci ve üçüncü olimpiyatlardaki başarısızlığı fırsat bilen ve baştan beri oyunların sürekli olarak Atina'da yapılmasını isteyen Yunanlılar ilk oyunların 10. yılı anısına bir 'ara olimpiyat' düzenlemişlerdi. Oyunların sürdürülebilirliği ciddi tehdit altındayken imdada Stockholm yetişmiş, 1912 yılında İsveçliler oyunların devamını garanti altına alacak muazzam bir organizasyon gerçekleştirmişlerdi. Coubertin, 1925 yılında IOC başkanlığından ayrılmış, 2 Eylül 1937'de İsviçre'de hayata veda etmiştir.

Olimpiyat oyunlarını tarihi ile modern olimpiyatlara katılım istatistiklerine <https://www.olympic.org/> ya da <http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/> adresleri üzerinden ulaşabilirsiniz.

Araştırmalarla İlişkilendir

Antikiteden Moderniteye Olimpiyat Oyunları

Yarattığı sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi etkileriyle son yüzyıl toplumsal yaşamının tartışmasız en önemli olgularından biri haline gelen olimpiyat oyunlarının antik çağ ve modern zamanlar arasında yaşadığı yükseliş, çöküş, yeniden keşif ve canlandırma süreçleri bir bütün olarak

inceleyen makaleyi okuyun ve bu bölümde öğrendiklerinizle ilişkilendirin.

Kaynak: Yıldırım, İ. (2014). Antikiteden Moderniteye Olimpiyat Oyunları: İdealler ve Gerçekler. Hece (Batı Medeniyeti Özel Sayısı), 18(210-212), 555-570.

Öğrenme Çıktısı

- 10 Modern Olimpiyatların kuruluşuna yol açan faktörleri tanımlayabilme
- 11 Modern Olimpiyatların kuruluş amaçlarını ve felsefesini açıklayabilme

Araştır 5

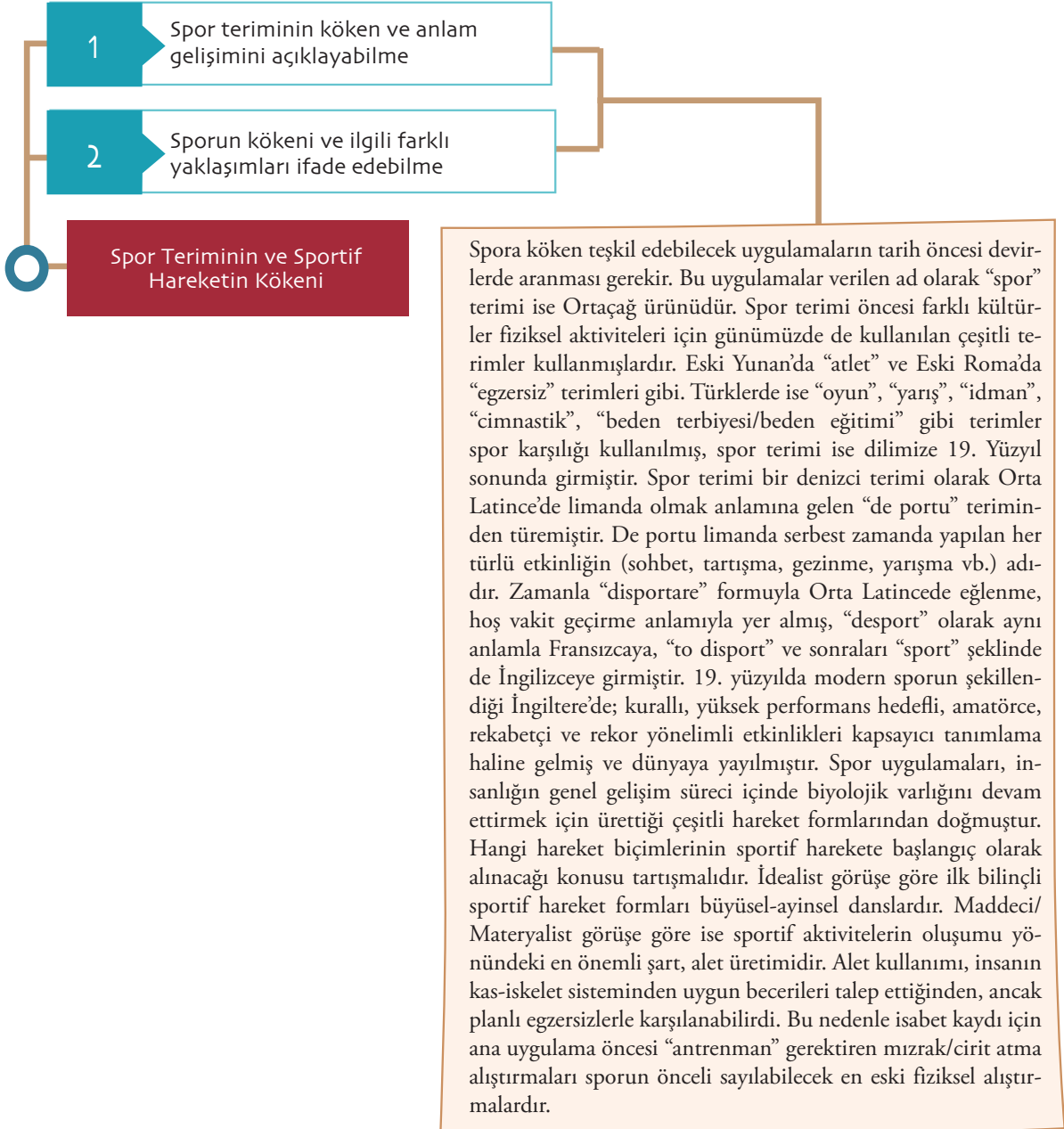
Coubertin'in olimpik idealleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

İlişkilendir

Olimpiyat Oyunları'nın kuruluş felsefesi ile günümüzdeki durumunu değerlendiriniz.

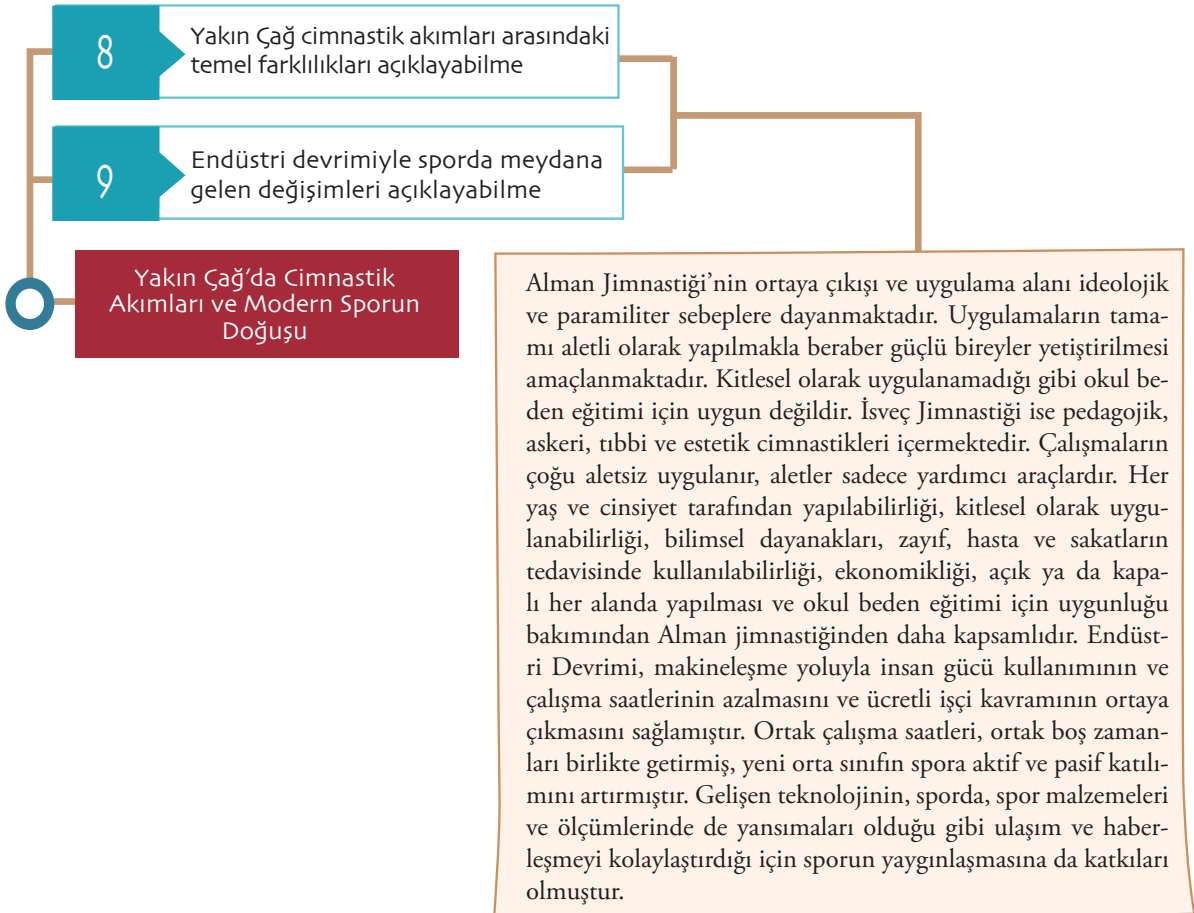
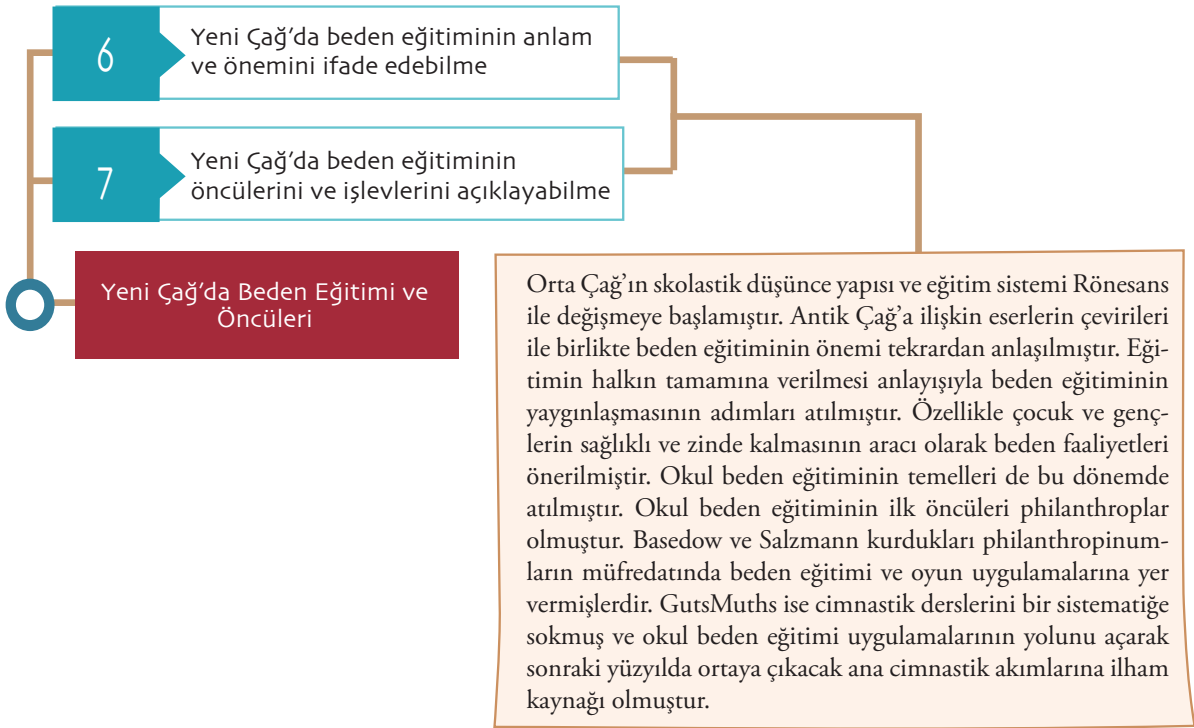
Anlat/Paylaş

Modern Olimpiyat Oyunları'nın doğuşundaki amatörlik anlayışının nedenlerini anlatınız.

Antik çağda spora yüklenen anlam daha çok savaş, inanç, sağlık, eğitim ve hepsini kuşatır biçimde ideal insan anlayışı etrafında şekillenmiştir. Bu nedenle spora yüksek kıymet veriliyordu. Spor, soylu sınıf uğraşısı idi. İdeal insan tipi, “başarılarıyla şan ve şöret kazanmış kahraman” olan Girit-Miken çağı sporları savaşçılık ve avcılık kaynaklıydı. Boş zamanlar, matem törenleri, dinsel ayinler, düğünler ve festivaller yarışma nedenleriydi. Sonradan Olimpiyatların mekanı olacak Olimpiya dinsel festivaller kapsamında sportif yarışmaların yapıldığı bir ayin yeri idi. Olimpiyat oyunları ile başlayan Arkaik Çağ’da ideal insanın sahip olması gereken özellikler, iyi insanı tanımlayan savaşçı nitelikler (cesaret, kararlılık, kuvvet, çabukluk ve beceriklilik) ve güzel insanı tanımlayan estetik nitelikler (erkeklerde fiziksel güzellik) olarak ikiye ayrılıyordu. Bunların ikisine de sahip olanlar ideal insan sayılıyordu. Bu nedenle, gerek becerilerin gerekse geliştirilmiş vücudun sergilenmesinde en önemli fırsatı yarışmalar sağlıyordu. Sportif yarışmalar, dinsel festivallerin en önemli parçasıydı. Değişik tanrılar adına büyük yarışma şenlikleri düzenleniyordu (Panhelenik oyunlar). En önemlisi Olimpiya’da Zeus adına düzenlenen Olimpiyat oyunlarıydı. Dört yılda bir, kutsal ateşkes ilan edilerek, tarafsız hakemler gözetiminde, özgür erkek vatandaşların katılımına açık olarak gerçekleştiriliyordu. Klasik Çağ’da demokratikleşmenin bir sonucu olarak halkın da yönetime katılımı, eğitim hakkı söz konusu olmuştur. Halk, soyluların değeri olan spora yönelmiş, cimnastik üzerine kurulu okul eğitiminde değişik sporlarda kendini geliştirme şansı bulmuştu. Böylece, hem ideal insan niteliklerine sahip olma hem de olimpiyat oyunlarında yarışma fırsatı yakalanmıştı. Klasik Çağ şampiyon listelerinde bu nedenle halktan isimlere rastlanılmaktadır. Helenistik Çağ’da “sağlığa yönelik beden eğitimi” anlayışı hâkim olduğundan, yarışmacı cimnastik ihmal edildi. Yarışmacı cimnastik sadece “meslek sporcuları”nın uğraşı olarak kalırken, bu çağda kutsal olimpiyat oyunlardaki yarışmalar da tamamen gösteri müsabakalarına dönüşmüştü. Roma döneminde antik Yunan dinsel ve düşünsel dünyası çöktü, olimpik düşünce özünü kaybetti, nihayet, Hristiyanlığı devlet dini olarak kabul eden Roma, putperest uygulamalar olarak görülen olimpiyat oyunlarını yasakladı.

Modern Olimpiyatların kuruluşuna giden süreç çok değişik faktörler tarafından etkilenmiştir. Rönesans döneminde olimpiyatlardan bahseden eserlerin ortaya çıkışı; antik eserlerden etkilenen Rönesans yazarlarının antik sporlar üzerine eserleri ve yarattıkları farkındalık; yerel olimpiyat denemeleri; oyunların kutsal mekanı Olimpiya ve Olimpiyat oyunlarına karşı gittikçe artan seçkin ilgisi; Olimpiya bulunuşunun ve yapılan arkeolojik kazı raporlarının yayımlanmasının yarattığı heyecan ve İngiltere’de sporun antik çağda olduğu gibi okul eğitiminde ahlak ve karakter gelişimi için kullanılması başlıca etkenlerdir. Oyunların kurucusu Baron Pierre de Coubertin’dir. 1892’de Fransız Spor Kulüpleri Birliği’nin toplantısında olimpiyat oyunlarının yeniden canlandırılması teklifini ilk kez dillendirmiş, 1894’te Uluslararası Olimpiyat Komitesini kurmuştu. Oyunlar öncelikle barışa hizmet edecek; din, dil, ırk ayrımı olmadan herkes katılabilecek ve politik etkinliklere yer verilmeyecekti. Ayrıca, gençlerin fiziksel ve ruhsal açıdan uyumlu eğitimi, kişisel olarak mükemmelleşmeleri, amatörlük anlayışını yüceltmeleri ve şövalyece bir tutumla fair play idealini yaşatmaları spor aracılığıyla gerçekleştirilebilirdi.

1 Spor teriminin başlangıcı sayılan; sohbet, tartışma, dövüş, güç gösterileri, beceri oyunlarını kapsayan “limanda olmak” anlamına gelen argo kelime aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Disportare
- B. Deportare
- C. To disport
- D. De portu
- E. Desport

2 “Sportif egzersiz, belirli bir hareket formunun veya kombinasyonunun uygulama öncesi bilinçli olarak tasarlanmış bir amaç doğrultusunda tekrarlanmasıdır.” görüşünden hareket edildiğinde aşağıdaki fiziksel aktivitelerden hangisi sportif egzersizin başlangıcı sayılabilir?

- A. Koşma
- B. Tırmanma
- C. Yüzme
- D. Dans
- E. Bumerang atma

3 Antik Olimpiyat Oyunları ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- A. Yarışmalar dinsel festivallerin bir parçasıydı.
- B. Hakemlik hakkı politik tarafsızlıkla yükümlü soylulara aitti.
- C. Evli kadınların aktif ve pasif katılımları yasaktı.
- D. Katılımcılar ilk iki yüzyılda sadece soylularla sınırlıydı.
- E. Oyunlar süresince ateşkes ilan ediliyordu.

4 Aşağıdakilerden hangisi MS 4. yüzyılda Antik Olimpiyat Oyunlarının Romalılar tarafından sonlandırılmasının ana nedeni olarak gösterilebilir?

- A. Sert sporlardan hoşlanan Romalıların Yunan sporlarını hafif ve etkisiz bulması
- B. Romalıların oyunların devamını siyasi bir tehdit olarak algılamaları
- C. Hristiyanlığın Roma Devleti tarafından resmi din olarak kabulü
- D. Oyunların düzenlendiği Olympiya bölgesinin askeri bölge ilan edilmesi
- E. Ekonomik nedenlerle oyunların sürdürülebilir olmaması

5 Aşağıdakilerden hangisi 19. yüzyılda İngiltere’de doğan modern sporun başlangıcındaki prensiplerinden biri **sayılamaz**?

- A. Rekabetçi olması
- B. Yüksek performans amaçlı yapılması
- C. Bağlayıcı kurallarının olması
- D. Kazanç güdülerek, profesyonelce yapılması
- E. Rekor hedefli olması

6 Antik Yunan’da Olimpiyat Oyunları’nın hangi dönemde yapılmaya başlandığı kabul edilir?

- A. Girit-Miken Çağı
- B. Arkaik Çağ
- C. Klasik Çağ
- D. Helenistik Çağ
- E. Helen-Roma Dönemi

7 Yüksek Ortaçağ’da bedensel faaliyetler yalnızca Hristiyanlığın koruyucusu olarak kabul edilen ----- tarafından uygulanmıştır.

Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yeri aşağıdakilerden hangisi doğru şekilde tamamlar?

- A. Papazlar
- B. Soylular
- C. Şövalyeler
- D. Krallar
- E. Köylüler

8 Aşağıdakilerden hangisi İsveç jimnastiğinin uygulama alanlarından biri **değildir**?

- A. Askeri Cimnastik
- B. Estetik Cimnastik
- C. Akrobatik Cimnastik
- D. Tıbbi Cimnastik
- E. Pedagojik Cimnastik

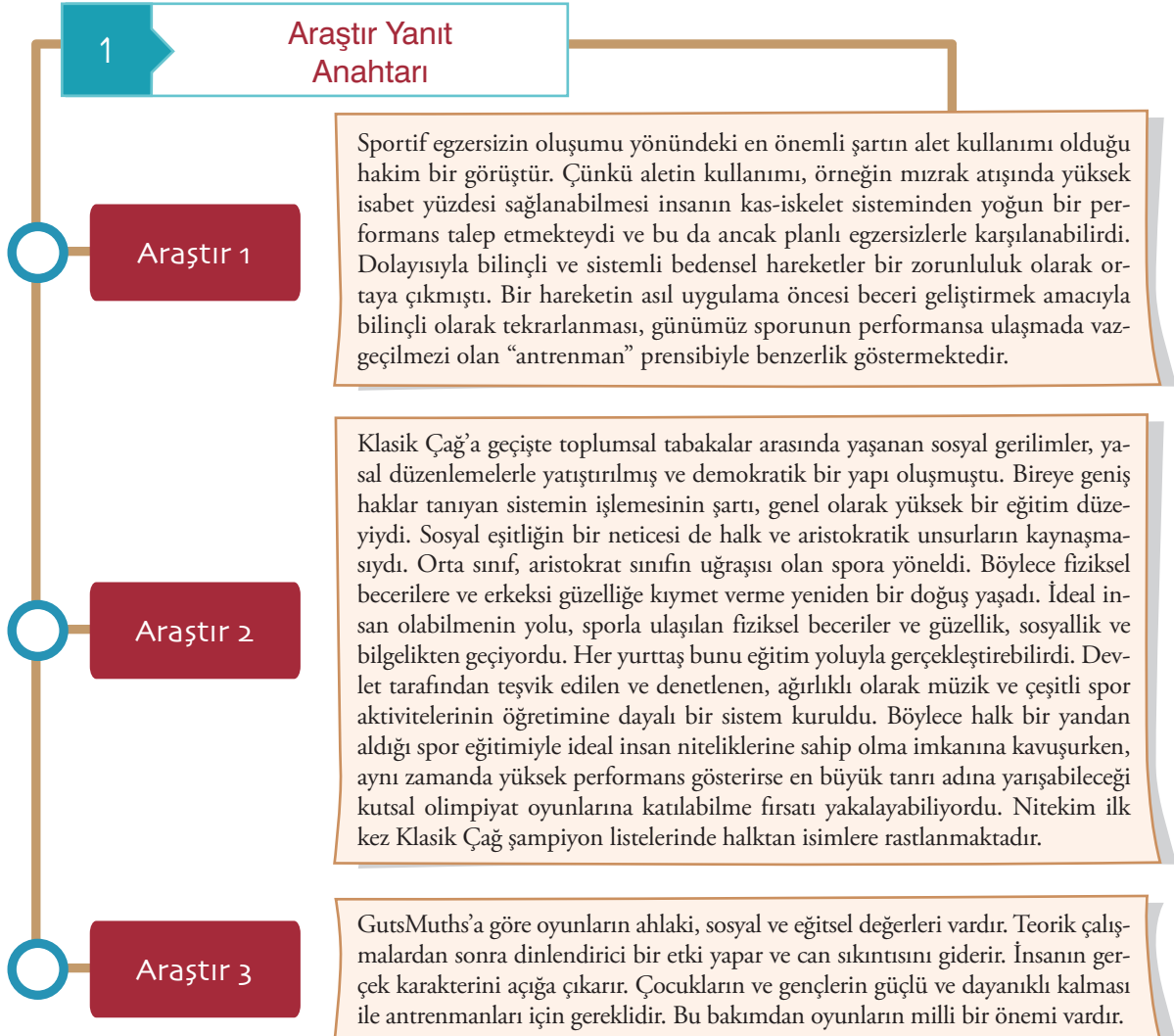
9 Profesyonel oldukları halde “centilmen” olarak kabul edildikleri için başlangıçta olimpiyat oyunlarına katılım şartlarından olan sıkı amatör-lük prensibi dışında bırakılan branş aşağıdakilerden hangisidir?

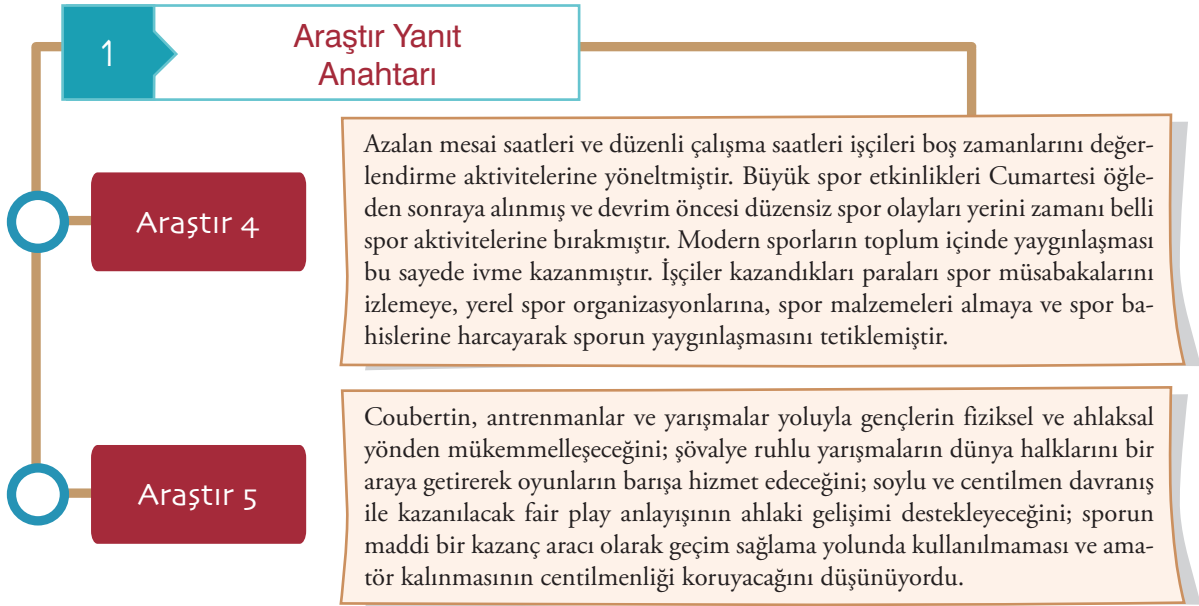
- A. Tenis
- B. Güreş
- C. Boks
- D. Eskrim
- E. Cimnastik

10 Aşağıdakilerden hangisi modern sporun İngiltere’de doğmuş olmasının sebeplerinden biri **değildir**?

- A. İngiliz parlamenter sistemi
- B. Soyluluğun ilk doğan erkek çocukla sınırlandırılması
- C. İngiliz kulüp sistemi
- D. İngilizlerin bahis tutkusu
- E. İngiliz coğrafyasının genişliği

1. D	Yanıtınız yanlış ise “Spor Teriminin Kökeni ve Anlam Gelişimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	6. B	Yanıtınız yanlış ise “Antik Çağ’da Beden Eğitimi, Spor ve Olimpiyat Oyunları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. E	Yanıtınız yanlış ise “Sportif Hareketin Kökeni ve Farklı Yaklaşımlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	7. C	Yanıtınız yanlış ise “Yeniçağ’da Beden Eğitimi ve Öncüleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. B	Yanıtınız yanlış ise “Antik Çağ’da Beden Eğitimi, Spor ve Olimpiyat Oyunları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	8. C	Yanıtınız yanlış ise “İsveç Jimnastiği ve Pehr Henrik Ling” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. C	Yanıtınız yanlış ise “Antik Çağ’da Beden Eğitimi, Spor ve Olimpiyat Oyunları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	9. D	Yanıtınız yanlış ise “Modern Olimpiyatların Kuruluşu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. D	Yanıtınız yanlış ise “Modern Sporun Doğuşu ve Prensipleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	10. E	Yanıtınız yanlış ise “Modern Sporun Doğuşu ve Prensipleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Kaynakça

- Alpman, C. (1972). *Eğitimin bütünlüğü içinde beden eğitimi ve çağlar boyunca gelişimi*. İstanbul: GSB.
- Binbaşıoğlu, C. (1982). *Eğitim düşüncesi tarihi*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.
- Bohus J. (1986). *Sportgeschichte: Gesellschaft und Sport von Mykene bis heute*. München, Wien, Zürich: BLV.
- Coubertin, P., Philemon, T. J., Politis, N. G. ve Anninos, C. (1897). *The Olympic Games BC 776 - AD 1896*. London: H. Grevel and Cie.
- Dürüşken, Ç. (1995). *Eski çağda spor*. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü
- Eichel, W. (1953). Die entwicklung der körperübungen in der urgemeinschaft. *Theorie und Praxis der Körperkultur*, 2(1), 14-33.
- Fişek, K. (1985). *Yüz soruda Türkiye spor tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Gillet, B. (1975). *Spor tarihi*. (M. Durak, Çev.). İstanbul: Gelişim.
- Guttmann, A. (1994). *Games and empires, modern sports and cultural imperialism*. New York: Columbia University Press.
- Harmandar Demirel, D. ve Yıldırım, İ. (2013). The philosophy of physical education and sport from ancient times to the enlightenment. *European Journal of Educational Research*, 2(4), 191-202.
- Hofmann, A. R. (2009). From Jahn to Lincoln: Transformation of Turner symbols in a new cultural setting. *The International Journal of the History of Sport*, 26(13), 1946-1962.
- Hough, T. (1899). *A review of Swedish gymnastics*. Boston: George H. Ellis.
- Jackson, D. P. (2005). *Gülgamış Destanı*. Ankara: Arkadaş.
- Jahn, F. L. (1828). *A treatise on gymnastics*. (C. Beck, Çev.). Northampton: Simeon Butler.
- Leonard, F. E. (1923). *A guide to the history of physical education*. Philadelphia and New York: Lea & Febiger.
- Mallon B. (1998). *The 1896 Olympic Games: Results for all competitors in all events, with commentary*. North Carolina and London: McFarland & Company.
- Müller, N. (2000). *Pierre de Coubertin. Olympism. Selected Writings*. Lausanne: International Olympic Committee.
- Nissen, H. (1891). *ABC of the swedish system of educational gymnastics*. Philadelphia and London: F. A. Davis.
- Ortega Y. Gasset. (2005). *Avcılık üstüne* (2. Bs.). İstanbul: YKY.
- Pfister, G. (2010). Cultural confrontations: German Turnen, Swedish Gymnastics and English Sport - European diversity in physical activities from a historical perspective. *Culture, Sport, Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, 6(1), 61-91.
- Rothstein, H. (1853). *The gymnastic free exercises of P. H. Ling*. (M. Roth, Çev.). Boston: Ticknor, Reed and Fields.
- Russ, J. (2011). *Avrupa düşüncesinin serüveni. Antik çağlardan günümüze Batı düşüncesi*. (Ö. Doğan, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Swaddling J. (2000). *Antik olimpiyat oyunları*. İstanbul: Homer.
- Tarcan, S. S. (1932). *Beden terbiyesi, oyun-cimnastik-spor*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Westerblad, C. A. (1909). Ling the founder of Swedish Gymnastics-his life, his work and his importance. *Tidskrift I Gymnastik*, (4), 999-1055.
- Witt, G. (1969). *Sport in der kunst*. Leipzig.
- Yıldırım, İ. (2013). *Play Fair! An etymological, semantic and historical study. Play Fair! (Academic Supplement)*, 10(1), 1-4.
- Yıldırım, İ. (2014). Antikiteden moderniteye olimpiyat oyunları: İdealler ve gerçekler, *Hece (Batı Medeniyeti Özel Sayısı)*, 18(210-212), 555-570.

■ Bölüm 2

Spor Sosyolojisi I

öğrenme çıktıları

- 1
- Spor, Toplum ve Kültür**
- 1 Sporun sosyal işlevlerini ifade edebilme
 - 2 Toplumsal ve kültürel bir olgu olarak sporu açıklayabilme
 - 3 Spor sosyolojisinde kullanılan kuramları açıklayabilme

- 2
- Spor ve Sosyalleşme**
- 4 Spora yönelik sosyalleşme ajanlarını açıklayabilme
 - 5 Spor yoluyla sosyalleşme ajanlarını açıklayabilme

- 3
- Spor ve Toplumsal Cinsiyet**
- 6 Spor ve toplumsal cinsiyetle ilgili temel kavramları ifade edebilme
 - 7 Sporda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin görüldüğü stratejik alanları açıklayabilme
 - 8 Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı antrenörün özelliklerini ifade edebilme

Anahtar Sözcükler: • Spor • Sosyoloji • Toplum • Kültür • Sosyalleşme • Toplumsal Cinsiyet

GİRİŞ

Sosyolojik bir kurum olarak sporun tarihinin bir hayli eski olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, sporun insanlığın yaratmış olduğu kültür ile yakından bağlantılı olduğu gerçeğini de daha iyi kavrayabiliriz. Bu açıdan spor, insanlık tarihi içerisinde farklı dönemlerde farklı şekillere bürünmesine karşın toplumsal kültürün bir parçası olarak varlığını sürdürmeyi başarabilmiştir. Spor, içinde yaşadığımız dünyanın küçük bir minyatürü olarak görülebilecek özellikleri bünyesinde barındırabilen toplumsal bir olgudur. Spora yakından baktığımızda ekonomi, siyaset, medyanın etkilerinin yanı sıra insanlık tarihindeki pek çok çekişmeyi de görebiliriz. Bu geniş ve bir o kadar da kitlesel alanda toplumsal sınıf ilişkilerinden sosyalizasyon süreçlerine kadar pek çok noktada gerek ülke bazında gerekse de ülkeler düzeyinde çekişmeleri yakından takip edebiliriz. İşte bu yüzden spor, içinde yaşadığımız dünyanın en kitlesel ve en heyecan verici etkinliklerinin başında gelmeyi sürdürmektedir.

Spor, gerek ortaya koyduğu ürünlerle gerekse de insanlık tarihindeki yansımalarıyla sosyolojinin alt ilgi alanlarından bir tanesidir. Sosyalizasyon süreci içerisinde birey, yaratılan kültürü öğrenir ve söz konusu kültürün farklı aşamalarında yaşanan gelişmeler hakkında bilgi sahibi olur. Spor, sosyalizasyon sürecinde özellikle çocukların gelişiminde son derece önemli bir alandır. Çocuklar, spor aracılığıyla hem akranlarıyla bir arada daha çok vakit geçirirler hem de bu zaman zarfı içerisinde toplumsal hayata dair kuralları ve kaideleri öğrenirler. Spor; kendi içerisinde çocukların eğlenmelerinin, hoşça vakit geçirmelerinin yanı sıra mücadele etme, disiplini öğrenme, kuralları fark etme, birlikte hareket etme, rakibe saygı gösterme vb. gibi pek çok kavramı öğrenmelerine de katkıda bulunur. Spora yönelik sosyalleşme başta aile, okul, arkadaş grubu ve medya aracılığıyla gerçekleştirilir. Spor bir sosyalleştirme ajanı olarak ilerleyen aşamalarda işlev görür ve bireylerin gündelik hayatlarındaki pek çok aşamada kendisini gösterir. İşte bu durumda bu kez spor yoluyla sosyalleşme kavramı ve yarattığı farklılıklar tartışılmaya başlanır.

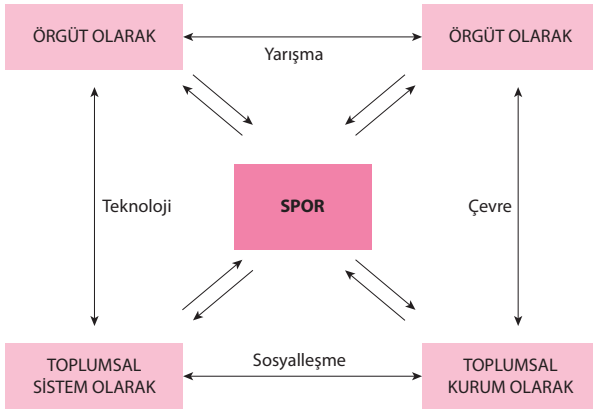
Toplumsal hayatı şekillendiren temel olgulardan birisi olan toplumsal cinsiyet, spor sosyolojisinin temel konularından birisidir. Toplumda egemen olan anlayışın kadına ve erkeğe biçtiği

toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılar ile kadın ve erkeğin spora katılımları arasında yakın bir ilişki vardır. Örneğin, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, çocukların ve gençlerin hangi sporlara yöneleceklerinde, hangi sporları ne düzeyde ve nerede yapacaklarında, kadınların spor kurumlarının karar verme organlarında bulunabilmelerinde çok etkilidir. Uluslararası spor kurumlarının en önemli gündemlerinden birisi sporda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır. Olimpik Antlaşmada, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC)'nin rolü, tüm düzeylerde kadınların sporda öne çıkarılmasının teşvik edilmesi, desteklenmesi ve her yapıda kadın erkek eşitliği ilkesinin uygulanmasının amaçlanması; herkes için sporun teşvik edilmesi olarak belirtilmektedir. Sporda toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler, sporun her düzeyinde ve her konumunda hakların kullanımında, kaynaklara ve uygun programlara erişebilmede, kariyer yapabilmede kadının aleyhine yaşanan eşitsizlikler olarak kendini göstermektedir. Bu bölümde, bu eşitsizliğin nedenleriyle birlikte eşitsizliğin görüldüğü alanlar, mevcut durum verileriyle ortaya konacaktır. Antrenörlerin, toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşıma sahip olmaları kız ve oğlan çocuklarının güvenli ve eşit bir ortamda spora (düzenli) katılmalarında önemli bir belirleyendir.

SPOR, TOPLUM VE KÜLTÜR

Spor, her dönem insanların ilgisini üzerine çeken ve bu ilgiyi sürekli olarak canlı tutmayı başarabilen bir aktivitedir. İnsanın doğayla savaşım sürecinde geliştirmiş olduğu becerilerin, toplumsal yaşama, serbest zaman sürecinde oyun yoluyla aktarımı şeklinde gerçekleşen spor, günümüzün en eski ve en önemli kurumlarından birisi olmuştur. Sportif etkinlikler, değişen zamana ve toplumsal koşullara göre yeniden şekillenmiş ve zamanla etkisini arttırmıştır. İçinde yaşadığımız dönemde spor; sadece bir oyun, serbest zamanlarında hoş vakit geçirme aktivitesi olmaktan çık(arıl)mış, bir tüketim öznesi haline dönüşmüştür. Kurthan Fişek'in 1985 yılında belirttiği gibi "Tarihin ilk sporları 'savunma-saldırı kökenli' olmuştur: Güreş-Boks-Okçuluk gibi. İnsanın kültürel gelişimine paralel olarak 'taşıma-ulaştırma kökenli' sporlar ortaya çıkmıştır: Koşma-Yüzme-Kayak-Ata Binme gibi. Son olarak da 'takım sporları' ortaya çıkmıştır: Futbol-Voleybol-Basketbol gibi."

Spor, sosyal bir olgu olduğu için yapıldığı toplumsal yapı bütünlüğünde anlam kazanmakta ve toplumların uzun yıllar boyunca geçirmiş oldukları toplumsal değişimlerden etkilenmektedir. Spor, tüm insanların ortaklaşa yaratmış olduğu kültürün ayrılmaz bir parçası olarak, içinde yaşadığımız dönemde önemi daha da fazla hissedilen bir yaşam alanı haline gelmeye başlamıştır. Günümüzde sporun toplumsal yaşantımız içindeki yeri ve önemi her geçen gün artmaktadır. Spor, tek tek bireylerin yaşamlarında olduğu kadar tüm toplumsal yapı içinde yer almanın yanı sıra kapitalist tüketim ekonomisinin mantığı içerisinde ekonomik açıdan büyük bir getirisi olan bir alan olma özelliğini de bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca, siyasal iktidarların da kendisinden vazgeçemediği bir alan olma özelliğine sahip bulunmaktadır. Bunun içindir ki bir kurum olarak sporu incelediğimizde, spor birimleri ile diğer kurumlar arasındaki bağlantıları, insanların günlük bireysel aktivitelerinden grup ve toplumsal aktivitelerine dek bir dizi değişimi gözlemleyebiliriz.

Şekil 2.1 Toplumsal Bir Olgu Olarak Spor.

Kaynak: John Loy, The Nature Of Sports A Definition Effort,1968. Akt. Armağan,1981.

Toplumsal bir olgu olarak spora baktığımızda dört farklı nokta üzerinden birbiriyle bağlantılı bir bütün ile karşılaşırız (Bkz. Şekil 2.1). Spor kavramı örgüt, yarışma, toplumsal sistem ve toplumsal bir kurum olarak farklı görünümeler şeklinde ortaya çıkabilen bir bütünlüğü ifade etmektedir. Burada bütün bu farklı görünümelerin aynı zamanda birbirleriyle olan bağlantıları da söz konusu olabileceği

gibi bu karşılıklı etkileşim dört önemli kavramla olan ilişkiyi de ortaya çıkarmaktadır. Spor, sosyoloji açısından toplumsal bir kurumdur ve sosyalleşme üzerinde önemli etkilerde bulunabilen toplumsal bir sistem olarak nitelendirilmektedir. Aynı şekilde söz konusu kurumun bünyesinde düzenlenen yarışmalar çerçevesinde çevre ile doğrudan bir etkileşim gerçekleşmektedir. Bu durumun farkında olan spor dünyası son yıllarda giderek daha fazla sürdürülebilir bir spor anlayışı bünyesinde yarışmaları teşvik etmekte ve bütün spor tesislerinin bu doğrultuda yenilenmesi üzerinde durmaktadır. Spor; farklı sayıda sporcuyu, antrenörü, görevliyi bünyesinde barındıran bir örgütlenmedir ve bu örgütlenmenin sportif organizasyonlar aracılığıyla meydana getirdiği yarışmalar aracılığıyla her yıl farklı alanlarda binlerce sportif organizasyonlar düzenlenmektedir. Yarışmalar, sportif örgütlenmenin kitleler ile buluşmasını sağlayan en önemli halkalarından bir tanesidir. Sportif örgütlenmenin ve toplumsal bir sistem olarak sporun oluşumunun yanı sıra, varlığını sürdürebilmesinde aracı rol üstlenmekte olan teknoloji kavramı da bu bağlantının içerisine eklenmelidir. Çünkü teknoloji aracılığıyla sporun hem yayılımı kolaylaşmakta hem de bütün yeni uygulamalar kısa bir süre içerisinde sporun içerisinde karşılık bulabilmektedir. Şekil 2.1'de görüldüğü gibi spor, toplumsal bir olgudur ve her toplumsal olgunun nedeninin bir diğer toplumsal olgu ya da olgular olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda spor olgusunun sosyolojiyle olan bağlantısının neden önem taşımakta olduğu daha iyi anlaşılabilir.

Spora Sosyolojik Bakış

Sporun toplumsal hayatın içerisindeki yeri ve öneminin yanı sıra kültürel anlamdaki önemi ve yaratmış olduğu etkilerin boyutlarının neler olduğu sosyolojik yaklaşımlar çerçevesinde ele alınacaktır. Sosyoloji açısından sporun önemi; gerçekleşen beşeri aktivitelerin, oluşan grupların, organizasyonların, toplumsal düzen ve toplumsal davranışların yapısı ve işleyişi hakkında bilgiler sunmasının yanı sıra çok geniş kitlelerin gerek izleyici gerekse de aktif olarak sporun içinde yer almalarından kaynaklanmaktadır. Tablo 2.1'de, Wilkerson ve Dodder'ın belirttikleri sporun sosyal işlevleri yer almaktadır.

Tablo 2.1 Sporun sosyal işlevleri.

Duygusal Boşalma	Spor (yapmak), duyguların boşalmasına ve stresin azaltılmasına olanak sağlar. Bir güvenlik sübabı olarak saldırganlık eğilimlerini geriletir.
Kimliğin Teyidi	Spor, kişiye tanınma ve kişisel niteliklerin dışa vurulmasının fırsatlarını yaratır.
Sosyal Kontrol	Spor, kişileri içine alarak üzerlerinde bir kontrol sağlama imkânı tanır.
Sosyalleşme	Spor, sporcuların sosyal bir yapı içinde var olmalarına hizmet eder.
Değişim Organı	Spor, tarihsel değişimlere (sınıfların karşılıklı etkileşimi, beceriye bağlı dikey sosyo-ekonomik hareketlilik, ping-pong diplomasisi vs.) kadar varabilen sosyal değişim ve yeni davranış biçimleri üretilmesine yol açar.
Kolektif Bilinç	Spor, ortak amaçlar etrafında toplanılan bir topluluk ruhu yaratır.
Başarı	Spor, hem sporcu hem de izleyici de kendisini özdeşleştirdiği bir sporcu ya da takım hedefine ulaşınca bir tatmin ve başarı duygusu verir.

Sporun yukarıda sıralanan sosyal işlevlerinin anlaşılmasında ve genel olarak sosyolojik olarak analizinde, sosyolojinin temel kavramlarından bazıları-
nın bilinmesinde fayda var.

- ✓ **Toplumsal Olay:** Toplum içinde meydana gelmiş olup duyulan ve görülen, başlangıç ve bitiş noktaları belli olan her şeydir.
- ✓ **Toplumsal Olgu:** Başlayış ve bitiş süresi ile yeri kesin olarak belirlenemeyen, süreç içinde ortaya çıkan bir gelişmedir.

Bu kapsamda, ilk olarak **toplumsal olay** ve **toplumsal olgu** kavramlarına değinmek gerekmektedir. Spor, tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkmış olan ve günümüzde halen etkisini sürdürmekte olan toplumsal bir olgudur. Buna karşın herhangi bir spor dalında gerçekleştirilen etkinliklerin her biri toplumsal olaydır. Örneğin, 2020 Avrupa Şampiyonasında Haziran ayında Türkiye ile İtalya arasında oynanacak olan futbol karşılaşması bir toplumsal olaydır.

- ✓ **Toplumsal Rol:** Belirli bir sosyal mevki işgal eden kişinin, söz konusu mevkiye özgü eylem, davranış ve tutumları yerine getirmesidir.
- ✓ **Toplumsal Statü:** Bireylerin toplumsal hiyerarşi içinde sahip olduğu sosyal pozisyonu belirlemektedir. Statü, belirli bir gruba, toplumun öteki üyeleri tarafından yüklenen toplumsal onur ya da saygınlık olarak tanımlanabilmektedir.

Toplumsal rol ve statü kavramları da sporun sosyolojik analizi açısından önem arz etmektedir. Sporcuların ister profesyonel isterse de amatör olarak kendilerinden beklenen rol ve davranışları yerine getirmeleri istenmektedir. Özellikle şöhretli sporcuların toplumsal hayat içerisinde işgal ettikleri statüler de yükselmektedir. Bu durum beraberinde, söz konusu kişilerin hayatlarının çok daha fazla göz önünde bulunmasını ve yaşanabilecek olumsuzlukların kamuoyu nezdinde büyük tepkilere yol açmasını da getirebilmektedir. Örneğin kamuoyunun hiç tanımadığı bir sporcu doping yaptığında bu çoğu kez haber değeri bile taşımaz iken Maria Sharapova gibi bir ismin doping yaptığı tespit edildiğinde olayın gündeme taşınması sporcunun toplumsal statüsü ile yakından bağlantılıdır.

- ✓ **Toplumsal hareketlilik:** İnsanların, farklı fiziksel mekanlarda ve toplumsal statülerdeki hareketliliği olarak tanımlanabilir.

Sosyolojinin temel kavramlarından bir diğeri ise **toplumsal hareketlilik**dir. Toplumsal hareketliliğin yatay ve dikey olmak üzere iki türü vardır. Yatay hareketlilik; kişinin statüsünde, gelirinde büyük bir değişiklik yaşanmadan gerçekleşmekte olan hareketliliktir. Örneğin İzmir’de gençlik ve spor bakanlığı bünyesinde çalışan bir memurun tayininin Antalya’ya çıkması gibi. Buna karşılık kişinin pozisyonlarında, gelirlerinde, statülerinde ve yaşam tarzlarında meydana gelebilecek olan değişiklikler ise dikey hareketlilik olarak nitelendirilmektedir. Örneğin amatör bir kulüpte basketbol oynayan bir kişinin profesyonel sözleşme ile Türkiye basketbol

liginde yer alan bir kulübe transfer olması. Sportif organizasyonlarda bulunmak, bireylere toplumsal hareketlilik olanağı da sağlayabilmektedir. Özellikle elit spor bünyesinde yer alan sporcular açısından dikey hareketlilik söz konusu olabilmektedir.

Sporun Sosyal Kurumlarla İlişkisi

Spor-Aile İlişkisi; Toplumun en küçük ve en önemli yapı taşı olarak nitelendirilen aile kurumu ile toplumsal hayatın çimentosu olarak görülmekte olan spor kurumu arasındaki ilişkiler, sosyalleşme sürecinden başlayarak ömür boyu devam edecek bir gelişim sergiler. Çocuklar, ebeveynlerinden aldıkları spor kültürünü içselleştirmek suretiyle toplumsal hayata katılırlar. Spor, aile içindeki bireylerin bir arada zaman geçirmesinin yanı sıra birlikte hayatın anlamını kavramaya da katkıda bulunabilmektedir. Aile içerisinde spor yapma alışkanlığı edinen bireylerin ilerleyen yaşlarda sporla kurdukları ilişki, farklı bir görünüm arz etmektedir. Spor, hem bireysel olarak icra etmek suretiyle hem de izleyici olarak aile içerisindeki birlikteliğin sağlanmasına önemli bir katkıda bulunur.

Spor-Eğitim İlişkisi; Beden eğitimi dersleri aracılığıyla çocukların küçük yaşlardan itibaren farklı spor dalları ile tanışmaları ve spor yapma kültürü edinmeleri önemlidir. Bu açıdan eğitim kurumu, çocukların geleceklerinin şekillenmesinde sadece mesleki bilgi ve formasyonun kazandırılması ile değil aynı zamanda sportif alışkanlıkların içselleştirilmesi ile de katkıda bulunabilmektedir. Bu yüzden farklı bedensel gelişim düzeylerinde olan ve farklı yeteneklere sahip bulunan çocukların tek bir potada eritilmesi yerine her birinin kendisine özgü özelliklerini ortaya çıkarabilecek bir spor yaklaşımı okullarda dolaşıma sokulmalıdır.

Spor-Ekonomi İlişkisi; Serbest zaman olgusunun yanı sıra tüketim, kimlik ve sponsorluk ilişkileri ile spor arasında her geçen gün biraz daha artan bir birliktelik gerçekleşmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemde, spor aynı zamanda bireysel bir tüketim kategorisi olarak kabul edilmekte ve bu doğrultuda bireyler sportif alanlarda daha fazla yer alabilmek için para harcamaktadırlar. Profesyonel spor organizasyonları aynı zamanda büyük meblağların dolaşımında olduğunu ve sporun farklı alanlardaki iş kollarını da etkilediğini ortaya koymaktadır. Bir spor müsabakası içerisinde meydana gelen hareketlilik sadece sportif alanla ilgili olanları değil tüm toplumsal kesimleri yakından ilgilendirmektedir. Örneğin, İstanbul'da gerçekleşecek bir Dünya

Şampiyonasını izlemek için İstanbul'a gelecek olan sporcular ve taraftarlar tarafından gerçekleştirilecek konaklama, yeme-içme, ulaşım, kentin tarihi ve turistik mekanlarını ziyaret etme, vb. gibi etkinlikler pek çok alanda birkaç gün sürecek büyük bir tüketim ekonomisinin doğmasına yol açacaktır.

Spor-Medya İlişkisi; Spor ile medya arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Toplumsal yaşam içerisinde sporun rolü arttıkça medyada da spora olan ilgi çoğalmış ve bu ikili arasında tıpkı ekonomi arasında olduğu gibi koparılamayacak bir bağ oluşmuştur. Spor, geniş kitlelerin ilgisini üzerinde toplayabilen bir toplumsal etkinlik türüdür. Buna karşın medya, sporun bu gücüne ve ağırlığına tepkisiz kalamamaktadır. Çünkü sportif organizasyonlar hem çok fazla izlenmekte hem de tüketim endüstrisinin istediği tüketici profiline oluşmasına destek vermektedirler. Öte yandan spor ve medya ilişkisinde sporcu şöhretler büyük bir rol oynamaktadırlar. Bu isimler tüketim endüstrisinin yüzleri olarak reklamlarda boy göstermekte ve birer marka olarak gıpta etkisi yaratmayı başarmaktadırlar.

Spor-Siyaset İlişkisi; Sporun kitleleri etkileme ve peşinden sürüklenme gücünü fark eden bütün iktidarlar, tarih boyunca bu alanı kullanma doğrultusunda girişimlerde bulunmuşlardır. Siyaset kurumu spora, geniş kitleleri etkileyebilme ve onları var olan sorunlardan uzaklaştırma amacıyla yaklaşmıştır. Roma imparatorluğundaki Gladyatör dövüşlerinden bu yana iktidarlar, kitlelerin ilgisini çekmede sporu kullanmışlardır. Diğer taraftan sporun, ideolojik bir alan olarak görülmemesi ve spor sahalarında gerçekleşenlerin çoğu kez bireysel veya toplu heyecan dalgaları olarak nitelendirilmesi, sporun siyasi ideolojiler tarafından kullanımını kolaylaştırmaktadır. Geçtiğimiz yüzyılda başta Olimpiyat Oyunları olmak üzere pek çok büyük spor organizasyonu aynı zamanda siyasal kamplaşmanın ve madalya savaşlarının alanı olarak şekillenmiştir.

Spor-Sağlık İlişkisi; Sporun amacı toplumsal yaşam içerisinde yer alan bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarına katkıda bulunmak, yapılan egzersiz ve antrenmanlarla bedenin direncini ve performansını arttırmaktır. Spor ve sağlık iç içe geçen kurumlardır. Sporun bireyler ve toplumsal yaşam üzerindeki olumlu etkileri sağlık kurumunu da doğrudan etkileyebilmektedir. Öte yandan sağlıklı bireylerin sportif etkinliklere katılımı ve sporcuların sağlıklı olmaları da spor kurumu açısından son derece önemlidir. Özellikle obezitenin arttığı ve yaşam koşullarının giderek daha fazla ilaç kullanımını özen-

dirdiği bir dönemde, çocuklar başta olmak üzere tüm bireylerin sporla yakından ilişkili olması hem sağlıklı nesiller açısından hem de oluşacak tedavi giderlerinin azaltılması açısından üzerinde daha çok durulması gereken bir husustur.

Spor-Hukuk İlişkisi; Sporun organizasyonu ve bu organizasyonlar için gerekli olan yasal düzenlemeler hukukla yakından bağlantılıdır. Toplumsal yaşamın düzenlenmesinde gerekli olan hukuk kuralları, sportif etkinliklerin sürdürülebilmesi için de elzemdir. Hukuksal düzenlemeler olmadan sportif organizasyonların sağlıklı işleyebilmesi ve sürdürülebilmesi mümkün olmayacaktır. Örneğin Bosman kararları sonrasında sporcuların ticari bir meta gibi alım satıma konu olabilmeleri ile serbest dolaşımın önündeki engeller kaldırılmıştır. Uluslararası Spor Tahkim Mahkemesi (CAS), spor alanında yaşanan uyuşmazlıkların arabuluculuk ve tahkim yoluyla çözüme kavuşturulduğu uluslararası bir kurumdur.

Spor-Din İlişkisi; Her iki kurum da insanların kendilerini huzurda hissetme, mutlu olma ve çevresindeki insanlar ile ortak bir payda altında bulunma duygusunu güçlendirmektedir. Günümüzde bütün spor dallarında sporcuların yarışmalar ve müsabakalar öncesinde ve sonrasında dinsel sembol ve ritüelleri kullandıkları görülmektedir. Özellikle Latin Amerika ülkelerinde futbol ile din arasında çok daha yoğun bir bağlantı söz konusudur. Brezilya'da ülke genelindeki pek çok stadyumun bünyesinde küçük şapel (chapel) yer almaktadır. Arjantin'de Maradona'ya tapanlar cemaatinin yanı sıra yine bu coğrafyada Boca Juniors ve Corinthians Paulista takımlarının taraftarları için özel olarak hazırlanan mezar yerleri bulunmaktadır (Bkz. Resim 2.1).

Resim 2.1 Maradona'ya tapanlar kilisesinden bir görüntü.

Kaynak: <http://www.esquire.com.tr/spor/2012/04/25/tanrının-yeni-evi--maradona-kilisesi>

Spor-Kent ve Serbest Zaman İlişkisi; Modern sporu ortaya çıkaran gelişmeler, Sanayi Devrimi sonrasında kent ve serbest zaman arasındaki ilişkilerle yakından bağlantılıdır. Kentlerde yaşayan nüfusun artmaya başlaması beraberinde bu kitlenin serbest zamanlarında vakitlerini nasıl geçirdikleri önem kazanacaktır. Kitleleri sporla tanıştırmak ve hayatlarına sporu aktif olarak sokabilmek özellikle gelişmiş ülkelerde ön planda tutulan bir yaklaşımdır. Kentlerin planlanmasında spor tesisleri ve spor yapılacak alanlara yer verilmesinin yanı sıra yaşanabilir kentlerin oluşturulmasında spor ve kentler arasında yakın bir ilişki söz konusu olmaktadır. Spor içinde bulunduğumuz dönemde kentlerle işbirliği içerisinde olan ve turizm ile ekonomi de bu birlikteliğin içerisine katıldığında büyük bir çekim alanı yaratabilen bir etkinlik türüdür.

Spor-Turizm İlişkisi; Spor turizmi, özellikle büyük organizasyonlar ve gelenekselleşmiş turnuvalar, dünyanın her bölgesinden çok sayıda turistin gelmesine aracılık etmektedir. Dünya Kupası, Olimpiyatlar, Şampiyonlar Ligi finali, Wimbledon Tenis Turnuvası, Fransa Bisiklet Turu vb. gibi organizasyonlar turistik çekim yaratan ve kitleleri kendilerine çeken etkinliklerdir. Spor, küresel bir etkinlik türü olarak farklı coğrafyaları ve bu coğrafyalardaki insanları bir araya getirebilme kapasitesi en yüksek alanlardan bir tanesidir. Bu yüzden de turizm ekonomisi içerisinde spor turizmi giderek daha da ön plana çıkan bir alan haline dönüşmektedir. Buna, takımların ve sporcuların kamp yapma amacıyla farklı dönemlerde farklı ülke ve şehirlere yapmış oldukları seyahatleri de dahil etmek mümkündür.

Spor ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi; Spor, inşa edilmiş bir alan olarak daha en başından itibaren ataerkil kodların dolaşıma sokulmasına katkıda bulunmaktadır. Tarih boyunca farklı dönemlerde kadınların sporcu olarak yarıştırılmamasının yanı sıra izleyici olarak bile sportif faaliyetlerde yer almaması gibi uygulamalarla karşılaşılmaktadır. Halen kadın ve erkek arasında, erkeklerin lehine işlemeye devam etmekte olan spor kodları kullanılmaya devam etmektedir. Tüm dünyada kadın sporcular erkek sporculardan daha az kazanmaktadırlar. Amerika Birleşik Devletlerinin Kadın Futbol takımı oyuncuları 2019 yılında dünya şampiyonu olduktan sonra erkek futbolcularla eşit prim almadıkları gerekçesiyle Amerikan Futbol Federasyonuna dava açmışlardır. Spor, bugün de erkek egemen değerleri ve bakış açıları yansıtan bir alan görünümüne sahip olmayı sürdürmektedir.

Spora İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Bu kısımda, spora ilişkin kuramsal yaklaşımlarda spor sosyolojisi alanında daha yaygın kullanılmakta olan üç yaklaşım üzerinde durulacaktır: işlevselci yaklaşım, çatışmacı yaklaşım ve eleştirel yaklaşım.

Spor-Toplum ilişkisinde sıkça başvurulanan *işlevselci yaklaşıma* göre, spor belli kurallara göre yapılan bir uğraşı olması nedeniyle insanlara kurallara uyma alışkanlığı kazandırmakta ve toplumun ortak değerlerinin yerleşmesi ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır. İşlevselci bakış açısına göre, spor, toplumun olduğu kadar toplumdaki bireylerin de yararlandığı değerli bir sosyal kurumdur. Spor hem kişisel hem sosyal düzeyde bir ilham kaynağıdır. Bu yüzden toplumsal düzen ve istikrar açısından geleneksel değerleri koruyan ve olumlu kişilik yapılanmasını sağlayan spor programları geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

Sportif faaliyetlerdeki temas, sosyal ilişkilerin gelişmesini ve yalnızlık hissini azaltmasını sağlamak sureti ile toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir. Erkal, Güven ve Ayan (1998) bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Sporun ve sportif temasın kimlik erimesini önleyebildiği, kimliğin canlı tutulmasını ve sürmesini sağladığı söylenebilir. ... Sportif olay toplumda manevi bakımdan yalnızlığı da önlemektedir. Spor olayının her çeşidi bireyi toplumla, en azından diğer birey ve gruplarla buluşturmaktadır. ... Toplum içinde mevcut birtakım sosyal bunalımların hafifletilmesinde sportif olayın önemli bir payı vardır. ... Artan iş bölümü ile sosyal bütünleşme arasındaki uyumun sağlanmasında spor aktif bir ajandır. ... Toplumda çözümü önleyici yönde dengesizlikleri doğuran gerginlikleri azaltarak sosyal hareketlerin anarşi veya terör niteliği kazanmaksızın hafifletilebilmesinde spor önemli bir önlemdir.”

Çatışmacı yaklaşım ise işlevselci anlayışın spora atfettiği olumlu görüşlerin aksine spor kurumunu ırk-cinsiyet ve sınıflar temelinde incelemekte ve sporun bu alanlarda olumsuz bir rol oynadığını ileri sürerek sporu, halkı uyutan ‘afyon’ olarak nitelendirmektedir. İşlevselci yaklaşımın toplumun düzen ve istikrarının sağlanmasında sporu olumlama-sına karşın, çatışmacı yaklaşım sporu bu anlamda olumsuzlamakta ve sporun var olan güç ve iktidar ilişkilerinin sürdürülmesine katkıda bulunduğunu ileri sürmektedir. Bambery (2002), bu ilişkiyi şöyle

açıklamaktadır: “Spor bütünüyle devletlerarası rekabet, kapitalist üretim ve sınıf ilişkileri çerçevesine oturur. Medyanın büyük ölçüde şişirdiği bir ideoloji olarak iktidardaki burjuva ideolojisinin önemli bir parçasıdır. Spordaki hiyerarşik yapı, kapitalizmin sosyal yapısını ve onun rekabetçi eleme, terfi, hiyerarşi ve sosyal ilerleme sistemini yansıtır. Sporun itici güçleri olan performans, rekabet ve rekor, kapitalist üretim tarzının itici güçlerinin aynasıdır.”

Çatışmacı bakış açısına göre spor, sermayenin ihtiyaçları tarafından çarpıtılmış bir fiziksel aktivite formudur. Spor, ekonomik güce sahip olmayanların dikkatlerini problemlerden uzaklaştıran bir uyuşturucu olarak nitelendirilmektedir. Bunun için ise sınıf bilinci geliştirilmeli ve kişilerin kendi yabancılaşmaları ve güçsüzlükleri hakkındaki farkındalıkları arttırılmalıdır. Spordaki kâr motivasyonu ortadan kaldırılmalı ve spor katılımının bir dışavurum, yaratıcı deneyim ve fiziksel sağlık kaynağı olması sağlanmalıdır.

Eleştirel yaklaşıma göre spor, var olan ideolojinin sürmesine katkıda bulunan mekanizmalardan biridir. Kurt, Atayman ve Kurultay (1997) eleştirel kuramcıların spora ilişkin yaklaşımlarını şöyle açıklamaktadırlar: Adorno ve Horkheimer’a göre spor, sanayi toplumu için tipik bir uyum sağlatma (ayak uydurma) işlevini yüklenmiştir. Habermas ise sporun çoktan çalışma rasyonalizasyonunun bir sektörüne dönüştüğünü söylemektedir. Çalışma dünyasının ‘ikileştirilmesi’ anlamına gelen modern antrenman yöntemlerini bu tezin desteği olarak gösterebiliriz. Çünkü Habermas’a göre, her antrenman döngüsü (programı) tıpkı bir üretim süreci gibi başlamaktadır. Aynı doğrultuda düşünüen birçok kişi için de çalışmanın mekanikleştirilmesi sporu da biçim ve yapı değişikliğine uğratmış ve onu mekanik koşullara boyun eğdirmiştir.

Eleştirel kuramcılar, spora sosyal yapı olarak yaklaşmaktadırlar. Sporları kültürün üretildiği, yeneden üretildiği ve dönüştürüldüğü alanlar olarak nitelendirmektedirler. Bunun için de sporların baskı ve sömürü formlarına karşı koyabilmek ve dönüştürmek için kullanılması gerektiğini savunurlar. Onlara göre, spora katılım fırsatlarının erişim ve çeşitliliği arttırılmalıdır.

Bu yaklaşımların yanı sıra etkileşimci yaklaşım, feminist yaklaşım ve figürasyon yaklaşımı da kullanılan kuramsal yaklaşımlar arasında yer almaktadır. Bireysellik ve beden arasındaki ilişki ön plana

çıktıkça beden sosyolojisine ilişkin bakış açıları da sık sık kullanılır olmuştur. Ayrıca spor sosyolojisi literatüründe en sık başvurulan düşünürlerin başında gelmekte olan Pierre Bourdieu'yu ve onun *Habitus* kavramını da belirtmek gerekmektedir. *Habitus*, toplumsal sınıfa özgü sportif 'zevkleri' içerir. Bourdieu'ya göre sportif etkinlikler alanı meşru beden tanımlaması ile sporda bedeninin meşru kullanımı üzerinde bir mücadele alanıdır. Her bir toplumsal sınıfın kendi içindeki tabakalarında spor ile ilişkisi farklı düzeylerde gerçekleşmektedir.

Toplumsal ve Kültürel Bir Olgu Olarak Spor

Sosyolojinin en önemli kavramlarından biri olan **kültür**, bir toplumun üyeleri ya da toplum içindeki grupların yaşam biçimlerine göndermede bulunmaktadır.

✓ **Kültür:** Belli bir topluluğun belli zaman ve koşullarda üretim biçimindeki sosyal kişiliği olarak tanımlanabilmektedir.

İnsanları diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri, kültür kurabilme ve yaratabilme yetenekleridir. Toplumun düşünce, değer yargı ve inançları bütünü olarak tanımlayabileceğimiz kültür; toplumda yaşayan insanların tüm öğrendiklerini ve paylaştıklarını kapsayan bir kavramdır. Tayfun Amman kültürün özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

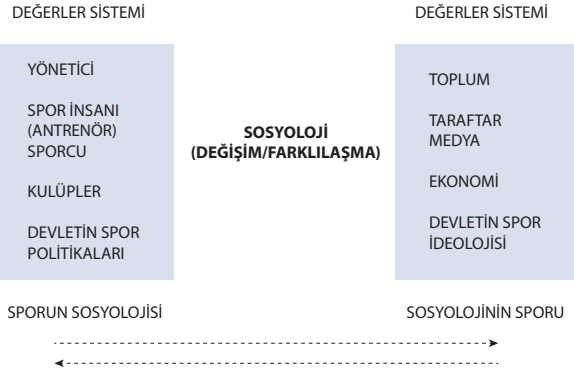
- Kültür, öğrenilir.
- Kültür, tarihidir ve süreklidir.
- Kültür, 'sosyal'dir.
- Kültür, ideal ya da idealleştirilmiş kurallar sistemidir.
- Kültür, ihtiyaçları karşılar ve doyum sağlar.
- Kültür, değişir.
- Kültür, birleştiricidir.

Spor, içinde yapıldığı toplumdan beslenen ve ortaya çıkardığı değerler aracılığı ile toplumsal hayatı besleyen bir etkinlik türüdür. Dünyanın en eski kurumlarından birisi olarak spor, insanlığın yaratmış olduğu kültürden etkilenmekte ve aynı zamanda kültürü etkilemektedir. Her toplumun sporu ve spor kültürü kendi kültürünün bir yan-

sımasıdır. Bu açıdan spor ve spor kültürüne bakmak, toplumsal hayatın minik bir minyatürünü incelemek anlamına gelmektedir. Sporun yaratmış olduğu büyümlü etkinin seviyesine ulaşabilen başka bir etkinlik türü bulunmamaktadır. O halde spor; sadece dinlenmek, eğlenmek ya da yarışma içeren bir aktivite türü olmaktan çok daha öte bir değer ve anlama sahip bulunmaktadır. İçinde yaşadığımız toplumsal ve kültürel dünyanın bir parçası olarak spor, sadece fiziksel performansın üst düzeyde sergilenmesi ve ulaşılan rekorlardan, derecelerden ve başarılarından oluşmamaktadır. Aynı zamanda sadece eğlenmek ya da gelir elde etmek amacıyla gönüllü olarak katıldığımız fiziksel etkinlikler de değildir. Katılmayı ve izlemeyi tercih ettiğimiz sporlar, sadece bizim bireysel tercihlerimiz olarak görülemezler. Bu tercihlerimiz içinde yaşadığımız toplumsal ve kültürel ortamın etkisiyle biçimlenmektedir. Dolayısıyla spor, aynı kültürün içinde ve farklı kültürlerde çeşitli anlamlarda kullanılmakta ve spor toplum içerisinde yapılış amaçlarına göre yarışma (verim) sporu, elit spor (yüksek verim sporu), profesyonel spor (medyatik, gösteri, şov), okul sporu, sağlık sporu, eğlence sporları, aile sporları, mücadele sporları, engelliler için spor, yaşlılar için spor, fitness, kitle sporu, herkes için spor, rekreasyonel sporlar, macera sporları, doğa sporları vb. gibi değişik içerik ve özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır.

Clarke ve Clarke, spor-ideoloji ilişkisini şöyle açıklamaktadır: Bir aktivite ya da bir ilgi alanı olarak spor, toplumsal olarak inşa edilmiştir. Anlamı tanımlanır ve ona anlam yüklenir. Sporla ilgili olan değerleri bize taşıyan bu anlamlardır ve bu anlamlar bize kimlikler ve özdeşleşmeler sunarlar. ... Spor, kapsamlı ideolojik tanımlamaları salt pasif bir biçimde yansıtan bir şey değildir. O, aynı zamanda bu söz konusu imajların üretimine büyük ölçüde katkıda bulunan bir şeydir. Toplumdan bağımsız bir faaliyet alanı olarak ve özellikle de doğal, fiziksel beceriler ve kapasitelerle ilgili bir alan gibi görüldüğü için spor, bu ideolojik imajları sanki onlar doğalmış gibi sunar. Spor; toplumsal yaşamın, toplumsal kültürün organik öğelerinden birisidir. Toplumlar ve kültür sistemleri değiştikçe spor kavramına yüklenen anlam ve işlev de değişmektedir. Spor ile sosyoloji arasındaki bağlantı hem sosyoloji hem de spor açısından farklı deneyimleri ve farklı perspektifleri anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Şekil 2.2 incelendiğinde sporun sosyolojisinin içerisinde yöneticilerin, spor insanlarının, sporcuların, kulüplerin ve devletlerin spor politikalarının bulunduğu görülmektedir. Bu bölüm sporun daha teknik olarak bulunmasının yanı sıra sporun fiziksel aktivite tarafını yansıtmaktadır. Burada daha alt yapılardan itibaren başlayan ve profesyonel aşamaya kadar devam eden beslenme, egzersiz, sağlık ve antrenman tekniklerine ilişkin bilgi birikimi de yer almaktadır. Ayrıca devletlerin kitlelere spor yaptırma-larına yönelik spor politikaları da yine daha teknik boyutlarda ve yapılacak spor alanları üzerinden burada belirtilmektedir. Buna karşın sosyolojinin sporunda ise başta toplumun kendisine yer verilmektedir. Bunun yanı sıra taraftarlar, medya, ekonomi ve devletin spor ideolojisi de yine burada bulunmaktadır. Talimciler, 2018 yılında yazmış olduğu kitabında bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Her iki alanda da değerler sistemi bulunmakta ve iki alan birbirini sürekli olarak etkilemektedir. Bir tarafta yaşanan değişim ya da farklılaşma süreci diğer tarafta da hissedilmekte ve kısa bir süre içerisinde yeni bir sentezin oluşmasına neden olmaktadır. Spor-Sosyoloji ilişkisini bu çerçeve üzerine oturttuğumuz takdirde sporda meydana gelen değişimler üzerinden toplumsal yaşama aktarılan değerlerin neler olduğunu, aynı şekilde toplumsal yaşamdaki değişim sürecinin sporda nasıl yankılandığını gösterebilmek mümkün hale gelmektedir. Her iki alanın durağan bir yapıya sahip bulunmadığını tam aksine sürekli bir hareketlilik ya da oluş içerisinde bulunduğu gerçeği; sporun ve sosyolojinin neden ayrılmaz bir bütün olduğunu kavramamızı sağlayacaktır”.

Şekil 2.2 Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sporu.

Kaynak: Can & Talimciler, 2018.

Bunun yanı sıra taraftarlar, medya, ekonomi ve devletin spor ideolojisi de yine burada bulunmaktadır. Talimciler, 2018 yılında yazmış olduğu kitabında bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Her iki alanda da değerler sistemi bulunmakta ve iki alan birbirini sürekli olarak etkilemektedir. Bir tarafta yaşanan değişim ya da farklılaşma süreci diğer tarafta da hissedilmekte ve kısa bir süre içerisinde yeni bir sentezin oluşmasına neden olmaktadır. Spor-Sosyoloji ilişkisini bu çerçeve üzerine oturttuğumuz takdirde sporda meydana gelen değişimler üzerinden toplumsal yaşama aktarılan değerlerin neler olduğunu, aynı şekilde toplumsal yaşamdaki değişim sürecinin sporda nasıl yankılandığını gösterebilmek mümkün hale gelmektedir. Her iki alanın durağan bir yapıya sahip bulunmadığını tam aksine sürekli bir hareketlilik ya da oluş içerisinde bulunduğu gerçeği; sporun ve sosyolojinin neden ayrılmaz bir bütün olduğunu kavramamızı sağlayacaktır”.

Öğrenme Çıktısı

- 1 Sporun sosyal işlevlerini ifade edebilme
- 2 Toplumsal ve kültürel bir olgu olarak sporu açıklayabilme
- 3 Spor sosyolojisinde kullanılan kuramları açıklayabilme

Araştır 1

Toplumsal bir sistem olarak spor kavramının sportif örgütlenme/organizasyonlarla olan ilişkisinde teknoloji her geçen yıl biraz daha fazla ön plana çıkmaktadır. Sportif alanda teknoloji kullanımına ilişkin örneklerin neler olduğunu futbol üzerinden araştırınız ve söz konusu örnekler sonrasında yaşanan tartışmalar hakkında bilgi edininiz.

İlişkilendir

Yönetmenliğini Serdar Akar'ın, yapımcılığını Nida Karabol Akdeniz ile Üstün Karabol yaptığı 2000 tarihli “Dar Alanda Kısa Paslaşmalar” filmini, sporun/futbolun içinde yaşanan hayatla kurmuş olduğu bağlantıyı vurguladığı ‘hayat fena halde futbola benzer’ sözleri eşliğinde toplum ve kültür ile olan birlikteliğini dikkate alarak izleyiniz.

Anlat/Paylaş

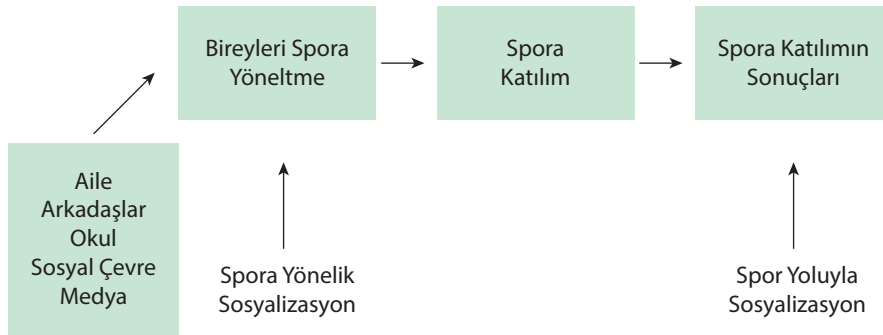
Latin Amerika ülkelerinde futbolun gündelik hayat içerisinde işgal ettiği yerin zaman zaman taraftarlığın da ötesine geçebildiği örnekler söz konusudur. Taraftarlığın, kimliğin en önemli göstergelerinden birisi haline dönüşebildiği örnekler görülebilmektedir. Bu ise takım sembollerinin, bayraklarının / flamalarının bazen de sembolleşmiş oyuncularının kutsallaştırılmasına kadar götürülebilmektedir. Sporun ortak amaçlar etrafında toplanılan bir topluluk ruhu yaratılmasına katkıda bulunmak suretiyle kolektif bilincin oluşturulması işlevini yerine getirebildiğini bu ülkelerdeki takımlara ait taraftar mezarlıkları, Maradona'ya tapanlar kilisesi örnekleri eşliğinde antrenör arkadaşlarınıza ve sporcularınıza anlatınız.

SPOR VE SOSYALLEŞME

Sosyalleşme süreci ailede başlar ve toplumsal hayatın içerisinde başta eğitim kurumu ve çevre olmak üzere devam eder. Yaşam boyu süren bir süreç olan sosyalleşme, bireylerin toplumsal norm ve değerlere ilişkin bir farkında olma durumuna ulaşmalarını ve bir benlik duygusu edinmelerini sağlamaktadır. Kültürün insandan insana geçişi olarak tanımlanabilen sosyalleşme, bireyin kültürün özelliklerini öğrenerek yaşama ilişkin bilgilerle donatılması sürecidir. Bu anlamıyla sosyalleşme, farklı kuşakları birbirine bağlayarak kültürün sürekliliğini sağlamaktadır. İnsan; hayatta bazı değer, inanç ve sosyal ilişkileri öğrenerek toplumsal varlık haline gelmektedir.

Bir kurum olarak spor, toplumsal hayatın içerisinde küçük yaşlardan itibaren çocukların hem kuralları öğrenmelerini hem de bu öğrenme esnasında fiziksel bilgi ve beceri kazanmalarını sağlamaktadır. Çocuklar spor aracılığıyla bir bütünün parçası olmayı, farklı kültürlerden gelen akranlarıyla birlikteliği ve mücadeleyi öğrenmektedirler. Burada rekabet; kurallara ve rakibe saygı, kazanma ve kaybetme ve belki de hepsinden daha önemlisi oynamayı, katılmayı deneyimlemektedir. Spor, kuşaktan kuşağa aktarılan bir deneyimler bütünü olarak çocukların sosyalleşmesinde büyük bir önem arz etmektedir. Bu yüzden, özellikle çocuklara yönelik sportif etkinliklerde kazanmaktan çok bir arada olmanın ve fair play ilkelerinin aktarılması gerekmektedir. Çocuklar bir araya gelerek icra edilen sportif faaliyetlerde bir toplumsal grup olmayı ve bu grubun içerisinde farklı toplumsal rolleri yerine getirmeyi öğrenirler. Bu sayede spor aracılığıyla bir anlamda ilerleyen aşamalarda içinde yer alacakları toplumsal mevkilerdeki pozisyonlarına yönelik hazırlıklara da başlamış olurlar. Sportif müsabakalar, çocukların ve gençlerin hayata hazırlanmasında aracı bir rol üstlenmektedirler. Özellikle takım sporlarında bu durum çok daha ön planda yaşanmaktadır. Çünkü her bir sporcu kendisinin bulunduğu alana ilişkin davranış kalıplarını ve buna yönelik yaklaşımların neler olduğunu bizzat karşılaşmalar içerisinde öğrenmektedir. Yardımlaşma, ekip ruhu, mücadele, rekabet vb. gibi pek çok kavram daha küçük yaşlardan itibaren içselleştirilmiş olmaktadır.

✓ **Sosyalleşme:** İçinde yaşanılan toplumun kültürünü öğrenme sürecidir. Her birey doğduğu andan itibaren sosyalleşme sürecine girmektedir. İnsan davranışı öğrenilmiş bir davranıştır ve yaşadığımız dünyayı anlamlandırmamız bu yüzden toplumsal bir nitelik taşır.

Şekil 2.3 Sporda sosyalleşme (sosyalizasyon) süreci.

Kaynak: Leonard II, 1980, s. 113. Akt. Akcan ve Bulgu, 2012, 197.

Leonard II tarafından geliştirilen Şekil 2.3'teki modelde sporda sosyalleşme süreci; spora yönelik sosyalleşme ve spor yoluyla sosyalleşme olarak iki boyutta ele alınmaktadır. Akcan ve Bulgu (2012), bu iki yaklaşımı şu şekilde açıklamaktadırlar: Bu boyutlardan ilki olan spora yönelik sosyalleşme, bireylerin spora çeşitli sosyalleşme ajanları aracılığıyla katılmaya başlamasını ifade etmektedir. Bu modele göre; başta aile olmak üzere arkadaşlar, okul, sosyal çevre ve medya bireylerin spora yönelmesinde etkili olmaktadır. Spor yoluyla sosyalleşme ise bireyin spora katılması sonucu kazandığı psikolojik ve sosyal sonuçları ifade

etmektedir. Diğer bir ifadeyle spor yoluyla bireyde karakter oluşturma, disiplini öğretme, yaşam mücadelesine hazırlama, ahlaki gelişim ve iyi bir vatandaş olmaya yardımcı olma ve istendik kişilik özelliklerini geliştirme gibi sonuçların oluşturulmasını ifade etmektedir.

Spora Yönelik Sosyalleşme

Bu kısımda; bireyleri spora yöneltmede etkili olan sosyalleşme ajanları olarak nitelendirilen aile, arkadaşlar, okul, sosyal çevre ve medyanın söz konusu ilginin oluşmasında ne gibi etkileri olduğu anlatılacaktır. Bu ajanlar, bazen tek başlarına bazen de bir araya gelmek suretiyle bireylerin spora katılımlarını olumlu yönde olduğu gibi olumsuz yönde de değişikliğe uğratabilmektedirler.

Aile Etkisi; Toplumun en küçük ve en önemli bileşeni olarak gösterilen aile, çocukların toplumsal hayata ilişkin öğrenme süreçlerinin ilk başladığı yer olarak büyük bir etkiye sahiptir. Çocuklar, aile aracılığıyla içinde yaşadıkları topluma ilişkin değerleri öğrendikleri gibi kendilerini toplumsal yaşama hazırlayacak davranışları ve alışkanlıkları da gözlemleme fırsatını bulurlar. Gördüklerini taklit ederler, duyduklarını seslendirirler ve bu yüzden de aile bireylerinin çocuklarına bir rol modeli olması, çocukların sosyalleşmesinde hayati bir önem taşır. Sporla çocuk arasında bağın kurulmasında da yine aile bireylerine çok büyük görevler düşmektedir. Çocukların fiziksel ve psikolojik gelişmelerinde büyük etkisi bulunan oyun ve ardından sportif faaliyetlerin, içselleştirilmesinde, aile bireylerinin yaklaşımları belirleyici olmaktadır. Sporla aktif bir birliktelik içerisinde bulunan ailelerde dünyaya gelen çocukların, aile bireylerinin yapmakta oldukları spor dalları ile çok erken yaşlardan itibaren tanışmaları ile söz konusu süreç başlamaktadır.

dikkat

'Ailenin birlikte yapabileceği sporlar bulun fakat çocuğunuza geçmişte kendiniz için koyduğunuz hedefleri koymayın. Cesaretlendirin ve katılın fakat çocukları, çocuk olarak bırakmayı unutmayın'
Karl Malone (36.928 sayı ile NBA tarihinin en skorer ikinci oyuncusudur).

Çocukların sporla tanışmalarının bir sonraki aşaması çeşitli oyunlar ve aktivitelerle olan birliktelikler şeklinde gerçekleşmektedir. Çocuk oynayarak öğrenme sürecinin kendisine sağladığı olanakları keşsettikçe sporla kuracağı bağın da güçleneceği bir sürecin içerisine doğru geçiş yapacaktır. Buradan sonraki aşamada ise ailelerin çocuklarına yönelik farklı sportif alanları seçmeleri ve onları bu spor dallarına kanalize etmeleri gelmektedir. Aile böylelikle çocuğun spora katılmasında aracılık etmekte ve çocuğun spor aracılığıyla yaşayacağı sosyalleşme sürecinde bir ajan olarak işlev görmektedir.

Aileler sporu icra etmek kadar sporu izlemek ve tüketmekle de çocuklarına örnek olmayı sürdürebilmektedirler. Kendi ebeveynlerini kopyalayan çocuk açısından sportif organizasyonları izlemek önceleri ebeveynleri ile vakit geçirmenin bir aracıdır. Daha sonraki aşamalarda ise izleme süreci ile birlikte öğrenme ve eğlenme aşamalarına geçiş yapılmaktadır. Ailecek gidilen karşılaşmalar, çocukların yeni toplumsal mekanları keşfetmesinin yanı sıra hayatın farklı alanlarında farklı sesler ve renklerle de tanışmasına neden olmaktadır. Ailede başlayan taraftarlık duygusu çoğu kez bir ömür boyu sürecek olan tutkunun başlamasına da aracılık etmektedir. Sporda sosyalizasyon konusunda yapılan araştırmalar da ailenin çocuklar üzerinde özellikle küçük yaşlarda önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Küntay (1991) bu ilişkiyi şöyle açıklamaktadır: aile, sosyal dünyayı ve spor dünyasını görmeyi sağlayan ilk birimdir. Ailenin sosyalizasyon üzerindeki ilk ve güçlü etkisi, çocuğun spora katılıp katılmayacağını ve katılıyorsa da nasıl spor yapacağını belirlemesidir. Öztürk (1998) ise ailelerin spora karşı tutumlarının olumlu olmasının çocuğun spora katılımında, hatta sporun toplumun çoğunluğunca yapılmasında olumlu bir etken olduğunu belirtmektedir.

Arkadaşlar-Sosyal Çevre Etkisi; Çocuğun spora katılmasında içinde bulunduğu sosyal çevrenin ve arkadaşlarının da etkisi bulunmaktadır. İçinde bulunduğu ortamdaki arkadaşlık ilişkileri ve arkadaşlarının herhangi bir spor dalı ile uğraşıyor olması, olumlu yönde bir yaklaşımın oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Arkadaşlarından geride kalmak istemeyen ve onlarla bir arada bulunmak isteyen çocuklar, akranlarıyla birlikte hareket edebilmek amacıyla sportif etkinliklere katılmayı arzulayabilmektedirler. Burada aile, okul ve sosyal çevre çoğu kez birlikte etkide bulunmakta ve çocukların spora

olan bağının kurulmasının yanı sıra kısa bir süre sonra güçlenmesinde de pay sahibi olmaktadır. Çocuklar sportif faaliyetleri birbirlerini güdülemek suretiyle bazen eğlenmek bazen de rakip olarak gördükleri akranlarının önüne geçebilmek amacıyla tercih edebilmektedirler. Ancak her ne sebeple olursa olsun arkadaşlarının spor yapıyor olması yapmayan çocuklarda spor yapma isteğinin uyanmasında etkili olabilmektedir.

Çocukların doğup büyüdüğü ve boş zamanlarını geçirmekte oldukları sosyal çevrelerinde sporun aktif olarak yapılan bir eylemlilik türü olması da farklılık yaratmaktadır. Böylesi bir ortamın içerisinde yetişen çocuklarla, spor yapılmayan bir sosyal çevrede büyüyen çocuklar arasında farklılıklar gözlenmektedir. Akcan ve Bulgu (2012), spora yönelik sosyalleşme sürecinde yapılan çalışmalara göre bu durumu şöyle açıklamaktadırlar: İlk çocukluk yıllarında ebeveynlerin sosyalleşme sürecindeki doğrudan etkisi ergenlik dönemi ile birlikte yerini öğretmenlere, antrenörlere ve özellikle akranlara bırakmaktadır. Bu anlamda arkadaşlar, öğrencilerin spor yapmaları konusunda önemli birer sosyal ajandır.

Okul Etkisi; İçinde bulunduğumuz dönemde okul, sosyalleşme ajanları içerisinde çocukların spora olan katılımlarında yoğun bir etkide bulunabilme kapasitesine sahiptir. Okulda geçirilen sürenin uzunluğu kadar başta beden eğitim dersleri ve törenler olmak üzere öğretmenlerin öğrenciler üzerindeki etkileri de ön plandadır. Eğitimin amacı, çocukların akademik başarıları kazanmaları kadar sağlam bir karakter ve düzgün bir kişilik edinmelerinin de hayata geçirilmesidir. Spor, kurallar çerçevesinde hayata geçirilen aktiviteler bütünü olarak öğrencilerin hem hayata hazırlanmasına hem de istenilen kişilikler olarak yetiştirilmesine yardımcı olmaktadır. Okul sporunda amaç; dayanışma ve işbirliği duygusunun gelişmesinin sağlanmasının yanı sıra çocuk ve gençlerde kural bilincinin oluşturulması, paylaşma, hoşgörü, yardımseverlik gibi insani değerlerin spor yoluyla aktarılmasıdır.

Çocuklar ve gençler okul sporları aracılığıyla sportif yaşama katılmaya başlarlar ve müsabakalarda elde etmiş oldukları başarılarla manevi tatminin yanı sıra bireysel kimliklerinin oluşmasında sporun katkılarını da hissederler. Okullar arası spor turnuvaları, buralarda mücadele eden çocukların ve gençlerin ülke sporuna adım atmalarına vesile olacak gelişmelere de olanak tanıyabilmektedir. Lisanslı

sporculukla başlayan spora katılım, aktif sporculuk hayatına dönüşebilmekte ve okul bu noktada belirleyici bir sosyal ajan olarak işlev görmektedir. Okul ile arkadaşlar ve öğretmenin birlikteliği spora katılım konusunda olumlu katkılar sağlayabilmektedir. Buna medya da eklendiğinde, söz konusu etki güçlenmektedir. Bu duruma örnek olarak, 1980'li yılların başında Türkiye'de TRT ekranlarında gösterilen Beyaz Gölge dizisi sonrasında basketbolun mahalle aralarında yaygınlaşması ve büyük ilgi gören bir spor dalına dönüşmesi verilebilir.

Resim 2.2 Beyaz Gölge dizisi, Carver Lisesi ve Koç Reeves.

Kaynak: <http://ayaktakileroturanlar.com/beyaz-golge-1979-1982/>

Medya Etkisi; Sporun geniş kitlelere buluşmasında aracılık rolünü üstlenen medya, sosyalleşme ajanı olarak da etkide bulunmaktadır. Sporcu şöhretlerin medya aracılığıyla daha yakından tanınması sonrasında sporun cazibesi ve yarattığı çekim de yükselmiştir. Özellikle büyük spor organizasyonları ve bu organizasyonlarda başarılar kazanan sporcular, medya aracılığıyla daha yakından takip edilmesi sağlanabilecek haberler aracılığıyla ön plana çıkarılmakta ve onlar üzerinden gıpta etkisi yaratılmaktadır. Medyanın tüketim, sponsorluk ve reklam üçgeni içerisinde sportif organizasyonların yanı sıra sporun yapılış şeklini de belirlemeye başlaması ile birlikte ilgi çeken spor dallarına yönelik katılım da daha yüksek gerçekleşmektedir. Medya ve sosyal medya, çocuklar ile gençlerin spora aktif katılımlarının yanı sıra birer spor izleyicisi ve tüketicisi olmalarını sağlayacak alt yapıyı da oluşturmaktadır.

Spor Yoluyla Sosyalleşme

Bireylerin spora katılmaları sonrasında kazanmış oldukları psikolojik ve sosyal sonuçlar spor yoluyla sosyalleşme kavramı ile açıklanmaktadır. Spor, bireyin karakter yapısında yarattığı etkinin yanı sıra, disiplinli bir hayat sürme, ahlaklı bir yurttaş olma gibi özelliklerin de şekillenmesinde katkıda bulunmaktadır. Bireyi sosyalleştirme ajanı olarak spora katmayı başaran okul, bireyin bu alanda geçirdiği süre ile bağlantılı olarak yaşadığı değişimleri de deneyimlediği alanlardan birisi olarak görülmektedir. Ak (2017), bu durumu şöyle açıklamaktadır: Spor ve fiziksel aktivitelerin okul çağı çocuklarında akademik başarıyı arttırdığına dikkat çekilmektedir. Spor özünde sistem, disiplin, hedef ve başarı kombinasyonudur. Spor yapan çocuk, disiplini hayatına uygulamaya, hedef koymaya ve başarmaya odaklanır. Çocukların okul başarıları ile ilgili endişe duyan veya sistemli çalışma ve disiplinle ilgili desteği faydalı olacağı düşünülen çocuklara uzmanların da ilk önerisi spor eğitimidir. Enerjisini boşaltan, sosyal bir gruba ait olan çocuğun mutluluğu, çevresinin desteği ve kazandığı başarı onu motive eder. Sağlığı, direnci, görüntüsü ve becerileri arkadaşları içinde de bireye saygı kazandırır. Spor yapan çocuklar onaylanır, destek görür ve sevilir. Tüm bu pozitif katkılar çocuğun ders başarısını da olumlu yönde etkiler.

dikkat

“Sporda kullanılan fiziksel beceriler bir gün yok olup gider ancak karakter yapıları, varlıklarını ömür boyu sürdürürler” Cem Can

Sportif etkinliklerin içerisinde yer almaya başlayan bireyler açısından hayatın ritminde değişiklikler başlar. Uyku saatleri, beslenme, antrenman süreleri ve müsabakalar örgüsü içerisinde geçen zamanla birlikte bireyler hem kendilerini bu duruma adapte etmeyi öğrenirler hem de bu yeni durumla birlikte yaşamının getirdiği olumlu ve olumsuz yanlarla mücadeleyi deneyimlerler. Spor; bireylerin düzenli bir hayat sürmesi ile başlayan ve buna eşlik eden beslenme alışkanlıkları, boş zaman faaliyetlerinin planlanmasına kadar uzanan geniş bir perspektif içerisinde hayatın ritminde yer bulmaya başlar. Spor, özellikle de elit spor; düzenli bir hayat içerisinde yaşamayı bireylere adeta dayatır.

Çünkü ağır tempoyla mücadele edebilmek ve her zaman formda kalabilmek için bireyler kendilerine dikkat etmek zorundadırlar. Elit sporcu için spor aynı zamanda bir meslektir ve mesleğin şartlarını yerine getirmek amacıyla her türlü hava şartları altında müsabaka ve antrenman yapmak zorunludur. Kişinin kendi zevk ve eğlencesi için yaptığı kitle sporunun aksine, elit sporda sporcular antrenman ve müsabakalar arasında yoğun bir tempo içerisinde yaşamlarını sürdürürler. Bu yüzden de planlı, programlı ve her zaman disiplin içerisinde olmak durumundadırlar.

Sporun amacı, yediden yetmişe toplumsal yaşam içerisinde yer alan bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarına katkıda bulunmak; yapılan egzersiz ve idmanlarla bedeninin direncini ve performansını artırmaktır. Spor ve sağlık iç içe geçen kurumlardır. Sporun bireyler ve toplumsal yaşam üzerindeki olumlu etkileri sağlık kurumunu doğrudan etkilemektedir. Öte yandan sağlıklı bireylerin sportif etkinliklere katılımı ve sporcuların sağlıklı olmaları da spor kurumu açısından son derece önemlidir. Sporun insan bedeninin gelişimi üzerindeki olumlu etkisi ve yapılan antrenmanlar, günlük yaşam içinde karşılaşılan ve ilaçlar yardımı ile üstesinden gelinmeye çalışılan pek çok hastalık ve sıkıntının giderilmesinde çok daha etkili ve zararsızdır. Spor yapmak, bireylerin kendi vücutlarını tanımalarının yanı sıra spor yapmayan bireylere oranla daha esnek, çevik ve dayanıklı olmalarını da beraberinde getirmektedir. Düzenli olarak spor yapan kişilerde hareket sistemi bir bütün halinde çalışır ve bu durumda hareketsizliğin sebep olduğu hastalıkların görülme sıklığı da azalmış olur. Spor yoluyla sosyalleşme, sağlık alanında spor yapanlar ile yapmayanlar arasında önemli farklılıkların doğmasına yol açabilmektedir.

Sportif etkinlikler rakibe saygıyı, kurallara uymayı ve dürüst bir biçimde mücadele etmeyi öğretir. Spor, Fair Play ilkeleri aracılığıyla hem spor sahalarında hem de toplumsal yaşamın her alanında bireylerin kendisi dışında kalan bütün diğer bireylerin haklarına saygı göstermelerinde ve adil olmalarında da etkili bir alandır. Sportif etkinliklerde bulunan bireyler sadece kendi kimliklerinin oluşumuna katkıda bulunmazlar aynı zamanda rakiplerinin/ötekilerin kimliklerinin de oluşumuna ve karşılıklı iletişimde bulunulmasına da katkı sağlarlar.

Diğer taraftan, profesyonel sporun içerisinde dönen para miktarı arttıkça kazanma kavramına atfedilen değer de fazlaşmıştır. Bu ise sporun ruhunu teşkil eden hakça ve kurallar içinde, saygılı davranmayı ön plana alan Fair Play duygusundan uzaklaşmaya yol açmıştır. Oysa Fair Play bir ideal anlayışıdır ve bir yüksek kültür ürünüdür. Fair Play ilkeleri şöyle sıralanabilir;

- Kurallara saygı göstermek,
- Hakemlere saygı göstermek ve kararlarını kabullenmek,
- Rakibe saygı göstermek,
- Oyunda yer alması için herkese eşit şans tanımak,
- Oyun sırasında duygularını kontrol altında tutmak.

Sporcuların, spor ahlakından bütün yaşamları boyunca vazgeçmemeleri esastır. Bu açıdan çocuklar ne kadar çok sporun içerisine sokulabilir ve ne kadar çok *fair play* kültürü ile donatılabilir ise o ölçüde hayatlarının her alanında kendisi gibi olmayan insanlara saygılı, insanca yaşama onuruna sahip bireyler haline getirilebilirler. Gelişmiş ülkelerin iyi insan iyi sporcu anlayışından hareketle, çocuklarının rol modeli olarak sporcuları ön plana çıkardıkları ve onların sosyal sorumluluk projelerinde başı çektikleri medyada sık sık görülmektedir. Fair Play bir yaşam biçimidir ve sadece spor sahasıyla da sınırlı olmayan bir anlama sahiptir.

Resim 2.3 Altınordu kulübü tesislerindeki sporcu ahlakına ilişkin ifade.

Kaynak: https://tr.euronews.com/2020/03/06/video-altinordu-turkiye-nin-en-buyuk-futbol-fabrikasinin-hikayesi?fbclid=IwAR231rYy6OoAd7l_NVVhPgaFGvMrVmS98wMqzafnyX-Mj_yXnbA_2bCgs4c

Spora katılımın bir diğer önemli sonucu da bireysel kimliklerin kazanılmasındaki payıdır. İster bireysel düzeyde isterse de takım halinde sportif etkinliklere katılım şeklinde olsun bireylerin sosyalleşmesi ve farklı bireylerle iletişime geçmesi önemli bir kazanımdır. Ayrıca spor aracılığıyla bireysel kimliklerin şekillendiği bir süreç de başlamış olur. Burada daha başarılı olan sporcuların diğerlerine göre ön plana çıkmaları ve ilgiyi üzerlerinde toplamaları söz konusu olabilmektedir. Spor, toplumsal yaşamda çeşitli efsanelerin doğuşuna da aracılık edebilmektedir. Yıldız sporcuların medya aracılığıyla dolaşıma sokulan ünleri, içinde bulunduğumuz dönemde küresel sporcu şöhretler olarak adlandırılan markaların doğmasına yol açmıştır. Spora katılım özellikle de profesyonel anlamda gerçekleştiğinde bunun maddi ve manevi alanlarda geri dönüşleri de söz konusu olabilmektedir. Spora yönelik sosyalleştirme ajanı olan medya spor yoluyla sosyalleştirme sürecinde de ön planda yer almaktadır.

Resim 2.4 Kobe Bryant'ın ölümü spor, sanat ve siyaset camiasını yasa boğdu.

Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51259208>.

Bugün profesyonelliğin ağır baskısını hissetmelerine rağmen elit sporcuların 'oyunun hakkını' vermeye çalışmaları bir anlamda insanlık tarihi kadar eski olan 'oyun' kavramının önemine ışık tutmaktadır. Bununla birlikte, günümüzde spor bir oyundan çok iş'e dönüşmüş görünmektedir. Ancak yine de oynamak edimi beraberinde eğlenme, haz alma duygularını da taşımayı sürdürmektedir. Oyunu icra edenler kadar oyunu izleyenlerin de aynı şekilde katkıda bulunmaları ile süreç tamamlanmaktadır. Oynamak, kazanmak ve kaybetmenin çok daha ötesinde insani duyguların ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Burada özellikle rakiple kurulan temasın önemi modern dönem ile birlikte çok daha fazla artmıştır.

Spor yoluyla sosyalleşmenin olumlu etkileri kadar sporu elit düzeyde yapan sporcular açısından birtakım olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Sürekli olarak başarı baskısı altında yaşamak zorunda bırakılan ve bu doğrultuda sağlığından ödünler veren bireyler açısından ağır sakatlıkların yanı sıra kullanılan birtakım ilaçların yaratmış olduğu etkiler de ortaya çıkabilmektedir. Yüksek performansa odaklanma ve mutlak surette kazanmaya koşullanma, beraberinde sosyalleşme süreçlerinin bozulmasını ve toplumsal hayattaki ilişkilerde de yıkıcı olabilmektedir. Profesyonelliğin içerisinde yukarı doğru dikey hareketlilik zorlaması beraberinde her yola başvurmayı da getirebilmektedir. Spor yaşamının başındaki genç bireyler, ufukta gözüken başarıyı kazanabilmek uğruna geleceklerini tehlikeye attıklarının çoğu kez farkında bile olmadan doping ve benzeri maddelere bulaşabilmektedirler. Bu ise sporu bıraktıktan sonra yakalarını hiç bırakmayacak olan sağlık sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Öğrenme Çıktısı

4 Spora yönelik sosyalleşme ajanlarını açıklayabilme
5 Spor yoluyla sosyalleşme ajanlarını açıklayabilme

Araştır 2

Elit sporcular düzeyinde yaşanan spor yoluyla sosyalleşmenin olumsuz etkilerinin neler olduğunu araştırınız.

İlişkilendir

Kobe Bryant'ın ölümü sonrasında çok farklı meslek dallarında yer alan isimlerin taziye mesajı yayınladığı görüldü. Türkiye'de aralarında Cumhurbaşkanının da olduğu çok farklı statü ve konumdaki kişiler de bu mesaj trafiğine katılanlar arasındaydılar. NBA tarihinin en önemli figürlerinden birisi olan Kobe Bryant'ın bu büyük etkiyi yaratmasının arkasında büyük bir basketbolcu olmasının ötesinde hem örnek bir kişilik olması hem de farklı alanlara son derece başarılı bir biçimde temas etmeyi başarmış olması yatmaktadır. Bu açıdan Black Mamba lakabıyla tanınan Kobe Bryant'ın kırk bir yıllık yaşam öyküsü, büyük sporculuk hayalleri kuran tüm sporcu adaylarına örnek olarak gösterilebilecek nitelikler taşımaktadır. Kobe Bryant'ın sporcu kişiliği ve oluşturduğu kariyer, sporcu adaylarının spordaki karakter gelişimi açısından izleyebileceği bir örnektir. Bu açıdan cenaze töreninde yapılan konuşmaları ve katılanları izleyerek bu kısımda öğrendikleriniz açısından değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

Sportif etkinliklerde kaybetmenin kazanmaktan çok daha öğretici olduğunu antrenör arkadaşlarınıza ve sporcularınıza anlatınız. Sporcularınızla, sporun gerçek anlamının dolaşıma sokulmasında başarmanın, kazanmanın, madalya veya kupa almanın değil yarışmanın, mücadele etmenin ve saygı duyulabilecek bir rakip olmanın önemini paylaşınız. Örneğin alt yapılarıdaki öğrencilerinize 'Sizi Buraya Getiren Yeteneginzidir. Burada Tutacak Olan İse Karakterinzidir' sözü hakkında ne düşündüklerini sorabilirsiniz.

SPOR VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Sağlıklı bir yaşam tarzının vazgeçilemez bileşenlerinden biri olan spor ve fiziksel aktiviteye katılım, temel bir insan hakkıdır. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği bünyesinde geliştirilen uluslararası spor politika belgelerinde, spora katılımın cinsiyet, yaş, etnik köken, kültür ve sosyal geçmiş gibi özellikler gözetilmeksizin tüm bireyler için temel bir hak olduğu belirtilmektedir. Örneğin, 2004 tarihli Olimpik Anlaşmada belirtilen Olimpizmin 4. temel ilkesine göre, spor faaliyetlerine katılmak bir insan hakkıdır. Her birey herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaksızın, Olimpiyat ruhu içerisinde spor yapabilme fırsatına sahip olmalıdır.

Fakat dünyanın birçok ülkesinde ve Türkiye'de, spor ve fiziksel aktiviteye katılımı kadınların aleyhine yaşanan bir toplumsal cinsiyet ayrımı söz konusudur. Dünya ve ülke nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar, spor ve fiziksel aktiviteye erkeklere kıyasla daha düşük katılıma sahiptir. Bu durum kadınların sağlıklı bir yaşam tarzına sahip olabilmeye hakkından yeterince yararlanamadıklarının bir göstergesidir. Diğer taraftan, sporculuk, antrenörlük ve yöneticilik gibi farklı mesleki pozisyonları içeren spor, bir istihdam alanıdır. Tüm bu mesleki pozisyonlarda da kadınların aleyhine bir toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaşanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 10. Maddesine göre, “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyâsi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” Anayasamızda belirtildiği gibi, her insan doğuştan eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Fakat toplumdaki bazı kalıp yargılar ve önyargılar, kadınlar ve erkekler arasında ayrımcılıklara neden olmakta ve hakların eşit ve adil şekilde dağıtılmasını engellemektedir. Örneğin, eşit haklara sahip olmalarına rağmen, kadın futbol hakemlerine erkek futbolunda hakemlik yapma fırsatının sunulmaması doğrudan ayrımcılıktır. Benzer şekilde, Türkiye’de profesyonel futbol erkek liglerinde antrenörlük ve hakemlik yapabilecek diplomaya sahip ilk kadın olan Lale Orta bir röportajında yaşadığı ayrımcılığı şöyle ifade etmiştir: “Bir maç tebligatımı aldıktan sonra, bir Merkez Hakem Kurulu üyesi: “Maç çok zor olduğu için bu maçı sizden almak zorundayım” dedi. Hâlbuki o maçı veren de kendisiydi.”

Toplumsal Cinsiyet ve Spor ile İlgili Temel Kavramlar

Spor ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin anlaşılması için birkaç temel kavramın bilinmesi gerekmektedir. Bu kavramlar, bu alanda sıklıkla birbirleriyle karışmakta ve bir kavram karmaşasına neden olabilmektedir.

- ✓ **Biyolojik cinsiyet:** Kadının ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik olarak taşıdığı özelliklerdir.
- ✓ **Toplumsal cinsiyet:** Toplumun kadın ve erkeğe yüklediği belirli roller, sorumluluklar, özellikler, beklentiler olarak tanımlanabilir.

Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet farklılıklarına dayalı olarak kadından ve erkekten beklenen toplumsal rol ve sorumluluklar, toplumsal cinsiyet rolü kavramı ile tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kadınlık ve erkeklik, toplum tarafından kadına ve erkeğe uygun görülen toplumsal cinsiyet rollerini ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin içinde yaşadıkları toplum, aile, okul, iş ve spor gibi sos-

yal ortamlarda öğrenilir. Toplumsal cinsiyet rolleri, doğal ve sabit değildir; topluma göre, kültüre göre ve zaman dilimine göre değişebilir. Örneğin, Türkiye spor tarihinin en önemli spor dallarından birisi olan güreş, son on yıla kadar daha çok erkek sporcularla ve onların başarılarıyla anılmaktaydı. Fakat son yıllarda Buse Tosun, Evin Demirhan ve Yasemin Adar gibi kadın sporcuların uluslararası başarılarına imza atması, güreş sporunun (biyolojik) cinsiyet ile bir ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Kadın güreşçilerin medyada görünür olmaları, kadınların iyi güreşçi olabileceklerini ve güreş alanında bir kariyer yapabileceklerini göstermektedir. Bu durum ayrıca, ailelerin kız çocuklarını güreş sporuna yönlendirmelerini veya güreşle ilgilenen kız çocuklarını desteklemelerini sağlamaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılar

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılar, bireylerin cinsiyetlerine bağlı olarak nasıl görünmeleri, düşünmeleri, hissetmeleri ve davranmaları gerektiğine ilişkin kalıplaşmış yargılar ve beklentilerdir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılar, kız ve erkek çocukların sporda kendi potansiyellerini gerçekleştirmelerini engelleyebilmekte ve olumsuz deneyimler neticesinde sporu bırakmalarına neden olabilmektedir. Örneğin, voleybolun kadın aktivitesi olarak değerlendirilmesi, voleybola ilgisi olan kızlarla birlikte futbol oynayan bir erkek çocuğun diğer erkek çocukları tarafından dışlanmasına ve dalga geçilmesine neden olabilmektedir. Bazı spor dallarının kadınlara bazı spor dallarının ise erkeklere daha uygun olduğuna yönelik düşünce bir toplumsal cinsiyet kalıp yargısı barındırmaktadır. Örneğin “erkekler iyi futbol oynar”, “kadınlar esnektir, bu nedenle iyi cimnastikçilerdir”, “kuvvet ve fiziksel temas gerektiren spor dalları (güreş, boks vb.) kadınlar için uygun değildir” gibi tüm kadınlar ve erkekler için geçerli olmayacak özellikler, toplumsal cinsiyet kalıp yargısı taşıyan genellemelerin oluşmasına neden olur. Bu genellemeler, bazı bireylerin istedikleri sporları yapmalarına ya da sporda istedikleri pozisyonda görev almalarına engel olabilmektedir. Örneğin, Türkiye’de güreş, boks ve halter gibi spor dallarında lisanslı sporcu sayısının %89’unu erkekler oluşturmaktadır. Cimnastik, voleybol, buz pateni sporlarında lisanslı sporcu sayısının %63’ünü kadınlar oluşturmaktadır. Oysa bazı kız çocukları çok iyi güreşebilir, halter kaldıracabilir, bazı erkek çocukları çok iyi cimnastikçi, voleybolcu olabilirler.

2020 Tokyo Olimpiyatlarına Türkiye adına katılım hakkı kazanan İbrahim Çolak, Ahmet Önder ve Ferhat Arıcan, çok başarılı cimnastikçilerdir. Dünyada önemli başarılarla imza atmış olan Yasemin Adar ise kız çocuklarının güreşe başlamaları için onlara ilham olan, Türkiye güreş tarihine ismini yazdıran önemli bir güreşçidir.

Resim 2.5 Yasemin Adar.

Kaynak: Türkiye Güreş Federasyonu. <http://www.tgf.gov.tr/tr/index.php/yasemin-adar-yarifinalde/>

Resim 2.6 Ferhat Arıcan.

Kaynak: Türkiye Cimnastik Federasyonu <https://www.tcf.gov.tr/haberler/364>.

Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık

Cinsiyete dayalı ayrımcılık, bir kişinin cinsiyetine bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet ve kısıtlamadır. Kişilerin ve kurumların eşit haklara sahip olan bireyler arasında cinsiyet sebebiyle eşit haklardan yararlanmasını engelleyen ya

da zorlaştıran her türlü tutum ve davranıştır. Cinsiyete dayalı ayrımcılık örnekleri şöyle sıralanabilir: Bir futbol hakeminin kadın olduğu için erkek futbol maçlarında görev verilmemesi, bir çocuğun erkek olduğu için voleybola gönderilmemesi, İran'da kadınların stadyumlarda maç izlemelerine izin verilmemesi, spor yarışmalarında kadınlara verilen ödül miktarının erkeklere kıyasla düşük olması.

✓ **Toplumsal cinsiyet eşitliği:** Fırsatlara ve kaynaklara erişimde, kullanmada ve kontrol etmede kadının ve erkeğin eşit bir konumda olmasıdır. Kadının ve erkeğin sahip olduğu sorumluluklara ve rollere eşit derecede değer verilmesidir.

Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Sporun her alanında (spora katılım, spor yönetimi, antrenörlük, hakemlik vb.) eşit muamele ve eşit fırsatların sunulması; spor alanının kadınlar ve erkekler için toplumsal olarak inşa edilen ve eşitsizliklerin temelini oluşturan kalıp yargılardan arındırılması ve tüm kadınların/kız çocuklarının ve erkeklerin/erkek çocuklarının kişisel becerilerini geliştirmesine fırsat verilmesidir. Bütün kadınlar ve erkekler, toplumsal, ekonomik, kültürel ve fiziksel geçmişleri ve koşulları fark etmeksizin, sporun her türlü alanına eşit düzeyde katılma ve eşit muamele görme hakkına sahiptir.

Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Alanları

Spor alanındaki uluslararası sözleşmelerde ifade edildiği gibi bütün kadınlar ve kız çocukları; toplumsal, ekonomik ve kültürel geçmişleri ve koşulları fark etmeksizin, spor ile ilgili her türlü alana erkeklerle eşit düzeyde katılma ve eşit muamele görme hakkına sahiptir. Fakat sporun her düzeyinde (amatör - profesyonel - rekreatif) ve her konumunda (sporcu - antrenör - hakem - yönetici) hakların kullanımında, kaynaklara ulaşmada, uygun programlara erişebilmede, kariyer yapabilmekte kadının aleyhine yaşanan eşitsizlikler söz konusudur.

Türkiye'nin imzaladığı birçok uluslararası insan hakları belgelerinde ve spor politika belgelerinde, her türlü spor faaliyetlerine katılımı aynı hakların

hem kadınlara hem de erkeklere sağlanmasının garanti altına alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Örneğin, Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından 2014 yılında kabul edilen Olimpik Ajanda 2020’de, spora katılım, medyada görünürlük, hakem ve antrenörlük pozisyonları, eğitim imkânlarından yararlanma başta olmak üzere, bütün spor kurumlarının ve federasyonların yönetim, kurul ve komisyonlarında **toplumsal cinsiyet eşitliğinin** sağlanmasının gerektiği vurgulanmaktadır.

Dünyada, spor alanında toplumsal cinsiyet eşitliği 5 stratejik alanda ele alınmaktadır. Türkiye’de bu 5 alana spor eğitimi alanı da eklenmektedir (Tablo 2.2). Spor eğitimi alanı okul beden eğitimini ve spor alanındaki mesleki eğitimi kapsamaktadır.

Tablo 2.2 Sporda toplumsal cinsiyet eşitliği alanları.

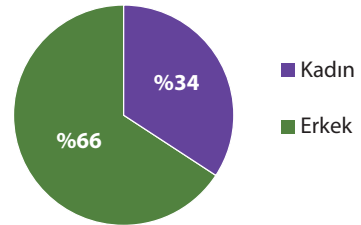
Spora katılım	Kadınların spor faaliyetlerine katılımının artırılması
Spor yönetimi	Karar alma mekanizmalarında eşit temsilin ve toplumsal cinsiyet duyarlılığının sağlanması
Antrenörlük ve hakemlik	Antrenörlükte ve hakemlikte toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması
Sporda toplumsal cinsiyet temelli şiddet	Cinsiyete dayalı şiddeti sporda ve spor yoluyla ortadan kaldırmak
Spor medyasında toplumsal cinsiyet eşitliği	Spor medyasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve sporla ilgili toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ortadan kaldırılması
Spor eğitimi	Spor ile ilgili eğitim veren lise ve üniversite düzeyinde kadın ve erkek öğrencilere eşit fırsatların sunulması

Kaynak: Koca, 2018. ISBN: 978-605-69015-0-8.

Spora Katılımda Toplumsal Cinsiyet Temsili

Türkiye’de kadın sporcuların sayıları her yıl artış göstermekle birlikte, spor branşlarında kadınlar ve erkekler henüz eşit temsil edilmemektedir. 2020 Şubat verilerine göre Spor Genel Müdürlüğü, Türkiye Futbol Federasyonu, Milli Eğitim Bakanlığı ve Spor Kartı sahibi lisanslı sporcu sayısının %38’i kadın ve %62’si erkektir. Spor Kartı sahipleri rekreatif spor yapanlar olarak ifade edilebilir. MEB sporcularının yaş grupları düşünüldüğünde, onlar da büyük oranda rekreatif sporcular olarak değerlendirilebilir. Performans sporuna katılımda toplumsal cinsiyet eşitliğinin göstergesi olarak, Spor Federasyonlarına bağlı sporcu sayılarının alınması daha güvenilirdir. Aşağıda Grafik 2.1’de, Türkiye’deki 61 spor federasyonuna bağlı kadın ve erkek sporcu oranları görülmektedir. Buna göre, kadın sporcu oranı %34, erkek sporcu oranı %66’dır.

Türkiye Spor Federasyonları Sporcu Oranları

Grafik 2.1 Türkiye Spor Federasyonlarına bağlı kadın ve erkek sporcu oranları.

Bunun yanı sıra, kadın ve erkek sporcu oranlarının spor dallarına göre farklılaştığı da görülmektedir. Kadın sporcu oranı %20 ve altında olan spor federasyonları şu şekilde sıralanabilir: Atıcılık ve Avcılık, Basketbol, Bedensel Engelliler, Bıardo, Bisiklet, Boks, Briç, Geleneksel Spor Dalları, Güreş, Futbol, Hava Sporları, İtme Engelliler, Kick Boks, Motosiklet, Muay Thai ve Otomobil. Diğer taraftan, erkek sporcu oranının kadın sporcu oranına göre düşük olduğu spor federasyonları ise şunlardır: Buz Pateni (%38), Cimnastik (%36), Dans Sporları (%37), Halk Oyunları (%40) ve Voleybol (%37).

Uluslararası alanda spora katılımda toplumsal cinsiyet eşitliğinin en önemli göstergesi, Olimpiyat Oyunlarına katılan kadın ve erkek sporcu sayılarıdır. IOC, 2020 Tokyo Olimpiyat Oyunlarının kadın ve erkek sporcu sayıları açısından toplumsal cinsiyet eşitliğinin (50/50) sağlanacağını öngörmek-

tedir. Olimpiyat Oyunlarında bu eşitliğin sağlanmasında, kadın ve spor alanında mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının ve kadın sporcuların önemli rolleri vardır.

Türkiye’de kadın ve erkek sporculara ait güncel verilere <http://sgm.gsb.gov.tr/> adresinden ulaşabilirsiniz.

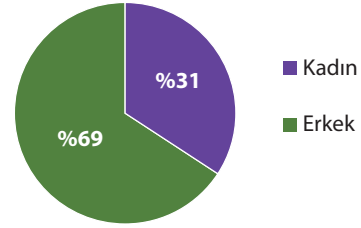
Sporda Yönetimde Toplumsal Cinsiyet Temsili

Sporda cinsiyetler arası eşitlik, spordan sorumlu kurumların karar verme mekanizmalarında kadın ve erkeğin eşit temsillerinin bulunmasıyla yakından ilişkilidir. Türkiye’deki spor kurumlarının yönetim kademelerinde kadın temsili yok denecek kadar azdır. 2017 yılında 60 spor federasyonunun sadece üçünün başkanı (%5), üçünün genel sekreteri (%5,7) ve 722 kurul üyesinin yirmi ikisi (%3) kadındır. 2017 yılında Türkiye Milli Olimpiyat Komitesindeki tüm yönetici kurullarında %35,6 oranında kadın yönetici görev yapmaktadır. Gençlik ve Spor Bakanlığının üst yöneticileri de erkekler arasından seçilmekte; Türkiye’deki hemen hemen tüm Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürü/Vekili pozisyonunda erkekler yer almaktadır.

Antrenörlük Pozisyonunda Toplumsal Cinsiyet Temsiliyeti

Futbol Federasyonu hariç, Türkiye’deki spor federasyonlarına bağlı kadın ve erkek antrenörlerin sayıları arasında, sporcu sayılarına benzer bir eşitsizlik bulunmaktadır. Buna göre, kadın antrenörlerin oranı %31, erkek antrenörlerin oranı %69’dur (Grafik 2.2). Kadın ve erkek antrenör sayısındaki bu fark, antrenörlük kademesi yükseldikçe kadınların aleyhine olacak şekilde artmaktadır. Örneğin 5. kademedeki kadın antrenör oranı %7,5’tur. Türkiye Futbol Federasyonuna bağlı antrenör sayıları eklendiğinde, bu fark kadınların aleyhine daha da artmaktadır.

Türkiye Spor Federasyonları Antrenör Oranları (Futbol Hariç)

Grafik 2.2 Türkiye Spor Federasyonlarına bağlı kadın ve erkek antrenör oranları (Futbol hariç).

Kadın antrenörler, daha çok alt yapı sporcularla/çocuklarla çalışmakta, özellikle üst düzey antrenörlük kademelerinde görevlendirilmemektedir. Türkiye’de yapılan araştırma sonuçları, kadınların antrenörlük mesleğini yaparken alandaki eril yapının kendileri için bir engel olduğunu, kadınlarla ilgili genel yargıların olumsuz rol oynadığını, kadın antrenörlerin kadınlığa ve anneliğe atfedilen görevlerle sınırlandırıldıklarını ortaya koymaktadır.

Sporda Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet

Bütün sporcuların, herhangi bir ayrımcılığa ve kötü muameleye maruz kalmaksızın **güvenli spor** ortamına katılım hakkı vardır.

✓ **Güvenli spor:** Her türlü şiddetten uzak, saygı ve eşitliğin hakim olduğu bir spor ortamı olarak tanımlanmaktadır.

Güvenli spor ortamını tehdit eden toplumsal cinsiyet temelli şiddet, spor kurumlarının ortadan kaldırmak için mücadele ettikleri en önemli konuların başında gelmektedir. Avrupa Komisyonu spor ve toplumsal cinsiyet eşitliği politika belgelerinde, **toplumsal cinsiyet temelli şiddet** tanımlanmıştır. Spor alanındaki toplumsal cinsiyet temelli şiddet türleri arasında cinsel taciz, cinsel saldırı, tecavüz, cinsel sömürü, fiziksel şiddet, duygusal-psikolojik şiddet yer almaktadır.

✓ **Toplumsal cinsiyet temelli şiddet:** Bir kişiye toplumsal cinsiyeti sebebiyle uygulanan şiddet ya da belirli bir cinsiyeti orantısız olarak etkileyen şiddet.

2016 yılında Avrupa Komisyonu tarafından gerçekleştirilen 38 ülkenin katıldığı araştırmanın sonucunda, kadınların ve kız çocuklarının spor ortamında erkeklere kıyasla daha fazla toplumsal cinsiyet temelli şiddete maruz bırakıldıkları ve taciz faillerinin genellikle sporunun çevresindeki güç ve iktidar sahibi erkekler (antrenör, yönetici, sağlık personeli) olduğu bulunmuştur. Uluslararası spor federasyonlarının kabul ettiği etik davranış kuralları arasında toplumsal cinsiyet temelli şiddet davranışlarının ortadan kaldırılmasına yönelik maddeler yer almaktadır.

Spor Medyasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Spor medyası, spor alanına ait doğru/yanlış kabul edilen değerlerin geniş kitlelere aktarıldığı önemli araçlardır. Bilimsel araştırmalar, medyada kadın sporcuların erkek sporculardan daha az yer aldığını, sporun genelindeki erkek egemen yapının spor medyasının yapısına yansıdığını ve haber fotoğraflarının kadın sporcuların sporcu kimliklerinden daha çok kadınlık kimliklerine ve toplumsal cinsiyet rollerine vurgu yaptığını göstermektedir. Örneğin, kadın sporcuların yer aldığı haberlerde anne, babaanne, eş, kız kardeş ve ev kadını gibi toplumsal cinsiyet rolleri kullanılmıştır. Spor haberleri internet sitelerinde sporcuların temsilinin araştırıldığı bir çalışmaya göre, voleybol dışında kadın sporcular; spor haberleri internet sitelerinin ana sayfaları başta olmak üzere tüm sekmelerinde erkek sporculara göre az temsil edilmektedir.

Spor Eğitimi

Antrenör, spor uzmanı, rekreasyon uzmanı ve beden eğitimi öğretmeni yetiştiren Spor Bilimleri Fakülteleri (SBF) ve Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Yüksek Okullarının (BESYO) bölümlerinin kadın ve erkek öğrenciler için ayırdıkları kontenjanlar arasında eşitsizlik vardır. 2017-2018 eğitim-öğretim dönemi için SBF/BESYO bölümlerinde

%38,44 oranında kadın öğrencilere, %61,56 oranında erkek öğrencilere kontenjan ayrılmıştır. Türkiye’de sadece beş üniversite kadın ve erkek öğrencilere eşit kontenjan ayırmaktadır. Yani kadınlar, antrenörlük için gerekli olan eğitime erişimde dezavantajlı konumdadır.

Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Nedenleri

Bilimsel araştırmalar sonucunda ortaya konulan, sporun farklı alanlarında ve farklı düzeylerinde görülen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin nedenlerinden bazıları Tablo 2.3’de sıralanmıştır.

Tablo 2.3 Sporda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedenleri.

Kadınlara/kız çocuklarına yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri (ev işleri) ve çocuk bakımının serbest zamanlarını daraltması
Bazı kültürlerde ailenin/babanın kız çocuklarının spora katılımına izin vermemesi
Maddi yetersizlik nedeniyle spor olanaklarına erişimden yoksun olan ilk grubun kız çocukları olması
Kadınların kamusal alanda fiziksel/cinsel tacize ve tehdite maruz kalma oranlarının yüksek olması
Spor alanının her kademesinde ve her rolünde sayısal ve kültürel erkek egemenliğinin olması
Spor kulüplerinde, spor yaz okullarında ve kurslarda erkek çocuklarına kız çocuklarından daha fazla olanak sunulması
Toplumsal cinsiyetlendirilmiş beden algısı ve roller nedeniyle güçlü, kaslı, atletik kadınların “kadınlıklarının” sorgulanması
Medyada sporcu/antrenör kadınlara az yer verilmesi
Sporda toplumsal cinsiyet eşitliği düzenlemelerini içeren ulusal politikaların olmaması
Spor kurumlarındaki yöneticilerin, yöneticilik pozisyonlarına kadınların uygun olmadıklarını düşünmesi
Kadınların, spor kurumlarında yönetici olabilecek sosyal ve ekonomik sermayeye sınırlı düzeyde sahip olmaları

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Antrenör

Kız ve erkek çocuklarına tüm spor dallarını seçebilme fırsatını sunmak ve sporun kazandırabileceği fiziksel, duyuşsal ve toplumsal katkılardan yararlanabilmelerini sağlayabilmek için antrenörün toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısına sahip olması önemlidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bakış; kız çocuklarının ve erkek çocuklarının farklı sosyalleşme süreci yaşadıklarını, farklı bireysel ve toplumsal beklentilere ve ilgilere sahip olduklarını görebilmeye, bu farklılıkların kaynağını anlayabilmeye ve cinsiyetçi kalıp yargıları fark edebilmeye yardımcı olur.

Antrenman programlarının geliştirilmesinde, öğretim yöntemlerinin seçiminde, aktivite içeriğinin belirlenmesinde, antrenman mekânının ve saatinin seçiminde ve antrenörün kullandığı dilde, toplumsal cinsiyet farklılıkların hesaba katılmaması nedeniyle birtakım eşitsiz durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu eşitsiz durumlar, yoğunluklu olarak çok sayıda kız çocuğunun spora katılamamasına, tüm çocukların istedikleri spor dalını seçememesine, istenilen performansı sergileyememesine ve genel olarak sporun yararlarından faydalanamamasına neden olmaktadır.

Resim 2.7 Toplumsal cinsiyet ve antrenör.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması İçin Antrenörün Yapması Gerekenler

Çocuklarla ve gençlerle çalışan antrenörlerin, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında ve kız çocuklarının spora katılımlarının artırılmasında önemli rolleri ve sorumlulukları vardır. Tablo 2.4'te bu sorumluluklardan bazılarının yer verilmiştir.

Tablo 2.4 Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında ve kız çocuklarının spora katılımının artırılmasında antrenörün sorumlulukları.

Her iki cinsiyetin ilgi ve ihtiyaçlarına saygı göstermek ve desteklemek
Her iki cinsiyetten sporcularla eşit koşullarda bir etkileşim kurmak
Cinsiyetler arasında işbirliğini desteklemek
Sorumlulukların kızlar ve erkekler arasında eşit paylaşılmasını sağlamak
Güvenli bir ortam sağlamak. Programa geliş-gidiş (ulaşım) imkanı sunmak, gerektiğinde kendi başlarına gelip gidebilecekleri bir zaman diliminde (karanlık olmayan) ve mekanda (evlerine yakın) aktiviteleri sunmak Aileler güvenlik endişesiyle özellikle kız çocuklarını spora gönderirken çekinebilmektedirler.
Anne baba / aile desteği/izni almak. Spor programı başlamadan önce, anne babaları ve toplum liderlerini (okul yöneticisi, öğretmen, muhtar, vb.) spora katılımın kızlara yararları hakkında bilgilendirmek
Her iki cinsiyetten sporcu rol modelleri sunmak
Kıyafet seçiminde esnek olmak Sosyal ve kültürel norm nedeniyle bazı spor kıyafetleri bazı kızlar için alışılmış ve kabul edilebilir olmayabilir. Özellikle farklı etnik, dini ve ekonomik gruplardan gelen kızların varlığını da dikkate alarak kızların rahat oldukları kıyafetleri giymelerine izin verin.
Toplumsal cinsiyet kalıp yargısı içeren yorumlardan kaçınmak: "kız gibi oynama" ya da "erkek Fatma", "erkek gibi oyna" gibi.
Sporcularla toplumsal cinsiyete duyarlı bir dille iletişim kurmak

Sporda Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Dil Kullanımı

Toplumsal cinsiyet rolleri antrenörlerin sporculara yaklaşımlarını, onlarla kurdukları iletişim biçimini ve kullandıkları dili de belirler. Antrenörlerin *toplumsal cinsiyete duyarlı dil* kullanımında şu noktalara dikkat etmeleri gerekmektedir:

- Sporda "erkek olmakla" özdeşleştirilen ve kadını görünmez kılan ifadeleri kullanmamak (Örn., sportmen / teknik adam vb.).

- Sporda sergilenen bir performansın yetersizliğini ve başarısızlığını ifade etmek için, “Kız” ve “Karı” gibi kavramlarla türetilen ifadeleri kullanmamak (Örn. kız gibi koşma / kız gibi mızızlanma vb.).
- Cinsiyeti belirtmek amacıyla “kadın” kelimesinin yerine “kadın” kelimesini kullanmak (Örn. kadın sporcu / kadın hakem / kadın voleybol takımı vb.).
- Uygun olmayan dil kullanımları ve toplumsal cinsiyete duyarlı dil kullanımına örnekleri Tablo 2.5’te sunulmuştur.

Tablo 2.5 Spor alanında toplumsal cinsiyete duyarlı dil örnekleri.

Uygun olmayan kullanım	Toplumsal cinsiyete duyarlı kullanım
Sportmen	Sporcu /Adil oyuncu
Centilmen sporcu	Saygılı/Kibar sporcu
Spor adamı	Spor insanı/Spor uzmanı
Adam adama oynamak	Bire bir oynamak
Erkek gibi kaslı	Kaslı
Erkek gibi mücadeleci oynamak	Mücadeleci oynamak
Teknik adam	Teknik direktör
Adam gibi oynamak	Başarılı/İyi oynamak

Kaynak: Spor Alanında Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Dil Rehberi. Kadınlar için Spor ve Fiziksel Aktivite Derneği, 2017.

Yaşamla İlişkilendir

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılar, bizim ve ailemizin spor tercihini belirleme potansiyeline sahiptir. Örneğin, anne ve baba kız çocuklarının futbol ile ilgilenmesini istemeyebilir ya da erkek çocuklarının dans ile ilgilenmesini istemeyebilir. Kendi çocukluğunuzu ya da yaşamda tanık olduğunuz, kitaplarda okuduğunuz, medyada gördüğünüz sporcuların çocukluklarını düşünün. İstedikleri sporları yapabildikleri mi? Aileleri hangi sporlara yönlendirmişler? Katıldıkları sporun toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile ilişkisi nedir? Bu ilişkiyi, çalıştırdığınız sporcuların yaşamlarında da görmeye çalışın.

Öğrenme Çıktısı

- 6 Spor ve toplumsal cinsiyetle ilgili temel kavramları ifade edebilme
 7 Sporda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin görüldüğü stratejik alanları açıklayabilme
 8 Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı antrenörün özelliklerini ifade edebilme

Araştır 3

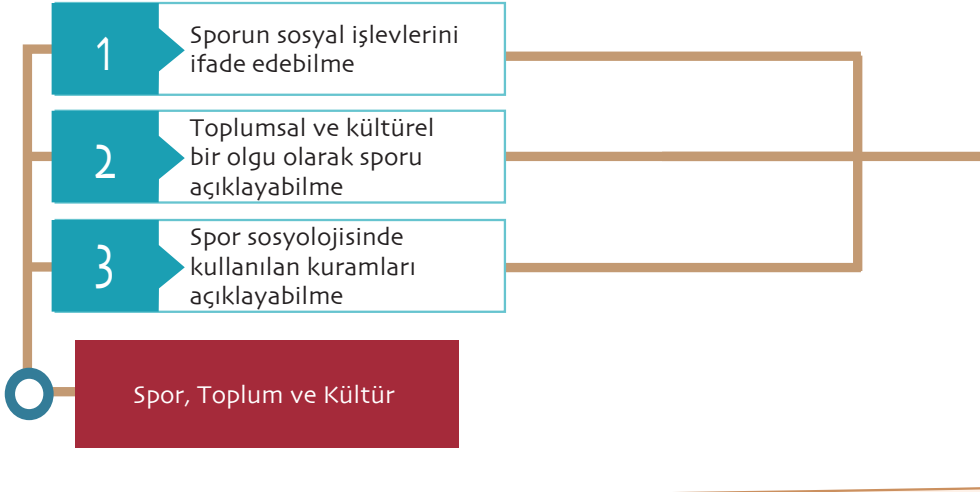
Modern Olimpiyatların kurucusu olarak kabul edilen Pierre De Coubertin, olimpik kahramanın “yetişkin erkek birey” olduğunu, kadınların herkese açık yarışmalara katılımını onaylamadığını ve kadınların Olimpiyat Oyunlarındaki rollerinin kazananlara çelenk takmak olması gerektiğini söylemiştir. Bu görüş doğrultusunda modern olimpiyatlarının ilk yıllarında kadınların oyunlarda yarışması yasaklanmıştır. 2020 Tokyo Olimpiyatlarına katılacak sporcu sayısında ise toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanacağı öngörülmektedir. Yani, toplam sporcu sayısının yarısını kadınlar oluşturacaktır. Sizce, Olimpiyat Oyunlarındaki bu ilerlemenin sebepleri nelerdir? Araştırınız.

İlişkilendir

Yönetmeni Stephan Daldry olan 1999 yapımı Billy Elliot filmini, spor alanındaki toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını dikkate alarak izleyin.

Anlat/Paylaş

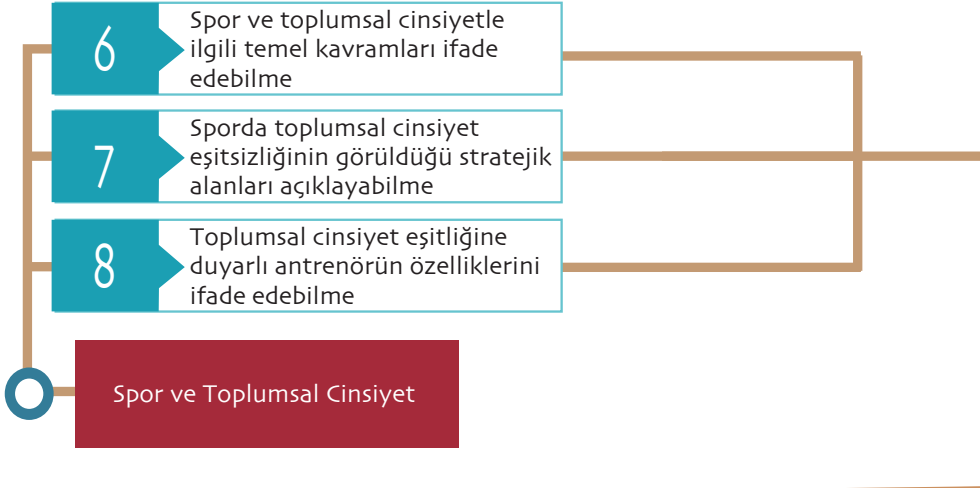
Spor alanında (antrenman, yarışma vb.) kullanılan toplumsal cinsiyete uygun olmayan, cinsiyetçi ifadelerin neler olduğunu antrenör arkadaşlarınıza ve sporcularınıza anlatın. Bu ifadelerin, özellikle kadınların ve kız çocuklarının spora katılımlarını olumsuz yönde etkilediğini, bu ifadelerin yerine toplumsal cinsiyete duyarlı dil kullanımının nasıl olması gerektiğini anlatın.

Toplumsal bir kurum, toplumdaki düzenin birçok yönünü özellikle günlük yaşamımızın şekillenmesinde etkili olan değerleri, beklentileri, ilgileri, çıkarları tanımlar. Ayrıca, toplumsal kurumlar, bireyin toplumda nasıl davranması, tavır göstermesi gerektiği konusunda eğitici bir fonksiyona da sahiptirler. Bir toplumsal kurum olarak spor da bu fonksiyonları yerine getirmektedir. Sporun, başta aile olmak üzere diğer bütün toplumsal kurumlarla yakın ilişkisi bulunmaktadır. Spor, geçtiğimiz yüzyıldan bu yana etkisini arttıran ve kitleleri peşinden sürükleyebilme potansiyeli ile dikkatleri üzerinde toplayan toplumsal ve kültürel bir olgudur. Sporun, toplumsal hayatın içerisinde meydana getirdiği etkiler sosyolojik kuramlar ve kuramcılar tarafından dikkatle takip edilmekte olup özellikle üç kuramsal yaklaşım diğerlerine oranla daha çok ön plana çıkmaktadır. Sporu toplumsal düzen ve istikrar açısından ele alan *işlevselci yaklaşım* açısından spor, toplumsal hayatın çimentosu olarak nitelenmektedir. Sporun, kitleleri var olan sorunlardan uzaklaştırmada kullanılan bir nevi afyon özelliği üzerinde duran *çatışma yaklaşımı* açısından spor, çarpıtılmış bir fiziksel aktivite formudur. Spora sosyal bir yapı olarak yaklaşan ve kültürün üretilip dönüştürüldüğü yer olarak gören *eleştirel kuramcılar* açısından ise spor, yaşanan olumsuzluklara karşı koyabilme ve dönüşüm için kullanılmalıdır. Spor sosyolojisi için öne çıkan en önemli düşünür ise Pierre Bourdieu'dur. Bourdieu'nun Habitus kavramı dışında sermaye ve alan kavramları da araştırmacılar tarafından sıkça kullanılmaktadır.

Spor, sosyalizasyon sürecinde önemli bir gelişim alanıdır. Çocuklar, spor aracılığıyla hem eğlenir hem de öğrenme fırsatını yakalar. Sportif etkinlikler, çocukların kuralları öğrenmelerini, birlikte hareket etmelerini, disipline girmelerini, mücadeleyi ve saygıyı öğrenmelerini sağlar. Çocukların spora yönelik sosyalleşmesinde aile, okul, arkadaşlar, sosyal çevre ve medya aracı olmaktadır. Ailede spor yapılıyor olması çocukların sporla temasını kolaylaştırmakta ve spor kültürü daha küçük yaşlardan itibaren yerleşmeye başlamaktadır. Diğer sosyalizasyon ajanlarının her biri çocukların spora yönlenmesinde önemli roller üstlenmektedirler. Okulla birlikte arkadaşların etkisi daha fazla hissedilmektedir. Medyanın ağırlığının artması sonrasında ise çocuklar açısından medyadaki spor imajları çok daha kolay takip edilebilen şöhretlere dönüşmüşlerdir. Bireylerin spora katılmaları hayatlarında bireysel ve toplumsal sonuçlar oluşturur. Bu durum spor yoluyla sosyalleşme kavramı ile açıklanmaktadır. Sportif hayatın bireyin kişisel gelişiminde, özgüveninde, sosyalleşmesinde ve okul başarısında etkileri yine bu alanda değerlendirilmektedir. Profesyonel olarak spor, maddi ve manevi anlamda bireylerin hayatları üzerinde büyük bir etkide bulunmaktadır. Medya bu kez spor yoluyla sosyalleşme ajanı olarak işlev görmektedir ve sporcu şöhretlerin kullanılmasında aracı bir rol üstlenmektedir.

Bütün kadınlar ve erkekler, toplumsal, ekonomik, kültürel ve fiziksel geçmişleri ve koşulları fark etmeksizin, sporun her türlü alanına eşit düzeyde katılma ve eşit muamele görme hakkına sahiptir. Fakat sporun her düzeyinde (amatör/profesyonel/rekreatif) ve her konumunda (sporcu/antrenör/hakem/yönetici) hakların kullanımında, kaynaklara ulaşmada, uygun programlara erişebilmede, kariyer yapabilmede kadının aleyhine yaşanan eşitsizlikler söz konusudur. Bu eşitsizliklerin nedenlerinin anlaşılmasında ve çözümlerin üretilmesinde, toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımı önemlidir. Cinsiyet, kadının ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik olarak taşıdığı özellikler olarak tanımlanırken toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkeğe yüklediği belirli roller, sorumluluklar, özellikler, beklentiler olarak tanımlanmaktadır. Sporda toplumsal cinsiyet eşitliği altı stratejik alanda ele alınmaktadır: spora katılım, spor yönetimi, antrenörlük ve hakemlik, sporda toplumsal cinsiyet temelli şiddet, spor medyasında toplumsal cinsiyet eşitliği ve spor eğitimi. Sporda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında ve kız çocuklarının spora katılımlarının artırılmasında, antrenörlerin önemli rolleri ve sorumlulukları vardır.

1 John Loy'un 'Toplumsal Bir Olgu Olarak Spor' tablosunda spor kavramı dört farklı noktayla kesişim içerisinde.

Yukarıdaki bilgiye göre aşağıdakilerden hangisi bu kesişim noktalarından biri **değildir**?

- A. Örgüt olarak
- B. Yarışma olarak
- C. Toplumsal sistem olarak
- D. İmaj pazarlaması olarak
- E. Toplumsal kurum olarak

2 Aşağıdakilerden hangisi sporun sosyal işlevlerinden biri olan duygusal boşalmaya bir örnektir?

- A. Amatör bir takımda düzenli olarak antrenmanlara ve maçlara çıkmak
- B. Tuttuğu takımın maçını televizyondan izlemek
- C. Arkadaşlarla birlikte Efeler Voleybol ligi karşılaşması için spor salonuna gitmek
- D. Oyun konsoluyla oynamak
- E. Hipodroma giderek at yarışlarını takip etmek

3 İnsanlara kurallara uyma alışkanlığı kazandırdığı ve toplumun ortak değerlerinin yerleşmesine katkıda bulunduğu için sportif faaliyetlerin son derece olumlu işlevleri olduğunu ifade eden ve bu doğrultuda sporun yaygınlaştırılması gerektiğini savunan kuramsal bakış açısı aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Çatışmacı Yaklaşım
- B. Eleştirel Yaklaşım
- C. Etkileşimci Yaklaşım
- D. Eleştirel Feminist Yaklaşım
- E. İşlevselci Yaklaşım

4 -----, içinde yapıldığı toplumdan beslenen ve ortaya çıkardığı değerler aracılığı ile toplumsal hayatı besleyen bir etkinlik türüdür.

Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yeri aşağıdakilerden hangisi doğru bir şekilde tamamlar?

- A. Serbest zaman
- B. Kültür
- C. Spor
- D. Sosyalizasyon
- E. İdeoloji

5 Aşağıdakilerden hangisi spora yönelik sosyalleşme ajanlarından biri **değildir**?

- A. Sendika
- B. Aile
- C. Medya
- D. Arkadaşlar ve Sosyal Çevre
- E. Okul

6 -----, bir ideal anlayışdır ve bir yüksek kültür ürünüdür.

Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yeri aşağıdakilerden hangisi doğru bir şekilde tanımlar?

- A. Spor yoluyla sosyalleşme
- B. Spor aracılığıyla sosyalleşme
- C. Fair Play
- D. Kahraman sporcu olmak
- E. Fanatizm

7 Habitus kavramı ile spor alanında da çok sık başvurulan, her sınıfın kendisine özgü sportif zevk ve beğenileri olduğunu savunan düşünür aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Anthony Giddens
- B. Pierre Bourdieu
- C. Max Weber
- D. Jennifer Hargreaves
- E. Chris Bambery

8 Aşağıdakilerden hangisinde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki fark doğru ifade edilmiştir?

- A. Cinsiyet, toplumun kadına ve erkeğe uygun gördüğü rollerdir; toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin taşıdığı biyolojik özelliklerdir.
- B. Cinsiyet, kadın ve erkeğin taşıdığı biyolojik ve fizyolojik özelliklerdir; toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğe toplum tarafından yüklenen roller ve beklentilerdir.
- C. Cinsiyet, kadın ve erkeğin sahip olduğu kültürel rollerdir; toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin taşıdığı toplumsal rollerdir.
- D. Cinsiyet, kadın ve erkeğin sahip olduğu biyolojik özelliklerdir; toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin sahip olduğu fizyolojik özelliklerdir.
- E. Cinsiyet, kadın ve erkeğin taşıdığı hormonal özelliklerdir; toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin sahip olduğu fizyolojik özelliklerdir.

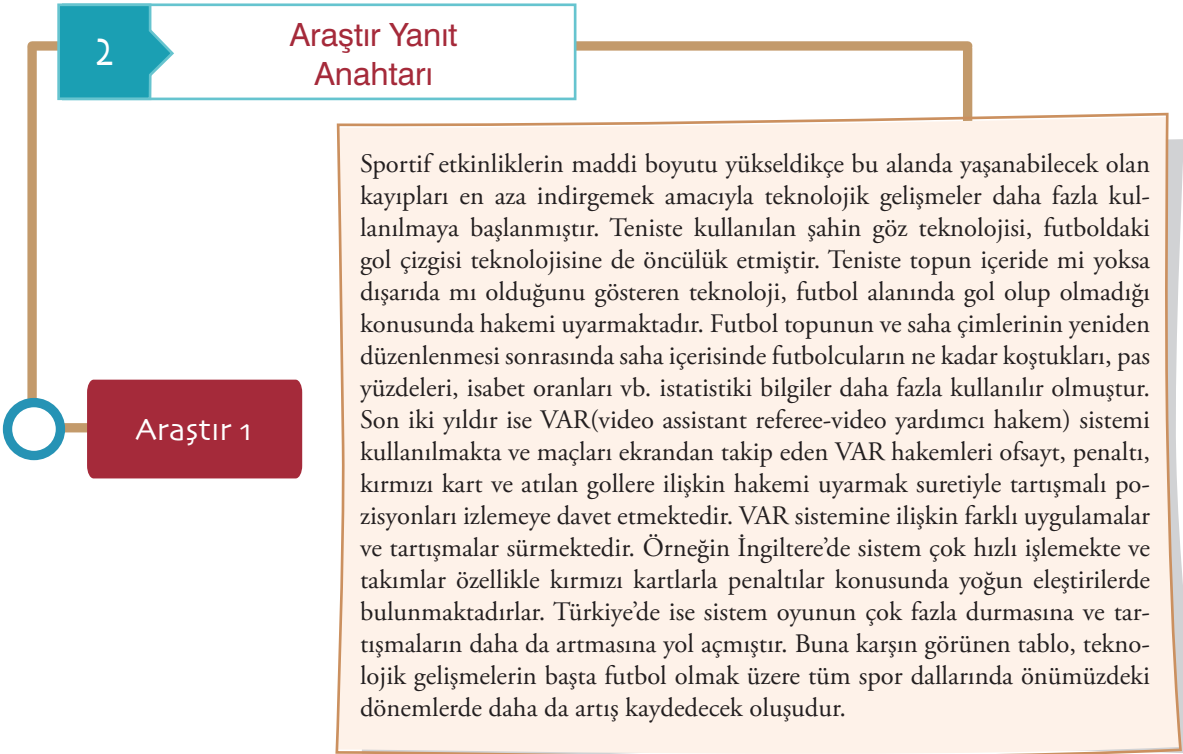
9 Aşağıdakilerden hangisi sporda toplumsal cinsiyet eşitliğinin ele alındığı stratejik alanlardan biri **değildir**?

- A. Spora katılım
- B. Spor yönetimi
- C. Antrenörlük ve hakemlik
- D. Sporda toplumsal cinsiyet temelli şiddet
- E. Spor pazarlaması

10 Aşağıdakilerden hangisi toplumsal cinsiyete duyarlı antrenörün özelliklerinden biridir?

- A. Sporcuların beslenmesine dikkat etmek
- B. Cinsiyetler arasında işbirliğinden kaçınmak
- C. Spor malzemelerini sadece erkek sporculara taşımak
- D. Toplumsal cinsiyet kalıp yargı içeren ifadeler kullanmamak
- E. Spor tesislerine ulaşım, tesis güvenliği vb. konularla ilgilenmemek

1. D	Yanıtınız yanlış ise “Spor, Toplum ve Kültür” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	6. C	Yanıtınız yanlış ise “Spor Yoluyla Sosyalleşme” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. A	Yanıtınız yanlış ise “Spora Sosyolojik Bakış: Farklı Kuramlar, Farklı Yaklaşımlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	7. B	Yanıtınız yanlış ise “Spora İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. E	Yanıtınız yanlış ise “Spora İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	8. B	Yanıtınız yanlış ise “Toplumsal Cinsiyet ve Spor ile İlgili Temel Kavramlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. C	Yanıtınız yanlış ise “Toplumsal ve Kültürel Bir Olgu Olarak Spor” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	9. E	Yanıtınız yanlış ise “Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Alanları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. A	Yanıtınız yanlış ise “Spora Yönelik Sosyalleşme” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	10. D	Yanıtınız yanlış ise “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Antrenör” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 2

Sürekli olarak başarı baskısı altında yaşamak zorunda bırakılan ve bu doğrultuda sağlığından ödünler verebilen sporcular açısından ağır sakatlıkların yanı sıra kullanılan birtakım ilaçların yaratmış olduğu etkiler de ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca yüksek performans odaklı bir hayatı yaşamak zorunda bırakılmanın ve sadece antrenman ile karşılaşmalar döngüsü içerisinde geçen bir hayat akışı içerisinde yaşamının getirdiği stres ve sosyalleşme problemleri de bulunabilmektedir. Çok kazanç sağlayan spor dallarında yaşanan servet değişimine ayak uyduramama sorunları performansı etkileyebilmekte ve burada yaşanabilecek olumsuzlukları bertaraf etmek için zaman zaman doping ve benzeri madde kullanımları da yaşanabilmektedir. Öte yandan sporculuk döneminin bütün ağırlığı içerisinde kişilerin vücutlarına yapmış olduğu yüklemeler, sporu bıraktıktan sonra sağlık problemleri olarak hayatlarının sonuna kadar devam edebilme riskini de içerebilmektedir.

Araştır 3

Modern olimpiyat oyunlarının kurucusu kabul edilen Baron Pierre de Coubertin, kadınların spor yapmasını doğa yasalarına aykırı olarak görüyor ve bu sebeple kadınların Olimpik Hareketin bir parçası olmasını doğru bulmuyordu. Fakat kadınlar, Coubertin'in görüşleri etrafında şekillenen IOC politikalarına karşı birlikte mücadele yürüttüler ve modern olimpiyat oyunlarına katılmayı başardılar. 1921'de Uluslararası Kadınlar Spor Federasyonu kuruldu ve 1922'de Paris'te ilk Kadınlar Olimpiyat Oyunları 20 bin izleyici önünde, beş ülkenin katılımıyla gerçekleşti. Sonraki yıllarda bu organizasyonun adı "Kadınlar Dünya Oyunları" oldu. IOC, kadınların yüksek katılımlı oyunlarına ve protestolarına kayıtsız kalamadı ve kademeli olarak kadınların Olimpiyat Oyunlarına katılmalarına izin verdi. Kadınlar ilk defa 1900 Paris Oyunlarında tenis ve golf spor branşlarında yarışabildiler. Voleybol 1964, basketbol ve hentbol 1976, futbol 1996, güreş 2004 ve boks 2012 Oyunlarında kadınların yarışabildiği sporlardır.

Kaynakça

- Ak, A. (2017). *Türk Sporunda Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Bağırhan Yayınları.
- Akcan, F. ve Bulgu, N. (2012). Spora Yönelik Sosyalizasyon Süreci: Lise Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama, *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 23(4) 195-206.
- Amman, T. (1999). *Spor Sosyolojisi Ders Notları*, Spor Yöneticiliği Bölümü, İstanbul.
- Armağan, İ. (1981). Sporun Toplumbilimsel Temelleri, *E.Ü.BESYO*, Yayın No:4, İzmir.
- Aybek, A. ve Yıldırım, İ. (2016). "Baron Pierre de Coubertin'in olimpizm felsefesinde kadın". (C. Koca, Ed.). *Sporun toplumsal cinsiyet halleri*, (ss. 58-77), Ankara: Spor Yayınevi.
- Bamberg, C. (2002). Marksizm ve Spor. *Birikim Dergisi*, 158.
- Erkal, M. E., Güven, Ö. ve Ayan, D. (1998). *Sosyolojik Açıdan Spor*. İstanbul: Der Yay.
- Güven, Ö. (1992). *Türklerde Spor Kültürü*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 172, Ankara.
- Koca, C. (2006). Beden Eğitimi ve Spor Alanında Toplumsal Cinsiyet İlişkileri, *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 17, 81-99.
- Koca, C. (2016). *Sporun toplumsal cinsiyet halleri*. Ankara: Spor Yayınevi.
- Koca, C. (2018). *Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması*, Ceid Yayınları: 11, ISBN: 978-605-69015-0-8.
- Koca, C. ve Bulgu, N. (2005). Spor ve toplumsal cinsiyet: Genel bir bakış. *Toplum ve Bilim*, 103, 163-184.
- Koca, C., Öztürk, P. ve Arslan, B. (2012). *Kadınların Spor ve Fiziksel Aktiviteye Katılımı Raporu*, Kadınlar için Spor ve Fiziksel Aktivite Derneği (KASFAD), Ankara.
- Kurt, M., Atayman, V. ve Kurultay, T. (1997). *Modern Sporun Dünü ve Bugünü*. İstanbul: Sorun Yayıncılık.
- Küntay, E. (1991). "Çocuk ve Gençlerde Davranış Bozukluğunu Düzeltici Önlem Olarak Spor". *Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar* içinde. Ed. Atilla Erdemli. İstanbul: Meva Matbaacılık. 155-158.
- Leonard II W. M. (1980). *A Sociological Perspective of Sport*. Minneapolis. MN: Burgess.
- Öztürk, F. (1998). *Toplumsal Boyutlarıyla Spor*. Ankara: Bağırhan Yayınları.
- Talimciler, A. (2011). "Spor Kurumu". İçinde Sevinç Güçlü (Ed.). *Kurumlara Sosyolojik Bakış*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, s.373-434.
- Talimciler, A. (2016). "Oyunun Hakkını Ver: Saygı Göster". İçinde İlker Özdemir ve Sefer Yetkin Işık (Ed.) *Saygı*. Bursa: Ezgi Kitabevi, s. 137-151.
- Talimciler, A. (2018). *Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sporunu*. İstanbul: Bağırhan Yay. 3. Baskı.
- Talimciler, A. (2020). *Türkiye'de Futbol, En Az Futbol Olandır!* Ankara: Bağırhan Yayınevi.
- Wilkerson, M. ve Dodder, R. A. (1979). What Sport Does For People, *Journal of Physical Educational Recreation and Dance*, 50(2), 50-51.

Bölüm 3

Spor Psikolojisi I

öğrenme çıktıları

Spor ve Egzersiz Psikolojisinin Temel Kavramları ve Sporda Psikolojik Performans

- 1 Spor psikolojisinin tarihsel geçmişini açıklayabilme
- 2 Spor psikolojisinin amaçlarına bağlı olarak işlevlerini ifade edebilme
- 3 Spor psikologlarının rollerini ifade edebilme

Çocuk Sporlarında Antrenörlük

- 4 Çocuk ve genç sporcuların spora katılma ve bırakma nedenlerini ifade edebilme
- 5 Sporcuların temel ihtiyaçlarını gidermeye yönelik antrenman ortamını açıklayabilme
- 6 Motivasyonel iklim kavramını ve ilkelerini açıklayabilme

Sporda İletişim

- 7 İletişimin temel kavramlarını ifade edebilme
- 8 Etkili iletişim yöntemlerini açıklayabilme
- 9 Verimli iletişim tekniklerini açıklayabilme

Anahtar Sözcükler: • Spor • Psikoloji • Spor Psikolojisi • Egzersiz Psikolojisi • Çocuk Sporcu • Genç Sporcu • İletişim • Antrenör İletişimi

GİRİŞ

Sporda performansı ya da sportif performansı olumlu veya olumsuz olarak etkilediği düşünülen birçok unsur vardır. Bu unsurlar ile ilgili olarak günümüze kadar farklı bilim dalları oluşmuş, bilimsel çalışmalar yapılmış, spor bilimsel bir hal almış ve dünya genelinde bu bilimsel süreçler takip edilerek sporda performans daha iyi hale ve istenilen düzeylere getirilmeye çalışılmıştır. Spor bilimlerinde çalışılan bu alanlarından biri de sporun hem teorik kısmında hem de uygulama ortamı içerisinde yer alan herkesin kabul ettiği ve önemli olduğunu düşündüğü, birçoğunun bildiğini varsaydığı ama tam anlamıyla doğru olarak değerlendirilemeyen spor psikolojisi kavramıdır.

Bu bölümde, öncelikle spor psikolojisinin kısaca tarihsel geçmişinden bahsedilecek, spor psikolojisinin tanımı yapılacak, spor psikolojisinin amaçları yazılacak ve bu amaçlara bağlı işlevler değerlendirilecektir. İşlevler ile ilgili kısa açıklamalarda bulunulacak daha sonra bu işlevleri doğru şekilde yerine getirebilecek uzmandan yani spor psikoloğu kimliğinden bahsedilecektir. Spor psikoloğu olmak için geçirilmesi gereken süreçler açıklanarak spor psikoloğunun rol ve sorumlulukları anlatılacaktır. Ayrıca, spor psikolojisinin yanında egzersiz psikolojisi kavramından kısaca bahsedilecek, egzersiz psikolojisinin tanımı yapılacak, amacı ifade edilecek ve bu alan ile ilgili birkaç önemli kavram ortaya konacaktır. Egzersiz psikolojisinin burada konu edilmesinin nedeni; spor ve egzersiz kavramlarının ayrımını yapmak, spor ve egzersiz süreçlerinin içerisinde olan bireylerin yaptıkları iş ile ilgili süreçlerin psikolojik yapılarının farklı olduğu konusunda onlara bir öngörü kazandırmaktır.

Bu bölümün ikinci ana başlığı olan “Çocuk Sporlarında Antrenörlük”te; çocuk ve gençlerin spora katılma ve sporu bırakmasına etki eden faktörler incelenecek; sporu bırakmalarına etki eden durumların nasıl engellenebileceği; temel ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bir antrenman ortamının nasıl oluşturulacağı ve antrenörlere bu konuda düşen görevler üzerinde durulacaktır. Pek çok kişi için spor psikolojisi, elit ve profesyonel sporculara odaklanan bir alandır. Oysaki spora katılım oranı en yüksek olan yaş grubu, çocuk ve gençlerden oluşmaktadır. Bu doğrultuda, spor psikolojisi çalışmalarının çocuk ve gençlerin spora katılımlarını incelemek üzerine yoğunlaşmış olması şaşırtıcı

değildir. Spor psikolojisinin stratejilerini gençlik spor ortamlarına taşımak hayati önem taşır, çünkü çocuklar gelişim dönemlerinin kritik bir noktasındadırlar. Bu dönemdeki çocuklarla çalışan yetişkinlerin yeterli donanıma sahip olması çok önemlidir. Gençlik spor dönemlerinde yaşadıkları tecrübeler, çocukların psikolojik ve kişilik gelişimlerinde tüm hayatlarını etkileyecek izler bırakabilir.

Spor psikolojisinin tarihsel geçmişi, amaç ve işlevlerinden sonra, iletişim konusu ele alınacaktır. Spor psikolojisinin uygulama alanında yaygınlaşması ile birlikte iletişim kavramı, spor ortamında daha çok yer almış ve önemli konu başlıklarından biri haline gelmiştir. Spor psikolojisinin tüm konu alanlarında olduğu gibi sporda iletişim kavramından bahsedilecekse ilk önce genel iletişimin bazı temel kavramlarına değinilmeli ve daha sonra sporda iletişim kavramı şekillendirilmelidir. Bu bölümde; bu yol haritası izlenecek ve iletişimin bazı kavramları anlatılacak, sporda etkili iletişim gerçekleştirebilmek için doğru yollar gösterilecek, iletişim yöntemleri açıklanacak, sporda iletişimin önemli ve etkili olduğunu ortaya koyan bilimsel araştırmalar ile konu başlıkları açıklanacaktır.

SPOR VE EGZERSİZ PSİKOLOJİSİNİN TEMEL KAVRAMLARI VE SPORDA PSİKOLOJİK PERFORMANS

Bu başlık altında, sporun ve egzersizin psikolojik süreçleri incelenecek, psikolojik performans ve spor ilişkisi anlatılacak ve performansı engelleyen, performansı artıran ve becerilerin edinilmesinde kullanılan psikolojik süreçler ele alınacaktır.

Spor Psikolojisi Tarihçesi

Spor psikolojisi ile ilgili yapılan ilk çalışma, 1898 yılında bir sosyal psikolog olan Normann Triplett tarafından yazılmış yüksek lisans tezi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Yapılan ilk çalışmanın, bundan yaklaşık 130 yıl önce ortaya konulmuş olması, spor psikolojisi alanının çok uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Daha sonra farklı ülkelerde alan ile ilgili çalışmalar yapılmış ve günümüze kadar bu çalışmalar devam etmiştir. Türkiye’de ise spor psikolojisine ilişkin ilk yayının 1943 yılında yayımlanan “Sporun Fizyolojisi” adlı çevirinin 173-188 sayfaları arasındaki “Sporda

Psikolojik Faktörler” adlı bölüm olduğu bilinmektedir. O günden bugüne alan ile ilgili yapılan çalışmalar her geçen gün artmış, uluslararası işbirlikleri gelişmiş ve spor psikolojisinin önemi anlaşılmış ve uygulama boyutunda eskiye göre ciddi anlamda bir artış olmuştur.

✓ Spor

Belirli kurallara göre, rekabet ölçüleri içinde mücadele etme, heyecan duyma, yarışma ve en iyi performansını sergileme amacını içerir. Sporda amaç yarışmak ve kazanmaktır.

✓ Spor Psikolojisi

Psikolojinin ilke ve kurallarının spor ortamına uygulanmasıdır.

✓ Egzersiz

Belli bir program dâhilinde, fiziksel kapasite zorlanmadan, beden ve ruh sağlığını geliştirmek amacıyla yapılan hareketler bütünüdür. Burada amaç sağlıklıdır.

✓ Egzersiz psikolojisi

Psikoloji ilke ve kurallarının egzersiz ortamına uygulanmasıdır.

dikkat

Spor ve egzersiz arasındaki fark amaç açısından değişir. Sporda amaç kazanmak ve yarışmak, egzersizde ise amaç sağlıklıdır. Bu amaç farkı nedeniyle bu aktivitelere katılan insanların davranışları da farklılık gösterecektir.

Spor ve egzersiz psikolojisi ile ilgili detaylı bilgilere <http://www.apadivisions.org/division-47/about/resources/what-is.aspx> adresinden ulaşabilirsiniz.

Egzersiz Psikolojisi

Son 30-40 yıldır özellikle sağlık ile ilgili sorunlarda **egzersizin** rolünün anlaşılmasıyla birlikte, hastalığın türüne bağlı olarak güçlü şekilde iyilik hali sağlayan egzersizin psikolojik boyutu da önemli bir hal almıştır. 1982 yılından itibaren Amerika Psikoloji Birliği tarafından spordan ayrı bir alt alan olarak **Egzersiz Psikolojisi** tanımlanmıştır. Egzersiz psikolojisi, insanın neden egzersiz yaptığını araştırır. Egzersizin amacı, insanların sağlıklı şekilde yaşamlarına devam edebilmeleridir. Bu nedenle sağlık adına yapılan davranışların altında yatan psikolojik süreçlerin de bilinmesi çok önemlidir. Bu konunun daha anlaşılabilir olması açısından; Fiziksel etkinlik, Egzersiz ve Fiziksel sağlık gibi aynı anlamda kullanılan ancak birbirlerinden farklı olan bu üç önemli kavramı tanımlamak yararlı olacaktır.

- *Fiziksel etkinlik/aktivite*, iskelet kaslarından bedensel hareketin oluşmasına bağlı olarak enerjinin meydana gelmesidir.
- *Egzersiz*, fiziksel etkinliğin bir alt gruplanması olarak tanımlanır. Egzersiz planlıdır, yapılandırılmıştır, tekrarlanabilir ve fiziksel sağlığın gelişimine dayalı bir yapıdır.
- *Fiziksel sağlamlık*, bir kişinin fiziksel etkinliği uygulayabilme yeteneğini gösterir.

Spor Psikolojisinin Amaçları

Bu tanımlar ve iki alan arasındaki ayrım ortaya konulduktan sonra, antrenörlerin içinde olduğu spor ve spor psikolojisi kavramlarına değinmekte fayda vardır. Amerikan Psikoloji Birliği (APA) tarafından spor psikolojisi, spor yapan insanların davranışları altında yatan nedenleri inceleyen bir alan olarak tanımlanmaktadır. APA, bu tanımla ilgili iki temel amaç ve bu amaçlara bağlı üç temel işlev ortaya koymaktadır. Sporcularda özellikle performans baskına bağlı olarak ortaya çıkan önemli klinik sorunlar sonrası ve performansı artırmak isteği sonrası iki temel amaç şu şekilde belirlenmiştir;

- Spora katılımın bireyin yaşamı boyunca psikolojik gelişimini ve sağlıklı oluşunu nasıl etkilediğini anlamak.
- Sporcuların performansları için gerekli olan psikoloji ilkelerinin kullanılmasına yardımcı olmak.

Bu amaçlar 2 farklı konuya yöneliktir; sağlık ve performans. Sağlık ile ilgili olan amaçta vurgulanan, sadece spor yapanların zihinsel ve fiziksel sağlık problemlerine değil, aynı zamanda spor hayatları sırasında ve sonrasında sporcuların hem fiziksel hem de psikolojik açıdan sağlıklı şekilde hayatlarını sürdürmelerini sağlamaya yönelik destekleri verebilmektir. Performansın artırılmasına ilişkin diğer amaçta ise, sporcu ve antrenörlerin performanslarını iyi hale getirebilmek için onlara gerekli psikolojik desteği verebilmeye vurgu yapılmaktadır. Bu iki amaca bağlı olarak ve bu amaçların gerçekleştirilebilmesine yönelik üç temel işlev belirlenmiştir. Bu işlevler aşağıda açıklanmıştır.

Fiziksel Performansı Arttırma ve Toparlanmaya Yardımcı Olmak Amacıyla Gerçekleştirilen Spor Psikolojisi Uygulamaları

Bu uygulamaların işlevi, olası fiziksel düşüşlerin ya da performanstaki geriye gidişlerin önüne geçip toparlanmayı sağlayarak sporcuları istenilen performans seviyelerine tekrar getirebilmektir. Performansa yönelik spor psikolojisi uygulamaları kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar aşağıdaki gibidir:

- *Sporcu kişiliği çalışmaları:* Sporun bilimselleşmesi sürecinde, sporcunun diğer boyutları yanında kişilik özelliklerinin de önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Spor psikolojisinde kişilik çalışmaları temelde iki soruya dayanmaktadır: (1) Spor yaşantısı kişiliği etkiler mi? (Kişiliği değiştirmede spor etkili midir?), (2) Sportif performansta kişilik etkili midir? (Sportif başarıyı etkileyen, başlangıçta o alanı seçmeye yönelten bir kişilik özelliği var mıdır?). Yapılan çalışmalarda, sporcuların kişilik özelliklerinin sporcu olmayanlara göre farklı olduğu, ayrıca elit sporcular ile normal sporcuların kişilik özelliklerinin farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle sporcuların kişilik özelliklerinin farklı olduğunu bilmek antrenörlük mesleğinin icrasında önemli bir unsurdur.
- *Motivasyon çalışmaları:* Sportif performansı etkilediği düşünülen ve en çok üzerinde durulan konulardan biri motivasyon kavramıdır. En basit tanımıyla motivasyon, “kişinin çabalarının yönü ve şiddeti” olarak ifade edilebilir. Motivasyon sadece “insanlara gaz vermek” olarak değerlendirilmemelidir. Kendine özgü teknikleri olan, sporcuları yakından tanımayı ve ona göre bir yöntem uygulamayı gerektiren özel bir konudur. Çünkü motivasyon, sadece bireyin değil aynı zamanda birey-çevre etkileşiminin de önemli olduğu çok boyutlu etkileşimsel bir konudur.
- *Konsantrasyon çalışmaları:* Konsantrasyon, bireyin herhangi verimli bir durumda en önemli şey üzerine isteyerek ortaya koyduğu zihinsel çabayı ifade eder. Konsantrasyonun geliştirilebilmesi için gerçekleştirilebilecek başlıca çalışmalar şöyle sıralanabilir; saha içi teknikler, uygulamada simülasyon kullanımı, ipucu sözcüklerin kullanımı, yargılayıcı olmayan düşüncelerin kullanımı, rutinlerin kullanımı, yarışma planlarının geliştirilmesi ve ezberlenen beceriler.
- *Algılama çalışmaları:* Algı, insanın çevresinden duyu organları aracılığı ile aldığı ve anladığı bilişsel girdilerdir. Algılama ise algıların insan beyni tarafından kazanılma sürecidir. Duyumların çeşitli biçimlerde örgütlenip anlam kazanmasına ve yorumlanmasına algılama denir. Algılama sürecinde uyarılar alanından bazı uyarıların seçilip bazılarının ise görmezlikten, duymazlıktan gelinmesine algıda seçicilik denir. Duyu organlarının yakaladığı uyarıcıların ancak bir kısmı seçilerek algılanır. Kitap okurken dış uyarıların (sesler, hisler, bedenimizin pozisyonu vs.) hepsinin farkında olarak okumaya devam edilirse okunandan bir şey anlaşılmaz. Beyin, giren duyu verilerini işleyerek anlamlı bir algı oluşturma kapasitesini son derece kısıtlar. Bu nedenle beyin, belirli değişkenlerin etkisi altında sürekli seçerek algılar. Seçme olayı, algılama olayının en önemli ve belirgin özelliklerinden biridir. Algı ve algılama, özellikle becerilerin öğrenilmesinde ve performans ipuçlarının değerlendirilebilmesinde sporcu ve antrenörlere önemli avantajlar sağlar.

- *Dikkat çalışmaları:* Dikkat, aynı anda birkaç nesneden veya düşünce silsilesinden birinin canlı, belirgin tarzda zihin tarafından alınmasıdır. Odaklanma, konsantrasyon ve bilinçlilik dikkatin özüdür. Dikkat odağının yarışma ya da müsabaka boyunca sürdürülebilmesi, konsantrasyonun önemli bir parçasıdır. Dikkat-performans ilişkisini açıklamak için öne sürülen pek çok kuramsal yapı söz konusudur. Ancak dikkat-performans ilişkisinde en çok ele alınan bilgi-işlem yaklaşımına göre; dikkat seçiciliği, dikkat kapasitesi ve dikkat tetikliği muhakkak değerlendirilmesi gereken önemli yapılarıdır.
- *Çeşitli gevşeme çalışmaları:* Yarışmanın ve kazanma isteğinin yüksek olduğu spor ortamında uyarılmışlığın artması ile stres, kaygı ve gerginliklerin artmasına bağlı olarak sporcuların bedenlerinde ve zihinsel süreçlerinde yaşadıkları bazı gerginliklerin olduğu; yapılan çalışmalar ile ortaya konmuştur. Yaşanan bu gerginliklerin giderilmesi için yapılan çalışmalarda, kaygı ya da stresin yönünü belirledikten sonra kastan-zihne ve zihinden-kasa olmak üzere temelde iki yöntem kullanılmaktadır. Bedensel kaygıyı azaltmak için; derinleşen gevşeme, nefes kontrolü, biofeedback gibi teknikler kullanılırken bilişsel kaygıyı azaltmak için ise gevşeme tepkisi, otojenik egzersiz, sistematik duyarsızlaştırma teknikleri kullanılmaktadır.
- *Kendine güven çalışmaları:* Başarılı ve daha az başarılı sporcuları en tutarlı şekilde birbirinden ayırt eden faktör, kendine güvenidir. Kişinin istenen davranışı başarılı bir biçimde gerçekleştirebilmesine olan inancı olarak tanımlanan sportif kendine güven aslında başarı beklentisidir. Vealey (2009), sportif kendine güveni, başlangıçta hem bir kişilik özelliği hem de durumsallık gösteren bir özellik olarak görmesine rağmen daha sonraları ya durumsal olarak değişebilen ya da kalıcı bir özellik olan sosyal bilişsel bir yapı şeklinde değerlendirmiştir. Buna göre sportif kendine güven; içinde bulunulan zamana, sportif disiplinin yapısına, yarışma ve rakiple ilgili mevcut ipuçları gibi çeşitli faktörlere göre durumsallık gösteren bir yapıdır. Ya da bu sayılan durumsal faktörlerden etkilenmeyecek sabit bir özellik duru-

mudur. Sporda kendine güveni geliştirmek için genelde şu teknikler kullanılmaktadır; güveni seçmek, güvenin gelişmesinde hazırlığın önemi, güçlü yönlerin farkına varmak, model alma, sosyal destek ve teşvik, içsel konuşma, karşılaşılan zorluklar ve başarıdan keyif almak.

Sporcuların Teknik Öğrenimlerini Hızlandırmak ve Müsabakaya Hazırlanmalarını Sağlamak Amacıyla Gerçekleştirilen Çalışmalar

Antrenörlerin en önemli görevlerinden birisi, sporculardan performans elde etmeye çalışırken sporculara branşa özgü becerilerini edindirmek için doğru yöntemleri kullanmaktır. Burada kastedilen, beceriler edindirilirken, özellikle zihinsel süreçlerle ilgili kısımda zihinsel antrenman ve hayal etme süreçlerini işe koyuyor olabilmeleridir.

- *Beceri öğrenimi ağırlıklı zihinsel antrenmanlar:* Günümüz spor dünyasında, sürekli olarak yeni ve farklı problemlerle ve gelişmelerle karşılaşmaktadır. Yoğun çaba ve efor harcayarak, sporcuların kendi branşlarında becerilerini düzeltmek, kas kuvvetini geliştirmek ve performansı artırmak için antrenman ve alıştırmalar yapılmaktadır. Bunlara ek olarak, spor psikolojisi literatüründe belirli bir miktarda zihinsel antrenman yapmanın bireyin performansını iyileştirdiği yönünde araştırmalar ve çalışmalar bulunmaktadır. Hayal etme, farklı alanlarda birçok araştırmacının ilgisini çekmiştir. 1960 ve 1970'lerden itibaren, zihinsel antrenman konusu, spor psikolojisi literatüründe önemli yer tutmaktadır. Zihinsel antrenman teknikleri spor psikologları tarafından çeşitli zihinsel süreçleri (kendine güven vb.) ve motor becerileri düzeltmede, geliştirmede ve öğrenmede sıklıkla önerilmektedir.
- *Müsabakaya hazırlık amaçlı zihinsel antrenmanlar:* Zihinsel antrenmanın gerektirdiği süreçlerin müsabakaya yönelik olarak uygulanması amacıyla, yarışma ya da müsabakaya hem fiziksel hem zihinsel olarak hazır hale gelebilmeyi içermektedir.
- *Müsabakalara yönelik hayal etme çalışmaları:* Fiziksel antrenman zihinsel antrenman ile birleştiği zaman spor performansında

iyileşme gözlemlenmektedir. Ancak zihinsel antrenmanın her görevde, her bireyde ve her koşulda etkili olmadığı görülmektedir. Bireysel farklılıklar dikkate alındığında, bazı bireyler yüksek derecede hayal etme yeteneğine sahip olabilmekte, bu da performans ve öğrenmeye katkıda bulunmaktadır. Antrenörler, özellikle uygun hayal etme yöntemlerini kullanarak müsabakalar için gerekli hazırlığı yapabilirler.

Performansa Engel Olan Psikolojik Etmenlerin Ortadan Kaldırılması Amacıyla Yapılan Çalışmalar

- *Müsabaka kaygısı:* Müsabaka öncesi sporcular tarafından yaşanan kaygının sporcunun zihinsel ve bedensel tepkileri üzerindeki etkisi ve dolayısıyla sporcunun performansına yansımaları alan uzmanları tarafından değerlendirilen ve bilinen bir konudur. Sporun içerisindeki rekabet dolayısıyla oluşan baskı, bu rekabetin bir parçası olarak kabul edilir. Değişik sıklıkta ve yoğunlukta da olsa, farklı düzeydeki sporcular için geçerli olan kaygının sportif performans üzerindeki etkileri, kaygıyı spor psikolojisinin önemli kavramlarından biri haline getirmiştir. Kaygı, performansı etkilediği düşünülen etmenlerin başında gelmektedir. Kaygıyı, etkilerini ve işleyiş mekanizmalarını bu kadar önemli ve popüler bir kavram haline getiren temel neden ise; her düzeydeki sporcunun yüksek yoğunlukta müsabaka kaygısı yaşama riskinin olması ve bu kaygı yoğunluğunun sportif performansın iyi ya da kötü yönde en önemli belirleyicilerinden biri olmasıdır. Dolayısıyla bir sporcunun yetenek düzeyi, antrenman düzeyi ve yaşanan kaygıyı kontrol edebilme becerisi, performansı belirlemede gerekli olan asıl unsurlar haline gelmektedir. Yarışma kaygısı genel anlamda iki şekilde ele alınmaktadır: *Yarışma sürekli kaygısı* ve *yarışma durumluk kaygısı*. Yarışma sürekli kaygısı, rekabet durumunu tehdit olarak algılamak ve bu duruma durumluk kaygısı ile tepki vermek olarak tanımlanmıştır. Yarışma durumluk kaygısı ise sadece belli

bir durum veya olayın öncesinde olumsuz düşünceler yaşamak olarak tanımlanmıştır. Yarışma sürekli kaygısı, rekabetçi spor ortamlarında sürekli kaygı eğilimlerini tanımlamak için geliştirilen duruma özel bir yapıdır. Bu nedenle, sporcunun kaygı ve tepkileri iyi değerlendirilmelidir.

- *Müsabaka stresi:* Sporcular, kendilerinden beklenenler ile kapasiteleri arasında denge hissettiklerinde yani beklentilerin kendi kapasitelerini aştığını ya da beklentiye karşılamayacaklarını düşündüklerinde stres altına girerler. Stres bireyin dışında gerçekleşen nesnel ve zorlayıcı durumlar karşısında ortaya konulan tepki olarak tanımlanmaktadır.
- *Gerginlikler:* Sporcularda uyarılmışlığın artması ve buna bağlı olarak içerisinde bulundukları koşulları kaygı olarak algılamaları doğrultusunda yarışma kaygısının iki boyutu olan bilişsel kaygı ve bedensel kaygı seviyelerinde artış meydana gelmektedir. Artan bu tepkiler sonucunda sporcuların kassal gerginlikleri ve zihinsel gerginliklerinde artış olur. Burada yaşananlar gerginlik olarak ifade edilmektedir.
- *Tükenme:* Aşırı çalışma ve rekabete karşı duyulan yetersizlik çabasının ortaya koyduğu psikofizyolojik tepki olarak tanımlanan tükenme, sporcuların çok sık yaşadığı bir durum haline gelebilmektedir. Bu nedenle, özellikle antrenman planlamalarının bireysel olarak yapılması ve sporcuların psikolojik ve fiziksel tepkileri dikkate alınarak bazı bilimsel testler yapılması, tükenme yaşayan sporcular tespit edilebilmesine ve gerekli çözümlerin uygulanabilmesine olanak tanır. Sporda tükenmişlik, sporu bırakmaktan farklı olarak değerlendirilmektedir.
- *Çeşitli ruhsal sorunlar:* Ruhsal sorunlar, artan performans baskısına bağlı olarak sporcuların yaşadığı kişilik bozuklukları, duygudurum bozuklukları, kontrol dışı hissetme gibi farklı ruhsal sorunları içermektedir. Sporcularda bu tür durumlar tespit edilirse klinik bir spor psikoloğundan yardım alınması gereklidir.

Spor Psikoloğu

Spor psikolojisindeki köken tartışmalarına ilişkin farklı bakış açıları pek çok araştırmacı tarafından ele alınmış ve incelenmiştir. Spor psikologlarının alandaki rolü spor uzmanları, antrenörler, sporcular, spor yazarları ve alanla ilgili kişiler tarafından bir merak konusudur. Spor psikoloğunun rolü tam olarak ortaya konulduğu zaman bu tartışmaları anlayabilmek daha kolay olacaktır. Ekibin önemli bir parçası olan bu rolün bilinmesi, sporun içerisinde yer alan insanlar için önemli avantajlar sağlayacaktır.

Spor psikoloğunun rolü başlangıçta iki ana başlık altında toplanmıştır. Palacio ve Salmela (1986) tarafından yapılan bu çalışmada, alanda çalışan spor psikologlarının rollerinden ilki *araştırmacı ve akademisyen rol*, ikincisi ise *uygulamacı rol* olarak ele alınmıştır. Fakat, Amerika Birleşik Devletleri Milli Olimpiyat Komitesi ve Amerikan Psikologlar Birliği (APA) adına May'in yaptığı çalışma sonrasında spor psikoloğu rolünün üç başlık altında toplanmasının daha uygun olacağı görüşü dile getirilmiştir. Bu roller; *araştırmacı*, *klinik-danışmanlık* ve *eğitimci* rolleri olarak adlandırılmaktadır.

Spor psikoloğunun uygulamacı (danışmanlık) rolünün; takımların yarışma ve antrenmandaki performanslarını artırıcı psikolojik becerileri geliştirmede danışmanlık yapmak ve takım içinde iyi bir havanın yakalanmasını sağlamak olduğu belirtilmektedir. Spor psikoloğu bu rolü ile, sporculara müsabaka stresi ve kaygısıyla başa çıkma stratejilerini öğretmeli, dikkat ve konsantrasyonu geliştirecek yöntemleri öğretmeli, takımın motivasyonunu artıracak sporculara özel motivasyonel süreçleri belirleyerek, yeterli inançlarını oluşturarak kendine güvenin artırılması yollarını kazandırabilmelidir.

Spor psikoloğunun akademisyen (eğitimci) rolünde, eğer üniversitelerin spor bilimlerinde görev yapıyorlarsa spor psikolojisi, egzersiz psikolojisi, sporun sosyal psikolojisi, motor öğrenme, motor kontrol gibi dersler; eğer psikoloji bölümlerinde çalışıyorlarsa kişilik psikolojisi, gelişim psikolojisi

ve öğrenme psikolojisi gibi dersler yürütülmektedir. Başka bir ifadeyle, daha çok spor psikolojisinin eğitim aşamasında yer almaktadırlar. Spor psikoloğu, bu rolü ile daha çok akademik nitelikte çalışmalar yapan, performansa etki eden faktörleri bilimsel yöntemleri kullanarak araştıran bir üniversite öğretim elemanıdır.

Spor psikologlarının klinik ya da danışmanlık rolü, sporun her alanında iyi performans isteğine bağlı olarak ortaya çıkan klinik nitelikli sorunlarla baş edebilmeye yönelik önemli bir roldür. Bu rol, performans sporcularının çok sık yaşadığı alkol ve ilaç kullanımı, ilişki bozuklukları, yeme bozuklukları, şiddetli depresyon vb. gibi sorunlara müdahale edebilmesi için bu sporculara danışmanlık yapabilecek spor psikoloğu rolüdür. Bu alanda çalışacak olanlarının klinik psikoloji eğitimi almış olması gerekmektedir. Spor psikoloğu olabilmek için farklı ülkelerde farklı yaklaşımlar vardır. Ancak, psikologlar ve spor bilimciler olmak üzere temelde iki farklı meslek grubundan bahsedilebilir. Amerikan Psikoloji Birliği, bu iki alana mensup uzmanların karşılıklı olarak birbirlerinin alanından ders alarak mesleği icra edebilmesine yönelik düzenlemeler yapmıştır. Buna göre, psikolojiden gelenler spor bilimlerinden, spor bilimlerinden gelenler psikoloji bölümlerinden alanları ile ilgili bazı temel dersleri alarak bilimsel hazırlık aşamasını geçerek bu yolda kendilerini geliştirebilirler. Daha sonra da alan ile ilgili yüksek lisans ve doktora eğitimlerini tamamlayarak ve çalışacakları yere uygun olarak kabul edilen diğer kriterleri de yerine getirerek spor psikoloğu rolü kazanabilirler.

kitap

Spor psikologlarının rol ve sorumlulukları ile ilgili "Advances in Sport Psychology" ve Egzersiz ve Spor Psikolojisinin Temelleri" adlı kitaplara göz atabilirsiniz.

Araştırmalarla İlişkilendir

Spor psikolojisi ve uygulamadaki önemi konusu ve spor psikologlarının etkisi ile ilgili birçok örnek mevcuttur. Antrenörlerinde önemle üzerinde durduğu psikoloji ve performans ilişkisi muhakkak bilimsel çalışmalarla desteklenmesi gereken önemli bir süreçtir. Bu bölümde bu konularla ilgili yapılan çalışmalar örneklendirilecektir.

Spor psikolojisinin amaçları genelde iki başlık altında toplanır. Ayrıca bu iki amaca bağlı olarak üç farklı işlevi ortaya konur. Tabi ki bu amaç ve işlevleri gerçekleştirecek ve sporculara yardımcı olacak olan spor psikologlarıdır. Spor psikologlarının olimpiyat takımlarında çalışmaya başlaması ile birlikte aslında işin ciddiyeti uzunca yıllar öne çıkmaktadır.

Gould ve ark (1991) yaptıkları çalışmada, ABD Olimpik takımında yer alan spor psikolojisi danışmanlarını ve verdikleri hizmetleri değerlendirmiş, etkili spor psikolojisi danışman özelliklerini incelemiş ve gelecekteki spor psikolojisi danışmanı ve program ihtiyaçlarını ortaya koymuşlardır. Sonuçta, danışmanları karakteristik özellikleri ve etkili olma özellikleri arasındaki ilişkinin takıma uyum sağlama ve sporcuların güçlü yanlarını keşfetme konusunda en önemli özellik olduğu ortaya konmuştur. Sporculara uygun desteği sağlayabilmek için spor psikolojisi stratejilerinin kişiye özgü olarak ortaya konma gereği ortaya çıkmıştır. Son olarak da antrenör, sporcu ve spor psikologlarının spor psikolojisi uygulamaları hakkında ortak bir yol oluşturabilmeleri için bir araya gelebilecekleri vurgulanmıştır.

Sullivan ve Hodge (1991) tarafından yapılan çalışmada, 46 ulusal antrenör ve 68 elit sporcuya spor psikolojisi algılarını değerlendirmek için anket uygulanmıştır. Ayrıca başarılı ya da başarısız şekilde ortaya konan 21 psikolojik beceriyi değerlendirmeleri istenerek spor psikolojisi ile ilgili aldıkları destek ve herhangi bir sorunları olup olmadığı sorulmuştur. Sonuçta öncelikle spor psikolojisinin genel bir tanımı yapılmış ve alanın hem antrenörler hem sporcular tarafından çok önemli olduğu ifade edilmiştir. Çoğu antrenör ve sporcunun spor psikolojisi desteği aldığı ortaya çıkan bir başka sonuçtur. Son olarak hem sporcuların hem antrenörlerin spor psikologları ile çalışmak konusunda istekli oldukları ortaya konmuştur.

Koruç ve Bayar (2006) yaptıkları çalışmada, *“Olimpiyat Oyunları ve benzeri büyük organizasyonların çok öncesinde başlayan ve yarışmaların bitimine değin geçen süre içinde antrenör ve sporcuların ciddi boyutlara varan gerginlik ve çatışmaları olacaktır. Bu denli önemli bir süreç içinde uygun bir ekip çalışması ve bu dayanışma için de spor psikologlarının da sporcunun var olan performansını sergilemesine olanak sağlayacak teknikleri bilmesi gerekmektedir. Olimpiyat oyunları gibi uzun süreli organizasyonlar sporcular ve antrenörler için olduğu kadar organizasyonlarda görev yapan destek ekipleri içinde zahmetli ve sıkıntılı süreçler olarak değerlendirilmektedir. Sporcular uzun süreli kamp dönemlerinde geçmiş yaşantılarına göre daha fazla düşmanlık duyguları, daha fazla güvensizlik, halüsin olma (gerçekte olmayan şeyleri oluyormuş hissine kapılma), insan öldürme korkusu ya da intihar etme eğilimleri, güven düzeyinde azalma, negatif düşünme, sık özür dileme veya deli olduğunu hissetme duyguları içine girmektedirler. Bu duygular sporcularda daha fazla negatif düşünme, kendinden şüphe etme şeklinde ortaya çıkar ve yaşanan durumlarla uygun biçimde müdahale edilmesi gerekmektedir. Günümüz Olimpiyat Oyunlarının ya da benzeri uzun süreli hazırlık gerektiren turnuvaların sporcuların baskı altına girmelerine, dışa dönüklüklerinin azalmasına, sosyal etkinliklerinin sınırlandırılmasına, analitik düşüncelerinde ve bunun sonucu olarak yaptıkları hata miktarının da artmasına neden olmaktadır. Sporcuların yaşadıkları bu çarpıtmalar, gerginlikler ve stresin giderilmesi sporcunun kendisini hazır hissetmesinin sağlanması, içinde bulunduğu durumdan çıkmasına yardımcı olacak bir kısım başa çıkma stratejilerini öğrenmesi gerekecektir. Başa çıkma stratejileri ciddi bir psikoloji bilgisi gerektirmektedir. Bu nedenle yapılan uygulamalar dikkatle gözden geçirildiğinde spor psikologlarının sertifikalandırma sorununun dikkatle ele alınması gerekecektir. Uluslararası takım yolculuğu sırasında etkili bir takım psikologluğu için bilinmesi ve uygulanması gereken bir kısım ilkeler benimsenmelidir”* diyerek, olimpiyat sürecinde sporcuların ve tüm teknik ekibin yaşayacaklarına dikkat çekerek bu desteği sağlayacak spor psikologlarının özelliklerini önemle vurgulamışlardır.

Öğrenme Çıktısı

- 1 Spor psikolojisinin tarihsel geçmişini açıklayabilme
- 2 Spor psikolojisinin amaçlarına bağlı olarak işlevlerini ifade edebilme
- 3 Spor psikologlarının rollerini ifade edebilme

Araştır 1

Spor psikoloğunun sporcunun performansına katkısı var mıdır?

İlişkilendir

Spor psikolojisinin amaç ve işlevlerini inceleyerek öğrendiklerinizi performans ile ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Spor psikolojisinin önemini, gereğini ve uygulama alanındaki avantajlarını göz önünde tutarak spor ortamında yer alan ilgili kişilere alanın önemini anlatarak lütfen paylaşımda bulununuz.

ÇOCUK SPORLARINDA ANTRENÖRLÜK

Yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nde, 18 yaşın altında 45 milyon çocuk okul içi ve dışında pek çok fiziksel aktivite programlarında yer almaktadır. Spora katılımın, gençlerin okul dışı aktivitelerinin %66'sını oluşturduğu belirlenmiştir.

Spora katılımın en yoğun olduğu dönemin 12 yaş civarında olduğu tespit edilmiştir. Gelişim psikolojisi araştırmalarına göre; bu yaş ve buna denk gelen zaman dilimi çocuklar açısından önemli bir dönemdir. Bu dönemin, çocukların benlik saygıları ve sosyal gelişimleri üzerinde önemli sonuçları vardır. Karakter gelişimi, liderlik, iyi spor davranışı ve başarı yönelimleri yalnızca spor yapmakla ortaya çıkmaz. Bunlar genellikle çocukları anlayan ve olumlu öğrenme ortamları sağlayan antrenörlerin etkin bir şekilde kontrolüyle ortaya çıkar. Bu yüzden, çocuk sporlarında antrenörlük yapmak, daha özenli ve dikkatli olmayı gerektirmektedir.

Resim 3.1 Çocuk sporcuların antrenman çalışmasından bir görüntü.

Spor psikolojisindeki araştırma sonuçları, belirli antrenörlük davranışlarının çocukların olumlu psikolojik gelişimleri ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Gerçekçi beklentilere sahip olmak; genç sporculara olumlu, cesaretlendirici ve samimi geri bildirimler vermek; çabayı ve doğru tekniği de sonuç kadar ödüllendirmek; beceri gereksinimlerini ve kuralları uyarlamak; nihayetinde de hataları düzeltirken olumlu bir yaklaşım kullanmak, etkili antrenörlük davranışları arasındadır

dikkat

Nitelikli bir genç sporcu antrenörü olabilmenin ilk şartı, gençlerin spor ve fiziksel aktiviteye katılımlarının psikolojisini anlamaktır.

Çocuk ve Genç Sporcuların Spora Katılma ve Bırakma Nedenleri

Spor psikolojisi alanında çocukların *spora katılım motivasyonları* ve bırakmaları üzerine pek çok çalışma bulunmaktadır.

✓ Spora katılım motivasyonu

Sporcuyu harekete geçirmek ve isteklendirmek olarak tanımlanabilir.

dikkat

Her çocuğun farklı ve birden fazla faktörden etkilenecek spora katıldığı ve devam ettiği, buna ek olarak bu faktörlerin yaş, cinsiyet, spor çeşidi ve tecrübe düzeyine göre farklılıklar gösterdiği bilinmektedir.

Spora katılımda çocuğu yönlendirmek önemlidir. Çocuğun spora katılımında etkili olan çok fazla faktör bulunmaktadır. Bunlar aile, akran grupları, öğretmenler, antrenörler, liderler, model sporcular, medya ve değişik kampanyalardır.

Çocukların spora katılımının 10 ile 13 yaş arasında zirveye ulaştığı ve sonrasında yalnızca çok küçük bir oranın devam ettiği bilinmektedir. Bu oran,

18 yaşına doğru ciddi şekilde azalmaktadır. Yapılan bir çalışmada, 7 yaşından önce spora başlayan gençlerin yaklaşık %75'inin 15 yaşına gelmeden sporu bıraktığı ortaya konulmuştur. Spor bırakan çocuklar, gerekçe olarak aşırı rekabet baskısını ve antrenörlerin eleştirel yaklaşımını göstermişlerdir.

Çocuk ve genç sporculara, yaptıkları spora katılım nedenleri sorulduğunda, sıklıkla alınan yanıt, sporu eğlenceli buluyor ve spor yapmaktan keyif alıyor olmalarıdır. Diğer nedenler; iyi oldukları bir şeyler yapmak, yeteneklerini geliştirmek, egzersiz yaparak formda kalmak, arkadaşlarıyla vakit geçirmek, yeni arkadaşlar edinmek ve rekabet etmek şeklinde sıralanmıştır.

Ülkemizde çocuk ve gençlerin spora katılımını inceleyen bir çalışmada, 9-17 yaş aralığındaki sporcuların spora katılımlarının “malzeme, tesisten yararlanma”, “ailem ve arkadaşlarım istiyor” gibi nedenler üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, “branşında yükselmek”, “becerileri geliştirmek”, “fiziksel olarak sağlıklı olmak”, “yeni beceriler öğrenmek” ve “eğlenmek” de spora katılıma yönlendiren en önemli nedenler olarak rapor edilmiştir. Bu çalışmada, katılım nedenlerinden “arkadaşlık”, “aktif olma”, “eğlence” ve “başarı/statü” maddelerinin, kadın sporcular için erkeklere oranla daha önemli olduğu ifade edilmiştir.

Sporu bırakma nedenleri araştırıldığında ise yine sıklıkla karşılaşılan yanıt, yapılan sporun artık yeterince keyifli ve eğlenceli bulunmamasıdır. Yapılacak başka şeylerin olması ve ilgi alanının değişmesi de bırakma nedenleri arasında üst sıralardadır. Bunlara ek olarak; sporcunun hissettiği aşırı baskı, antrenörü sevmeme, başarısızlık ve kazanmaya aşırı önem verilmesi gibi olumsuz nedenler, sporu bırakma kararlarını etkileyen en büyük etkenlerdir. Takım sporlarında, takım ruhunun yeterince destekleyici hissedilmemesi de önemli bir bırakma nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuçlar, antrenör ve takım arkadaşlarının genç sporcuların sporu bırakma kararlarını etkileyen en büyük iki etken olduğunu göstermektedir. Takım çalışmasının eksik olması, takımla ilgili diğer konular ve yetenek eksikliği hakkında duyulan endişe, erkeklerden çok kadınların gösterdiği bırakma sebepleri arasındadır. Bu sonuca bakıldığında, antrenörler ve diğer genç sporcu liderlerinin genç kadın sporcularla çalışırken özellikle bu konulara daha hassas yaklaşması gerektiği görülmektedir.

Çocukların spora katılma ya da sporu bırakma sebepleri üzerine yapılan bir araştırmada, uygulama ortamına ışık tutan pek çok sonuç ortaya çıkmıştır. Buna göre;

- Çocukların spora katılmak için sahip oldukları motivasyonun çoğu (eğlenme, yeni beceriler öğrenme, iyi olduğu bir şeyler yapma, arkadaşlarıyla vakit geçirme, yeni arkadaşlar edinme, formunu koruma, egzersiz yapma ve başarıyı tecrübe etme) doğası gereği içseldir. Kazanma kesinlikle, ne tek ne de en yaygın katılma sebebidir.
- Genç sporcuların çoğunun katılmak için tek bir sebebi değil birçok sebebi vardır. Çocukların çoğu başka aktivitelere olan ilgilerinden dolayı sporu bırakmasına rağmen, önemli bir oran da eğlenmeme, çok fazla baskı ya da antrenörü sevmeme gibi olumsuz nedenlerden dolayı spora devam etmemektedir.
- Spor bırakmanın betimleyici nedenlerinin (örn: eğlenmeme) altında yatan unsur, çocuğun değerli ve yetkin hissetme ihtiyacıdır. Genç sporcular, aktivitede kendilerini değerli ve yetkin hissettiğinde, spora katılma eğilimleri de artmaktadır. Becerilerini sergilerken kendilerini rahat hissetmiyorlar ise sporu bırakma eğiliminde olmaktadır. Son yapılan araştırmalar, gençlerin spor ortamında ilişki ihtiyaçları karşılanıyorsa spor yapma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Çocuk ve Genç Sporcuların Spor Bırakmalarını Engelleme Yöntemleri

Yapılan araştırma sonuçları ve uygulama alanında çalışan uzmanların gözlemleri birlikte değerlendirildiğinde, çocuk ve genç sporcuların sporu bırakmalarını engellemek için aile, takım arkadaşları ve antrenörlerin önemli görevler üstlendiği ortaya çıkmaktadır.

Çocukların spora katılma nedenlerini anlayan ve destekleyen, onların ihtiyaçlarını daha iyi şekilde karşılayan ortamların oluşturulması, motivasyonlarını artıracak ve spora katılımlarını destekleyecektir.

dikkat

Çocuklar sporu kalıcı olarak bıraktığında, özellikle önceden spordan faydalanmış çocuklar hareketsiz kaldığında, bırakma kararı çocuklar tarafından verilmediğinde ve sporu bırakmanın çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğunda bilhassa endişe duyulmalıdır.

Yetişkin elit sporcular için tasarlanan antrenörlük uygulamaları, gelişmekte olan genç sporcular için genellikle uygun değildir. Profesyonel yaşamda fazlasıyla görülen sert yöntemler, özellikle cezalandırma, ağır eleştiri ve duygu patlaması kullanımının çocuk ve genç sporcular üzerinde özgüven, öz yeterlik algısı ve spora katılım motivasyonu açısından olumsuz etkilerinin olduğu bilinmektedir. Sporcuların öncelikli dört ihtiyacı;

- eğlenmek ve heyecan deneyimlemek,
- bir gruba ait olduğunu ve kabul edildiğini hissetmek,
- davranışları üzerinde kontrol ve özerklik hissetmek ve
- yeterli hissetmektir.

Bu ihtiyaçlarının sağlıklı bir şekilde karşılandığı antrenman ortamı tasarlamak, sporu bırakma durumunu önemli ölçüde engelleyecektir.

Antrenörlerin kendi antrenörlük davranışlarının tam olarak farkında olabilmeleri için, kendi davranışlarını kaydedip daha sonra yeniden izlediği ve belli bir açıdan değerlendirildiği davranışsal video analizi gibi teknikleri kullanarak kendi tutum ve davranış kalıplarını değerlendirmeleri ve gelişime açık olmaları kritik önem taşımaktadır.

Çocukların spora katılma nedenlerini anlayan antrenörler, beceri gelişimi, eğlence, duygusal yakınlık, heyecan, fiziksel uygunluk gelişimi ve başarı sağlayan ortamlar oluşturmak için pek çok yöntem kullanabilmektedir. Tablo 3.1'de genç sporcuların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik spor ortamlarının oluşturulma yöntemleri yer almaktadır.

Tablo 3.1 Genç Sporcuların İhtiyacını Karşılacak Spor Ortamları Oluşturma Yöntemleri.

Duygusal Yakınlık veya İlişki İhtiyacını Karşılama Yönelik Yöntemler
• Çocuklara arkadaş edinmeleri için zaman vermek • Antrenman dışında sosyal etkinlikler (örn: takım yemeği) düzenlemek • Antrenman öncesi ve sırasında boş zaman dilimleri sağlamak
Beceri Gelişimi İhtiyacını Karşılama Yönelik Yöntemler
• Etkin ve eğitici yönergelerle uygulamalar yaptırmak (örn: etkin bir şekilde gösterme, rastlantısal geri bildirim verme) • Çocuğun doğru yaptığı şeyi vurgulayarak olumlu bir yaklaşım geliştirmek • Sporun teknik ve stratejik bakış açılarını bilmek
Başarı İhtiyacını Karşılama Yönelik Yöntemler
• Çocukların rekabet etmesine olanak sağlamak • Çocukların, kazanmayı yalnızca rakipleri yenmek olarak değil aynı zamanda kişinin kendi hedeflerine ve standartlarına ulaşmak olarak tanımlamalarına yardımcı olmak
Eğlenme İhtiyacını Karşılama Yönelik Yöntemler
• Olumsuz sonuçların sporcularda yaratacağı hayal kırıklığının önüne geçmek için gerçekçi beklentiler oluşturmak • Aktif uygulamalar yürütmek, tekdüze ve sabit uygulamalardan kaçınmak • Çocuklarla içtenlikle şakalaşmak
Heyecan İhtiyacını Karşılama Yönelik Yöntemler
• Oyunlarda harcanan zamanın üzerinde durmamak; antrenmana çeşitli oyunlar dahil etmek • Antrenmana rutin dışı aktiviteler (örn: yüzücülere su topu oynatmak) dahil etmek • Kısa ve yeni uygulamalara odaklanmak
Formda Kalma İhtiyacını Karşılama Yönelik Yöntemler
• Genç sporculara formlarını nasıl koruyacaklarını öğretmek • Özellikle form geliştirmeye yönelik hazırlanmış planlı ve amaçlı uygulamalar düzenlemek

Sporcularda Yeterlik, Özerklik ve İlişkisellik İhtiyacını Destekleme

Her insanın doğuştan gelen psikolojik ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçların doyurulması ile bireyin iyilik halinin sağlanması söz konusudur. Spor ortamında da karşılanması önemli olan bu evrensel ihtiyaçlar; yeterlik, özerklik ve ilişkisellik ihtiyacıdır.

- *Özerklik ihtiyacı*, sporcunun benliğiyle bütünlük içinde olan davranışlarını sergileme ihtiyacıdır. Sporcunun davranışları başlatma, sürdürme ve son vermeyle ilgili tercih, onay ve irade hissini deneyimlemesidir.
- *İlişkisellik ihtiyacı*, diğerlerinden algılanan sıcaklık ve bakımın (ilginin) bir sonucu olarak ortaya çıkan genel bir ait olma duygusudur.
- *Yeterlik ihtiyacı* ise sporcunun; bir işi yapmak için gerekli olan güce, bilgiye, beceriye sahip olduğuna ve yapabileceğine inanmasıdır.

Sporcuların içinde bulundukları çevre, özerklik, yeterlik ve ilişkisellik algıları üzerinde etkilidir. Dolayısıyla bu temel psikolojik ihtiyaçlar motivasyon üzerinde belirleyici olmaktadır.

Yeterlilik algısı, motivasyonun temelidir ve başarı deneyimi ile birlikte artar. Dışsal ödüller, eğer algılanan yeterliliği artırırsa içsel motivasyonu artırmada kullanılabilir. Fakat algılanan yeterliliği azaltırsa ya da manipüle edici şekilde görülürse içsel motivasyonu azaltacaktır. Yeterlik duygusuna özerklik hissi eşlik etmediğinde, içsel motivasyonla hareket etme artmayacaktır. Özerkliği destekleyici bir çevrenin varlığı, davranışların içsel olarak sürmesini ve devamlılığı sağlar. Dolayısıyla sosyal çevrenin özerklik ve yeterlik ihtiyaçlarını desteklemesi önemlidir. Bunun yanı sıra ilişkisellik ihtiyacı, içsel motivasyon için özerklik ve yeterlik ihtiyacına göre daha az bir rol oynar.

Yukarıda sıralanan gerekçelere bakıldığında, sporcuların özerklik, yeterlik ve ilişkisellik ihtiyaçlarının doyurulması gerektiği görülmektedir. Bunun için antrenörlerin:

- Özerkliği desteklemek için karar verme süreçlerine sporcuları dahil etmesi, sporcularla birlikte tartışması, sporcularla birlikte hedef belirlemesi,
- Yeterliği desteklemek için olumlu geribildirim kullanması, uygun görev dağılımı yapması ve ortak hedefler koyması,
- İlişkiselliği desteklemek için sıcak ve samimi bir işbirliğini oluşturması oldukça önemlidir.

Motivasyonel İklim

Öğrenme ortamları, bireylerin ne tür hedeflere yöneleceğini belirleyen önemli bir faktördür. Sporcuların motivasyonel yönelimleri onların kendi yeteneklerine ilişkin temel düşünce eğilimlerini yansıtır. Öğrenme ortamındaki kişilerarası süreçler ve değerlendirmeye ilgili duyuşsal ve sosyal durum **motivasyonel iklim** olarak nitelendirilir. Motivasyonel iklim ikiye ayrılmaktadır:

- **Ustalık İklimi (Görev yönelimli):** Ustalık iklimi başarı, bireysel gelişim ve çaba için kendini ölçüt almaya dayalı iklimdir. Ustalık yönelimli sporcu, başarı, çaba, gelişim, kişisel gelişim ve görev ustalığı gibi kişisel standartlara dayanır. Bu sporcular, sıkı çalışarak, kendini geliştirerek ve bunların sonucunda kişisel zorlu bir hedefe ulaşarak motive olurlar. Ustalık yönelimli sporcu, kazanmaktan zevk alır, bunun yanı sıra oyunu kaybetse bile eğer iyi oynamışsa kendisini başarılı hisseder. Ustalık yönelimli sporcunun kendi çabasına yönelmesi ve odaklanması, takım içindeki başarı koşullarının ilerlemesine de olanak tanır. Ustalık iklimi; oyuncunun sıkı çalıştığında, gelişim gösterdiğinde, diğerlerinin öğrenmesine yardımcı olduğunda ve başarı için herkesin katkısına inandığında antrenörden olumlu destek aldığı bir öğrenme atmosferidir.
- **Performans İklimi (Ego/Sonuç yönelimli):** Sporcuların, kötü performansın ve hataların cezalandırılacağına inandıkları, daha yetenekli oyuncuların daha fazla ilgi ve dik-

kat çektiğini düşündükleri ve takım üyeleri arasında rekabetin antrenör tarafından yaratıldığına inandıkları bir ortamdır.

✓ Motivasyonel iklim

Öğrenme ortamındaki kişilerarası süreçler ve değerlendirmeye ilgili duyuşsal ve sosyal durumdur. Spor ortamlarında antrenörler tarafından kullanılan hedef belirleme ve ödüllendirme biçimini temsil eder. Bununla birlikte, sosyal bağlamda takım çevresinde neyin kabul gördüğünü ve ödüllendirildiğini şekillendirir.

Ustalık İklimli Antrenman Ortamı Oluşturma

Ustalık yönelimli motivasyonel iklim, öğrenmeye odaklanmadır. Sonuç yönelimli bir motivasyonel iklimde, sporcuların motivasyonu kırılığandır ve başkalarıyla karşılaştırılmaları sonucu olumlu benlik algılarını sürdürmede güçlükler ortaya çıkmaktadır. Ustalık yönelimli motivasyonel iklimde bulunan sporcular, farklı motivasyonel iklimdeki sporcularla karşılaştırıldığında daha yüksek motivasyona ve özgüvene sahip olmanın yanı sıra, kaygı düzeyleri daha düşüktür ve daha iyi performans sergilemektedirler.

dikkat

Ustalık yönelimli sporcu; kazanmayı diğerlerini yenmek olarak değil, yeteneklerinin en derinine ulaşma ve kendine karşı yarışma olarak görür. Kendilerini geliştirmeye odaklanmaları özellikle öğrenmenin vurgulandığı antrenmanda daha güçlü olacaktır.

Antrenörler, ustalık yöneliminin algılandığı bir antrenman ortamı için şu hususlara dikkat etmelidir:

1. **Ustalık yönelimli hedefler belirleyin:** Çaba, gelişme ve beceri geliştirmeye dayalı, kişisel başarı standartlarını vurgulayan hedefler belirleyin. Bu aynı zamanda sporculara, engeller ve zorluklar karşısında olumlu bir bakış açısı kazandırır.

2. *Geribildirim odağını değiştirin:* Antrenörler arasında, sporcuların yeteneklerine yapılan övgülerin, öz güven ve öz saygılarını artıracığı ve bunun da performans ve motivasyonlarını geliştireceği yönünde yaygın bir inanç vardır. Bu inanış kısmen doğrudur. Bununla birlikte, yeteneğin övüldüğü bir ortamda başarısız olan sporcunun ilk şüpheye düşeceği alan, yine yetenek ve yeterlilik algısı olacaktır. Tahmin edileceği gibi bu durum motivasyonu düşürür. Bu nedenle yetenek yerine çabanın ön plana konduğu bir ortam oluşturmak önemlidir.
3. *Ustalık yönelimli motivasyon iklimi oluşturmak için "TARGET" kullanın:* TARGET, İngilizce task (görev), authority (özerklik), rewards (ödül), grouping (grup), evaluation (değerlendirme) ve time (zaman) kelimelerinin baş harflerinden oluşan bir hatırlatıcı olarak kullanılmaktadır.)

Antrenörlerin, "TARGET" (görev / özerklik / ödül / grup / değerlendirme / zaman yapısı) yaklaşımını kullanarak nasıl ustalık yönelimli motivasyonel iklimi oluşturabileceği ve içsel motivasyonu artırabileceğine ilişkin uygulama önerileri şu şekilde sıralanabilir:

- *Görev yapısı:* Öz gelişim ve öğrenmenin önemini vurgulayan eğlenceli ve zorlayıcı aktiviteler planlayın. Uygulamalara çeşitliliği dahil edin ve tüm sporcuları içeren aktiviteler oluşturun. Sporculara, performansı geliştirmeye dayalı kısa süreli ve gerçekçi hedefler oluşturun.
- *Özerklik yapısı:* Özerkliği destekleyici ortam yaratarak bağımsızlık, sorumluluk ve kendi kendini yönlendirme için fırsatlar oluşturun. Sporcuların sorumluluk duygusunu geliştirin ve onları karar verme ve liderlik rolü sürecine dahil edin. Sporcuya, antrenöründen sosyal destek alabileceğini hissettirin.
- *Ödül yapısı:* Sporcunun öğrenmesinin, çabasının ve gelişiminin, kazanmanın ötesinde olduğunu farkına varın ve kaybetmeler bile iyi oynadıkları için başarılı hissetmelerini sağlayın.
- *Grup yapısı:* Öğrenme fırsatlarını genişletmek için sporcuları gruplandırmada çeşitliliği kullanın. Grup içindeki rollerini açıkça tanımlayın.

- *Değerlendirme yapısı:* Değerlendirmenin; somut performans kriterlerine, bireysel beceri gelişimine, sürece ve ustalığa dayalı olmasını sağlayın. Sporcuyu, kendini değerlendirmesi için cesaretlendirin. Hataları, öğrenme sürecinin doğal bir parçası olarak görün.
- *Zaman yapısı:* Zamanı sporcuların yeteneklerine ve görev zorluklarına göre ayarlayın. Böylece her oyuncu becerileri tam olarak öğrenmek için yeterli zamana sahip olur. Sezon boyunca her antrenmanda beceri gelişimi ve öğreniminin önemine vurgu yapın.

dikkat

Antrenörler; yetenek yerine çabanın önemini vurgulayarak, sporcuya başarı ve başarısızlık karşısında sergileyeceği uygun tutumları öğretmek ve antrenman ve yarışma ortamını şekillendirmek için "TARGET" kavramını kullanarak ustalık yönelimli motivasyonel iklim oluşturabilir.

Sporcularda Ustalık Yönelimli Hedefler Geliştirme

Ustalık iklimini benimseyen antrenörler, çaba ve öğrenmenin önemine olan inançları ile eylemlerini tutarlı hale getirirler. Böylece, sporcular için koydukları hedefler de ustalık yönelimli hedefler haline gelir. Sonuçtan ziyade sporcunun beceri gelişimine, başarıyı çaba olarak tanımlayarak keyif almasına, kişisel en iyisine ve beceriyi yerine getirmeye odaklanır. Sporcuları, kendilerine meydan okumaları için cesaretlendirir. Hata yapmanın, gülünç ve yanlış bir durum olmasının tersine doğal ve öğrenmenin bir parçası olduğunu gösteren takım kültürünü oluşturur. Yetenekleri ne olursa olsun, takımdaki her bir oyuncunun takımın başarısında önemli bir rol oynadığını fark ettirir.

dikkat

Sonuç hedef yönelimi başkalarıyla performansını kıyaslama ve başkalarını alt etmeye odaklanırken, ustalık hedef yönelimi performansı kişisel standartlar ve gelişimle kıyaslamaya odaklanır.

Uсталık hedef yönelimi, sonuç yönelimine oranla daha güçlü bir iş etiği, başarısızlık karşısında mücadelede devam etme ve ideal performansı beraberinde getirir. Uсталık hedef yönelimini benimseyen sporcu, rakiplerinin daha üstün olduğu durumlar gibi kontrol edilemeyen durumlarda hayal kırıklığı ve motivasyon eksikliğinden kendini koruyabilir. Kişisel performansa odaklanmak daha fazla kontrol sağlarken kişiler daha motive olur ve başarısızlık karşısında daha fazla mücadele ederler. Uсталık hedef yönelimli sporcular, bir dereceye kadar zor ya da gerçekçi görevleri ve rakipleri seçerler. Başarısızlıktan korkmazlar. Bununla birlikte becerilerine ilişkin algıları ile yeterlik algılarının yüksek olması ve kendi standartlarından referans aldıkları için sonuç odaklı kişilere oranla kendilerini iyi hissetmeleri beklenir.

dikkat

Kazanmaktan çok katılım göstermek, çaba ve sosyal açıdan gelişmeyi vurgulamak, antrenörlerin üzerine düşen bir görevdir. Olumsuz eleştiriden ziyade pozitif geri bildirimi ön planda tutmanın yanı sıra, sporcuların görüşlerini ve endişelerini dinlemeye zaman ayırmak gerekmektedir.

Resim 3.2 Basketbol çocuk takımı ile çalışan bir antrenör.

Çocuk Sporlarında Antrenörlüğün 12 İlkesi

Yürütülen çalışmalar sonucunda, çocuk ve gençlerle çalışırken uygulanması beklenen olumlu antrenörlük için 12 ilke belirlenmiştir:

1. Genç sporculara antrenörlük yaparken olumlu, eğitici, yardımcı ve özerkliği destekleyici olun. Cezalandırıcı, düşmanca ve kontrolcü antrenörlük yaklaşımlarından kaçının.
2. Bir şeyleri doğru yapan çocukları bulmaya odaklanın ve onları teşvik edin. Teşvik etmenin en iyi yolu, gençlerin yanlış yaptıklarından ziyade doğru yaptıkları şeylere odaklanmaktır.
3. İçten bir şekilde övün. Övgü ve teşvik içten olmadığı sürece etkili değildir. Genç sporcu iyi yapmadığını bildiği halde sizin ona iyi iş çıkardığını söylemeniz, ona iyi hissettirme girişiminde olduğunuzu gösterecektir. Samimiyetsizlik güvenilirliğinizi zedeleyecektir. Zayıf performansı cezalandırıcı olmayan bir şekilde gösterin (“orası gerçekten zordu”) ve teşvik edin (“Vazgeçme; başaracaksın”).
4. Gerçekçi beklentiler geliştirin. Çocuğun yaşı ve beceri düzeyine uygun gerçekçi beklentiler, antrenörün içten övgüler sunmasını kolaylaştıracaktır. 16 yaşındaki çocuktan beklediğinizi, 11 yaşındaki çocuktan bekleyemezsiniz.
5. Çabayı en az sonuç kadar ödüllendirin. Her şey yolunda gittiğinde olumlu olmak kolaydır. Ne yazık ki her şey her zaman yolunda gitmez. Takım kaybedebilir ya da bazen düşük performans sergileyebilir. Fakat bir sporcu %100 çaba gösteriyorsa çabasını da en az oyun sonucu kadar ödüllendirin.

6. Öğretme ve uygulama becerilerine odaklanın. Eğer gençlerin fiziksel becerilerinde herhangi bir gelişme yoksa dünyadaki bütün olumlu antrenörlük yaklaşımları dahi işinize yaramayacaktır. Yönergelerinizi kısa ve basit tutun. İstedığınız hareketi çeşitli açılardan pek çok kez gösterin.
7. Becerileri ve aktiviteleri uyarlayın. Hedeflerinizden biri de çocukların performanslarında başarılı olmasıdır. Gelişimsel olarak onlara uygun aktiviteler düzenlemek, başarıyı elde etmenin mükemmel bir yoludur. “Çocuğu aktiviteye değil, aktiviteyi çocuğa uydurun”
8. Kuralları başarı sağlayacak ve motivasyonu arttıracak şekilde düzenleyin. Örneğin, herkesin oyunda etkin olması için pozisyonlar değiştirilebilir. Bu değişiklik, antrenmanı daha heyecanlı hale getirebilir.
9. Sadece sonucu değil, doğru tekniği de ödüllendirin. Gençlik antrenörlüğünde yapılan en yaygın hatalardan biri, beceri yanlış sergilense (kötü vuruş) bile becerinin sonucunu ödüllendirmektir (basketbolda sayı atmak). Uzun dönemde bu yararlı olmayacaktır. İstenen sonuçları sürekli olarak elde etmek için düzgün biçimin öğretilmesi gerekmektedir. Sonucu göz önünde bulundurmadan doğru tekniğe teşvik edin ve ödüllendirin.
10. Hataları düzeltirken olumlu “sandviç” yaklaşımını kullanın. Bir çocuk hata yaptığında ilk olarak, doğru yaptığı bir şeyden bahsedin (“İyi deneme; plonjondan vazgeçmedin”). Bu onun hata yaptığındaki hayal kırıklığının azalmasına yardımcı olacaktır. İkinci olarak yapılan hatayı düzeltmek için bilgi verin (“Daha erken ve sert kapan”). Daha sonra teşvik edici bir sözle olumlu bir şekilde sonlandırın (“Vazgeçme – zorlu bir planjondu, ama başaracaksın”) Tabi ki eğer sözlerinizde samimiyerseniz, bu yaklaşım daha çok işe yarayacaktır.
11. Yeni beceriler deneme korkusunu azaltacak ortamlar oluşturun. Hatalar başarının yapı taşları ve öğrenme sürecinin doğal bir parçasıdır. Dalga geçmenin hoş karşılanmadığı, teşvik edici bir ortam oluşturun.
12. Coşkulu olun! Sporcular olumlu ve ilham verici ortamlarda daha iyi performans sergilerler. Coşku bulaşıcıdır! Gülümseyin, etkileşim içinde olun ve dinleyin.

kitap

Çocuk ve gençlik sporlarında antrenörlükle ilgili “Sport Psychology for Coaches” ve “Egzersiz ve Spor Psikolojisinin Temelleri” adlı kitaplara göz atabilirsiniz.

Öğrenme Çıktısı

- 4 Çocuk ve genç sporcuların spora katılma ve bırakma nedenlerini ifade edebilme
- 5 Sporcuların temel ihtiyaçlarını gidermeye yönelik antrenman ortamını açıklayabilme
- 6 Motivasyonel iklim kavramını ve ilkelerini açıklayabilme

Araştır 2

Spor ortamında motivasyonel iklimin performansa etkisi var mıdır?

İlişkilendir

Motivasyonel iklimin önemine dair edindiğiniz bilgiler çerçevesinde antrenör-sporcu-akranlar ilişkisini değerlendirerek bu üçlü arasındaki spor ortamını performans ile ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Çocuk ve gençlere uygun antrenörlük yapma yöntemlerinin spora katılım ve bırakma nedenleri üzerindeki etkisini ilgili paydaşlar ile tartışınız.

Araştırmalarla İlişkilendir

Antrenörlerin yaratacağı ustalık ya da performans ikliminin sporcuların tutum ve davranışları üzerindeki etkisi oldukça fazla çalışılan bir konudur. Son dönemde yapılan çalışmalardan örneklerden aşağıda bahsedilmiştir.

Sporcularda takım içinde ve rakiplere karşı sergilenen ahlaki davranışlar iki ana grupta ele alınır; prososyal davranışlar ve antisosyal davranışlar. Prososyal davranışlar düşen kişiyi kaldırma ve iyi bir oyundan sonra tebrik etme gibi başkalarına yardım etme ve fayda sağlamayı amaçlayan gönüllü davranışlardır. Antisosyal davranışlar ise kötü söz kullanmak ve yaralamak gibi başkalarına zarar vermeyi amaçlayan davranışlardır. Son zamanlarda araştırmalar bu davranışların ortaya çıkmasında motivasyonel iklimin rolüne de odaklanmıştır.

Bu konuda Al-Yaaribi ve Kavussanu'nun yaptığı çalışmaya İngiltere'de bulunan 15 kulüpten 10-18 yaşlarında 358 futbolcu katılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda, *antrenörlerin takımda prososyal davranışları artırmak için ustalık iklimini benimsemesi gerektiği ortaya konmuştur.*

Ülkemizde yakın zamanda Sarı ve arkadaşları tarafından yapılan benzer bir çalışmada 335 sporcu değerlendirilmiştir. Sonuç olarak performans ve ustalık ikliminin ahlaktan uzaklaşma ile anlamlı derecede ilişkili olduğu belirlenirken, yalnızca performans ikliminin ahlaktan uzaklaşmaya anlamlı katkı sağladığı tespit edilmiştir. Araştırmacılara göre *antrenör sporcuların bece-*

ri gelişimi ve kişisel gelişimlerini sağlamaları yönünde teşvik etmek yerine birinci olmayı, kazanmayı ve yıldız oyuncu olmayı vurgulaması; sosyal karşılaştırma, rekabet ortamını ön plana çıkarma ve diğerlerinden üstün olmayı teşvik etme ile karakterize olan performans iklimini benimsemesi sporcuların ahlaktan uzaklaşmasıyla sonuçlanabilir.

Bu bulguyu destekler nitelikte Turksoy-Işım ve arkadaşları da, sporcuların antrenörleri tarafından kazanmaya şartlandığında, sporcularda sportif erdem ve ahlaki davranışların görülme olasılığının azaldığını vurgulamaktadırlar.

Bu çalışmaların yanı sıra, Atkins ve arkadaşlarının Amerika'da yaptığı bir çalışmada, öz saygı, spor yeterliliği ve keyif olmak üzere üç psikolojik sonucun, erkek ergen sporcuların spora katılıma devam etme niyetleri ile olan ilişkisi incelenmiştir. 12-15 yaş arasındaki 405 sporcu ile yaptıkları çalışmanın sonucunda, *antrenörün ustalık iklimini destekleyen davranışlarının, sporcularda daha olumlu psikolojik süreçlere yol açtığını belirlemişlerdir.* Örneğin cesaretlendirme, hatanın düzeltilmesine yönelik geri bildirim verilmesi, sporcuların kaygılarının azalmasını sağladığı bulunmuştur.

494 Finlandiyalı bireysel sporcu ile yapılan başka bir çalışmanın sonucunda ise algılanan ustalık yönelimli motivasyonel iklimin, özerk algısını desteklediği tespit edilmiş ve antrenörlerin, spor ortamında ustalık yönelimli motivasyonel iklim benimsemesinin önemli olduğu vurgulanmıştır.

SPORDA İLETİŞİM

“Motive etmeden iletişim kurabilirsiniz ancak iletişim kurmadan motive edemezsiniz.” Georgetown Üniversitesi Erkek Basketbol Takımı Eski Koçu John Thompson'ın söylediği bu söz, aslında iletişim ile ilgili pek çok şeyi özetlemektedir. Sporda motivasyondan bahsedilecekse iletişim bilmek gereklidir. Motivasyon olmadan iletişim kurulabilir ancak sporcu doğru şekilde harekete geçirebilmek için iletişim bilmek şarttır. İletişim; sadece konuşmak, sadece yazmak, sadece dinlemek ya da kitle iletişim araçları (TV, radyo, gazete, internet, sosyal medya vb.) kullanarak insanlar ile iletişime geçmek değildir. Geliştirilebilir bir insani beceri olarak değerlendirilen iletişim, özellikle her antrenörün üzerinde önemle durması gereken bir konudur. Antrenörlerin mümkünse bu konu ile ilgili kişisel gelişimlerini sağlayacak aktiviteler içerisinde yer almaları ve etkili iletişim yöntemlerini muhakkak öğrenmeleri gereklidir. Günümüzde sporcu eğitimi bir saç ayağına benzetilerek antrenör-sporcu-aile üçgeni üzerine kurulu olduğu ifade edilmektedir. Bu üçlü arasında istenilen iletişimin doğru yollar ile kurulması sporda istenilen başarının önünü açacaktır. Ortak payda olan sporcu üzerinde antrenör tutumları ve aile tutumlarının çatışmaması gerekir. Anne-baba ile antrenörlerin kişilik

özellikleri, ilgileri, beklentileri, hayatı algılayış biçimleri gibi birçok unsur farklı olabilir. Ancak sporcu söz konusu olduğunda, sporcunun sağlıklı şekilde hayatına devam etmesini sağlayabilmek amacıyla ortak bir tutum ve davranış göstererek tam bir takım halinde hareket edilmelidir. Bu olmadığı takdirde, antrenör ile aile arasındaki çatışma sporcuya yansiyabilir ve istenmedik sonuçlar ortaya çıkabilir.

Resim 3.3 Antrenör ile sporcular arasındaki iletişim.

Bu ana başlık altında; iletişim kavramının genel özellikleri, iletişim şekilleri, sporda etkili iletişim yöntemleri, antrenörlerin sporcuları ile sağlıklı iletişim kurabilmesi için taşınmaları gereken ya da uygulamaları gereken bazı temel iletişim becerilerinden bahsedilecektir. Bu beceriler; antrenörlerin sporculara hareket ve becerileri öğretme, takım olma çalışmalarında takım performanslarını ve ayrıca bireysel performansı geliştirme konusunda onlara yardımcı olacaktır.

İletişim

İletişim, bugün pek çok spor bilimci ya da teorisyen tarafından sportif başarı için önemli unsurlardan birisi olarak ifade edilmektedir. Ancak bununla birlikte şimdiye kadar yapılan çalışmalarda, iletişim kavramının genel bir tanımı olmamakla birlikte yapılan farklı tanımlardan biri etrafında da herhangi bir uzlaşa bulunmamaktadır. 1976 yılında farklı alanlarda yazılan makalelerin değerlendirilmesi sonrasında, “iletişim nedir?” sorusuna yanıt olabilecek 126 farklı tanımlamaya ulaşılmıştır. Sözlükte geçen haliyle iletişim; bilgilerin, düşüncelerin ya da fikirlerin yazılı, sözlü ya da sinyaller yoluyla karşı tarafa aktarımı olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanımda ise iletişim, çeşitli duyuşal yöntemlerin kullanılarak mesajın gönderildiği, alındığı (kodlandığı) ve bu yolla mesajların çözülüp yorumlandığı çok boyutlu bir süreçtir. Başka bir deyişle, iletişim halindeyken kendimizi karşı tarafa anlatabildiğimiz ve karşı tarafı anladığımız bütün işlemler iletişim olarak adlandırılabilir.

İletişim statik değil dinamik bir yapıdadır. Dolayısıyla, iletişim işlemi bir süreçtir. Bu sürecin işlenme, yapılma ve oluşma şekliyle sürekli değişen, karmaşık ama kendi içerisinde tutarlı bir yapısı vardır.

İletişim

bilgilerin, düşüncelerin ya da fikirlerin yazılı, sözlü ya da sinyaller yoluyla karşı tarafa aktarımıdır.

dikkat

İletişimin aynı anda birden fazla amacı olabileceği için iletişim için tek bir amaç yazmak doğru olmayabilir.

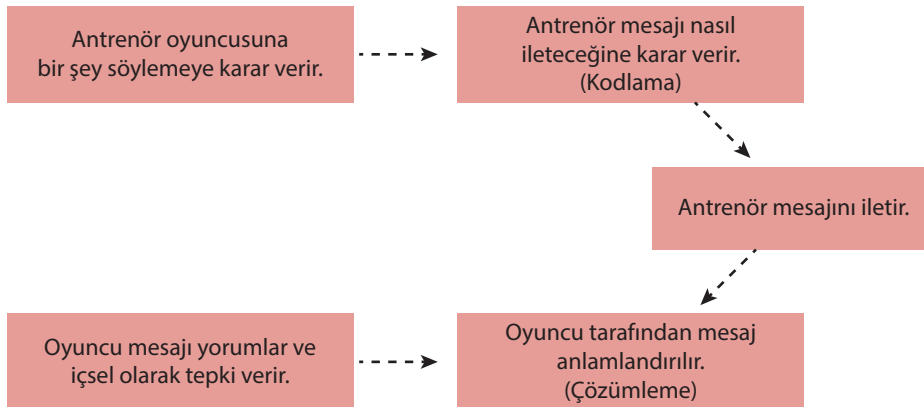
İletişim İşlemi

Dinamik ve karmaşık bir yapıya sahip iletişim işlemi, farklı yollarla gerçekleşebilir. Özellikle spor ortamında **tek yöllü iletişim** işleminin kullanıldığı zamanlar çok olabilmektedir. Antrenör-sporcu iletişiminde antrenörün tarzı, sporcunun acemi yada tecrübeli olması durumlarına göre iletişimin tek yöllü gerçekleşmesi muhtemeldir. Bu nedenle tek yöllü iletişim işleminin gerçekleşme sırası ve yapısı bilinerek süreç hakkında antrenörlerin bilgili ve farkında olması gerekir. Tablo 3.2’de, tek yöllü iletişim sürecinin nasıl bir sırayla gerçekleştiğini görülmektedir.

Tablo 3.2 Tek yöllü iletişim süreci.

Mesajı gönderecek birey tarafından, mesajı gönderme kararı verilir:	Burada mesaj olarak değerlendirilen kavram her şey olabilir. Ancak sadece sözlü ya da sözsüz biçimde karşı tarafa gönderilen bilgiler olarak değerlendirildiğinde bu kavram daha net hale gelir. Mesajı gönderecek birey, iletişimi başlatacak bu süreç için mesajı göndermeye karar verir.
Mesajın ne şekilde iletileceğine karar verilir:	Burada birey, mesajı karşı tarafa iletirken hangi yolla iletileceğinin kararını verir. Genelde spor ortamında mesajlar sözlü, yazılı ve sözsüz olarak karşı tarafa gönderilir.
Mesaj, uygun kanalla karşı tarafa aktarılır:	Mesajın uygun kanal ile karşı tarafa aktarılması, duyu organlarını değerlendirerek mesajın karşı tarafa gönderilmesini içerir. Şöyle ki işitme problemi olan birisine sözel olarak gönderilecek mesajların çok bir anlamı olmayabilir.
Mesaj, alıcı tarafından çözümlenir:	Mesaj gönderildikten sonra mesajın içeriği alan tarafından değerlendirilir ve anlamlandırmaya çalışılır.
Alıcı tarafından mesaja verilen içsel tepkiler gerçekleşir:	Tek yöllü gerçekleşen iletişim işleminin son aşamasıdır. Burada bir önceki aşamada yapılan değerlendirme sonrası alınan mesajla ilgili içsel yani bireyin kendi içerisinde gerçekleştirdiği tepkiler ortaya çıkar.

Spor ortamında tek yöllü gerçekleşen iletişim işlemi daha anlaşılır kılınması adına aşağıdaki şekilde örneklendirilebilir.

Şekil 3.1 Spor ortamında tek yöllü iletişim örneği.

✓ Tek yöllü iletişim

İletişim işlemi içerisinde yer alan iki bireyden birisinin mesajı göndermesi diğer tarafın da bu mesajı alıp değerlendirerek verdiği içsel tepkileri ifade eder.

dikkat

Tek yöllü iletişim işlemi, özellikle antrenör-sporcu için etkili iletişim tekniklerinden ya da yöntemlerinden birisi olamayabilir; çünkü burada mesajı gönderen genelde antrenör, alıcı ise sporcu olduğu için sporcular tarafından mesaja verilen tepkiler antrenörler tarafından değerlendirilmediğinde, sporcunun kendisinde kalır. Oysaki sporcunun gelen mesaja istinaden tepkilerini uygun kanal ve yöntemler ile alıcıya geri göndermesi etkili ve sağlıklı iletişim için daha yararlıdır çünkü etkili iletişim için anlamlı mesaj alışverişi şarttır.

kitap

Antrenör-sporcu iletişimi ile ilgili detaylı bilgilere Martens, R., Christina, R.W., Harwey, J.S and Sharkey, B.J. (1981). Coaching Young Athletes, Human Kinetics, Champaign, IL. isimli kitaptan ulaşabilirsiniz.

İletişim işleminde gönderilen mesajların doğru şekilde gerçekleşmesi gerekir. Eğer bunlarda bir hata söz konusu olursa olası iletişim çatışmaları ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle farklı iletişim yöntem ve tekniklerini burada biraz daha detaylandırmak faydalı olacaktır.

İletişim Şekilleri

Genel psikoloji literatüründe çeşitli iletişim sınıflamaları vardır. Yaygın olarak kullanılan sınıflamalardan birisinde iletişim dört ana gruba ayrılır. Aşağıda sunulan iletişim türleri, birebir inceleme alanı olmanın yanı sıra aynı zamanda birer çatışma türüdür:

- Kişi-içi iletişim ve çatışma
- Kişilerarası iletişim ve çatışma
- Örgüt-içi iletişim ve çatışma
- Kitle iletişimi ve çatışma

İletişim türleri genelden özele doğru hareket edilerek spor ortamında ele alınacak ve değerlendirilecek olursa en az iki kişi arasında anlamlı mesajların değiş tokuş edildiği işlem olan bireyler arası iletişim işlemi kastedilir. Bireyler arası iletişim işleminin yanında, bireyin kendisiyle gerçekleştirdiği, birey içi iletişim de denilen iletişim şekline de söz etmek mümkündür. İletişim işlemi kişilerarası iletişim ve içsel iletişim olmak üzere spor ortamında daha çok kullanılan ve kabul edilen iletişim şekilleridir. Ayrıca spor ortamı düşünüldüğünde, sporcuların yaptıkları branşın türüne bağlı olarak genelde kararları alırken kendileri ile gerçekleştirdikleri içsel iletişimleri önemlidir. Bireylerin kendisiyle gerçekleştirdikleri içsel iletişim ya da içsel konuşma da denilen iletişim şekli, hem bireyler arası iletişim işlemlerinin başlatılabilmesi için hem de bireylerin kendi motivasyonlarını ve davranışlarını doğrudan etkileyebildiği için genel anlamda tüm iletişim işlemleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Birey içi iletişim genellikle insanın kendisi ile ilgili değerlendirmelerini içerdiği için sözsüz gerçekleşir. Ancak sözsüz mesajlarda bazen kontrol az veya zor olabilir, bu yüzden sözlü mesajlara göre bunları saklayabilmek daha zor hale gelebilir. Hatta yapılan bazı çalışmalara göre, iletişim işlemi içerisinde gönderilen mesajların yaklaşık %50-70 arasının sözsüz gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu kadar önemli bir orana sahip olan sözsüz iletişim işlemi, antrenörler tarafından net olarak bilinmemlidir. Birçok araştırmacıya göre iletişim becerilerini geliştirmek için önerilen yöntemlerden birisi olan sözsüz iletişim için Martens (1997) tarafından beş farklı yol önerilmiştir: (1) Fiziksel görüntü, (2) Vücut hareketleri, (3) Dokunma, (4) Ses özellikleri ve (5) Vücudun konumu. Bu beş farklı sözsüz iletişim biçimi aşağıda açıklanmıştır.

Fiziksel Görüntü

İnsanlar genelde ilk karşılaştıkları kişilerin nasıl göründükleri ile ilgilenirler. Fiziksel özellikleri, giyim tarzları gibi dışsal ipuçları çok önemli hale gelir. Bu yüzden yeni tanışılan insanlar hakkında genellikle fiziksel özelliklerine göre zayıf-şişman, güzel-çirkin, kısa-uzun gibi bazı değerlendirmeler

yapılır. Bu nedenle insanlar sosyal bir varlık olmanın vermiş olduğu duygular nedeniyle ve öğrendikleri ile dışsal görüntülerine dikkat etmeye çalışırlar. Fiziksel görünüme dair küçük bir ayrıntı bile neredeyse çoğu zaman iletişim işlemi içerisinde çok önemli bir role sahiptir. Örneğin, özellikle ülkemizde erkeklerin küpe takması, bazı branşlarda saçların uzun olması, kadın sporcuların maçlara makyaj ile çıkması bugün sorun yaratmaz ve kabul görürken daha eski zamanlarda bu tür davranışlar çok kabul görmez, takımlarının kılık kıyafetlerine uymayanlar ya da özellikle cinsiyetlerine uygun aksesuarlar kullanmayanlar takımlara kabul edilmez ya da takımlarından dışlanırlardı. Fiziksel görüntünün, kıyafetlerin, kullanılan aksesuarların başkaları için muhakkak bir anlamı vardır ve bir mesaj içerir. İşte tam da burada, bu mesajların iletişim üzerinde doğrudan etkisi söz konusudur. Ancak bu ne kadar doğru bir değerlendirmedir bilinemez çünkü sosyal bir varlık olan insan; genelde yaşadığı yer, büyüdüğü ortam ve içerisinde bulunduğu kültürün etkisi altında kalır. Bunlardan hareketle insanların dışsal görüntülerine dikkat etmekle birlikte kesin kararlarla önyargılı olmadan iletişimi başlatabilmek en doğru olanıdır. Bu nedenle antrenörler, sporcuların dışsal görüntülerini dikkate alarak ancak onların dışsal özelliklerine dayanarak kişiliklerine dair bir önyargı oluşturmadan tüm sporculara aynı şekilde yaklaşmalıdır.

Vücut Hareketleri (Jestler)

Vücut hareketleri ya da jestler söz konusu olduğunda, ellerin, ayakların, kafanın yani tüm vücudun yaptığı hareketler, yüzün aldığı şekiller ve yüz ifadeleri akla gelmektedir. İnsanların vücut hareketleri ya da jestleri istese de istemese de genellikle bazı mesajlar verir. Örneğin, iletişim esnasında bazı jestler ve anlamları şöyle örneklendirilebilir; kulağını çekiştirmek (araya girmeye karar vermek), ellerini ovuşturmak (önceden tahmin edip ona göre davranmak), kollarını göğüse çekmek (kapalı ve rekabetçi bir tutum), başını kaşımak (şaşırmak, hayrete düşmek), ellerini başının arkasında kilitlemek (üstünlük), başparmak yukarıda ve avuç içleri açık bir biçimde elleri veya kolları uzatmak (içtenlik, samimiyet göstergesi), boynu ovuşturmak (kızgınlık veya engelleme), parmakların kendini göstermesi (kendisini referans verme), ellerin sırlıslıkla terlemesi (üzüntü, keder, heyecan vb. bedensel tepkileri) ifade eder. Her ne kadar karışık gibi görünse de

iletişim, aslında bu kadar küçük ayrıntıların değerlendirilmesini ve bilinmesini gerektiren gerçekten önemli bir insani beceridir. Başarılı olmak isteyen antrenörlerin burada kısaca bahsedilen sporcuların vücut hareketlerini izleyebilmesi ve değerlendirebilmesi önemli bir unsur haline gelebilir.

Ayrıca burada belki de etkili iletişimin devamını değerlendirebilmek için dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan birisi de göz temasıdır. Göz teması, iletişimin devamı için önemli bir ayrıntıdır. İletişim halinde olan bireylerin göz temasını devam ettirmeleri karşılıklı olarak gönderilen mesajlarla ilgilendikleri ve iletişimin devam etmesi isteği anlamına gelmektedir. İnsanların genellikle iletişim içerisindeyken hoşuna gitmedikleri bir durum olduğunda, çekindiklerinde, utandıklarında ilk olarak yaptıkları şey göz temasını kesmektir. Bu durumda iletişimin etkili devam etme şansı oldukça zorlaşmaktadır. Gülümseme ve daha birçok yüz ifadesi doğru kullanıldığı durumlarda iletişimle ilgili geri bildirim sağlaması açısından bireyler arasında iletişimi başlatabilmek ve devam ettirebilmek için iyi birer sözsüz mesaj kaynağıdır. İletişim işlemi içerisinde samimi şekilde karşılıklı olarak gülebilmek, sağlıklı ve etkili iletişimin en güzel yoludur.

Dokunma

Dokunuş ya da dokunma davranışı, sözsüz iletişimin en güçlü yöntemlerinden birisidir. Dokunma davranışı; birisini sakinleştirmek, sevgisini göstermek ve olumlu yönde etkileyebilmek için kullanılan en güçlü sözsüz iletişim yollarından birisidir. Benzer şekilde fiziksel görüntüde olduğu gibi dokunma davranışında da kültürler arası farklar ve zaman şartlarına göre değişebilen bazı değerler vardır. Bundan 20 yıl öncesine kadar batı toplumlarında dokunma davranışı normal karşılanırken son zamanlarda özellikle cinsel taciz ve istismar vakalarının artmasıyla birlikte, ulusal ve uluslararası spor kurumları tarafından uygun dokunma (fiziksel temas) davranışlarını içeren etik kodlar geliştirilmiştir. Burada kültürler arası fark önemlidir, batı toplumlarında sınırlı kullanılan dokunma davranışı doğu toplumlarında daha sık ve daha olumlu anlamda kullanılmakta ve iletişimin önemli bir parçası olarak görev yapmaktadır. Bu nedenle spor gibi becerilerin öğretilirken dokunma davranışı ve temasın olduğu ortamlarda istismara yol açmayacak doğru dokunma davranışlarında bulunmak çok önemlidir.

Ses Özellikleri

Sesin niteliği genellikle sözlü olarak ifade edilemeyen gerçek hisleri, duygu durumlarını ve tutumlarını anlatır. İletişim işlemi sırasında, bireylerin kullandıkları sesin özellikleri iletişimi olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Burada şunu unutmamak gerekir ki iyi ve etkili bir iletişim için “ne söylediğin değil, nasıl söylediğin daha önemlidir”. Ayrıca herhangi bir konuda anlatılmak istenen güçlü kılınmak isteniyorsa, sözlü olarak ifade edilen mesajlar ile sözsüz olarak verilen mesajlar arasında tutarlılık olması gerekmektedir. Yani dilin başka vücudun başka bir şey söylediği durumlarda tutarlı davranıştan bahsetmek zor hale gelebilir. Bu nedenle, verilen mesajın inandırıcılığını artırmak için sözle söylenenlerin vücut hareketleri ile de desteklenmesi ve ona göre davranılması gerekir. Yoksa istenilenin gerçekleşme ihtimali çok zor hale gelir. Ses özellikleri düşünüldüğünde ise iletişim halindeyken sesin uygun şiddette (alçak ya da yüksek), uygun tempoda (uygun hızda), uygun ritimde ve uygun uzunlukta olması gerekmektedir. Özellikle sporcular ile iletişim halinde iken içerisinde bulunan duruma göre (antrenman/maç/müsabaka) ses özelliklerine dikkat edebilmek, istenilenin daha doğru ifade edilebilmesini sağlar ve verilen taktiklerin anlaşılabilir hale gelmesi, sporcuları sakinleştirilebilmek ya da harekete geçirebilmek için antrenörlere büyük avantaj sağlar.

Vücutun Konumu

Vücutun konumu, iletişim halindeyken bireyin vücudunun başkalarının vücuduna göre konumunu ve bireylerin diğerleriyle aralarında bıraktıkları kişisel mesafeyi ifade etmektedir. İletişim işlemi açısından değerlendirildiğinde, iletişim halinde olan bireylerin birbirlerine yakın ya da uzak durmaları aralarındaki iletişimin boyutu ve devamı hakkında detaylı bilgi verir. Bir antrenörün, oyuncusu ile konuşurken kızgın tavır sergileyecek ise aralarındaki mesafeyi uzatması yüzeysel bir iletişim göstergesi iken; övcek ise, iyi şeyler söyleyecekse aralarında çok yakın mesafe bırakması da fazla samimi bir iletişim olarak görülebilir. Ayrıca iletişim işlemi sırasında bireyler tarafından vücut konumları bilinçaltı mekanizmalar aracılığıyla yorumlanabilir ve bazı durumlarda kurulan iletişimin olumsuz etki yaratmasında vücudun konumu en önemli unsur haline gelebilir. Örneğin, özellikle küçükler liginde; molalarda antrenörlerin taktik verirken

yedek oyunculara sırtını dönüp taktikleri sadece sahada oynamakta olan oyunculara anlatması, yedek oyuncuların oyunla ilgili taktikleri yeterince alamamalarına, daha da önemlisi kendilerini değersiz hissetmelerine sebep olabilir. Bu hareketten çocukların aldığı mesaj şu olabilir; “bize arkasını dönüyor, demek ki bizim onun için hiçbir anlamamız yok ve bizi önemsemiyor.” Dolayısıyla vücut hareketleri de kurulan iletişimde bazen en önemli ve en olumsuz unsur haline gelebilir.

Etkili İletişim Yöntemleri

Etkili bir iletişim kanalı ya da ortamı oluştururken insanların, duyu organları vasıtasıyla bunu yapmaları gerekir. İnsanların baskın iletişim kanalları görme ve işitme duyu organları olmasına rağmen; aslında insanlar dokunma, koku alma, tatma ve kinestetik gibi duyumlarını da kullanarak iletişim kurar. Psikolojideki çok eski ve halen geçerliliğini koruyan bir görüşe göre, insanların çevrelerindeki bilgiyi işleme kapasiteleri, dikkatlerini aynı zamanda bir ya da iki olaya verebilmeleri ile sınırlıdır. *Sabit Kapasite Kuramı*, insanların sabit bir dikkat kapasitesine sahip olduklarını, aynı anda çok sayıda bilgiyi (uyaranı) işleme koyma olanağı bulunmadığını anlatmaktadır. Sabit kapasite kuramında, bilgi işlem sürecine alınan uyaranın, birey için “anlamlı” olan bir uyaran olması gerekmektedir ancak burada beklenmeyen bazı uyaranlar da dikkati çekmektedir. Bu aşamada dikkatin seçicilik özelliği devreye girmektedir. Belli miktardaki uyaranı işleme sokup geriye kalan gereksiz uyaranları filtreleme işlemine *seçici dikkat* denmektedir. Dolayısıyla bu yapısal sınırlılıktan ötürü iletişim işlemi içerisinde bireylerin karşılıklı olarak birbirlerine gönderdikleri mesajların sadece bir kısmı işleme sokulurken geriye kalan kısmı işleme alınmaz ve yok sayılır. İletişimdeki bu seçici dikkat işleminde bireylerin geçmiş yaşantıları ve içinde bulunulan durumun duygusal özelliklerinin büyük bir etkisi vardır. Çoğu zaman geçmiş yaşantıların ve içinde bulunulan duygusal durumun da etkisiyle gelen mesajların bir kısmı yok sayılırken bir kısmı da öncelikli olarak işleme sokulur. Bunun sonucu olarak da bireyler ne görmek isterlerse onu görür ve ne duymak isterlerse onu duyar. Bu nedenle zaman zaman antrenör-sporcu iletişiminde aynı dili konuşmama ve karşılıklı olarak anlaşılama gibi iletişim çatışmaları çıkabilmektedir. Aynı şekilde bazı sözsüz mesajlar da başkaları tarafından algılanırken

birey tarafından algılanmayabilir. Bireylerin mesajları nasıl aldıkları ve çözümledikleri bireylerin geçmiş yaşantılarından, o anki duygusal durumlarından güçlü bir şekilde etkilenmektedir. Tablo 3.3'te, Martens (1997) tarafından belirtilen verimli ve geçerli sözlü ve sözsüz mesaj gönderilebilmesi için dikkat edilmesi gereken unsurlar sunulmuştur.

Tablo 3.3 Verimli ve geçerli sözlü ve sözlü mesaj gönderilmesi için dikkat edilmesi gereken unsurlar.

1.	Mesaj kime gönderilmek isteniyor ise doğrudan ona gönderilmelidir. Üçüncü şahıslara gönderilen mesajlar yerini bulmayabilir.
2.	Gönderilen mesajlarda biz ya da onlar yerine ben ya da benim kelimeleri kullanılmalı ve mesaj gönderen tarafından sahiplenmelidir.
3.	Karşı tarafın mesajı anlaması için gerekli bütün bilgileri karşı tarafa iletmek, mesajın tam ve kişiye özel olmasını sağlayarak mesajı göndermek gerekmektedir.
4.	Gönderilen mesajların açık ve tutarlı olması gerekmektedir. Örneğin, antrenör tarafından "kaleci olarak sana güveniyorum ancak oynaman için biraz daha tecrübe kazanmalısın" gibi hem sahiplenme hem de ret içeren mesajlar kişiler üzerinde karışıklık yaratır ve mesajın yanlış anlaşılmasına sebep olur. Ayrıca, kendine güvenlerinde farklılık yaratır ve inandırıcılık yitirilir.
5.	Gereksinimler ve duygular açıkça ifade edilmelidir.
6.	Söylenmek istenenler, duygulardan ve yanlı düşüncelerden bağımsız bir şekilde gerçekleri çarpıtmadan söylenmelidir.
7.	Aynı anda yalnızca bir konu hakkında daha önce tasarlanmış bir şekilde konuşulmalı ve araya konuyla alakasız başka konular sokulmamalıdır.
8.	İletilmek istenen mesajlar zamanında iletilmelidir. Değişmesi gereken ya da hoşla gitmeyen bir şey gözlemlendiğinde, o konu hakkında söylenmek istenenler daha sonraya bırakılmamalı ve anında gerekli mesajlar gönderilmelidir.
9.	Gönderilen mesajlar gizli saklı imalar içermemeli, ne amaçla ne mesaj verilmek isteniyorsa ona uygun cümleler söylenmelidir.
10.	Başkalarını dinlerken destekleyici, iletişimi devam ettirici bir şekilde mesajların alınması gerekmektedir; çünkü gönderilen mesajların başkaları tarafından dinlenmesi başkalarının mesajlarının ne kadar dinlendiğine bağlıdır.
11.	Sözsüz mesajlarla sözlü mesajların tutarlı olması gerekmektedir ki bu gönderilen mesajın inandırıcılığı açısından çok önemlidir. Olumlu bir şeyler söylerken vücut dilinin olumsuz mesajlar göndermesi dinleyicinin kafasının karışmasına sebep olabilir.
12.	Gönderilen mesajın daha iyi anlaşılabilmesi için uygun sıklıkta ve video ya da resim gibi başka kanallar aracılığıyla tekrarlanarak pekiştirilmesi gerekmektedir; çünkü fazla tekrar mesajın artık önemsenmemesine neden olurken uygun sıklıkta tekrar edilmeyen mesajlar da unutulur.
13.	Mesajın mesajı alan kişinin özelliklerine uygun olması gerekmektedir. Mesela bir çocukla iletişim kurulurken karmaşık yapıda cümleler kullanılması iletişimin başarısız olmasına sebep olur.
14.	Dinleyen kişinin mesajları doğru alıp almadığını gönderdiği geribildirimleri yorumlayarak takip etmek gerekmektedir. Eğer herhangi bir geri bildirim gelmiyorsa "ne söylediğimi anladın mı?" ya da "beni dinliyor musun?" şeklinde sorular sorularak geribildirim sağlanmalıdır. Böylece gönderilen mesajların kesintiye uğraması önlenmiş olur.

Kaynak: Martens, 1997.

Burada yapılan önerilerin yanında değerlendirilmesi gereken ve çok önemli olan iki kavram olan mesajları verimli almak ve göndermek konularında iletişimde çıkan çatışmalardan ayrıca bahsetmek gerekmektedir.

Mesajları Verimli Alabilmek

Yapılan araştırmalar sonucunda bireylerin iletişimde harcadıkları zamanın %40'ını dinlemekle geçirdiği ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca yine yapılan farklı çalışmalarda da dinlemenin insanlar tarafından en önemli iletişim becerisi olarak görüldüğü ortaya konulmuştur. Mesajları verimli alabilmek için en önemli unsur dinleyebilme becerisidir. Dinlemek ile ilgili eğitim alan insan çok azdır. Şöyle bir örnek ile dinleme becerisinin önemi daha anlaşılır hale gelebilir. “Antrenör odasında çalışmaktadır, odasının kapısı çalar ve bir sporcusu bir konu hakkında konuşmak istediğini söyler, o da tabi ki ‘Gel anlat bakalım.’ der. Ancak sporcusu ile göz teması kurmaz, ona bakmaz sen anlat ben seni dinliyorum der. Sporcu daha önce takımınızda kötü alışkanlıkları olan (ör: alkol, sigara, uyuşturucu vb.) sporcunuz oldu mu diye sorar? Bunu duyan antrenör sporcusuna kızgın ve sert bir tavırla döner ve şunu söyler; Benim olduğum yerde, benim takımımnda sporcuların asla böyle kötü alışkanlıkları olamaz olsa da bunları kullananlar benim takımımnda yer alamazlar ve ben onları burada barındırmam der ve konuşmayı sonlandırır. Sporcu da teşekkür eder ve odadan çıkar” Oysa ki antrenör dinleme becerisine sahip olsa ve sporcusunu uygun iletişim tekniklerini ve dinleme becerilerini kullanarak dinleyebilse belki de sporcusu konuşmanın bir yerinde “Benim de benzer bir sorunum var bana bu konuda yardımcı olabilir misiniz?” diyecek ve ondan yardım isteyecektir. Böylece bir sporcusunun önemli bir sorunu ortaya çıkacak ve bu konuda ona yardımcı olma şansını yakalayacaktır. Bu nedenle dinleyebilmek çok önemli bir insani beceridir. Çoğu insan dinlemez, sadece kendilerine göre akıl verir. Mesajları verimli alabilmek için dinleme tekniklerinden özellikle şunlara dikkat etmek gerekir; Katılımcı (Aktif Dinleme), Destekleyici Dinleme ve Farkında Olarak Dinleme.

kitap

Etkili dinleyebilme becerileri ile ilgili olarak “Egzersiz ve Spor Psikolojisinin Temelleri” adlı kitaptaki iletişim bölümüne göz atabilirsiniz.

İletişimde Çıkan Çatışmalar

Mesajları verimli alabilmekle birlikte iletişimde çıkan çatışmaların da farkında olmak ve nedeni bilmek gerekir. Kısaca iletişimde çıkan çatışmalar iki başlık altında toplanmaktadır. Bunlar;

- *Mesaj gönderenden kaynaklı hatalar:* Mesajı gönderen kişi tarafından çift anlamlı, tutarsız ya da anlamı tam olarak belli olmayan mesaj gönderilmesi çoğu zaman iletişimde sorun çıkmasının en büyük sebebidir. Örneğin, “Hazırlık kampında önce böyle çalışır ve devam edersen seni bu sene takıma alırım.” diyerek sezon başlarken aynı sporcunun istenilenleri yapmasına rağmen takıma alınmaması tutarsız bir iletişim örneği oluşturur.
- *Mesajı alandan kaynaklı hatalar:* İletişimde daha önce de bahsedildiği gibi mesajı gönderen taraf kadar, mesajı alan tarafın da iletişime eksiksiz katılmış olması gerekmektedir. Sporcularına önemli bir konuşma yapan antrenörün sporcular tarafında gerekli ilgi ve dikkatle dinlenmemesi, onun söylediklerine odaklanmayıp kıyafetleri ile uğraşması ya da başka şeylerle ilgilenmesi iletişimin baştan itibaren başarısız olması anlamına gelmektedir ki bu sporcuların durumu mesajı alan kaynaklı hata olarak gösterilebilir. Buna ek olarak, bireylerin kendi geçmiş yaşantılarından getirdikleri ile gönderilen mesajları kendi anlamak istedikleri gibi anlamaları da dinleyiciden kaynaklanan en önemli sorunlardan biridir.

Verimli İletişim

Sporda iletişim; özellikle motivasyon, kendine güven, dikkat, konsantrasyon, grup dinamikleri, takım olma, takım sargınlığı (bütünlüğü) gibi konularda ön plana çıkmaktadır. İster antrenör olsun ister sporcusu olsun, sporun içerisinde kurulan iletişimin daha verimli gerçekleşebilmesi için bireyler arasında olgun paylaşım ve olgun anlayış gücü gereklidir. Verimli iletişim teknikleriyle ilgili yapılan çalışmalar sonucunda, kurulan iletişimin verimli olabilmesi için bazı temel özellikler ortaya çıkarılmıştır. Bunlar;

- *Karşılıklı Güven:* Karşılıklı güven, iletişimde bulunan bireylerin birbirlerine karşılıklı olarak güvenmeleri, yani yapılanların ve söylenenlerin bireyler tarafından inandırıcı bulunmasıdır. Sporcuların ve antrenörlerin birbirlerine güven duyabilmeleri de ancak birbirlerine karşı dürüst olmaları ile mümkündür.
- *Saygı:* Verimli bir iletişim gerçekleşebilmesi için diğer önemli bir kavram, bireylerin birbirlerine duydukları saygıdır. Yapılan araştırmalar sonucunda, sporcuların saygı duydukları antrenörler ile daha verimli iletişim kurdukları ve daha fazla motive oldukları ortaya çıkmıştır. Sporcular en iyi performanslarını saygı duydukları antrenörler ile gerçekleştirmektedir. Saygı burada altı doldurulabilir çok geniş bir kavramdır, çünkü herkesin saygı duyacağı özellikler farklı olabilir. Bu nedenle antrenörlerin mesleki bilgilerini, becerilerini ve donanımlarını artırmaları ve adil olmaları gibi özellikleri sporcular tarafından saygı görmelerini sağlayabilir. Bu sayede antrenör-sporcu arasındaki iletişim verimli hale gelebilir.
- *Empati:* İletişim halindeki bireylerin kendilerini birbirlerinin yerine koyabiliyor olabilmeleri yani empati kurabiliyor olmaları gerekmektedir. Çünkü bireyler ancak empati kurarak birbirlerine değere verdiklerini gösterebilirler. Ancak burada şuna özellikle dikkat etmek gerekir; genelde antrenörlerin bir kısmı kendi spor geçmişlerini örnekendirerek sporcular ile empati yapmaya ve yönlendirmeye çalışır. Burada değişen zaman, şartlar ve sporcuların içinde bulundukları kuşakların yaş ve özellikleri dikkate alınarak empati yapılabilirse çok daha doğru olur. Yoksa sadece biz de yaptık bu sporu diyerek önemsiz hale getirmek ve sporculara spor yaparken kullandıkları problem çözme yöntemlerini örnekendirmeye çalışarak akıl vermeye çalışmak bazen hiçbir işe yaramayabilir.

Burada şöyle bir ayrıntıya dikkat etmek gerekir; takım sporu ya da bireysel sporlarda antrenörlük yapanların iletişim yöntemleri de değişir, çünkü bireysel halde ve grup halinde olan insanların davranış şekilleri değişebilir. Spor ortamında verimli iletişim için gerekli olan bütün bu davranışlarla ilgili son olarak Anshel, verimli bir iletişim için yapılması gereken on altın kural belirtmiştir. Tablo 3.4'te, iletişimin on altın kuralının spor ortamına uyarlanmış biçimi yer almaktadır.

Tablo 3.4 Spor ortamında iletişimin on altın kuralı.

1.	Dürüst olun
2.	Savunucu olmayın, iyi bir dinleyici olun ve diğerlerinin fikirlerine de önem verin (Yardımcı antrenör, sporcu ve diğ.)
3.	Tutarlı olun
4.	Empatik olun
5.	İğneleyici ve alaycı olmayın
6.	Sadece davranışı eleştirin, kişisel eleştirilerden kaçının ve davranış değişikliği sağlamak için ödülü doğru yerde kullanın
7.	Sözsüz iletişim yollarının farkında olun ve bunu kullanın
8.	Branşınızdaki spor becerilerini iyi öğretin
9.	Tüm takım üyeleri ile sürekli iletişim halinde olun
10.	Karşı taraf mesaj gönderirken iletişime katılımcı olun ve aktif bir şekilde dinleyerek katılın.

Araştırmalarla İlişkilendir

Spor ve iletişim iç içe olan ve birbirinden asla ayrılmayacak iki önemli kavramdır. Sporcu da antrenör de insandır. İnsan olabilmenin önemli özelliklerinden birisi de sosyal olmaktır. Sporun da sosyal bir olgu olduğunda hareketle spor ortamında yer alan herkesin (antrenör-sporcu-aile-yönetici) etkili iletişim konusunda net bilgi sahibi olması ve bu konuda ki becerilerini geliştirmesi gerekir.

İletişim genel anlamda anlamlı mesajların değiş-tokuş edildiği işlem olarak tanımlanmaktadır. İletişim dinamik bir süreçtir. Bu nedenle özellikle antrenör ve ailelerin çağın gereklerine uygun davranmaları ve sürece rollerine uygun davranışlar sergilemeleri etkili performans için esastır.

Connelly ve Rotella (1991) yazdıkları makalede, sporculara sosyal atılganlık becerilerinin öğretilmesine ilişkin konular ve stratejiler açıklamışlardır. Sosyal atılganlık, etkili iletişim ve sporcu memnuniyeti için anahtar bileşen olarak incelenmektedir. Atılganlık becerileri ile ilgili olarak sporcularla çalışırken karşılaşılan iletişim zorlukları ve sorunları, atılganlık durumlarında etkili bir şekilde çalışmak için sporcuların karşılaşması gereken takım üyesi sorunlarının incelenmesi ile birlikte tartışılmaktadır. Gruplara ve bireylere atılganlık becerileri öğretmek için özel stratejiler sunulur ve çeşitli spor ortamlarına uygulamalar içerir. Her ne kadar sosyal atılganlık farklı bir konu gibi görünse de aslında iletişim ile iç içedir. Çünkü bu becerinin öğrenilebilmesi için etkili iletişim anahtar kelime olarak ortaya çıkmıştır.

Sullivan (2009) yaptığı araştırmada, iletişimdeki cinsiyet farklılıklarını değerlendirmiştir. Literatürün büyük kısmı, cinsiyet farklılıkların küçük ila orta düzeyde olduğunu düşündürse de, spor takımlarının çeşitli özelliklerinde erkek

ve kadın sporcuların farklı iletişim kurabileceğini göstermektedir. 299 sporcudan oluşan bir örneklem (150 kadın ve 148 erkek) grubu ile Takım Sporlarında Etkili İletişim Ölçeğini kullanarak veriler toplanmıştır. Yapılan analiz sonucu, erkek ve kadın sporcular arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymuştur. Araştırmacı, spora özgü kaynakların iletişim sıklığı açısından erkek ve kadın sporcular arasında fark olmadığı sonucuna varmıştır. İletişimdeki cinsiyet farklılıkları olasılığını en üst düzeye çıkarmak için örneklem ve operasyonel tanımın seçildiği düşünüldüğünde, bu çalışma erkeklerin ve kadınların benzer şekilde iletişim kurmasını desteklemektedir. Bu çalışma iletişim açısından cinsiyet farklılıklarını ortaya koymaya çalışan bir araştırmadır. Bu çalışmaya özgü böyle bir sonuç çıkmış olabilir. Uygulamanın içerisinde olan ve hem erkek hem kadınlar ile çalışan antrenörler uygulama tecrübeleri ile bu sonucu daha net yorumlayabilirler.

Selağzı ve Çepikkurt (2015), “Antrenör ve Sporcu İletişim Düzeylerinin Belirlenmesi” isimli çalışmalarında yapılan analizler sonucunda, bireylerin iletişim düzeylerinin cinsiyete ve yapılan spor türüne bağlı olarak değişmediği ortaya koymuştur. Ayrıca, sporcuların yaşına ve spor yaşlarına bağlı olarak antrenörleriyle olan iletişim becerileri arasında ise herhangi bir anlamlı ilişki bulunmamıştır. Ancak yapılan korelasyon analizi sonrasında antrenörle beraber çalışma süresi ile iletişim düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, antrenörle çalışılan süreye bağlı olarak iletişim düzeyinin arttığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular antrenör ile kurulan ilişkinin sporcu yaşı yada tecrübesinden ziyade antrenörle çalışılan süreye bağlı olarak gelişebileceğini işaret etmektedir

Öğrenme Çıktısı

- 7 İletişimin temel kavramlarını ifade edebilme
8 Etkili iletişim yöntemlerini açıklayabilme
9 Verimli iletişim tekniklerini açıklayabilme

Araştır 3

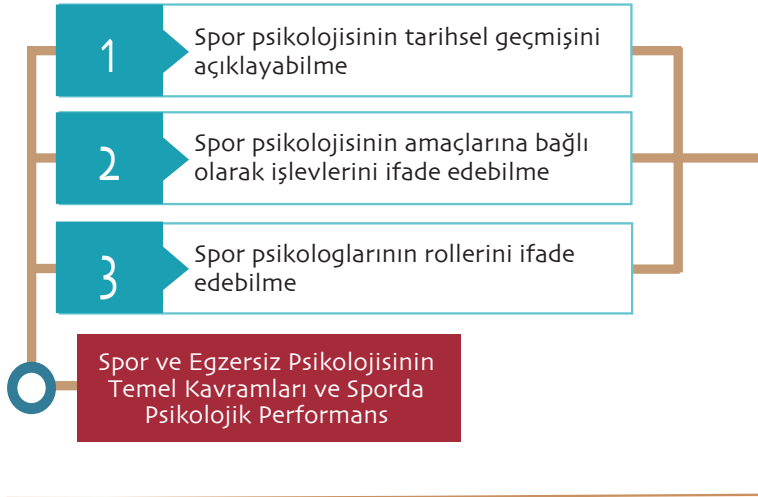
Antrenör ve sporcu arasında yaşanabilecek iletişim çatışmalarının sebepleri neler olabilir?

İlişkilendir

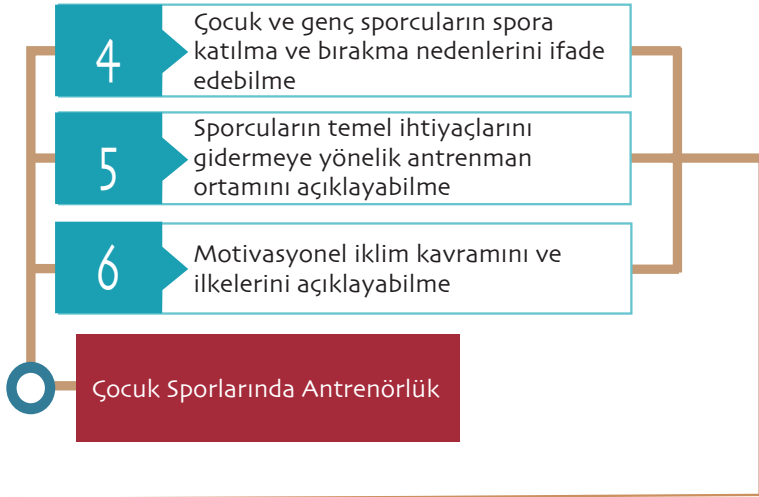
İletişimin önemi ve gerekliliği çerçevesinde antrenör-sporcu-aile ilişkisini değerlendirerek bu üçlü arasındaki etkili iletişimi performans ile ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

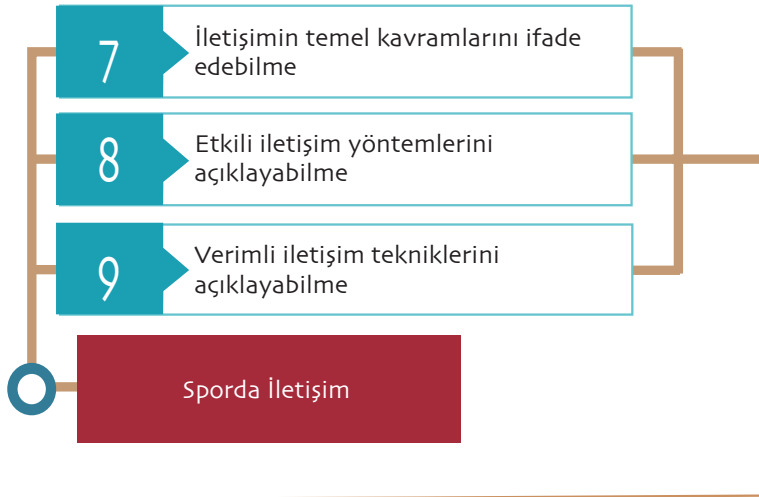
Sporda iletişim ve yöntemlerini aktararak, antrenör-sporcu aile üçgeninde sağlıklı ve etkili iletişimin düzeyinin ne olduğunu ilgili paydaşlar ile tartışınız.

Spor psikolojisi, psikoloji biliminin spor ortamına uygulanmasıdır. Bu alanın amacı, sporcuların performanslarına etki eden nedenleri anlayarak onlara danışmanlık yapma yoluyla psikolojik destek sağlamaktır. Amaç ise bunu yaparken performansı artıracak becerileri öğretmek sağlıklı bir spor yaşantısı geçirmelerine yardımcı olabilmektir. Ayrıca sağlık söz konusu olduğunda değerlendirilen bir diğer kavram da egzersizdir. Egzersiz psikolojisinin amacı egzersiz yapan insanların sağlıklı şekilde bu işi sürdürebilmelerini sağlamaktır. Spor psikolojisinin iki temel amacının yanında üç adet işlevi vardır: Fiziksel performansı artırma ve toparlanmaya yardımcı olmak amacıyla kullanılan spor psikolojisi uygulamaları; sporcuların teknik öğrenimlerini hızlandırıcı ve sporcuların müsabakaya hazırlanmalarını sağlamak amacıyla kullanılan çalışmalar; performansa engel olan psikolojik etmenlerin ortadan kaldırılması amacıyla yapılan çalışmalardır. Bu amaç ve işlevleri gerçekleştirecek ve teknik ekibe yardımcı olacak kişi ise spor psikoloğudur. Spor psikoloğu temelde üç farklı rol ile alanda çalışmalar yapmaktadır. Eğer sporda performans elde edilmek isteniyorsa sporu multidisipliner bir alan olarak görüp teknik ekipler bu mantık ile oluşturulmalıdır. Bu ekip içerisinde yer alması zorunlu olan spor psikologları ve ekibin diğer elemanları ile sporda istenilen performansın yakalanması çok yüksek bir olasılıktır.

Spor psikolojisinin stratejilerini gençlik spor ortamlarına taşımak oldukça önemlidir çünkü çocuklar gelişim dönemlerinin kritik bir noktasındadırlar. Gençlik spor dönemlerinde yaşadıkları tecrübeler, çocukların psikolojik ve kişilik gelişimlerinde tüm hayatlarını etkileyecek izler bırakabilir. Çocuk ve genç sporculara, yaptıkları spora katılım nedenleri sorulduğunda, sıklıkla alınan yanıt, sporu eğlenceli buluyor ve spor yapmaktan keyif alıyor olmalarıdır. Sporu bırakma nedenleri araştırıldığında ise yine sıklıkla karşılaşılan yanıt, artık yapılan sporun yeterince keyifli ve eğlenceli bulunmamasıdır. Çocuk ve genç sporcuların sporu bırakmalarını engellemek için aile, takım arkadaşları ve antrenörlerin önemli görev üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Çocukların spora katılma nedenlerini anlayan ve destekleyen, onların ihtiyaçlarını daha iyi şekilde karşılayan ortamların oluşturulması, motivasyonlarını artıracak ve spora katılımlarını destekleyecektir. Motivasyonel iklim, sporcuların hangi türden hedeflere yöneleceğini belirleyen önemli bir faktör olan öğrenme ortamlarıdır. Sporcuların motivasyonel yönelimleri, onların kendi yeteneklerine ilişkin temel düşünce eğilimlerini yansıtır. Ustalık yönelimli motivasyonel iklim, öğrenmeye odaklanmadır. Sonuç yönelimli bir motivasyonel iklimde ise çabadan çok sonuç önem kazanır. Bireylerin üç temel psikolojik ihtiyacının spor ortamında da karşılanması önemlidir. Bu evrensel ihtiyaçlar; yeterlik, özerklik ve ilişkisellik ihtiyacıdır. Sporcuların algıladıkları motivasyonel iklim ortamı özerklik, yeterlik ve ilişkisellik algıları üzerinde etkilidir. Dolayısıyla bu temel psikolojik ihtiyaçlar motivasyon üzerinde belirleyici olmaktadır. Antrenörler, ustalık yöneliminin algılandığı bir antrenman ortamı için uygun yöntemleri kullanarak sporcularının katılım motivasyonunu destekleyebilir.

İletişim, sportif performansı artırabilmek için kullanılması gereken en güçlü yöntemlerden birisidir. İletişim en basit tanımı ile bireyin kendini karşı tarafa anlatabildiği ve karşıdaki bireyi de anlayabildiği tüm işlemlere denir. İletişim işlemi bazen tek yönlü olarak gerçekleşebilir ki bu süreç karmaşık ve dinamik bir yapıdadır. Sporda iletişim genelde üç ayak üzerinden gerçekleşir. Antrenör-sporcu-aile üçgeni olmak üzere bu üçlünün arasında oluşan iletişimin türüne bağlı olarak istenilen performansa ulaşılabilir ya da ulaşamaz. Sporda iletişim genelde sözlü ve sözsüz iletişim olarak iki boyut üzerine kuruludur. Ayrıca iletişim şekli olarak da birey içi ve bireyler arası olmak üzere iki farklı yapı gösterir. Birey içi iletişim bireyin kendisi ile gerçekleştirdiği iletişim şeklini ifade ederken, bireyler arası iletişim ise bireyin başkaları ile kurduğu iletişim şeklini ifade eder. Burada özellikle birey içi iletişim sözsüz gerçekleştiği için sözsüz iletişim kavramı daha detaylı olarak incelenir. Sözsüz iletişimin beş farklı yolu vardır: fiziksel görüntü, vücut hareketleri, dokunma, ses özellikleri ve vücudun konumu. Etkili iletişimi gerçekleştirebilmek için mesajların verimli şekilde alınıp verilmesi gereklidir. Mesajları verimli şekilde alabilmek için dinleme yöntemlerini hatırlayarak etkin dinleme becerileri kullanılmalı ve iletişime dikkat etmek gerekir. Ayrıca mesaj alışverişindeki sıkıntılardan dolayı bazı iletişim çatışmaları yaşanabilir. Burada iki temel çatışma biçimi yer alır ki bunlar; mesajı gönderenden kaynaklı hatalar ve mesajı alandan kaynaklı hatlardır. Etkili iletişimin verimli hale getirilebilmesi için özellikle insanın bazı sınırlılıklarından haberdar olmak ve spor ortamında etkili ve verimli iletişimi gerçekleştirmek için kullanılması gereken bazı temel kuralların olduğunu bilmek gerekir.

1 Spor psikolojisi alanında ilk çalışma hangi tarihte yapılmıştır?

- A. 1880 B. 1898
C. 1900 D. 1910
E. 1920

2 Aşağıdakilerden hangisi sporcuların teknik öğrenimlerini hızlandırıcı ve sporcuların müsabakaya hazırlanmalarını sağlamak amacıyla kullanılan çalışmalardan biridir?

- A. Beceri öğrenimi ağırlıklı zihinsel antrenmanlar
B. Sporcu kişiliği
C. Motivasyon çalışmaları
D. Konsantrasyon çalışmaları
E. Algılama çalışmaları

3 Aşağıdakilerden hangisi fiziksel performansı artırma ve toparlanmaya yardımcı olmak amacıyla kullanılan spor psikolojisi uygulamalarından biri **değildir**?

- A. Kendine güven çalışmaları
B. Gerginlikler
C. Çeşitli gevşeme çalışmaları
D. Dikkat çalışmaları
E. Algılama çalışmaları

4 Performans sporcularının çok sık yaşadığı alkol ve ilaç kullanımı, ilişki bozuklukları, yeme bozuklukları, şiddetli depresyon vb. gibi sorunlara müdahale edebilecek psikolog rolü aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Gelişim psikoloğu
B. Sosyal psikolog
C. Eğitimci spor psikoloğu
D. Araştırmacı spor psikoloğu
E. Klinik spor psikoloğu

5 Bir gencin sporu bırakma nedenleri sıralandığında, en son sırada sayılabilecek gerekçe aşağıdakilerden hangisi olabilir?

- A. Sporcunun hissettiği aşırı baskı
B. Tesiste yemek verilmemesi
C. Antrenörü sevmeme
D. Başarısızlık
E. Kazanmaya aşırı önem verilmesi

6 Aşağıdakilerden hangisi ustalık hedef yönelimli sporcuların özelliklerinden biri **değildir**?

- A. Zorlu ancak gerçekçi görevleri ve rakipleri seçerler.
B. Başarısızlıktan korkmazlar.
C. Arkadaş edinmede zorlanırlar.
D. Yeterlik algıları yüksektir.
E. Yeni beceriler öğrenmede isteklidirler.

7 Aşağıdakilerden hangisi, sporcuların öncelikli dört ihtiyacı arasında **yer almaz**?

- A. Eğlenmek ve heyecan deneyimlemek
B. Bir gruba ait olduğunu ve kabul edildiğini hissetmek
C. Milli takıma seçilmek
D. Davranışları üzerinde kontrol ve özerklik hissetmek
E. Yeterli hissetmek

8 Tek yönlü iletişim sürecinin gerçekleşme sırasının ilk basamağı aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Mesajın ne şekilde iletileceğine karar verilir.
B. Mesajı gönderecek birey mesajı gönderme kararını verir.
C. Mesaj uygun kanalla karşı tarafa aktarılır.
D. Alıcı tarafından mesaj çözümlenir.
E. Alıcı tarafından mesaja verilen içsel tepkiler gerçekleşir.

9 Aşağıdakilerden hangisi mesajları verimli alabilmek için kullanılan dinleme tekniklerinden biri **değildir**?

- A. Katılımcı Dinleme
B. Aktif Dinleme
C. Tükenme
D. Destekleyici Dinleme
E. Farkında Olarak Dinleme

10 İletişim halindeki bireylerin kendilerini birbirlerinin yerine koyabiliyor olabilmeleri aşağıdakilerden hangisini ifade etmektedir?

- A. Karşılıklı Güven B. Sempati
C. Saygı D. Kendine güven
E. Empati

1. B	Yanıtınız yanlış ise “Spor Psikolojisi Tarihçesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	6. C	Yanıtınız yanlış ise “Motivasyonel İklim” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. A	Yanıtınız yanlış ise “Sporcuların Teknik Öğrenimlerini Hızlandırıcı ve Sporcuların Müsabakaya Hazırlanmalarını Sağlamak Amacıyla Kullanılan Çalışmalar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	7. C	Yanıtınız yanlış ise “Çocuk ve Genç Sporcuların Sporu Bırakmalarını Engelleme Yöntemleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. B	Yanıtınız yanlış ise “Fiziksel Performansı Arttırma ve Toparlanmaya Yardımcı Olmak Amacıyla Kullanılan Spor Psikolojisi Uygulamaları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	8. B	Yanıtınız yanlış ise “İletişim İşlemi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. E	Yanıtınız yanlış ise “Spor Psikoloğu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	9. C	Yanıtınız yanlış ise “Tükenme” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. B	Yanıtınız yanlış ise “Çocuk ve Genç Sporcuların Spora Katılma ve Bırakma Nedenleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	10. E	Yanıtınız yanlış ise “Verimli İletişim” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Psikolojinin ilke ve kurallarının spor ortamına uygulandığı bilim dalı olan spor psikolojisi, spor ortamında performans için en önemli unsurlardan birisidir. Hatta bazı sporculara göre sporda kazanmanın %90'ı zihinsel, %10'u da fizikseldir. Tabi ki spor psikolojisi-performans ilişkisinde böyle oranlar vermek zor olabilir. Ancak spor psikolojisi, çalışma konuları, amaçları ve işlevleri göz önüne alındığında gerçekten istenilen başarıyı yakalamada çok ciddi yardımcıdır. Bu yardımı sağlarken bunu yapabilecek insanlar spor psikologlarıdır. Özel bir eğitimden geçerek bu işin içerisinde olan spor psikologları, bilimsel yöntemleri esas alarak çalıştıkları role bağlı olarak sporculara, antrenörlere ve ailelere gerekli destekleri verebilirler.

Araştır 2

Çocuk ve genç sporcu antrenörlüğünde ilk şartın, çocuk ve gençlerin spora katılımına etki eden psikolojik faktörlerin öneminin bilincinde olmak olduğu ifade edilmişti. Bu bilgidен hareketle, çocukların keyif aldıkları, kendi becerilerini geliştirmeye ve çabaya daha çok önem verilen ortamlarda performansın artması beklenir. Temel ihtiyaçlar olan ilişkisellik, özerklik ve yeterlik duygularına hitap eden, ustalık yönelimli bir antrenman/yarışma ortamının oluşturulmasının sporcu performansı üzerinde olumlu etkisi vardır. Spor psikolojisi alanındaki motivasyonel iklim konulu araştırmalara baktığınızda, motivasyonel iklimin farklı yaş gruplarında ve farklı spor ortamlarında etkili olduğunu göreceksiniz.

Araştır 3

Sporda etkili iletişim kanalı ya da ortamı oluştururken ve yöntemlerini değerlendirirken insanların, duyu organları vasıtasıyla bunu yapmaları gerekir. İnsanların baskın iletişim kanalları görme ve işitme duyu organları olmasına rağmen; aslında insanlar dokunma, koku alma, tatma ve kinestetik gibi duyularını da kullanarak iletişim kurar. Psikolojideki çok eski ve halen geçerliliğini koruyan bir görüşe göre, insanların çevrelerindeki bilgiyi işleme kapasiteleri, dikkatlerini aynı zamanda bir ya da iki olaya verebilmeleri ile sınırlıdır. Sabit Kapasite Kuramı, insanların sabit bir dikkat kapasitesine sahip olduklarını, aynı anda çok sayıda bilgiyi (uyaranı) işleme koyma olanağı bulunmadığını anlatmaktadır. Sabit kapasite kuramında, bilgi işlem sürecine alınan uyaranın, birey için "anlamlı" olan bir uyaran olması gerekmektedir ancak burada beklenmeyen bazı uyaranlar da dikkatimizi çekmektedir. Bu aşamada dikkatin bazı önemli özellikleri devreye girmektedir ki bu, dikkatin seçicilik özelliğidir. Belli miktardaki uyaranı işleme sokup geriye kalan gereksiz uyaranları filtreleme işlemine seçici dikkat denmektedir. Dolayısıyla bu yapısal sınırlılıktan ötürü, iletişim işlemi içerisinde bireylerin karşılıklı olarak birbirlerine gönderdikleri mesajların sadece bir kısmı işleme sokulurken geriye kalan kısmı işleme alınmaz ve yok sayılır. İletişimdeki bu seçici dikkat işleminde bireylerin geçmiş yaşantılarının ve içinde bulunulan durumun duygusal özelliklerinin büyük bir etkisi vardır. Çoğu zaman geçmiş yaşantıların ve içinde bulunulan duygusal durumun da etkisiyle gelen mesajların bir kısmı yok sayılırken bir kısmı da öncelikli olarak işleme sokulur. Bunun sonucu olarak bireyler ne görmek isterlerse onu görür ve ne duymak isterlerse onu duyar. Bu nedenle zaman zaman antrenör-sporcu iletişimde aynı dili konuşamama ve karşılıklı olarak anlaşılamadığına dair iletişim çatışmaları çıkabilmektedir. Antrenör-sporcu arasında görülebilen iletişim kaynaklı çatışma örneklerine, medyada çıkan haberlerde ve kendi mesleki deneyimlerinizde karşılaşılabilirsiniz.

Kaynakça

- Adie, J. W., Duda, J. L. ve Ntoumanis, N. (2012). Perceived coach-autonomy support, basic need satisfaction and the well- and ill-being of elite youth soccer players: A longitudinal investigation. *Psychology of Sport and Exercise*, 13, 51-59.
- Al-Yaaribi, A. ve Kavussanu, M. (2018). Consequences of prosocial and antisocial behaviors in adolescent male soccer players: The moderating role of motivational climate. *Psychology of Sport & Exercise*, 37, 91-99.
- Alvarez, M. S., Balaguer, I. ve Castillo, I. (2012). The coach-created motivational climate, young athletes' well-being, and intentions to continue participation. *Journal of Clinical Sport Psychology*, 6, 166-179.
- Ames, C. (1992). "Achievement goals, motivational climate, and motivational processes". Roberts, G. C. (Ed.). *Motivation in sport and exercise* içinde (ss. 161-176). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Başaran, İ. E. (1998). *Yönetimde insan ilişkileri*. Ankara: Aydan Web Tesisleri.
- Bayar, P. (2010). Türkiye'de spor psikolojisinin gelişimi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, VIII (4), 131-136.
- Begel, D. ve Burton, R. W. (2017). *Spor psikiyatrisi "Teori ve uygulama"*. Rıdvan Üney, Emre Tan. (Ed.). Edebi Şeyler Yayıncılık, İstanbul.
- Bull, S. J. (1993). *Sport psychology self-help guide*. Edinburg: The Crowood Press.
- Burton, D. ve Raedeker, T. D. (2008). *Sport psychology for coaches*. USA: Human Kinetics.
- Connelly, D. ve Rotella, J. R. (1991). The Social Psychology of Assertive Communication: Issues in Teaching Assertiveness Skills to Athletes. *The Sport Psychologist*, 5, 1, (73-87).
- Cox, R. (1998). *Sport psychology concepts and application*. (4th ed.). Iowa: Wm. C. Brown Publishers.
- Crocker, P. R. E. (1992). Managing stress by competitive athletes: ways of coping. *International Journal of Sport Psychology*, 23, 161-175.
- Dökmen, Ü. (2005). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Duda, J. L. ve Balaguer, I. (2007). "Coach-created motivational climate". Jowett, S. ve Lavallee, D. (Ed). *Social psychology in sport* içinde (ss. 117-130). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Feltz, D. L. (1994). "The nature of sport". T. S. Horn (Ed.) *Advances in sport psychology* içinde (ss. 4-10) Illinois: Human Kinetics Books.
- Fry, M. D. (2001). "The development of motivation in children". Roberts G. C. (Ed.). *Advanced in motivation in sport and exercise* içinde (ss. 51-78). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Gould, D., Tammien, V., Murphy, S. ve May, J. (1991). An Evaluation of U.S. Olympic Sport Psychology Consultant Effectiveness. *The Sport Psychologist*, 5, 2, (111-127).
- Halliwell, W. (1989). Applied sport psychology in Canada. *Journal of Applied Sport Psychology*, 1, 35-44.
- Horn, T. (2004). *Advances in sport psychology*. (2nd Ed.). USA: Human Kinetics.
- American Psychological Association. (2020). *What is exercise psychology and sport psychology?*. Erişim tarihi 15.03.2020 <http://www.apadivisions.org/division-47/about/resources/what-is.aspx>.
- Johnston, W. A. ve Dark, V. J. (1986). Selective attention. *Annual Review of Psychology*, 37, 43-75.
- Jones, J. G. ve Hardy, L. (1989). Stress and cognitive functioning in sport. *Journal of Sport Sciences*, 7, 41-63.
- Kaman, M., Gündüz, N. ve Gevat, C. (2017). Tenis sporcularının spora katılım motivasyonlarının incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15 (2), 65-72. DOI: 10.1501/Sporm_0000000309.
- Levelt, W. J. M., Sinclair, A. ve Jarvella, R. J. (1978). *The child's conception of language*. Berlin: Springer-Verlag.
- Koruç, Z., ve Bayar, P. (2006). Olimpik Hazırlıklar ve Spor Psikolojisi. *Spor Bilimleri Dergisi, Hacettepe J. of Sport Sciences*, 2006, 17 (1), 26-37.
- Martens, R. (1997). *Coaches guide to sport psychology*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Martens, R., Christina, R. W., Harvey, J. S. ve Sharkey, B. J. (1981). *Coaching young athletes*, Human Kinetics, Champaign, IL.
- Matthew R. Atkins, M. R., Johnson D. M., Force E. C. ve Petrie T. A. (2015). Peers, parents, and coaches, oh my! The relation of the motivational climate to boys' intention to continue in sport. *Psychology of Sport and Exercise*, 16, 170-180.

- Moran, P. A. (2004). *Sport and exercise psychology: A critical introduction*. USA: Routledge Taylor & Francis Group.
- Page, S. (2007). *Coaching kids' football: Safe, fun and positive football for all ages*. London: A & C Black.
- Palacio, J. ve Salmela, H. J. (1986). Identified roles, programmes and models of sport psychology in North America. *International Journal of Sport Psychology*, 17(4), 311-326.
- Pehlivan, Z. (2013). Okullar Arası spor yarışmalarına katılanların sporu bırakma ve devam etme nedenleri. *Spor Bilimleri Dergisi*, 24(3), 209-225.
- Puth, G. (1982). The application of research in organisational communication. *Communicare: Journal for Communication Sciences in Southern Africa*, 3(2), 31-41.
- Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
- Ruiz, M. C., Haapanen, S., Tolvanen, A., Robazza, C. ve Duda, J. L. (2016). Predicting athletes functional and dysfunctional emotions: The role of the motivational climate and motivation regulations. *Journal of Sports Sciences*, DOI:10.1080/02640414.2016.1225975.
- Sarı, İ. ve Deryahanoğlu, G. (2019). Sporcularda ahlaktan uzaklaşmanın güdüsel iklim ve sporcuların önem verdikleri özellikler ile ilişkisi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17 (4) , 91-104 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/spormetre/issue/50548/536451>.
- Selağzı, S. ve Çepikkurt, F. (2015). Antrenör ve Sporcu İletişim Düzeylerinin Belirlenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2014: 9(1).
- Silva, J. M. III. (1984). "Personality and sport performance: Controversy and challenge". J. M Silva ve R. S. Weinberg (Ed.). *Psychological foundations of sport* içinde (ss. 59-69). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Sullivan, J. ve Hodge, K. P. (1991). A Survey of Coaches and Athletes about Sport Psychology in New Zealand. *The Sport Psychologist*, 5, 2, (140-151).
- Sullivan, P (2004). Communication differences between male and female team sport athletes, *Communication Reports*, 17:2, 121-128.
- Triplett, N. (1898). The dynamogenic factors in pacemaking and competition. *The American Journal of Psychology*, 9(4), 507-533.
- Türksoy Işım, A., Güvendi, B. ve Toros, T. (2019). Amatör lig futbolcularında sporda ahlaktan uzaklaşma, güdüsel iklim ve karar verme. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 5(1), 54-62.
- Vealey, R. S. (2009). "Confidence in sport". B.W. Brewer (Ed.), *Sport Psychology* içinde (ss. 43-52). New York: Wiley.
- Weinberg, R. S. ve Gould, D. (2015). *Spor ve egzersiz psikolojisinin temelleri*. Mustafa Şahin, Ziya Koruç (Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Weinberg, S. ve Daniel G. (2003). *Foundations of sport and exercise psychology*. United States: Human Kinetics.
- Williams, J. M. (Ed.). (1993). *Applied sport psychology: Personal growth to peak performance* (2nd Ed.). Mayfield Publishing Company.

■ Bölüm 4

Sporda Fair Play I

öğrenme çıktıları

Fair Play: Kavram ve Kapsamı

- 1 Fair play teriminin köken ve anlam gelişimini açıklayabilme
- 2 Formal ve informal fair play davranışlarını ayırt edebilme

Dünyada ve Türkiye’de Fair Play Kuruluşları ve Fair Play Ödülleri

- 6 Dünyada ve Türkiye’deki fair play örgütlenmelerini ve ödül kategorilerini ifade edebilme

Fair Play Anlayışının Tarihsel Gelişimi

- 3 Fair play anlayışının değişik çağlardaki görünümünü ifade edebilme
- 4 Modern fair play anlayışının İngiltere’deki gelişimini etkileyen faktörleri açıklayabilme
- 5 Sporda fair play anlayışının gerileme nedenlerini açıklayabilme

Anahtar Sözcükler: • Spor • Fair Play • Formal Fair Play • Informal Fair Play • Ödül

GİRİŞ

Fair play, toplumsal hayatın tüm alanlarındaki ilişkilerin düzeni ve düzeyiyle ilgili bir kavram olmasına rağmen, neredeyse tamamen birlikte anıldığı sporla benzer bir tarihsel gelişim sergiler. Fair play ve spor kavramları, kavram olarak doğuşlarından önce varolagelen çok çeşitli insan eylem ve davranışlarını süreç içinde tek bir kelimeyle ifade edebilme kabiliyetini gösterdiler. Sürekli genişleyen kapsamları ile diğer dillerde anlam daralmasına uğramaksızın karşılanamadıklarından İngilizcedeki aktüel morfolojik yapılarıyla doğrudan ödünç alındılar: “Spor[t]” ve “Fair Play”. Böylelikle ilki eylemi, diğeri o eylemin ahlakını tanımlayan olgular olarak insan-spor ilişkisinin ayrıl(a)maz iki parçası haline geldi. Bu bağlamda, insani kalitelere ilişkin tüm sıfatları kapsar hale gelen fair play teriminin gelişim süreci ile uğradığı anlam genişlemelerinin açıklığa kavuşturulması, kavramın ve kapsamının doğru anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Sporda kullanımı yeni sayılmakla birlikte, fair play anlayışını yansıtan davranışların eski kültür, dönem ve spor organizasyonlarında söz konusu olup olmadığı tartışılan bir konudur. Dolayısıyla bu bölümde fair play anlayışının, Antik Çağdan Yakın Çağa kadar geniş bir süreçteki görünümü ortaya konulmaktadır. Modern fair play anlayışının Yakın Çağ sonrası gelişimini etkileyen toplumsal faktörler ve 20. yüzyıl boyunca yaşadığı gerilemenin nedenleri de açıklığa kavuşturulmaktadır. Gerek toplumsal yaşamda, gerekse spor uygulamalarında fair play anlayışının yaygınlaştırılmasına çalışan ulusal ve uluslararası kuruluşlar bulunmaktadır. Yaşanan örnek olaylardan çarpıcı olanlarını ödüllendirerek topluma rol-model olarak sunan kuruluşların ödüllendirme sistemleri de ele alınmaktadır.

FAIR PLAY: KAVRAM VE KAPSAMI

Bu bölümde, fair play kavramının köken ve anlam gelişimi ile süreç içerisinde oluşan kapsamı, bir zorunluluk olarak sporcuların karşısında duran formal fair play ve sporcuların gönüllü olarak sergileyebildikleri informal fair play anlayışları bakımından ele alınacaktır.

Resim 4.1 Bir spor müsabakasından fair play örneği.

Fair Play Kavramının Gelişimi

Türkçeye İngilizceden giren ‘*fair play*’ sözcüğünün dilimizdeki kelime karşılığı ‘*adil oyun*’dur. Mevcut kelime yapısı ve anlam içeriğine kavuşabilmesi uzun bir tarihsel süreci gerektirmiştir. Kavramın oyunu (play) tanımlayan ve *güzel, insafli, temiz, dürüst, namuslu, adil, iyi, uygun, doğru* vb. gibi anlamları içeren ‘*fair*’ sıfatı, 4. yüzyıldan itibaren Germen yazı dilinde ‘*uygun*’, ‘*yararlı*’ anlamı taşıyan sonraları ‘*güzel*’, ‘*dostça*’ anlamlarını da yüklenmişti. Bu, ‘*fair*’ kelimesinin bugün sahip olduğu ‘estetik’ içerikli kullanımını başlangıçtan itibaren koruduğunu göstermektedir. Estetik kapsama, ilk örnekleri 14. yüzyıl İngiliz edebiyatında görülen ‘*terbiyeli*’, ‘*namuslu*’, ‘*dürüst*’, ‘*doğru sözlü*’ anlamlarının yüklenmesiyle ‘*etik*’ kapsam da dahil olmuş, kelime anlam genişlemesine uğramıştır.

dikkat

Fair play bileşiminde oyunu tanımlayan “fair” sıfatı ilk ortaya çıkışında “estetik” anlam taşıırken, 14. yüzyıldan itibaren kavuştuğu “etik” içerikle kapsamı genişlemiştir.

‘*Fair Play*’ kavramının dolaylı da olsa bir oyunla bağlantılı ilk kullanım biçimleri, 15. yüzyılda şövalye turnuva kurallarında geçen, ‘*fayre Attaynt*’ (adil/dürüst kazanma) ve centilmenlik dışı davranışları tanımlayan ‘*foule play*’ (faullü oyun) ifadelerinde görülmektedir. Kural ihlalleri anlamında ‘*foul play*’ ifadesinin kullanılmış olması, turnuva kurallarının etik içeriğine ve kurallara uygun olmayan davranışların açıkça tanımlandığına işaret etmektedir.

Mevcut bilgiler, 'fair play' ifadesinin 15. ve 16. yüzyıllarda fiziksel aktiviteler bağlamında kullanılmadığı yönündedir. İlk olarak Shakespeare, 16. yüzyıldan 17. yüzyıla geçişte fair play kavramını en az iki bireyin rekabete dayalı ilişkileri bağlamında, tamamen genel bir kullanımla ve '*fırsat eşitliğini korumak*', '*şövalyece düşünüş tarzını göstermek*' anlamında şans oyunları çerçevesinde kullanmıştır. Kavramın spor alanına girişi de 17. yüzyılın ilk yarısında yine Shakespeare'in dramaları yoluyla gerçekleşmişse de diğer toplumsal alanlarla kıyaslandığında spora ilişkin kayda değer bir kullanımı söz konusu değildir. Kavramın spor terminolojisinde doğrudan yer alışı 18. yüzyılda söz konusu olmuş; 19. yüzyıldan itibaren de sporda en önemli tutumları tanımlayan terim olarak gittikçe ağırlık kazanmıştır.

Günümüzde fair play bileşiminde oyunu tanımlayan İngilizce '*fair*' sıfatının içerdiği anlam alanı; '*güzel*', '*yakışık alır*', '*hoş*', '*soylu*', '*kibar*', '*doğru*', '*samimi*', '*hoşgörülü*', '*sakin*', '*ölçülü*', '*ağırbaşlı*', '*uygun*', '*makul*', '*sahici*', '*adil*', '*eşit*', '*önurlu*', '*tarafsız*', '*kural-lara uygun*', '*eşit şanslar altında*' karşılıklarında görüldüğü gibi geniş bir yelpazeye dağılmaktadır. Bu, fair play kavramının kapsam alanının, sosyal davranış biçimleri spektrumunda oldukça geniş bir yer tuttuğu anlamına gelmektedir. Bu geniş anlam zenginliği ifadenin başka dillere çevrilmesinde güçlük yarattığından, sözcük tüm modern diller tarafından ödünç alınarak evrensel terim kimliği kazanmıştır.

Fair Play Kavramının Kapsamı

Toplumsal yaşamın tüm alanlarına ilişkin bir kavram olmakla birlikte aidiyeti daha çok sporda pekişen 'fair play'in spor kapsamlı tanımları daha çok 'sporcu' üzerinden yapılmaktadır. Sporda fair play anlayışının merkezinde sporcunun bulunması öncelikle oyunun gerçekleşmesini sağlayan asli unsurun sporcu olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda sporcu, oyunun sonucunu doğrudan etkileyebilen ve yaptığı spora ilişkin çevreler (hakem, antrenör, yönetici, seyirci, basın vb.) tarafından da etkilenebilen en önemli aktördür. Fakat sporcudan beklenenler de dahil olmak üzere fair play anlayışına uygun bir müsabaka ortamının yaratılması birtakım temel şartlara bağlıdır. Fair play ilkelerine uygun bir yarışma ortamı için zorunlu şartlar, *kurallara uyma*, *hakem kararlarını kabullenme*, *rakibe saygı*, *fırsat eşitliği* ve *yarışma şartlarının eşitliği*dir. Bu asgari temel şartlar ve esas olarak vurgulamak istedikleri şöyle ifade edilebilir:

1. *Kurallara uyma*: Sporda fair play öncelikle oyun kurallarına kesin ve eksiksiz uymayı şart koşmaktadır. Oyun kuralları, kurucu ve düzenleyici olarak değerlendirilmektedir. Kurucu kurallar, ilgili sporun oynanmasını/uygulanmasını mümkün kılan ve ihlali söz konusu olmayacak kurallardır. Eğer futbolda oyuncu topu sürekli elle oynuyorsa futbol oynamıyor demektir. Oyun içinde düzenleyici kural ve talimatlara uymak gerekmektedir. Boks sporunda yasal olan "yumruk atmak" futbolda yasaktır. Bir futbolcu rakibine yumruk ya da tekme atarsa -oyundan atılmadığı müddetçe- yine de futbol oynamaktadır. Ancak bunu sıklıkla ya da sürekli yapıyorsa o zaman bir futbol oyunundan söz edilemez.
2. *Hakem kararlarını kabullenme*: Hakem kararlarına kesin riayet şart koşulmakta ve doğal olarak fair play anlayışının vazgeçilmez unsuru olarak vurgulanmaktadır.
3. *Rakibe saygı*: Oyun partneri olarak rakip dikkate alınmalı ve saygı gösterilmelidir.
4. *Fırsat eşitliği*: Fırsat eşitliğinin bir hak olduğu anlayışı belirtilmekte ve yarışma şartlarının biçimsel benzerliği talep edilmektedir. Diğer bir deyişle kurallar, fırsat eşitliğini mümkün olduğunca gerçekleştirebilmeli ve garanti altına alabilmelidir.
5. *Yarışma şartlarının eşitliği*: Genetik donanım, ülke imkanları, antrenör, antrenman, beslenme, doping vb. gibi farklılıklar, şüphesiz performansı etkileyebilmektedir. Yarışma şartlarının eşitliği bunların "eşitlenmesi" anlamında değildir. Sportif yarışmalarda fair play açısından vazgeçilmez olan "haklarda ve şartlarda" eşitlik ilkesi, sadece yarışmaya başlama şartlarının eşitliği anlamındadır. Amaç; doğal yetenek farklılıklarını, yani genetik donanımları gidererek eşitlemek ya da özel destek (yardım) programlarıyla telafi etmek değil; aksine sadece, start şanslarının eşitliğini formal (biçimsel) olarak garanti altına almaktır. Böylece yarışma ya da müsabaka, performans farklılıklarının belirlenmesinde objektif ve adil bir araç haline getirilebilir. Güreş, boks ve halter gibi spor branşlarında değişik sıkletlerin oluşturulması bu amaca hizmet etmektedir.

dikkat

Fair play ilkelerine uygun bir yarışma ortamı için zorunlu şartlar, *kurallara uyma*, *hakem kararlarını kabullenme*, *rakibe saygı*, *fırsat eşitliği* ve *yarışma şartlarının eşitliği*dir.

Oyun ya da yarışmalarda fair play anlayışının ortaya çıkması için sporculardan beklenen davranışları yansıtan kapsayıcı tanımlamalar yapılabilmektedir. Buna göre;

Fair play; yarışma durumlarında rakibini partner olarak kabul eden, mücadele içinde oyun esp-risini koruyan, kurallara sadakati ve fırsat eşitliğini gözetken, kazanmayı her şeyin üstünde tutmayan, yengi ve yenilgide ölçülü davranan, yarışmada elinden geleni yapmaya teşvik eden, onursuz ve haksız avantajları reddeden, uğranılan haksızlığı gidermeye çalışan, tüm bu durum ve sorunlar karşısında hoşgörü ve alçakgönüllülikle doğru karar verebilen ve böylece, sportif yarışmaların sıhhatli tamamlanmasında, içtenlik, alçakgönüllülük, adalet ve öz disiplin erdemleriyle pay sahibi olan sportif tutum ve davranış olarak tanımlanabilir.

✓ **Fair play;** sporcuların yarışmalar esnasında, güçleşen şartlar altında dahi kurallara sabırla, tutarlı ve bilinçli olarak riayet etmeleri, fırsat eşitliğini bozmamak amacıyla haksız avantajları kabullenmeleri, rakibin haksız dezavantajlarından yararlanmaya kalkışmamaları, rakibi düşman değil; aksine oyunun gerçekleşmesini sağlayan, eşdeğer haklara sahip birey ve partner olarak görmeleri ve değer vermeleri çabalarında kendini göstermektedir.

Verilen tanımlar, hem yazılı kurallar çerçevesinde kalan hem de yazılı kural satırlarında bulunmayan davranışlar olmak üzere iki değişik fair play anlayışını kapsamaktadır. Fair play tanımı kapsamında verilen iki anlayış ilk defa 1964 yılında Hans Lenk tarafından 'formal' ve 'informal' fair play anlayışı olarak ayrımlaştırılmıştır.

Formal Fair Play

Formal fair play, amir hükümler içeren oyun kurallarını kabullenme ve onlara kesinlikle uyma ile sınırlıdır. Yarışmacı oyun, spor olayını tüm zamansal ve mekansal koordinatlarıyla kontrol altına alan, tanımlanmış, uyulması şart koşulan kurallar altında gerçekleşir. Kurallar aynı zamanda spor türlerinin karakteristik özelliklerini içerir; branşların ve disiplinlerin birbirinden ayırt edilmesini sağlar ve sporu izleyici için anlaşılır kılar. Bunlara "kurucu kurallar" denilmektedir. Sporun düzenli akışının olmazsa olmazı olan bu kurucu kurallara saygı, hakem talimatlarına kesin itaat ilkesiyle birlikte fair play olgusunun vazgeçilmez ve merkezi unsuru olarak görülmektedir. Dolayısıyla fair play tanım-larında öncelikle fair play'e uygun davranışların ilk aşaması olarak, "yarışma ve oyun kurallarını kabullenme ve riayet etme" anlayışı vurgulanmaktadır. Bununla oyuncuların öngörülen kurallara uymalarının bile önemli bir mesafenin kat edildiği anlamına geldiği ifade edilmektedir.

Resim 4.2 Hakem düdüğü: Kuralları sporculara duyurmakta yararlanılan bir araç.

Oyun oynayanın oyuna ilişkin bağlayıcı kuralları peşinen kabul etmiş olduğu düşünüldüğünde, "kurallara uyma" davranışının "erdemli" bulunuşu ve fair play ile ilişkilendirilmesi yadırganabilir. Ancak günümüzde avantaj sağlayıcı oyun kuralları ihlallerinin geniş ölçüde kabullenildiği ve bunun gayri resmi bir norm haline dönüştürüldüğü açıktır. Bu anlayışın belirleyici kriteri "enselenmemek", diğer bir deyişle "kendini yakalatmamak"tır. Dolayısıyla kural ihlalleri haksız kazanımlar uğruna göze alınmakta, hatta antrenmanlarda öğretilmekte, öğrenil-

mektedir. Bu nedenle, sporda kuralları kabullenme ve riayet etme durumu artık olumlu bir gelişme ve fair play'in temeli olarak görülmektedir.

İnformal Fair Play

Fair play anlayışının ikinci aşamasını oluşturan *informal fair* play ise daha fazlasını ifade etmektedir. Derin ve kapsayıcı anlamıyla fair play anlayışının bu aşaması, sporda kuralların belirlediğinin ötesinde, kurallar üstü bir davranışı talep etmektedir. Bilinçli olarak sportif rakibine insan olarak saygı duymak, onurunu korumak, ona adalet, insani dayanışma ve hatta dostluk göstermek bu tür davranışlardandır. Bunları yazılı kural paragraflarında bulmak mümkün değildir.

✓ **Formal fair** play oyunun yazılı olmayan kurallarına sıkı sıkıya bağlılığı ifade ederken, *informal fair* play örf, adet, norm gibi yazılı olmayan kuralların talep ettiği davranışlarla ilgilidir.

Resim 4.3 Sporda informal fair play örneği.

İnformal fair play yaptırımlarla zorunlu tutulmayan; aksine şövalye ruhuyla, rakibe ve hakeme saygıyı esas alan bir tutumu ifade etmektedir. Daha açık bir ifadeyle informal fair play, sporda kuralların talep ettiğinin ötesinde, sporcunun rakibi ile eşit şartlarda yarışma arzusunu, rakibin maruz kalacağı haksız durumları gidermek için gösterilen çabayı, kendi yarar ve yargısına uygun olmasa bile hakem kararlarına saygı göstermeyi, aleyhine de olsa hakemlerin doğru karar almalarına yardımcı olmayı, galibiyet ya da mağlubiyette ölçülü davranmayı esas almaktadır. Dolayısıyla informal fair play anlayışında, fair play, insan erdem ve davranışının kurallar ötesi bir ölçütü olarak kabul edilmektedir.

Fair Play Kavramının Türkiye Serüveni

19. yüzyıl sonlarında Osmanlı topraklarında da görülmeye başlanan ve Meşrutiyetin ilanı sonrasında yaygınlaşma zemini bulan modern spor uygulamalarında fair play anlayışına uygun davranışlar sergileyen sporcular genellikle “centilmen”, “sportmen” ya da “efendi” sıfatlarıyla anılıyorlardı. Türkçe literatürde, sporda gösterilen bu tür davranış biçimleri için “fair play” teriminin kullanıldığı ilk kaynaklardan biri Türk beden eğitiminin ve olimpiizminin öncüsü Selim Sırrı Tarcan’ın 1926 yılında basılan “*Sporcu Neler Bilmeli*” adlı eseridir. Tarcan eserinde, fair play teriminin ifade ettiği anlamın çok derin olduğunu ve “*sporda nezaketi, asaleti ve cömertliği kendine rehber edinmek*” anlamına geldiğini vurgulamaktadır. 1928 tarihli “*Spor Ruhü*” adlı eserde de fair play, “*oyunu hakkıyla ve şerefle, dürüst bir gayretle, nazikçe ve kahramanca oynamak*” olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de, adında doğrudan fair play kavramının kullanıldığı ve tamamen fair play konulu ilk kaynak ise 1974 yılında yayımlanan, “*Sporda Erdemlik – Fair Play*” adlı çeviridir. Böylece, fair play kavramının karşılığı Türkçe literatürde “sporda erdemlik” olarak gösterilmiş, sonraları “sportif erdem” kullanımı da önerilmiştir. Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi’nin hazırlattığı, 1988 basımı “Olimpik Hareket” isimli eserin fair play konulu XII. Bölümü “Fair Play (Sporda Erdemlik)” başlığı ile İngilizce terime önerilen Türkçe karşılıkla birlikte verilmiş; Türkçede “sportmenlik” ve “sportmence” gibi karşılıkları kullanılsa da manasını kaybetmemesi için “fair play” teriminin tercih edildiği belirtilmiştir.

dikkat

Türkçe literatürde fair play terimini ilk kullanan ve tanıtan Selim Sırrı Tarcan'dır.

dikkat

Türk Dil Kurumu, "fair play" terimi için "dürüst oyun" karşılığını önermektedir.

Resim 4.4 Türkiye’de adında fair play ifadesinin kullanıldığı ilk kitap.

Yabancı kelimeleri Türkçeleştirme çalışmaları kapsamında Türk Dil Kurumunun Türk Dili dergisi, Temmuz 1994’te yayımladığı çalışmada, fair play terimi için fair (güzel; zarif; dürüst) + play (oyun) bileşiminden hareketle sözlük anlamı olan “dürüst oyun” karşılığını önermiştir. Son yıllarda medyada gittikçe sık rastlanır bir biçimde terimin Türkçe karşılığı olarak “örnek davranış” ifadesi de kullanılmaya başlanmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri de orduda fair play anlayışını geliştirme ve yaygınlaştırma kampanyası kapsamında 2005’te yayımladığı kitapçık kapağında fair play anlayışını yeni ve uygun bir tabirle “Sporda Centilmenlik ve Hakka-niyete Uyuma Ruhu (Fair-Play)” olarak göstermiştir.

Kavramların kapsamaları, hiç şüphesiz süreç içinde onlara yüklenen anlamlara bağlıdır. Fair play’e karşılık olarak önerilen kavramlar, henüz, fair play’in sahip olduğu anlam zenginliğinden oldukça uzak görünmektedir. Türkçe’de fair play’in içerdiği kavramların belirlenmesine yönelik bir çalışmada üniversite öğrencilerinin listeledikleri kavramların bir kısmı bile fair play’in anlam zenginliğini yansıtmaktadır:

Açık sözlülük, adalet, ahlaklılık, alçakgönüllülük, anlayışlılık, arkadaşlık, bağışlayıcılık, bağlılık, barış, başarıyı hak etme, bencil olmama, bilinçlilik, birlik-beraberlik, bütünleşme, büyüklük gösterme, centilmenlik, cömertlik, çıkar gözetmeme, dayanışma, davranış kusursuzluğu, değer verme, dikkatli davranma, disiplinlilik, doğruluk, dostluk, dostça oynama, dürüstlük, dürüst oyun, düşüncelilik, düzgün spor, efendilik, erdemlilik, fanatik olmama, fedakarlık, fena hareketlerden kaçınma, fırsat eşitliği, güvenilirlik, güzellik, hak yememe, hakaret etmeme, hakverirlik, hakemi yanıltmama, haysiyet, hoşgörü, inançlılık, ince ruhluluk, insafılık, insanlık, insancılık, iyi huyluluk, iyimserlik, iyi niyetlilik, iyi karakterlilik, kardeşlik, kendine hakim olma, kibarlık, kin tutmama, kötü söz söylememe, kurallara uyma, kurallara gerek kalmadan anlaşma, medeni davranış, mertlik, mükemmellik, nezaket, namusluluk, olgunluk, onurlu davranma, ölçülülük, özgürlük, özveri, paylaşım, rakibi düşman görmeme, ruh güzelliği, sabırlılık, samimiyet, saygı duyma, saygınlık, sevecenlik, sevgi, soğukkanlılık, sonucu kabullenme, spora bağlı kalma, sporcuyu koruma, sporseverlik, sportmenlik, şiddeti reddetme, terbiyelilik, tutarlı davranma, uygarlık, uyumluluk, yardımlaşma, yenme ve yenilmeyi öğrenme.

Öğrenme Çıktısı

- 1 Fair play teriminin köken ve anlam gelişimini açıklayabilme
- 2 Formal ve informal fair play davranışlarını ayırt edebilme

Araştır 1

Fair play tanımları niçin neredeyse tamamen sporcular üzerinden yapılmaktadır? Bunu doğru buluyor musunuz?

İlişkilendir

Antrenmanlar ya da yarışmalar esnasında gözlemlediğiniz sporcularınızın davranışlarını formal ve informal fair play anlayışlarıyla ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Fair play anlayışına uygun bir yarışma ortamının yaratılması için gerekli temel şartları sporculara anlatınız.

FAIR PLAY ANLAYIŞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Fair play idealinin tarihsel süreçteki serüveni, modern sporun fair play kapsamındaki problemlerinin değerlendirilebilmesi ve sporda erdemsiz davranış eğilimlerinin nedenlerinin anlaşılabilmesine bakımından önemlidir. Dolayısıyla bu bölümde sporda fair play anlayışının geçmiş çağ sportif etkinliklerine yansımaları, Antik Çağ olimpiyat oyunları ve Ortaçağ şövalye turnuvaları ile 19. yüzyıl İngiliz toplumsal yapısı ve sporunda aranmakta; kurallara uyma, fırsat eşitliğine riayet, rakibe ve hakem otoritesine saygı gibi fair play ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Antik Çağ'da Fair Play Anlayışı

Fair play anlayışının günümüzdeki anlamıyla 19. yüzyıl İngiltere'sinde ortaya çıktığı düşüncesi bir hayli yaygındır. Bununla birlikte geçmiş çağların sportif mücadelelerinde bugünkü sporda erdemlilik düşüncesi kapsamına girebilecek davranış biçimlerinin sergilenmiş olmaması düşünülemez. Yüzyılımızda bile spor karşılaşmalarında fair play idealinin tam olarak yerleştirilemediği göz önüne alınırsa eski çağların sporcularının çağımızda da örnek sayılabilecek erdemli tutum ve davranışları sportmenlik anlayışının ilk izleri olarak sayılabilir.

MÖ 776 yılından başlayıp bin yıldan fazla bir süre devam eden Antik Olimpiyat Oyunları kapsamındaki 'kutsal' yarışmalara katılan sporcuların davranışları hakkındaki değerlendirmeler daha

çok destansı verilere dayalı ve kişisel bakış açılarıyla ilgilidir. Günümüz fair play anlayışının Antik Çağ'da görülebildiğini savunanlar, neredeyse tamamı kahramanların Truva önlerindeki sportif faaliyetlerine ayrılan İlyada destanına dayanarak verdikleri örneklerde, henüz o zamanlar 'yarışma kuralları'nın mevcut olduğunu ve kural ihlallerinin 'ahlak dışı' karşılandığını ileri sürmektedirler. Amatör ve profesyonel spor arasında farkın tanınmadığı Antik Çağ'da modern fair play anlayışının bulunmadığını savunanlar da yine aynı destandan verdikleri örneklerle Yunan mitolojisinde atletlerin başarılarının nasıl hile ve sahtekârlıklara dayalı olduğunu belgelemeye çalışmaktadırlar.

Resim 4.5 Antik Çağ'da bir olimpiyat sporcusu heykeli.

Mitolojinin güvenilir olmayan verileri bir yana, antik olimpiyat oyunlarında kural ihlallerinin önüne geçmek için sıkı kurallar söz konusuydu. Yarış-

macılar oyunların ilk günü kurallara uyacaklarına dair; babaları, erkek kardeşleri ve antrenörleri ile birlikte ant içiyorlardı. Kuralların yaptırımını konusunda tam sorumluluk sahibi olan hakemler de adil davranacaklarına ve yarışmalarla ilgili bilgileri gizli tutacaklarına dair yemin ediyorlardı. Ayrıca hakimlik görevleri de bulunduğundan, herhangi bir ihlal durumunda cezayı infaz ediyorlardı. Direktiflere uymayan yarışmacı ve antrenörler genellikle kölelere uygulanan bir yöntemle cezalandırılıyor, halkın önünde kırbaçlanıyorlardı. Daha ağır kural ihlalleri halinde sporcu derhal diğer yarışmalardan ihraç edilerek 'onursuz' damgasıyla memleketine gönderiliyordu. En ağır suçlardan biri olarak rüşvete rastlandığında farklı bir ceza uygulanıyordu. Masrafları zaferi satın almaya kalkışan atletlere ödetilmek üzere, kaidesi üzerindeki levhaya suçlunun adının yazıldığı bir bronz günah heykeli yaptırılıyor ve stadyum girişine yerleştiriliyordu. Bir servete mal olan cezaları atletlerin karşılayamaması durumunda ait olduğu kent yönetimi ödemek zorunda bırakılıyordu. Ancak rüşvete görece nadir rastlanıyordu. Yaklaşık bin yıllık süreçte gerçekleşen beş rüşvet olayında ceza olarak 18 Zeus heykeli yaptırılmıştı. Heykellerin kaideleri bugün halen Olympia'da mevcuttur.

Antik olimpiyat oyunlarında bazı branşlarda start koşullarında fırsat eşitliği söz konusu değildir. Örneğin çağımızda mücadele sporları için vazgeçilmez olan '**sıklet**' düzenlemesi bulunmadığından, günümüz fair play anlayışının en önemli prensiplerinden olan yarışma şartlarının eşitliğinden, güreş ve boks gibi mücadele sporlarında bahsedilemez. Sıklet anlayışının olmayışı, kiloya bağlı önemli avantaj ya da dezavantajları beraberinde getirdiğinden 'fırsat eşitliği' prensibine aykırı düşmektedir.

✓ **Sıklet**, bazı spor dallarında sporcuların ağırlıklarına göre sınırlandırılan kategori.

Antik olimpiyat oyunlarında görülen erdemsiz davranışların nedenini, başlangıcından itibaren uzun bir süreçte ortaya çıkan toplumsal değer yargılarındaki değişme ve çözümlerde aramak gerekir. Sayımı ilk olarak M.Ö. 776'da şampiyonların resmen listelenmesi ile başlayan olimpiyat oyunlarında sportif yarışmalar, dinsel festivallerin en

önemli parçası ve neredeyse tanrılara sunulan bir adak konumundadır. Sportif mücadelede zaferin tanrının bir hediyesi olduğu anlayışı; zafer kazanan atletlerin neredeyse tanrı tarafından seçilmiş, onurlandırılmış kutsal bireyler olarak görülmesine yol açmıştır. Klasik Çağ'da (MÖ 500-330) site devletleri arasındaki gittikçe artan rekabet davranışı oyunlara da sıçramış; bir atletin bireysel başarısı, mensup olduğu site devletinin başarısı olarak değerlendirilmiş, şampiyonlar yüksek miktarlarda para ödülleri ve yaşam boyu özel haklarla desteklenmişlerdi. Klasik Çağ ortalarına gelindiğinde oyunların artık tanrılara sunulacak bir niteliği kalmadığından yarışma yerleriyle kutsal bölge birbirinden ayrılmıştı. Oyunların kutsallığının kaybolması sporcuların kuralları ihlal etmeyeceklerine dair ettikleri yeminin yaptırımını da iyice azaltmış; kazanmak için etik dışı yollara başvurma eğilimi bu yüzyıldan itibaren giderek artmıştır.

Antik Çağ sportif yarışmalarında ve olimpiyat oyunlarında fair play anlayışının varlığı, görüldüğü üzere tartışmalıdır. Bu anlayışın korkunç Roma stadyumlarında aranmasının beyhude bir çaba olduğuna dair görüşler ise oldukça yaygındır.

Orta Çağ'da Fair Play Anlayışı

"Ortaçağ" ve "beden" ilişkisi söz konusu olduğunda ilk akla gelen, Katolik Kilisesi'nin bedene yönelik düşünce yapısını yansıtan "vücut egzersizleri şeytan işidir" ifadesidir. Bununla birlikte Ortaçağ'da sadece soylulara özgü olmak üzere "şövalyeliğin yedi becerisi" sayılan ata binme, yüzme, ok atma, eskrim, av, satranç ve iyi şiir okuma becerilerini geliştirmeye yönelik bedensel alıştırma yapılabildi. Yine de fair play anlayışının kaynaklarını inceleyen araştırmacıların bir bölümü, bu idealin ana hatlarının Ortaçağ şövalye turnuvalarında konulmuş olduğu ve spora taşındığı kanısındadır. Hatta "*fair*" kavramının çoğu durumlarda "*şövalyece*" kavramıyla değiştirilebilir olduğu ileri sürülmektedir. Zira şövalyece tutum, karşılaşmada şartların (örn. silahların) eşitliğini; yenilmiş, silahsız kalarak ya da düşerek etkisiz hale gelmiş rakibe onurlu muameleyi; genel karşılaşma talimatlarına ve özel anlaşma hükümlerine uymayı içermektedir. Bu kurallar, sadece turnuvalarda değil, ciddi mücadelelerde de ideal şeref yasaları olarak kabul edilmektedir.

Resim 4.6 Ortaçağ turnuvası, 15. yüzyıl.

Şövalye davranış biçimleriyle fair play arasında, haksız avantajlardan kaçınma, rakibe saygı ve onurlu muamele bakımından yakın bir ilişki olmasına rağmen, belirli noktalarda ayrılmaktadırlar. Ortaçağ turnuvaları, krallık gücünün bir gösteri alanı olduğundan, modern fair play anlayışının kesinlikle şart koştuğu, “sporcuların mevcut performanslarını ortaya koyabilmeleri” ortamından uzaktı. Çünkü turnuvaların politik fonksiyonuna zarar vermemek için şövalye, kralının her türlü küçük düşürülmesinden kaçınmak zorundaydı. Böylece, Ortaçağ şövalyeliğinin davranışları şan ve şerefle sıkı sıkıya bağlantılı olduğundan, turnuvalarda fırsat eşitliği değil, zümre menfaatleri ve gösteriş ön planda tutulmaktaydı.

dikkat

Her ne kadar Ortaçağ şövalyelik prensipleri, rakibe saygı, disiplin ve ölçülülük, sadakat ve vefa, soylu davranış, yüce gönüllülük (cömertlik), yiğitlik (cesaret) gibi günümüz fair play anlayışı kapsamına giren davranış biçimlerini yansıtıyor olsa da bunlar sadece belirli ve sınırlı bir zümrenin davranış kodları olduğu unutulmamalıdır.

Bununla birlikte, fair play anlayışını yansıtan bu tür tutum ve davranış biçimleri, Yeni Çağ'da, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren soylulara özgü olmaktan çıkmış, özellikle İngiltere'de ortak eğitim aracılığıyla tabanda da yaygınlaşmış ve okul sporları aracılığıyla karakter eğitiminde kullanılmıştır.

Modern Fair Play Anlayışının Gelişimi

Modern sporun kendini daha önceki tüm tarihsel fiziksel aktivite formlarından ayıran prensipleriyle İngiltere'de doğması nasıl toplumsal yapı ile ilgiliyse modern fair play anlayışının da spor içinde ve spor etrafında yine aynı coğrafyada şekillenmesi ilgili toplumun spordan beklentileri ile doğrudan ilişkilidir. Beklentilerin karşılanması ise İngiliz toplumunda bir dizi siyasi, sosyal ve pedagojik reformların gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır.

Yatılı Kolejler ve Fair Play

Modern sporun İngiltere'deki gelişimiyle birlikte fair play anlayışının içeriği de, sporu 'amaç' edinen, bahis tutkusuyula bağlantılı olarak fırsat eşitliğini kollayan ve bunu yazılı kurallarla garanti altına alan bir sosyal tabakanın temel ahlaki tutumu olarak belirginleşiyordu. Okul sporu bağlamında da

yine ilk kez 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarında İngiltere’de gündeme gelen kavram; spora ilişkin fakat sporla sağlanan eğitimin bir ilkesiydi ve aynı zamanda, örnek insan tanımlamaları için de kullanılmaktaydı. 19. yüzyılda fair play prensiplerini içselleştiren İngilizlerin bu davranışları öğrenme kaynaklarından ikisi aile ve yeni gelişen spor basınıydı. Ancak en doğrudan etki Public Schools (Halk kolejleri) denilen kolejlerden (Eton, Harrow, Winchester, Charterhouse, Rugby vs.) ve iki büyük üniversite, Oxford ve Cambridge’den geliyordu.

19. yüzyıl reform hareketlerinin anlam ve önemini daha iyi anlaşılabilmesi için kolejlerin reform öncesi durumlarına göz atmak gerekir. İlk 1382’de açılan ve esas olarak dar gelirlielerin eğitimi için düşünülen yatılı kolejler, 18. yüzyıl süresince sadece soylu sınıfa mensup çocukların devam ettiği eğitim kurumları haline gelmiş ve sayıları yetersiz öğretmenleri, sağlıksız okul binaları, ilkel barındırmaları, disiplinsiz öğrencileri ile de yozlaşmış, amacından uzaklaşmıştı. Öğrenciler, orta tabakadan öğretmenlere karşı, sınıf imtiyazlarını sayısız isyanlarla kabul ettirmeye çalışıyorlardı. Uygunsuz tutum ve davranışlar doğal olarak spora da yansıyor ve özellikle kurallara saygısızlığın gösterilmesinde araç olarak kullanılan, kalecilik gibi pasif görevlerin küçük ve zayıflara verildiği, forvet gibi aktif görevlerin ise büyük ve güçlüler tarafından alındığı futbolda kendini gösteriyordu.

19. yüzyılın ilk yarısında Thomas Arnold tarafından Rugby kolejinde başlatılan ve diğer kolejler tarafından da örnek alınan reform hareketleri, yüzyılın ikinci yarısında pedagog Edward Thring tarafından, eğitimde sporun ve sporda fair play ilkelerinin ön plana çıkarılmasıyla yeni boyutlar kazanıyordu. Arnold, müdürlüğünü yaptığı Rugby kolejinde ilk önce öğrencilerin çağa uygun düşmeyen geleneklerini, tutum ve davranışlarını değiştirmeye çalıştı. Eğitiminin hedefi “genç Hristiyan centilmen” yetiştirmek olan Arnold, öğretmenlerinde öğreticilikten ziyade örnek karakter arıyordu. Moral eğitim aracı olarak sporu kullanıyor, iyice bozulmuş olan manevi nitelikleri eğitmek için, öğrencilerin spor alanlarında serbestçe harcadıkları çabadan yararlanmaya çalışıyordu. Sorumluluk anlayışını geliştirmek ve toplumsal yaşama kazandırmak için, spor derneklerinin yönetimini öğrencilere bırakmıştı. Bireysel spordan çok, takım sporunun geliştirilmesi amaçlanıyordu. Okullar genellikle kırsal alanlarda kuruldukların-

dan, oyun alanlarının tesisinde güçlük çıkmıyor; yatılı okul sistemi, takım çalışmalarının gelişimini kolaylaştırıyordu. Yeterli zamanı yaratmak için, okul programları spora haftada en az üç yarım gün bırakacak biçimde düzenlenmişti. Öğrenciler, boş zamanlarında futbol veya kriket oynamaları için teşvik ediliyor; öğretmenler centilmen davranışlarının devamına dikkat etmekle görevlendiriliyordu. Takım sporlarının özellikle ön planda tutulması nedensiz değildi. 19. yüzyıl içlerine kadar ferdi ve takım oyunlarını değerlendiren İngilizler, ilk bu zamanda takım oyunlarının, insanın başka becerilerini ferdi oyunlardan daha çok geliştiren büyük eğitsel değerini keşfetmişlerdi. Eğitsel perspektiften değeri anlaşılan takım oyunları, böylece okul sporlarına giderek artan bir oranda giriş imkanı bulmuştu. Gençler, sınıflar ya da okullararası yarışmalarda, kendilerinden kişisel olarak üstün başarı beklenmeyen, baskısız bir ortamda, tüm güçlerini takımlarında belirli bir amaç için sarf etmeyi, rakip takıma saygıyı, yenilgiyi soğukkanlılıkla karşılamayı öğreniyorlardı. Doğal olarak bir spor ne kadar çok mücadele karakterine sahipse fair play idealine o kadar çok ihtiyaç duymakta; mücadele karakterinin ağırlık kazanmasıyla heyecan ve hırs tehlikesi de artmaktadır. Takım oyunlarının modernleştirilmesi ve medenileştirilmesiyle fair play özellikle koruma fonksiyonu bakımından temel şart konumuna yükselmişti.

Resim 4.7 19.yy İngiliz okulunda rugby maçı.

Uppingham kolejinin müdürlüğünü yapan Edward Thring’in eğitim ideali, Arnold’un aksine, öğrencilerin pratik hayata uyumunu sağlamaktı. Thring, karakter eğitiminde sporun değerini teşhis ederek spor ve jimnastiği müfredat programına al-

miş ve İngiliz yatılı kolejlerinin ilk cimdastik salonunu tesis ettirmişti. Döneminde her türlü spor belirlenmiş kurallara göre yapılıyor, kural bilinci geliştiriliyordu. Arnold'un eğitim ideali "Genç Hristiyan Centilmen" sayesinde, kolejlerin spor sahalarında fair play kavramının yerleşmesine olumlu ortam hazırlanmış ve 'araç' olarak görülen spor ve sporda fair play düşüncesi zamanla 'amaç' haline gelmiştir. Aynı zamanda fair play ideali, model alma ve yüksek tabakanın organizasyonları yoluyla oldukça çabuk halk sporunda da görülmeye başlamış, sporun yaygınlaşması ile giderek spor idealinden yaşam idealine dönüşmüştü. Bu nedenle, fair play kavramı, İngiliz ahlakının merkezi noktası olarak tanımlanmıştır.

Reformlar yoluyla spor alanlarında elde edilen kusursuz sonuçlar, yeni düşüncenin İngiliz okul sisteminde yaygınlaşmasına neden olmuştu. Öğrenciler, sporda centilmenliğin ahlaki bir gösterge olarak övüldüğü kolejlerden üniversitelere, oradan da imparatorluğun dünyadaki hakimiyet alanlarına dağılıyorlar ve doğal olarak fair play kavramını da taşıyor, yaygınlaştırıyorlardı. İngiltere'de, eğitimde sporun ve sporda fair play anlayışının hakim kılınmasının olumlu sonuçları 19. yüzyılın son çeyreğinde modern olimpiyat oyunlarının kurucusu Baron Pierre de Coubertin'i de etkilemiş ve fair play'in öngördüğü "şövalyeye düşünüş" anlamındaki ahlaklılık anlayışı olimpiizm fikrinin temellerinden birini oluşturmuştu.

İngiliz Soylular Sınıfı ve Fair Play

Fair play kavramının yerleşmesi ve yaygınlaşmasında, İngiliz soylularının asırlardır süregelen bahis, yarışma ve yarıştırmaya tutkuları oldukça önemli bir rol oynamıştır. Henüz 17. yüzyılın başlarında soyluların ödülleri, kuralları, koşu alanları, hakemleri ve kiloları belirlenmiş jokeyleri ile yarışlar düzenledikleri bilinmektedir. Yarışmalara olan ilgiyi arttırmak amacıyla girilen bahisler sayesinde vahşi ve kaba müsabaka türleri medeni formlara dönüşüyor, soylular karşılaşma boyunca iyi niyetin korunmasına, centilmenliğin sürdürülmesine ve kurallara uyulmasına dikkat ediyorlardı. Diğer yandan, sadece en büyük erkek çocukların unvan ve mülkiyet hakkına sahip olacaklarını hükme bağlayan *primogeniture* yasası sonucu orta sınıfa dahil edilen "unvansız" diğerleri, tutum ve davranışlarıyla centilmen olarak kabul görmek ve spor faaliyetleri esnasında soylu kökenlerini göstermek için çaba sarfediyorlardı. Dikkatlerini soylulara yöneltmiş olan orta sınıf da özellikle spor alanında onların moral değerlerine uyum sağlıyordu.

nişlarıyla centilmen olarak kabul görmek ve spor faaliyetleri esnasında soylu kökenlerini göstermek için çaba sarfediyorlardı. Dikkatlerini soylulara yöneltmiş olan orta sınıf da özellikle spor alanında onların moral değerlerine uyum sağlıyordu.

Amatör Kurallar ve Fair Play

18. ve 19. yüzyıllarda İngiltere'de ortaya çıkan amatör kurallar, başlangıçta, çalışan kesime belirli spor dallarını kapalı tutmak amacı ile soylularca belirlenen bir tür koruyucu düzenlemeler niteliğindeydi. Çalışan sınıfın sporda centilmenlik prensiplerini kavrayamayacağı kabul ediliyor, sporun 'temiz' kalması böylece garanti altına alınmak isteniyordu. Dar gelirlilerin sporu maddi kazanç amacıyla yapacaklarından ve sosyal seviyesini düşüreceklerinden korkuluyordu. Örnek olarak, kriket sporunda henüz 18. yüzyılda amatör ve profesyonel arasında net bir ayrım vardı. Ancak ayrımı belirleyen; oyuncuların para uğruna oynayıp oynamadıkları değil, ait oldukları sosyal tabaka ve parayı nasıl kullandıklarıydı. Çünkü, dar gelirli kriketten kazandıkları paraya geçimleri için ihtiyaç duyarken varlıklı oyuncular bunu ilave bir cep harçlığı olarak görüyorlardı. Bu nedenle meşhur Henley kürek yarışlarına; geçimlerini mekanisyen, esnaf veya işçi olarak sağlayanlar amatör kabul edilmediklerinden katılamıyorlardı.

dikkat

18. yüzyılda karşımıza çıkan amatör profesyonel ayrımı günümüzde anlaşılandan farklı olarak ait olunan sosyal tabaka ve paranın nasıl kullanıldığı ile ilgilidir.

Fair Play Anlayışında Gerileme Süreci

Formal ve informal fair play sportif etkinliklerdeki yansımaları bakımından değerlendirildiğinde, ağırlık, modern sporun İngiltere'deki başlangıcında açıkça informal fair play lehineydi. Informal fair play bu dönemde, baskın bir eylem ahlakıydı ve bu düşünce tarzının ardında, sportif rakibe eşit haklara sahip partner olarak kıymet verme, rakibin bakış açısıyla düşünme ve davranma, onun ruhsal ve fiziksel dokunulmazlığına saygı gösterme ve sporun oyun karakterini korumaya ilişkin temel ahlaki tutum yatmaktaydı.

İnformal fair play'e uygun davranış formları, sporu herhangi bir dış amaç taşımaksızın bizzat uygulanişından alınan zevk ve hoşça vakit geçirme uğruna yapan Viktorya dönemi İngiliz soylu sınıfının bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Dönemin İngiliz soylusu için galibiyet önemsiz, medyada anılmak ve övülmek kabalık sayılmaktaydı. 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında sportif yarışmaların ticarileşmeye başlaması ve gittikçe daha geniş halk kitlelerine açılmasıyla baş gösteren 'amaç' değışikliği, dengenin uygulamadan duyulan zevkten, ciddiyete doğru bozulmasına yol açmış ve 20. yüzyıl boyunca gelişme fair play düşüncesinin yumuşatılması ve aşındırılması yönünde gerçekleşmiştir. Denge halen artarak informal fair play'den formal fair play'e doğru bozulmaya devam etmektedir. Bunun anlamı, fair play anlayışının, eşit yarışma şartlarının ve fırsat eşitliğinin sağlanması ve korunmasından, gittikçe sadece oyun ve yarışma kurallarına uyulmasına indirgenmesidir.

Artan ticarileşme yanında, siyasileşme ve sportif başarının toplumda abartılı kıymetlendirilmesi, formal fair play'in de giderek aşındırılmasına katkı sağlamakta; kural ihlalleri, başarıda rol oynamış ise tolere edilmekte ve meşruiyet kazandırılmaktadır. Böylece, yeni bir fair play anlayışı ortaya çıkmaktadır. Bu ahlak anlayışında fair play, 'ne pahasına olursa olsun kazanmak' anlayışının gerisinde kalmaktadır.

Mutlak başarıyı öngören ve bu yönde yoğun çaba sarf edilen günümüz yüksek performans sporunda, başarıya ulaşmak uğruna zorunlu olarak aldatıcı, hatta acımasız stratejiler geliştirilmektedir. Bu anlayışın belirgin kriteri, oyun içinde kurallara uygun olmayan davranışları hakeme fark ettirmeden yapmaktır. Özellikle profesyonel alanda, sporcuların fair play prensiplerine aykırı davranışlara yönelmeleri, bireysel ve toplumsal beklentilerin başarı yoluyla karşılanması çabasıından kaynaklanmaktadır. Kamuoyu, taraftarlar, medya, sponsorlar, politik çevreler, hekim, kulüp, antrenör ve spor örgütü, sporcular üzerinde şiddetli bir performans baskısı uygulamakta; bu da onları yalın faydacı başarı imkanlarını aramaya yönlendirmektedir. Ayrıca, birçok sporcu ve üst düzey antrenör için gösterecekleri performans, sosyal ve finansal çıkışları için yegane şans olarak görülmektedir. Dolayısıyla sporda yazılı ya da yazısız kurallar sadece müsabaka hırsı, duygusal uyarımlar ve oyun dinamiği neden-

leriyle ihlal edilmemekte, faullü oynama veya faul yapılmış gibi davranma, antrenörlerin taktik anlayışlarının bir parçası olarak sporculara sistematik olarak öğretilmekte ve uygulattırılmaktadır.

Fair play ideallerinin gerçekleştirilmesinin önündeki en önemli engellerden biri de sporun uluslararası, ulusal veya yerel "prestij" aracı olarak algılanmasıdır. Uluslararası karşılaşmalarda elde edilen başarılar hiç şüphesiz ulusal bir haz yaratmakta, toplumsal özgüven gelişimine katkı sağlamaktadır. Uluslararası düzeyde artık normal karşılanmakta olan spor-prestij ilişkisi, ne yazık ki çok daha küçük ölçekli birimlerde ön plana çıkarılmakta ve fair play açısından "patolojik" sonuçlar doğurmaktadır. Kasaba takımının maçı "kasabanın namusu", okul takımının maçı "okulun şerefi" ile özdeşleştirilmektedir. Sporun "namus", "şeref" gibi kavramlarla ilişkilendirilmesi, sonuca ulaşmada sürecin nasıl biçimlendirildiğinin önemini kaybetmesine yol açmaktadır. Bu da sporcularda, prestijin kazanılması ya da korunması için 'her ne pahasına olursa olsun kazanmak' anlayışını geliştirmektedir.

Fair play anlayışı, bireyin doğuştan sahip olduğu donanımlarından değildir. Amaca uygun bir eğitim süreci sonucu kazanılabilmektedir. Ancak başarı odaklı spor ortamında, ne antrenmanlarda ne antrenör eğitiminde ne de benzeri eğitim ortamlarında fair play'i özendirici çabalar söz konusudur. Başarıda rol oynayabilecek her türlü kural dışı davranışın açık ya da gizli sergilenmesini sporcularına öğütleyen antrenörlerin, kulüplerle sözleşmeleri mutlak başarı şartına bağlandığı sürece, sporcuları baskı altında tutmalarının ve fair play'e aykırı stratejiler geliştirmelerinin önüne geçilemeyecektir. Kural ihlalleri artık normal kabul edilmektedir ve profesyonel spora özgü bir durum olmaktan çıkmıştır. Kulüpler, gençlerin sosyalleşmelerini sağlayacak kurumlardan biri olma özelliğini kaybetmektedirler. Araştırmalar; gençlerin kulüplerde aktif spor yapma süreleri uzadıkça kural ihlallerini, faullü oynamayı ve haksız avantajlar sağlama çabalarını 'akıllı bir taktik' olarak değerlendirdiklerini göstermektedir.

Bununla birlikte, fair play etkileyici gücünü henüz tamamen kaybetmemiştir. Bariz ihlallere rağmen, halkın, medyanın ve sponsorların modern spora ilgisinde hala önemli bir rol oynamaktadır.

Öğrenme Çıktısı

- 3 Fair play anlayışının değişik çağlardaki görünümünü ifade edebilme
 4 Modern fair play anlayışının İngiltere'deki gelişimini etkileyen faktörleri açıklayabilme
 5 Sporda fair play anlayışının gerileme nedenlerini açıklayabilme

Araştır 2

Beyzbol antrenörü Bill Musselman, bir konuşmasında “Yenilgi ölümden beterdir; çünkü yenilgiyle yaşanılmak zorundadır.” demiştir. Sizce bu tür söylemler sporcuları hangi davranışları yapmaya yöneltebilir?

İlişkilendir

Antik ve Ortaçağ sporlarındaki fair play anlayışlarıyla günümüz fair play ilkeleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

“Spor savaşa benzer, her yol mübahtır” metaforu neden spor ruhuna tamamen zıt bir anlayışı yansıtmaktadır, yorumlayınız.

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE FAIR PLAY KURULUŞLARI VE FAIR PLAY ÖDÜLLERİ

Ödül, insanda doyum duygusu uyandıran ya da verildiği zaman bir davranışın ortaya çıkma olasılığını artıran uyarıcılar olarak ifade edilmektedir. Ödül, olumlu güdülemeye örnek olup etkisi cezaya göre daha uzun sürelidir. Bir spor organizasyonunda rakiplerin geride bırakılmasıyla edinilmiş ulusal, özellikle de uluslararası yüksek başarının ödüllendirilmesi, hem bir minnettarlık ifadesidir hem de bu tür başarıların sürekliliğini sağlamaya yöneliktir. Zafer odaklı, sadece mutlak sonucun ödüllendirildiği bu tür uygulamalarda; başarıya giden sürecin ahlaki işleyip işlemediğinin, haksız avantajlardan yararlanılıp yararlanılmadığının, rakipleri ya da hakemleri yanıltıcı stratejilerle biçimlendirilip biçimlendirilmediğinin önemi yoktur. Fair play ödülleri ise sonuçlarından bağımsız olarak sporda ya da toplumsal yaşamda gösterilen insani kalitelere verilir. Ödülün değeri, insani değerler uğruna feda edilenin büyüklüğü oranında yücelir. Bu büyük bir başarı, statü ya da maddi kazanç olabilir. *Fair play ödülleri “kaybederek de kazanılabilir” fikrini sıcak ve sürekli tutmaya yönelik bir uygulamadır.* Bu fikrin hayata geçirilmesi, ulusal ve uluslararası düzeyde fakat birbirleriyle bağlantılı örgütlerce sağlanmakta ve her yıl seçilmiş en iyi örnekler kamuoyuyla

paylaşılmaktadır. Bu doğrultuda ortaya çıkan başlıca uluslararası ve ulusal kuruluşlar, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) çatısı altında faaliyet gösteren ve atanmış üyelerden oluşan *Uluslararası Fair Play Konseyi* (CIFP); 1994 yılında kurulan, Türkiye’nin de kurucu üyesi olduğu bir sivil toplum örgütü olan *Avrupa Fair Play Birliği* (EFPM) ve Ulusal Olimpiyat Komiteleri’nin Fair Play Komisyonlarıdır. Ülkemizde bu faaliyet, *Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Fair Play Konseyi* tarafından yürütülmektedir.

Resim 4.8 Olimpiyat Oyunları Olimpiya ödül çelengi: Zeytin dalı.

Uluslararası Fair Play Komitesi (CIFP)

Fair Play alanında faaliyet gösteren en etkili kurumların başında Uluslararası Fair Play Komitesi (CIFP) gelmektedir. Dünyada fair play organizasyonuna yönelik ilk adım 1963 yılında Almanya'nın Münih kentinde, UNESCO Gençlik Enstitüsü'nün tertiplediği bir seminerde atılmıştır. Uluslararası Spor Bilimi ve Beden Eğitimi Konseyi (CIEPSS) ve Dünya Spor Yazarları Birliği (AIPS) temsilcilerinin hazır bulundukları seminerde şovenizm ve sporda şiddet konuları tartışmaya açılmıştı. Aynı yıl Paris'te yeniden bir araya gelen UNESCO, CIEPSS ve AIPS temsilcileri ile Uluslararası Basketbol, Futbol, Rugby ve Güreş Federasyonları, modern Olimpiyatların kurucusu Baron Pierre de Coubertin adına bir spor ödülü ihdas ettiler. Ödül organizasyonuna dayalı bu ilk kurumsal yapı, 29 Mayıs 1973'te Uluslararası Fair Play Komitesi (CIFP) adını aldı. 20 Ekim 1987'de Lozan'da yapılan bir toplantıda Uluslararası Olimpiyat komitesi (IOC) tarafından tanındı. Merkezi Paris'te bulunan CIFP, UNESCO ile yakın işbirliği yapan, uluslararası rekabette sportmenliği teşvik eden ve kar amacı gütmeyen uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur.

Uluslararası Fair Play Komitesi'nin amacı, dünya genelinde fair play'in savunuculuğunu ve tanıtımını yapmaktır. CIFP aktivitelerinin odak noktalarını spor ve eğitim alanında çalışan ulusal ve uluslararası organizasyonlar, elit atletler, antrenörler ve özellikle çocuklar oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Uluslararası Fair Play Komitesi farklı organizasyonlar ve özel kişiler tarafından teklif edilen adaylardan her yıl fair play ödülüne layık görülenleri belirlemektedir. CIFP bu yolla herkesi sporda fair play anlayışı içerisinde model olmalarına yönelik cesaretlendirme amacındadır. Bu amaç çerçevesinde CIFP, 1965 yılından itibaren fair play ideali ile eşleşen, farklı performans alanlarını tanımlayan davranışları yorumlayarak ve örnekleri saptayarak 3 kategoride Dünya Fair Play Ödülleri vermektedir:

1. Davranış dalında; yazılı (formal) oyun kurallarının ötesinde, kuralların zorunlu tutmadığı (informal) bir erdemlilik örneği sergileyerek kişisel kazanma şansını feda eden *bir fair play davranışına*,
2. Kariyer dalında; toplumca bilinen ve kabul gören sıradışı ve sürekli bir fair play ruhuyla, *spor kariyeri boyunca sportmence tutuma*,

3. Tanıtım dalında; ulusal ve yerel kampanyalar, dersler, konferanslar, kitaplar, makaleler, raporlar vb. yoluyla *fair play anlayışını teşvik eden bir aktiviteye*.

CIFP Dünya Fair Play Ödülleri, her üç kategorideki davranış örnekleri değerlerine göre sınıflandırılarak aşağıdaki ödül alanlarına dağıtılmaktadır. Her bir ödül kategorisi, spor ve/veya olimpik harekete katkılarıyla küresel ölçekte iz bırakmış bir şahsiyet adına verilmektedir:

- Kutlama Mektubu (Her üç kategoride)
- Şeref Diploması (Her üç kategoride)
- Dünya Fair Play Ödülleri:
 - *Pierre de Coubertin Dünya Fair Play Büyük Ödülü*: Bir sporcunun rakibine yardım etmek uğruna kendi performansını tehlikeye attığı fair play jestlerine/davranışlarına verilmektedir.
 - *Jean Borotra Dünya Fair Play Ödülü*: Tüm kariyerleri boyunca fair play davranışları sergileyen sporculara verilmektedir.
 - *Willi Daume Dünya Fair Play Ödülü*: Fair play ruhunu teşvik eden kişi veya kuruluşa verilmektedir.

Ödüller ve diplomalar her yıl bahar aylarında yapılan genel toplantılarda belirlenerek, sonbaharda düzenlenen bir ödül töreni ile sahiplerine verilmektedir.

İlk Dünya Fair Play Ödülü töreni 29 Ocak 1965'te gerçekleştirilmiş ve ilk Pierre de Coubertin Fair Play Büyük Ödülü, 1964 Innsbruck Kış Oyunları'nda, rakipleriyle eşit şartlarda yarışma arzusunu gösteren davranışıyla İtalyan kızakçı Eugenio Monti'ye verilmiştir. Yarış başlangıcında rakiplerinin kızak vidalarının düşmüş olduğunu gören Monti, kendi kızak vidalarını vererek fırsat eşitliğini sağlamış, favorisi olduğu yarışta altın madalyayı yardım ettiği rakipleri kazanmıştır.

Başlangıçta Dünya Fair Play Ödülleri adaylarını genellikle AIPS belirlemekteydi. 1968'de Milli Olimpiyat Komiteleri belirledikleri adayları CIFP'e önermeye başladılar. 1977'de CIFP, gösterdikleri insani davranışlarla toplumda ön plana çıkan bireylere "kutlama mektubu" verme uygulamasını başlattı. 1988'de kariyerlerini sonlandırmış sporcuların da kariyer süreçlerindeki istikrarlı fair play tutumlarının ödüllendirilmesine karar verdi. 1994'te fair play idealini farklı toplumlara ulaştır-

mak ve tanıtmak için ödül törenlerinin her yıl bir başka ülkede kutlanması fikri benimsendi. Dünya Fair Play Ödülleri ve Şeref Diplomalari her yıl farklı bir ülkenin ev sahipliği yaptığı bir törenle hak edenlere takdim edilmektedir. 2007/2008 yılları Dünya Fair Play Ödülleri 2009 yılında İstanbul'da verilmiştir.

CIFP, 2013'te Uluslararası Olimpiyat Komitesi ile işbirliği içinde ve IOC Başkanı'nın himayesinde olmak üzere en genç fair play elçileri için 'Dünya Gençlik Fair Play Ödülleri' ihdas etmiştir. Ödül, fair play idealine kendini adanmış, spor sahasında ve dışındaki eylemleriyle fair play ruhunu sergileyen ve somutlaştıran genç sporculara verilmektedir. Uluslararası Fair Play Komitesi, 2012 yılı 'Dünya Gençlik Fair Play Ödülü'ne, 'rakibiyle eşit şartlarda mücadele etmek arzusu' anlayışıyla bir oyuncusunu kenara alan Fenerbahçe 15 Yaş Altı Futbol Takımını layık görmüştür.

Uluslararası Fair Play Birliği web sayfasına <http://www.fairplayinternational.org/home> adresinden ulaşabilirsiniz.

Avrupa Fair Play Birliği (EFPM)

Fair play idealinin yeniden spor alanlarında yetersizliği yolunda çaba gösteren en aktif kuruluşlardan olan Avrupa Fair Play Birliği (EFPM), 14 Avrupa ülkesi temsilcisi tarafından Avrupa'daki fair play çalışmalarına odaklanma hedefiyle 27 Mayıs 1994'de İsviçre'nin Zürih kentinde kurulmuştur. EFPM, kâr amacı gütmeyen, politik olmayan, özerk bir sivil toplum kuruluşudur. Yıllık toplantıları, fair play seminerleri, düzenli yayınları ve ödül organizasyonları ile somut çalışmalar yapan Avrupa Fair Play Birliğinin üretken üyelerinden biri de Türkiye'dir. 1995 yılında İstanbul'da yapılan ilk genel kurulda, EFPM'nin yayın organı "Play Fair" Gazetesi ve EFPM Web sayfasının genel yayın müdürlüğünü yapmakta olan Türk üye Erdoğan Arıpınar 2. başkanlık görevine getirilmiştir.

Avrupa Fair Play Birliğinin ana amacı, sporda ve günlük yaşantıda büyük bir duyarlılıkla hoşgörüyü ve fair play anlayışını Avrupa düzeyinde yaygınlaştırmaktır. Hedefi doğrultusunda, spor or-

ganizasyonları öncelikli olmak üzere fair play kampanyalarının yaygınlaşmasına yardım etmeye, fair play ideallerini tanıtmak ve yaymak için medya ve kamu yetkilileri ile işbirliği yapmaya ve çeşitli Avrupa spor organizasyonları arasındaki düzenli iletişimi kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Etik, toplumsal cinsiyet eşitliği, katılım ve sporda iyi yönetişimin yanı sıra sporda dopinge karşı girişimleri teşvik etmekte ve desteklemektedir. Kongreler ve seminerler düzenlemekte, "Play Fair" adındaki süreli yayını ile fair play olgusunun tüm dünyada gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

"Play Fair" dergisine <http://www.fairplayeur.com/publications/fp-magazines/> adresinden ulaşabilirsiniz.

EFMP Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği, Ulusal ve Uluslararası Spor Federasyonları, Ulusal Olimpiyat/Paralimpik Komiteleri, Avrupa Olimpiyat Komiteleri, Uluslararası Olimpiyat Komitesi ve Uluslararası Fair Play Konseyi ile çalışma ve projeler yürütmektedir. EFMP ve CIFP arasında bir işbirliği anlaşması (2014) bulunmaktadır. Bu anlaşma ile iki kuruluş ortak projelerde yer almaktadır. EFMP zaman zaman EOC Genel Kuruluna davetli olarak katılmaktadır. İki kuruluş aynı zamanda tarafların organize ettiği kongrelerde yer almaktadır.

Avrupa Fair Play Birliği, her yıl, duyurusunu ve organizasyonunu üstlendiği Avrupa Fair Play Ödüllerini dağıtmaktadır:

1. *Avrupa Olimpiyat Komiteleri (EOC) himayesinde Avrupa Fair Play Ödülleri*

Ödüller her yıl iki kategoride verilmektedir:

- *Avrupa Fair Play Plaketi:* Her yıl bir organizasyon ve bir birey ödüllendirilmektedir. Adaylık için, bir ulusal fair play organizasyonu ya da bir eğitim kurumuna bağlı spor organizasyonunun fair play değer ve ilkelerinin yayılmasına, sporda etik değerlerin korunması ve yaygınlaştırılmasına katkı sağlamış olması şartı aranmaktadır. Bireysel adaylık kriterleri ise sporda etik değerlerin uygulanması, ulusal bir fair play organizasyonunun geliştirilmesi, fair play ve hoşgörü ruhu içinde gençlerin veya sporcuların

eğitimi, sporda etik değerlerin incelenmesi ve daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanması veya bir spor etkinliği sırasında sporcu olarak olağanüstü bir davranış sergilenmesidir.

- *Avrupa Fair Play Diploması*: Yukarıda belirtilen şartları taşıyan bir organizasyona ya da bireye verilmektedir.

2. EFPM Fair Play Ruhu Ödülü

Ödül, aşağıdaki konularda hizmet veren bir ekibe, kulübe, spor federasyonuna, kamu kurumuna, özel kuruluşa, taraftar grubuna ya da bireye verilmektedir:

- Her türlü ayrımcılığı ve şiddeti önlemek için tasarlanmış projeler ve kampanyalar,
- Sporlu olumlu sosyal değişim, sosyal entegrasyon ve engellerin kaldırılması için bir araç olarak kullanan projeler ve kampanyalar,
- Spor müsabakaları sırasında veya spor müsabakalarıyla bağlantılı ortamlarda, rakiplere, organizasyona, oyunculara, taraftarlara ya da yetkililere karşı sergilenen adil davranışlar,
- Uzun bir süre boyunca sürdürülen örnek davranışlar ve spor alanı içinde veya dışında dürüstlüğü bağlılık,
- Sportmenliği, örnek davranışları ve fair play ilkelerini teşvik etmeyi amaçlayan proje veya kampanyaların geliştirilmesi ve yürütülmesi,
- Çocuk işçiliği ile mücadele etmeyi ve olimpik ürünler ve spor malzemeleri üreten işçilerin haklarını korumayı amaçlayan proje veya kampanyaların geliştirilmesi ve yürütülmesi,
- Çocuklara ve gençlere fair play, hoşgörü ve ayrımcılıktan caydırma gibi konularda eğitim vermeyi ve bu değerleri daha iyi anlamalarını sağlamayı amaçlayan çalışmalar.

3. EFPM “Fair Play Alevi (Fair Play Flame)” Ödülü

Ödül, aşağıdaki hususlarda toplum ve çevre üzerinde etki sağlamış olan 18 yaş altı takım, sınıf veya kişiye verilmektedir:

- Spor müsabakalarında örnek davranış veya fair play eylemleri,
- Okulda veya dışında sorun yaşayan okul arkadaşlarına veya diğerlerine yardım etmek,
- Yetimler, engelliler ya da sosyal dezavantajlı çocuklar için oluşturulmuş yurtlara yardım sağlamak üzere yapılan etkinlikleri desteklemek,

- Desteğe ihtiyacı olan yaşlı insanlara yardım etmek,
- Çevreyi koruma veya geliştirme için tasarlanan halka açık etkinliklerin düzenlenmesine katkı sağlamak.

4. AIPS-Avrupa himayesinde EFPM “Fair Play’in Sesi (Fair Play Vox)” Ödülü

Ödül aşağıdaki hususlarda katkı sağlayan medya kuruluşları ile buralarda çalışanlara verilmektedir:

- Uzun vadede etik değerlere bağlılık,
- Fair play ve hoşgörü ilkelerinin tanıtımına katkıda bulunmak, dinleyicileri bu konularda eğitmek ve kültürlerarası anlayışı teşvik etmek,
- Muhalifler, rakipler taraftarlar vb. ile ilgili olarak “savaş dili” olarak adlandırılan söylemler ile diğer tüm saygısız söylemlerin kullanılmasının yasaklanmasına yardımcı olmak,
- Sporun ve sosyal sorumluluk duygusunun gelişimini teşvik etmeyi amaçlayan kampanyalar düzenlemek veya onlara destek vermek,
- Doping mücadelesi için tasarlanmış anti-doping önlemleri ve eğitim programlarını uygulamak veya uygulanmasını teşvik etmek,
- Olumlu sosyal değişim için iletişime odaklanan projeler geliştirmek veya geliştirilmesini teşvik etmek,
- Çocuklar ve gençlerin fiziksel ve/veya duygusal sağlıklarını geliştirmek ve iyileştirmek üzere tasarlanmış faaliyetleri düzenlemek veya düzenlenmesini teşvik etmek.

Avrupa Fair Play Birliği, 1995 yılından itibaren her yıl çeşitli konu başlıkları altındaki genel toplantılarını dünyanın farklı ülkelerinde gerçekleştirmektedir. Yıllık kongreler, gerek sportif gerekse toplumsal alanda yaşanan sorunların fair play ilkeleriyle ilişkisi içinde tartışıldığı ve çözüm yolları arandığı bilimsel platformlardır. İlki 1995 yılında İstanbul’da “Medyanın Sorumluluğu” başlığı ile yapılan kongre temaları, spor ve eğitim, zirve sporu, seyirci davranışları, etik ve doping, sporda ve toplumda şiddet, üst düzey sporlarda fair play davranışı ve gençliğe etkisi, spor ve yaşamda temel bir değer olarak fair play, sporda herkes için fair play, toplum için bir model olarak fair play, fair play’de kavramlar, projeler ve kampanyalar, olimpik değerler ve sporun geleceği, şiddet ve ırkçılık,

kültürlerarası diyaloga hizmette fair play, kültürün bir parçası olarak spor; spor kültürünün bir parçası olarak fair play, profesyonel sporlar ve fair play, olimpiik ve paralimpiik hareket, Avrupa'da spor ve kültür arasındaki ayırım gözetmeyen köprü olarak fair play değerleri, rekabetçi sporlarda adil oyun, uzlaşma aracı olarak spor, insanlığın ruhu olarak spor, gibi geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Avrupa Fair Play Birliği (EFPM) ve Uluslararası Fair Play Komitesi (CIFP) 2015'ten itibaren Dünya ve Avrupa Fair Play Ödülleri törenlerini ve kongrelerini ortak düzenlemektedirler.

Avrupa Fair Play Birliği web sayfasına <http://www.fairplayeur.com> adresinden ulaşabilirsiniz.

TMOK Fair Play Konseyi

Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC), 1981'de Uluslararası Fair Play Konseyi (CIFP)'ni tanıyarak onu bir kuruluşu olarak kabul etmiş ve her Ulusal Olimpiyat Komitesi'nde fair play ile ilgili bir komisyon kurulmasını önermişti. Bunun üzerine 17 Kasım 1981'de Turgut Atakol başkanlığında toplanan **Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK)** yönetim kurulu, Türkiye'de fair play'e ilişkin ilk kurumsal yapılanma olan 'Fair Play Komisyonu'nu oluşturmuştur. Komisyonunda tıp (Dr. Tarık Özerengin), hukuk (Av. Merih Sezen), medya (Doğan Koloğlu) gibi Fair play hareketinin paydaşları meslek gruplarından temsilciler ile bir olimpiik sporcu (Ruhi Sarıalp) ve bir uluslararası hakem (Ahmet Cömert) yer almıştır. Kuruluşuyla birlikte her branştan spor faaliyetlerinde, özellikle informal fair play anlayışına örnek oluşturabilecek davranışlar konusunda araştırma yaparak sporcu belirleyen Komisyon, 1983'ten itibaren Türkiye fair play ödülünü kazanan sporcuları Uluslararası Fair Play Konseyi'ne göndermeye başladı. 1983 yılı fair play ödülüne, takımının müsabakayı kaybetmesini göze alarak, gol kararında tereddüde düşen hakeme topun kale çizgisini geçtiğini söyleyen Konya amatör 1. küme futbol takımlarından Derbent Spor'un kalecisi İsmet Karababa layık görüldü. Kendi ve takımı aleyhine de olsa hakemin doğru karar almasına yardımcı olma erdemıyla informal fair play için

özgün bir örnek oluşturan sporcu, Uluslararası Fair Play Konseyi ödülüne aday gösterildi ve fair play'in en büyük ödülü olan 1983 Fair Play Trophy'sini kazandı. İlerleyen yıllarda, Türkiye'nin aday gösterdiği birçok sporcu ve spor insanı, davranışları ya da katkıları nedeniyle uluslararası fair play ödüllerini kazandılar.

✓ **TMOK Fair Play Konseyi**, Türkiye'de fair play anlayışının uygulanması ve yaygınlaşması adına çalışmalar yürüten bir kuruluştur.

1993'te, Uluslararası Olimpiyat Komitesi statüsüne uygun bir fair play yönetmeliğinin hazırlanmasıyla "ülke çapında fair play ruhunun yayılması, anlaşılması ve ödüllendirilmeye layık olanların belirlenmesi" görevlerini üstlenen TMOK *Fair Play Konseyi* kuruldu. Konseyin amblemi, "Sana kırmızı kart göstermiyorum; kalbimi veriyorum" anlamını taşıyan, üzeri ay-yıldızlı bir kart gösteren eldir. TMOK Fair Play Konseyi, her 4 yılda bir seçilen 20 üyeden meydana gelmektedir. Konsey, 1994'ten itibaren fair play ödülleri, 'davranış', 'kariyer' ve 'tanıtım' dallarında ayrı ayrı vermeye başladı. Her dalda ödüller, Büyük Ödül (Fair play heykeli ve diploma), Şeref Diploması (Fair play gümüş plaketi ve diploma) ve Kutlama Ödülü (Fair play bronz plaketi ve diploma) olarak detaylandırıldı. Ödüllerin değişik dallarda verilmesiyle davranış ve etkinlikleriyle dolaylı olarak spora ve fair play'e katkıda bulunanların değerlendirilmesinin ve toplumun bu yönde teşvik edilmesinin yolu açılmış oluyordu. Örneğin, 1995 yılı Türkiye fair play ödülleri Kariyer dalında büyük ödül, hayatı boyunca her alanda toplumu efendiliğe, iyiliğe ve centilmenliğe davet eden, sporu ve fair play anlayışını destekleyen, gerçekleşmesi olası büyük şiddet olaylarını örnek kişiliği ile önleyebilen bir din insanına, Naim Gölleroğlu'na verilmişti. Ayrıca toplumda çevre bilincinin yaygınlaşmasında gönüllü olarak çaba gösteren bir çevreci, Hayrettin Karaca da, Şeref diplomasına layık görülmüştü. Naim Gölleroğlu, aynı yıl *Uluslararası Fair Play Konseyi* (CIFP) tarafından Dünya Şeref Diploması ile ödüllendirilmişti. Medya alanındaki olumlu çabaların değerlendirilmesi kapsamında Konsey, tanıtım dalında 1997 Türkiye Fair Play Büyük Ödülü'nü Fan-Etik sayfasıyla Fanatik gazetesine vermiş; gazete aynı yıl,

haber veriş tarzı, centilmenliği ön planda tutması ve sürekli Fan-Etik sayfası ile gençliğe sportmenlik yolunu göstermesi nedeniyle Uluslararası Fair Play Konseyi tarafından Şeref Diploması ile ödüllendirilmiştir.

Resim 4.9 Olimpiyat amblemi.

TMOK Fair Play Konseyi, fair play'in sadece spora ilişkin bir kavram olmadığından hareketle 1998'den itibaren, toplumsal olaylarda yer alan örnek kişi ve kurumları da fair play açısından değerlendirmeye başladı. Ardından, 1999 Türkiye Fair Play ödülleri, Toplumsal ve Sportif Fair Play ödülleri olmak üzere iki ana başlık altında toplandı. TMOK Fair Play Konseyi, aday gösterilen örnek olayları değerlendirme kriterleri olarak, "Kendi yarar ve yargısına ters düşse bile hakemin doğru karar almasına yardımcı olma", "rakibin maruz kalacağı haksız bir durumu gidermek için çaba gösterme", "haksız avantajlardan yararlanmaya kalkışmama", "rakibin haksız dezavantajlarından yararlanmaya kalkışmama", "sporun ve sporcunun gelişimine katkıda bulunma", "rakibiyle eşit şartlarda yarışma arzusu gösterme" gibi tanımlanmış fair play davranışlarını esas almaktadır.

TMOK Fair Play Konseyi'nin çalışmaları, Konseyin uluslararası fair play kuruluşları arasında saygın bir yer edinmesine yol açmıştır. 1994'te, Zürih'te Avrupa ülkelerinin fair play temsilcilerinin katılımıyla kurulan, Türkiye'nin de kurucu üye olduğu ve 2. başkanlığa Türk üye Erdoğan Arıpınar'ın seçildiği *Avrupa Fair Play Birliği* (EFPM), Arıpınar'ı, Avrupa grubuna dahil olan Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Moldova, Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Makedonya gibi Kafkas ve Balkan ülkelerinin fair play çalışmalarını yönlendirmek ve kurumsal yapılanmalarını sağlamakla görevlendirmiştir. Tür-

kiye, 1997'de fair play çalışmalarında Avrupa'da örnek ülke seçilmiş; EFPM, birliğin yayın organı olarak faaliyet gösterecek "Play Fair" adlı gazetesinin, TMOK Fair Play Konseyi Başkanı Erdoğan Arıpınar yönetiminde Türkiye'de yayımlanmasına karar vermiştir. İki yıl sonra EFPM Genel Kurulu "Play Fair" gazetesinin EFPM'nin en başarılı çalışması olduğunu vurgulamıştır. *Avrupa Olimpiyat Komiteleri Birliği* (EOC) ve EFPM, 2000 yılı Fair Play Büyük Ödülü'ne, Fair Play'in anlatılmasında, gelişmesinde, ülke çapında duyurulmasında başarılı hizmetler üreten TMOK Fair Play Konseyi'ni layık gördü. Başkan Arıpınar da, 2017'de EFPM-AIPS Vox Ödülüyle taltif edildi.

Resim 4.10 Türk ve dünya fair play hareketinde öncü bir şahsiyet, Erdoğan ARIPINAR.

Kaynak: sporx.com

TMOK Fair Play Konseyi, asli görevlerinden olan fair play idealinin anlaşılması ve yaygınlaştırılması çalışmaları çerçevesinde, çocuklara, gençliğe ve tüm topluma fair play anlayışını anlatmanın iyi bir yolunun karikatür olabileceği düşüncesiyle 1996 yılında ulusal düzeyde bir *Fair Play Karikatür Yarışması* düzenledi. Düşüncelerini çizgiyle ifade edebilme becerisi ile tanınmış Türk toplumunda aksiyonun olumlu yankı bulmasıyla Konsey, 1997'de yarışmanın kapsamını genişleterek; ilk, orta ve yükseköğretim öğrencilerini de yarış-

maya dahil etti. İlköğretim öğrencisinden profesyonel çizirlere kadar geniş bir yelpazeye açık olan Fair Play Karikatür Yarışmasında başarılı bulunan eserler ödüllendirilmekte, sergiler yoluyla halka sunulmakta, bir albümde toplanmakta ve yayınlanmaktadır. Seçilmiş karikatürlerin 1999'dan itibaren çeşitli Avrupa ülkelerinde sergilenmesinin bu orijinal yöneme olan ilgiyi arttırması sonucu Konsey, yarışmayı 2001'de uluslararası hale getirmiştir. Karikatür yarışmaları, her kademedeki öğrencilerin fair play kavramıyla tanıştırılmasında ve fair play'e ilişkin davranışlar üzerine düşünmeye yönlendirilmesinde önemli rol oynayabilecek bir etkinlik konumundadır. TMOK Dünya Fair Play Karikatür Yarışması, 2017 yılında Dünya Fair Play Konseyi tarafından Tanıtım dalında Baron Pierre de Coubertin Ödülüne layık görülmüştür.

Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Fair Play Komisyonu, fair play kavramı ve ruhunun ülke genelinde yaygınlaştırılması amaçlı faaliyetleri kapsamında *Fair Play Üniversiteler Kervanı* projesini 2014 yılından itibaren yürütmektedir. Proje kapsamında fair play kavramının geleceğin spor insanlarına benimsetilmesi ve onların vasıtasıyla ülke sporuna katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Erdoğan Arıpınar başkanlığında çalışmalarını yürüten Fair Play Kervanı, 2016 yılında "dünyada bir örneği daha olmayan çalışma" olarak Dünya Fair-Play Konseyi tarafından şeref diploması ile ödüllendirilmiştir.

Profesyonel sporda fair play'e uygun davranışları sergilemenin güçlüğü; başarının bizzat bireye, takımına, kulübüne ve ülkesine sağlayabileceği çıkarlar göz önüne alındığında ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla fair play ödülleri sporcunun göze aldığı riske göre verilmektedir. Karşılaşma ne kadar önemli, başarının ödülü ne kadar değerli ve kamuoyunun beklenti baskısı ne kadar yüksekse kuraların öngördüğünün ötesinde gösterilmiş fair play davranışı o kadar saygın ve kıymetlidir. Ancak, fair play ödülüne esas teşkil eden davranışın sporcunun yerleşik bir tutumundan kaynaklanıp kaynaklanmadığı da oldukça önemlidir. Çünkü "ahlaki bir davranış sonucu ödül alan birey, tüm yaşamı boyunca, her alanda fair play'e uygun davranmak zorundadır. Fair play ödülü bir eğilime verildiğinden, ödülün hem sportif hem de toplumsal yaşamda kesinlikle bir "milat" oluşturması gerektiği anlamına gelmektedir.

Bir davranışın ödüllendirilmesi, örnek davranışın topluma yansıtılması ve model oluşturması bakımından "eğitsel" bir anlam taşımaktadır. Çünkü doğru ya da yanlış davranış biçimleri çocuk ve gençler tarafından birebir kopyalanmakta, bu da model alınan sporcuların izleyicilere doğru mesajlar veren bir davranış biçimini tutarlı olarak ortaya koymalarını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle fair play ödülü aldıkları halde gerek sportif, gerekse toplumsal alanda sonradan fair play ilkelerine aykırı davranışları sabit görülenlere bir yaptırım uygulanabilmelidir. Fair play ödülünün sorumluluğunu taşıyamayan sporcular öncelikle TMOK Fair Play Konseyi tarafından yazılı olarak uyarılmalı, erdem-siz davranışların tekrarı halinde ise ödülün geri alındığı gerekçeleriyle ve basın yoluyla kamuoyuna duyurulmalıdır. Daha etkili bir yöntem olarak, ödül verilmeden önce aday sporcunun geçmişe yönelik bir 'davranış kayıtları' incelenmesine tabi tutulması, ödüle aday gösterilen örnek olayın istemsiz gelişen anlık bir davranıştan mı yoksa yerleşik bir tutumdan mı kaynaklandığının anlaşılabilmesi bakımından önemlidir.

Yaşamla İlişkilendir

Türkiye Milli Olimpiyat Komitesinin internet sayfasında Türkiye Fair Play ödülleri alan kişiler ve alma nedenleri yer almaktadır. Örneğin, Budapeşte'de düzenlenen Dünya Güreş Şampiyonası'nda 2. olan YASEMİN ADAR, 76 kg yarı finalinde rakibi Macar Zsanett NEMETH'in dizinden sakatlanmasının ardından rakibin sakat dizine hiç hamle yapmayarak ona zarar vermektan kaçındı. Adar bu davranışı ile Dünya Fair Play Konseyi (CIFP) Dünya Fair Play Özel Diploması'na layık görüldü. Siz de bu ve benzeri örnek olayları incelenerek, bu yolla kendinizin ve çevrenizin fair play davranışlarını düşünerek antrenörlük deneyiminizle ilişkilendirin.

Kaynak: <http://olimpiyatkomitesi.org.tr>

Öğrenme Çıktısı

6 Dünyada ve Türkiye'deki fair play örgütlenmelerini ve ödül kategorilerini ifade edebilme

Araştır 3

TMOK Fair Play Konseyi'nin fair play ödülleri neden sadece sportif fair play ödülleri değil, aynı zamanda toplumsal fair play ödülleri olmak üzere iki ana başlık altında toplanmıştır?

İlişkilendir

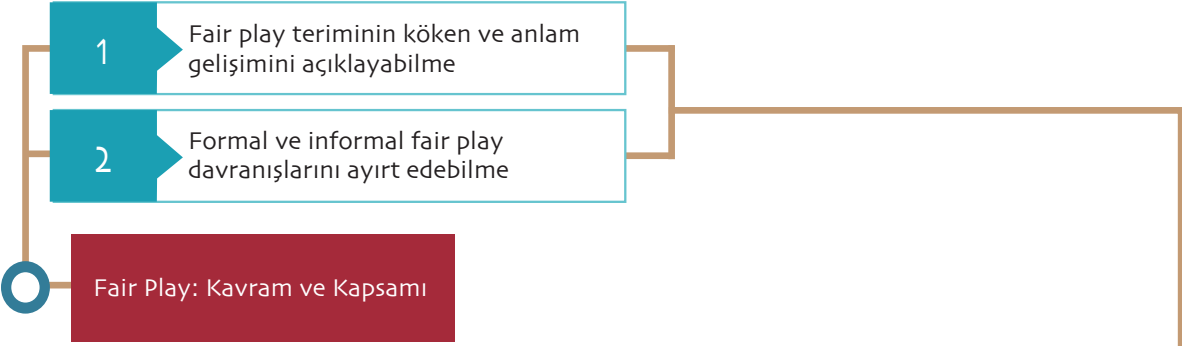
TMOK Fair Play Konseyi, aday gösterilen örnek olayları değerlendirme kriterleri olarak, "Kendi yarar ve yargısına ters düşse bile hakemin doğru karar almasına yardımcı olma", "rakibin maruz kalacağı haksız bir durumu gidermek için çaba gösterme", "haksız avantajlardan yararlanmaya kalkışmama", "rakibin haksız dezavantajlarından yararlanmaya kalkışmama", "sporun ve sporcunun gelişimine katkıda bulunma", "rakibiyle eşit şartlarda yarışma arzusu gösterme" gibi tanımlanmış Fair Play davranışlarını esas almaktadır.

Sizde sporcularınızın fair play davranışlarına yönelik bir "örnek olay değerlendirme kriteri" oluşturunuz.

Anlat/Paylaş

İlk Pierre de Coubertin Fair Play Büyük Ödülü, 1964 Innsbruck Kış Oyunlarında, rakipleriyle eşit şartlarda yarışma arzusunu gösteren davranışıyla İtalyan kızakçı Eugenio Monti'ye verilmiştir. Yarış başlangıcında rakiplerinin kızak vidalarının düşmüş olduğunu gören Monti, kendi kızak vidalarını vererek fırsat eşitliğini sağlamış, favorisi olduğu yarışta altın madalyayı yardım ettiği rakipleri kazanmıştı.

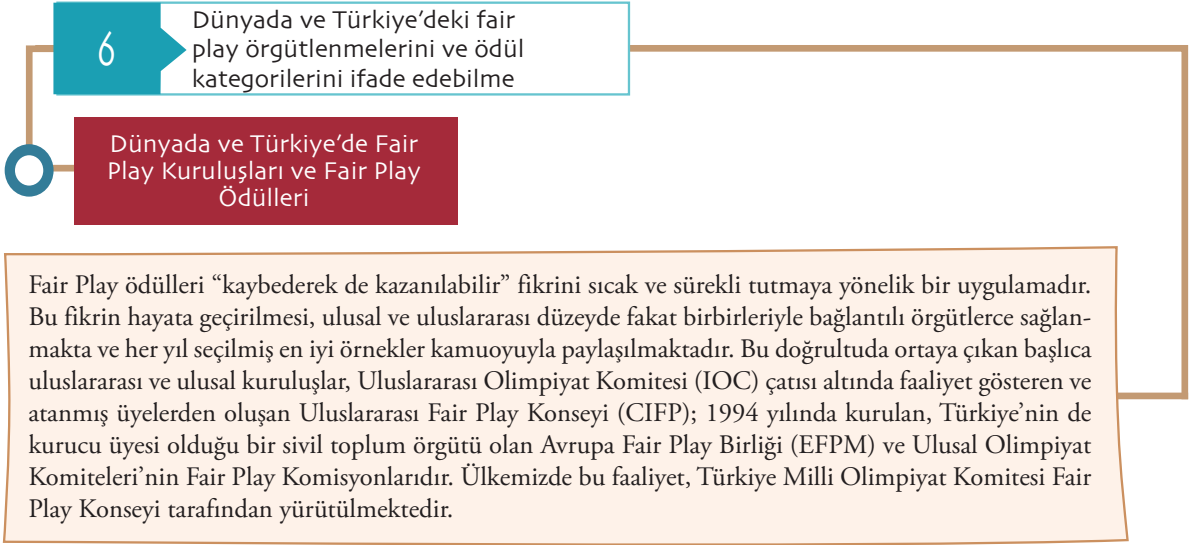
Eğer Eugenio Monti'nin yerinde olsaydınız aynı şekilde davranır mıydınız? Neden?

Dilimize İngilizceden giren ‘fair play’ sözcüğünün tam kelime karşılığı “adil oyun”dur. Kelime yapısı ve anlam içeriğine kavuşabilmesi ise uzun bir tarihsel süreci gerektirmiştir. Fair play; sporcuların yarışmalar esnasında, güçleşen şartlar altında dahi kurallara sabırla, tutarlı ve bilinçli olarak riayet etmeleri; fırsat eşitliğini bozmamak amacıyla haksız avantajları kabullenmemeleri; rakibin haksız dezavantajlarından yararlanmaya kalkışmamaları; rakibi düşman değil, aksine oyunun gerçekleşmesini sağlayan, eşdeğer haklara sahip birey ve partner olarak görmeleri ve değer vermeleri çabalarında kendini göstermektedir. Formal fair play sporda yazılı kurallara kayıtsız şartsız uymayı ifade ederken informal fair play yazılı kuralların talep ettiğinin ötesinde yazılı olmayan ve bilinçli olarak sportif rakibine insan olarak saygı duymak, onunu korumak, ona adalet, insani dayanışma ve hatta dostluk göstermek gibi davranışları içermektedir.

Gerek Antik Çağ yarışmalarında ve Olimpiyat oyunlarında gerekse Ortaçağ turnuvalarında, günümüz fair play anlayışı kapsamına giren erdemli tutum ve davranış biçimlerinin ilk izlerini görmek mümkündür. Bununla birlikte, günümüz fair play prensiplerinin sistematik temellerinin 19. yüzyıl İngiltere’inde atıldığı ve dönemin değişimler geçiren sosyo-kültürel yapısı ile direkt ilgili olduğu görülmektedir. Özellikle, yatılı kolejlerde başlatılan reformlarda öğrencilerin karakter eğitiminde sporda fair play anlayışının ön plana çıkarılması, İngiliz soylularının bahis tutkuları ve bu sebeple organize ettikleri müsabakaların sportmence ve kurallara uygun olarak yapılmasına dikkat etmeleri sadece ilk doğan erkek çocuklara unvan ve mülkiyet hakkı tanıyan yasa ile orta sınıfa dahil edilen diğerlerinin, sporda centilmenlik anlayışını alt tabakalara yaymaları, Fair Play idealinin gelişmesinde en önemli rolü oynamışlardır. Ayrıca, başlangıçta çalışan sınıfları belirli spor dallarından uzak tutmak amacıyla konulan amatör kurallar, her ne kadar bir sosyal adaletsizliği yansıtmışsa da sporda fair play anlayışının yerleşmesine yardımcı olmuştur. 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında sportif yarışmaların ticarileşmeye ve siyasileşmeye başlaması ve gittikçe daha geniş halk kitlelerine açılmasıyla baş gösteren “amaç” değişikliği; dengenin iç amacın dış amaca, uygulamadan duyulan zevkten ciddiyete doğru bozulmasına yol açmış ve 20. yüzyıl boyunca gelişme Fair Play düşüncesinin yumuşatılması ve aşındırılması yönünde gerçekleşmiştir. Denge halen artarak informal fair play’den formal fair play’e doğru bozulmaya devam etmektedir. Bunun anlamı, fair play anlayışının, eşit yarışma şartlarının ve fırsat eşitliğinin sağlanması ve korunmasından, gittikçe sadece oyun ve yarışma kurallarına uyulmasına indirgenmesidir.

1 Aşağıdakilerden hangisi fair play anlayışına uygun bir müsabaka ortamının yaratılmasının temel şartlarından biri **değildir**?

- A. Kurallara uyma
- B. Hakem kararlarını kabullenme
- C. Rakibe saygı
- D. Fırsat eşitliği
- E. Çevre şartlarının eşitliği

2 Aşağıdakilerden hangisi informal fair playe örnek bir davranıştır?

- A. Gole giden rakibi düşürmemek
- B. Hakemin doğru karar almasına yardımcı olmak
- C. Gol sonrası forma çıkarmak
- D. Doping kullanmamak
- E. Rakibe faul yapmak

3 Türkçe literatürde “fair play” teriminin kullanıldığı ilk kaynak aşağıdakilerden hangisine aittir?

- A. Baron Pierre de Coubertin
- B. Shakespeare
- C. Selim Sırrı Tarcan
- D. Faik Üstünidman
- E. Mazhar Kazancı

4 Fair play tanımı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- A. Sporcuların yarışmalar esnasında; güçleşen şartlar altında dahi kurallara sabırla, tutarlı ve bilinçli olarak riayet etmeleridir.
- B. Fırsat eşitliğini bozmamak amacıyla haksız avantajları kabullenmemeleridir.
- C. Rakibin haksız dezavantajlarından yararlanmaya kalkışmamalarıdır.
- D. Rakibi düşman değil, aksine oyunun gerçekleşmesini sağlayan, eşdeğer haklara sahip birey ve partner olarak görmeleri ve değer vermeleridir.
- E. Sporcuların ne pahasına olursa olsun mücadeleyi bırakmamalarıdır.

5 Fair play anlayışını dünya çapında yaygınlaştırmaktan sorumlu organizasyon aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Türkiye Fair Play Konseyi
- B. Uluslararası Fair Play Komitesi
- C. Avrupa Fair Play Birliği
- D. Dünya Sağlık Örgütü
- E. Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi

6 Günümüz fair play anlayışı ile Antik Çağ fair play anlayışı arasındaki benzerlik aşağıdaki hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- A. Yazılı kuralların belirlenmesi ve hakem otoritesi
- B. Şövalyece düşünüş tarzı
- C. Yazısız kurallara uygun davranılması
- D. Kural dışı davrananlara heykel yaptırma cezası
- E. Fırsat eşitliği

7 Fair play anlayışını şövalyece düşünüş tarzı ve fırsat eşitliği anlamında kullanan ünlü edebiyatçı aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Atinalı Kallipsos
- B. Homeros
- C. William Shakespeare
- D. Pausanias
- E. William Wordsworth

8 Aşağıdakilerden hangisi formal fair playe örnek bir davranıştır?

- A. Düşen rakibin yerden kaldırılması
- B. Hakemin hatalı kararının düzeltilmesi
- C. Hakeme topun kendinden çıktığının söylenmesi
- D. Rakibin kural dışı yollarla düşürülmemesi
- E. Sakatlanan oyuncuya yardım edilmesi

9 “Bir sporcu, kazanmak için doping kullanmaya karar verirse ilk olarak sporcunun bu davranışın kurallara aykırı olduğunu bilmesi” aşağıdaki hangi tür fair play anlayışıyla ilgilidir?

- A. Formal Fair Play
- B. İnfomal Fair Play
- C. Faul Play
- D. Faul Game
- E. Biçimsel Olmayan Fair Play

10 Türkiye’de Fair Play’e ilişkin ilk kurumsal yapılanma olan “Fair Play Komisyonu” hangi organizasyonel yapı içerisinde yer almaktadır?

- A. CİFP
- B. EFPM
- C. TMOK
- D. UEFA
- E. EOC

1. E

Yanıtınız yanlış ise “Fair Play Kavramının Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2. B

Yanıtınız yanlış ise “İnformel (Biçimsel Olmayan) Fair Play” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3. C

Yanıtınız yanlış ise “Fair Play Kavramının Türkiye Serüveni” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4. E

Yanıtınız yanlış ise “Fair Play Kavramının Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5. B

Yanıtınız yanlış ise “Uluslararası Fair Play Komitesi (CIFP)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

6. A

Yanıtınız yanlış ise “Antik Çağ’da Fair Play Anlayışı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7. C

Yanıtınız yanlış ise “Fair Play Kavramının Gelişimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

8. D

Yanıtınız yanlış ise “Formal (Biçimsel) Fair Play” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

9. A

Yanıtınız yanlış ise “Formal (Biçimsel) Fair Play” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

10. C

Yanıtınız yanlış ise “TMOK Fair Play Konseyi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Fair Play’e ilişkin tanımların büyük ölçüde sporcu merkezli yapılmasının ana nedeni, oyunun gerçekleşmesini sağlayan ve sonucu üzerinde de doğrudan etkili olan asli unsurun sporcu olmasından kaynaklanmaktadır. Oysaki sporcu toplumsal beklentiler alanının tam ortasında durmakta ve antrenör, yönetici, seyirci, medya, sponsor vb. gibi spora ilişkin referans grupları kendisinden üstün başarı beklemektedir. Bu durum, performans sporlarında sporcuların fair play anlayışına uygun davranmalarını zorlaştırmaktadır.

Araştır 2

Yüksek performans sporlarından amatör kategorilere kadar, sporcularda “ne pahasına olursa olsun kazanma” fikrinin oluşmasında antrenör söylemlerinin rolü büyüktür. “Her galip geldiğinde yeniden doğarsın; yenilirsən eğer, bir parça ölürsün”(Futbol Antrenörü George Allen) ya da “Yenilgi ölümden beterd; çünkü yenilgiyle yaşanılmak zorundadır!” (Beyzbol antrenörü Bill Muselman) gibi sporda mağlubiyetin “ölüm” metaforuyla sporculara aktarılması, galibiyet ve mağlubiyet karşıtlığının keskinleştirilmesine ve rakibe duyulması gereken saygının, kurallara kesinlikle uyulması düşüncesinin yitirilmesine yol açmakta, oyunda fair play anlayışı geri planda kalmaktadır.

Araştır 3

TMOK Fair Play Konseyi, Fair Play’in sadece spora ilişkin bir kavram olmadığından hareketle 1998’den itibaren, toplumsal olaylarda yer alan örnek kişi ve kurumları da Fair Play açısından değerlendirmeye başlamıştır. Ardından, 1999 Türkiye Fair Play ödülleri, Toplumsal ve Sportif Fair Play ödülleri olmak üzere iki ana başlık altında toplanmıştır.

Kaynakça

- Alpman, C. (2001). *Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi*. Ankara: GSGM.
- Arıpınar, E. ve Donuk, B. (2011). *Fair Play*. İstanbul: Ötüken.
- Ateşoğlu, M. (1974). *Sporda erdemlik: fair play*. Ankara: GSB Yay.
- Brase, G. (1967). *Bildung und Erziehung in den englischen Public Schools*. Regensburg.
- Can, C. ve Can, H. (1999). *Fair Play'in dünü yok!* Fanatik Gazetesi, 1 Mayıs.
- Eichberg, H. (1978). *Leistung, Spannung, Geschwindigkeit: Sport und Tanz im gesellschaftlichen wandel des 18./19. Jahrhunderts*. Stuttgart: Klett.
- Erdemli, A. (1996). *İnsan, Spor ve Olimpizm*. İstanbul: Sarmal.
- Gillet, B. (1975). *Spor Tarihi*. (M. Durak, Çev.). İstanbul: Gelişim.
- Gillmeister, H. (1988). Fair Play: Ein Wort macht Geschichte. *Fair geht vor - auch in Seoul*. Ed.: DOG. [y.y].
- Guttmann, A. (1987). Ursprunge, Soziale Basis und Zukunft des Fair Play. *Sportwissenschaft*, 17, 1 (1987), s. 11.
- Heinila, K. (1974). *Ethics of Sports*. University of Jyvaskyla Research Reports, Nr. 4, Jyvaskyla.
- Indorf, H. (1938). *Fair Play und der "Englische Sportgeist"*. Hamburg: Friederichsen de Gruyter & Co.
- Kircher, R. (1927). *Fair play: sport spiel und geist in England*. Frankfurt: Frankfurter Societaets-druckerei.
- Lenk, H. (1964). *Werte, Ziele, Wirklichkeit der modernen Olympischen Spiele*. Schorndorf.
- Lenk, H. ve Pilz, G. A. (1989). *Das Prinzip Fairness*. Osnabruck.
- Lenk, H. (2000). Zur Fairness unter Systemzwaengen. *Leistungssport*, 30(6). s. 25.
- Luther, D. ve Hotz, A. (1994). Fairness im Sport-Lernen fürs Leben? *Leibesübungen-Leibeserziehung*, 48(5), s. 4-8.
- Messing, M. (1991). "Fairness und unfairness: Eine austauschteoretische erkläerung". In H. Letzelter, H. G. Schope (Red.). *Beitraege zur Sportwissenschaft* (s. 30). Hamburg: Czwalina.
- Müller, N. (1988). *Historische, philosophische und paedagogische Dimensionen des Fair Play*. Fair Play im Sport-Fainess im Leben. Mainz: LSB Rh. Pfalz.
- Müller, U. ve Pilz, G. A. (1987). *Sei Sportlich-Sei Fair*. Schorndorf: Hofmann.
- Rahe, B. (1987). Fair Play in Schule und Erziehung. *Schulverwaltungsblatt Niedersachsen*, 3, s. 78.
- Yıldırım, İ. (2005). Fair play eğitiminde beden eğitiminin rolü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(1), 1-14.
- Yıldırım, İ. (2004). Fair Play: kapsamı, türkiye'deki görünümü ve geliştirme perspektifleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(4), 1-15.
- Yıldırım, İ. (2011). Fair play: etimolojik, semantik ve tarihsel bir bakış. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(4), 3-18.

Bölüm 5

Sporda Koruma I

öğrenme çıktıları

Sporda Koruma Temel Kavramlar

- 1 Sporda koruma temel kavramlarını ifade edebilme
- 2 Taciz ve istismar türlerini tanımlayabilme

Sporda Çocuk İstismarı ve Türleri

- 6 Sporda görülen istismar türlerini tanımlayabilme
- 7 İhmalen neden olan davranışları fark edebilme

Sporda Koruma Alanında Hak Temelli Anlayış

- 3 Çocuk haklarını ifade edebilme
- 4 Çocuk haklarında hak temelli anlayışı açıklayabilme
- 5 Spora katılım hakkının yer aldığı uluslararası spor politika belgelerini ifade edebilme

Anahtar Sözcükler: • Spor • Koruma • Sporcu • Çocuk • Güvenli Spor • Spora Katılım Hakkı

“Çocuklar her türlü ihmal ve istismardan korunmalı, onlar her koşulda yetişkinlerden daha özel ele alınmalıdır.”

K. Atatürk

GİRİŞ

Toplumların her yönden gelişip kalkınabilmesi ve ilerleyebilmesi, o toplumun geleceğini şekillendirecek olan çocukların fiziksel, sosyal ve ruhsal açıdan doğru gelişmesiyle mümkün olmaktadır. Çocukların sosyal, zihinsel, fiziksel ve ahlaki yönden en iyi şekilde gelişmelerinin sağlanmasında en doğru ve önemli araç ise spor aktiviteleridir.

Ancak sporun saymakla bitmeyen bireysel ve toplumsal faydalarının yanında kendine özgü doğası gereği bazı istismar alanlarına da zemin hazırladığı görülmektedir. Spor ortamında özellikle çocuk ve genç sporcular, spor ortamındaki güç sahibi kişiler tarafından isteyerek ya da farkında olmadan ruh sağlıklarını ve gelişmelerini bozabilecek söz ve davranışlarla sürekli olarak muhatap olabilmektedir.

Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesinde, UNESCO'nun 1978'de yayınladığı Beden Eğitimi ve Spor Uluslararası Şartında ve Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin (IOC) temel prensiplerinde olduğu gibi, birçok uluslararası sözleşme ve düzenlemede “spor yapmanın herkes için temel bir hak olduğu” vurgulanırken “güvenli ve kendilerine uygun ortamlarda spor yapmanın ve oyun oynamanın her çocuğun hakkı ve taraf devletlerin sorumluluğu” olduğu da belirtilmiştir.

Bu noktadan hareketle başta Birleşik Krallık ve diğer Avrupa Birliği ülkeleri, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kanada gibi birçok gelişmiş ülke ve hatta bazı Afrika ülkeleri bu yasal dayanakları referans alarak; sporu yöneten kamu kurumları, spor federasyonları, spor kulüpleri ve çocukların katılım sağladığı tüm spor organizasyonları içerisinde “Sporda Çocuk Koruma Sistemleri” oluşturarak başta antrenör, yönetici ve veliler olmak üzere sporun tüm paydaşlarına yönelik düzenlemeler yapmıştır.

Artık günümüzde çocukların katılım gösterdiği her türlü spor örgütü ve organizasyonlarında çocuk istismarı vakalarını önlemek, tespit etmek ve bildirmek amacıyla sporda çocuk koruma programları gün geçtikçe önemini artırmakta ve daha geniş uygulama alanı bulmaktadır.

SPORDA KORUMA TEMEL KAVRAMLAR

Toplumların geleceği olan çocukların her türlü istismardan uzak durmasını sağlayacak tedbirleri alma sorumluluğu BM Çocuk Haklarına Dair Söz-

leşme gereği taraf devletlerin sorumluluğundadır. Ülkeler çocuğun bedensel ve zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle özel ilgi ve yardıma ihtiyacı olduğunu kabul ederek buna yönelik önlemler almaktadırlar.

Tüm alanlarda çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal gelişimine yönelik tedbirler alınarak çocuk koruma programları hayata geçirilmiştir. Çocuk koruma programlarının uygulandığı alanlardan biri de spor alanlarıdır. Spor fiziksel, zihinsel, duygusal ve toplumsal katkıları göz önüne alındığında önemli bir eğitim aracı fonksiyonuna sahiptir. Ancak spor alanlarında da çocukları istismara uğratabilecek davranışlar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle uluslararası örgütler, spor alanlarında da çocuk koruma programlarını hayata geçirmiştir.

Çocuk koruma programları ve sporda çocuk koruma programlarının anlaşılabilmesi için çocuk koruma, sporda çocuk koruma, taciz, istismar ve güvenli spor kavramlarının bilinmesi gerekmektedir.

Çocuk Koruma

On sekiz (18) yaşın altında olan ve bütün toplumların temelini ve geleceğini oluşturan **çocukların** fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı olması, kendi değerlerinin farkında olarak yetişmesi ve bu değerleri insanlığın yararına kullanabilmesi; ülkeler açısından oldukça önemlidir.

✓ **Çocuk:** BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1.maddesi çocuk kavramını; “daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” şeklinde tanımlamaktadır.

Çocukların ihmal ve istismardan korunmalarına ilişkin tarihsel sürecin, çocukluğun, bireyin yaşamında ayrı bir süreç olarak ele alınmasıyla başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ortaçağ'daki Rönesans ve Reform Hareketleri ve onu izleyen Aydınlanma Çağı felsefesi sonucunda, çocukların eğitiminin önemi anlaşılmış ve çocukların yetişkinlerden ayrı bireyler olarak ele alınmaları gerektiği ifade edilmiş ancak 20. yüzyıla kadar, çocukların ihmal ve istismardan korunması gerektiği anlayışı gelişmemiştir. Avrupa'da modern çocukluk anlayı-

şının gelişmeye başlamasıyla çocuğun özel olarak korunması gerektiği kabul edilmiştir.

Günümüzde toplumlar tarafından kabul gören bu anlayış gereğince; çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle özel ilgi ve yardıma ihtiyacı olduğu ve çocukların da yetişkinler gibi haklarının olduğu kabul edilmektedir.

Modern anlamda çocukların korunma düşüncesi sanayi devriminin ilk dönemine kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda sanayi devriminde ortaya çıkan, çocukların ağır şartlarda çalıştırılmaları sorununa yönelik çocukların korunması düşüncesi çocuklara yönelik ilk sosyal politika tedbirlerini ortaya çıkarmıştır. İlerleyen süreçte çocukların da yetişkinler gibi temel haklara sahip olması gerektiği düşüncesinden hareketle BM Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiş ve taraf devletler çocuklara yönelik politikalarını bu uluslararası belge ışığında şekillendirmişlerdir.

Tüm dünya ölçeğinde var olan ekonomik sorunlardan en çok çocuklar olumsuz etkilenmekte, bazı çocukların temel gereksinimleri karşılanamamakta, sağlıklı bireyler olarak yetişebilmelerinin önünde engeller bulunmaktadır. Zamanla küçülen ve geniş aile desteğinden yoksun kalan bazı ailelerin çocuklarına bakamadıkları durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu çocukların toplumsal sistem tarafından korunması ihtiyacı söz konusu olmaktadır. Korunması gereken çocuklar olgusu, her toplumun içinde bulunduğu kendine özgü siyasal ve sosyal ortamın, ekonomi politikalarının bir ürünü ve önemli sosyal sorunlardan biri olarak kendini göstermektedir.

Çocuk koruma kavramının temelini çocuğun esenliği oluşturmaktadır. *Çocuk esenliği* kavramı, çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal gelişim yoluyla bireyin kendisi, başkaları ve çevre ile ilişkili olarak kendine özgü potansiyelini geliştirilmesi olarak tanımlanmaktadır.

✓ **Çocuk Koruma:** Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınarak, çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal gelişiminde çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi anlamına gelmektedir.

UNICEF, çocuk koruma kavramını; çocuklara yapılan her türlü şiddet, istismar, ihmal, sömürü ve taciz olaylarını engelleme ve bu olaylara kısa sürede yanıt verip müdahale etme olarak tanımlamaktadır.

dikkat

Çocuk koruma, istismar davranışlarının ortaya çıkmasından sonra uygulanan bir programdan ziyade önleyici bir rol oynar.

Çocuk koruma programıyla çocuklara yönelik riskler önceden fark edilerek gerekli önlemler alınır. Bu özellik, çocuk koruma kavramının en önemli unsurudur.

dikkat

Çocuk koruma sadece çocuğun korunmasına yönelik önlemleri içermez.

Resim 5.1 UNICEF, dünyanın öncü çocuk hakları savunucusudur.

Kaynak: unicefturk.org.

Çağdaş bir çocuk koruma paradigması, çocuğun bakımından ve korunmasından sorumlu tüm kişi ve kurumları kapsamalıdır. Örneğin; antrenörlerin iyi niyetli olarak ortaya koydukları davranışlar fiziksel, cinsel veya duygusal istismar izlenimine veya yanlış anlamalara yol açabilir. Bu nedenle antrenör, spor ortamında kendisine karşı ortaya çıka-

bilecek risklerin de farkında olmalı ve kimsenin zarar görmeyeceği şekilde davranmalıdır. Bu doğrultuda çocuk koruma kapsamında alınan önlemler çocukların yanı sıra antrenör, yönetici, ebeveyn ya da çalışan gibi spor alanındaki tüm unsurların korunmasını amaçlar.

Sporda Çocuk Koruma

Çocukların geleceğimizin güvencesi olduğu, sağlıklı nesillerin sağlıklı toplumlar yaratacağı ve çocukların toplumların geleceğini hemen her yönden etkileyeceği inkâr edilemez bir gerçektir. Bu nedenle çocuk ve ergenlerde gelişimin fiziksel, zihinsel ve ruhsal açıdan bir bütün olarak olumlu şekilde ilerleyebilmesini sağlamak önem arz etmektedir. Çocukların gelişimini bir bütün içerisinde sağlayabilecek en önemli araçlardan biri de spordur. Spor, bireyin fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak gelişimini bir bütün içerisinde sağlayarak toplumun sağlıklı bir yapıya kavuşmasını sağlar.

Ancak özellikle çocukların ve gençlerin beden ve ruh yapısının eğitilip geliştirilmesinde en uygun ve önemli eğitim aracı olarak kullanılan spor faaliyetleri, çocuklar için en çok risk taşıyan alanlardan biri haline gelerek birtakım istismarların zeminini de oluşturabilmektedir. Özellikle çocuk ve genç sporcular, eğitimcileri ve yöneticileri tarafından reddetme, aşağılama, tehdit etme, suçlama gibi kabul edilemez söz ve davranışlara sürekli olarak muhatap kalabilmektedir.

dikkat

Spor faaliyetleri, çocuklar için en çok risk taşıyan alanlardan biri haline gelerek birtakım istismarların zemini olabilmektedir.

Birçok antrenör ve spor yöneticisi, başarı merkezli bir düşünce yapısına sahip olabilmektedir. Ancak başarı merkezli odaklanma düşüncesi uzun dönemde özellikle çocuk ve genç sporcuların gelişimine zarar verebilmektedir. Sportif performansla mükemmellik sadece kişisel mükemmellik ile mümkündür. Sporcuların güvenliğine, her yönden gelişimsel gereksinimlerine ve sağlığına öncelik vermek, çocukları sporda kötü muameleden korumanın ve uzun vadeli performansa ulaştırmanın en etkili yoludur.

Sportif başarının cazibesi, maddi ve manevi getirileri, spor ortamlarındaki etkileşimin yüksek olması, sporcunun kariyer anlamında yükselme isteği ve sporcu ve antrenör arasında kuvvetli güven ilişkisi, spor ortamında ortaya çıkan çeşitli istismar davranışlarının göz ardı edilmesine ve normalleşmesine neden olabilmektedir.

Resim 5.2 Fiziksel temasta antrenörün tercihi değil, çocuğun güvenliği, ihtiyacı ve rahatlığı ön planda olmalıdır.

Spor alanlarının istismara açık olmasına neden olan bir diğer unsur ise spor eğitimi içerisinde sporcuya her koşulda fiziksel temasta bulunmanın normal bir davranış olarak algılanmasıdır. Antrenörler hareketin teknik gösterimi, şakalaşmak ya da oyuncuyu motive etmek amacıyla sporculara fiziksel temasta bulunabilmektedirler. Ancak antrenörler isteyerek ya da farkında olmadan yaptıkları bazı fiziksel temaslar ile çocuk sporcuları istismar edebilmektedir. Bu nedenle sporda çocuk koruma kapsamı içerisinde uluslararası spor örgütleri fiziksel temas ile ilgili bazı standartlar getirmişlerdir. Bu standartlar, yetişkinlere ve çocuklara dokunma için uygun şeklin ve içeriğin neler olduğunu açıklama ve sporda hangi fiziksel temasın makul olarak kabul göreceğini anlatma amacını taşımaktadır. Örneğin, Birleşik Krallık Kayak Federasyonu çocuk koruma politikalarında; fiziksel temasın gizli, saklı veya gözden irak yerlerde uygulanmaması, temas öncesi ne-reye ve ne amaçla fiziksel temasta bulunulacağının bilgisinin verilmesi ve genital bölgelere dokunmaktan kaçınılması gerektiğini belirtmektedir.

Cense ve Brackenrigde, 2001 yılında sporcuların istismara uğrama riskini doğuran temel faktörleri şu şekilde sıralamıştır:

- Yaş ve olgunlaşma nedeniyle çocuklar arasında ortaya çıkan farklılıklar,
- Toplumsal yaşam içerisinde çocukların sosyal konumunun yetişkin otoritesine direnmelerini zorlaştırması,
- Çocukların ve gençlerin; antrenör ve eğitimcilerden daha az bilgi veya beceriye sahip olmalarının, antrenörlerin veya eğitimcilerin spordaki otoritesini daha da güçlü hale getirmesi,
- Sporcuların elit düzeye ulaşma istekleri ve antrenörlerine karşı gelmelerinin kariyerlerini kötü etkileyebileceği korkusu,
- Sportif açıdan kullanılan eğitmek, geliştirmek amaçlı davranışlar ile kötüye kullanılan istismarcı davranışları ayırtıştırmanın zorluğu,
- Spor kültüründe var olan otoriter liderlik iklimi ve antrenör-sporcu arasındaki güç dengesizliği,
- Sporunun baskın bir anne-baba deneyimine sahip olması durumunda, antrenörün taciz içerikli davranışlarını ve aşırı baskıcı tarzını tamamen normal kabul etmesi,
- Üst düzey genç sporcuların; yoğun kamp, antrenman ve müsabaka dönemleri sebebi ile normal akran grubu arkadaşlıklarından sık sık izole edilmesi; sosyal ve duygusal gelişimden uzak kalmaları.

Spor alanında oluşabilecek taciz ve istismar biçimlerinin sporcu üzerinde çok önemli, hayati etkileri olmaktadır. Bu etkiler, aşağıdakilerin herhangi birini veya tümünü içerebilmektedir.

- *Fiziksel:* Hastalıklar ve yaralanmalar, performans kaybı, düzensiz yeme bozuklukları, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar
- *Bilişsel:* Kendine güvensizlik
- *Duygusal:* Geçici ruh hali durumları
- *Davranışsal:* Okulu bırakma, hile yapma olasılığının yüksekliği
- *Zihinsel:* Kaygılı olma hali, depresyon, kendine zarar verme, intihar
- *İlişkilere Etki:* Sosyal dışlanma, ötekileşme
- *Ekonomik kayıplar vb.*

Spor alanlarında oluşabilecek bu risk unsurlarının önlenmesi için başta İngiltere olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde spor yönetimi ile ilgili kamu kuruluşları, spor federasyonları ve spor kulüpleri içerisinde sporda çocuk koruma sistemi

oluşturarak antrenör, yönetici gibi spor elemanlarını kapsayan düzenlemeler yapılmış ve sporda çocuk korumanın çocukların katılım sağladığı tüm spor organizasyonlarında görev alan herkesin sorumluluğunda olduğu anlaşılmıştır.

Bu doğrultuda oluşturulan sporda çocuk koruma programı ile çocukların katılım sağladığı spor faaliyetlerini yöneten ve uygulayan bütün örgüt ve organizasyonlarda, çocuğun fiziksel, sosyal, duygusal, ekonomik, kültürel ve etnik olmak üzere tüm yönlerden korunması amaçlanmıştır. Spor organizasyonlarında görev alan tüm unsurların konu hakkında eğitilmesi, çocuk istismarı olaylarının oluşmadan önlenmesi ve ihbarlara en hızlı ve uygun şekilde müdahale edilebilmesi için gerekli düzenlemelerin uygulamada ve hukuki zeminde sağlanmasına yönelik tedbirler alınmıştır.

Taciz ve İstismar

Taciz ve **çocuk istismarı**, çeşitli toplumlarda ve kültürlerde farklı şekilde algılanmaktadır ve tanımlanmaktadır. Çünkü toplumlarda kültürle bağlı olarak ailelerin çocuklarına karşı davranışları da farklılaşabilmektedir. Bu durum, yapılan davranışın normal olarak kabul edilmesi ya da ihmal veya istismar olarak değerlendirilmesinde farklılıklara yol açmaktadır.

Türk Dil Kurumu *taciz* kavramını tedirgin etme, rahatsız etme şeklinde tanımlarken *istismar* kavramını ise sömürme olarak tanımlamıştır. Çocuk istismarı ifadesi çocukların anne ve babaları, öğretmenleri, antrenörleri gibi onlara bakıp gözetmek ve eğitmekle görevli sorumluluk, güç ve güven ilişkisi içinde oldukları kişiler ya da yabancılar tarafından bedensel veya psikolojik sağlıklarına zarar verecek, sosyal gelişimlerini engelleyecek şekilde uygulanan tüm fiziksel, duygusal veya cinsel tutumları, ihmali ve ticari amaçlı sömürüyü kapsar.

✓ **Çocuk İstismarı:** Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) çocuk istismarını, sorumluluk ve güç güven ilişkisine dayalı durumlardan ortaya çıkan her türlü fiziksel veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal, ihmale yol açacak davranış, sömürü, çocuğu sağlığına zarar veren ya da zarar verme potansiyeli olan davranışlar şeklinde tanımlamıştır.

DSÖ, fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve ihmal olmak üzere 4 temel istismar biçimi olduğunu belirtmektedir.

- *Fiziksel istismar:* Fiziksel travma veya yaralanmaya neden olan yumruklamak, dövmek, tekmelemek, ısırmak ve yakmak gibi kasıtlı veya istenmeyen eylemler anlamına gelir. Bu tür bir davranış zorunlu veya uygunsuz fiziksel aktivite, zorla alkol tüketirilmesi ve doping kullandırılmasından oluşabilir.
- *Cinsel istismar:* Cinsel istismar kavramı, henüz cinsel gelişimini tamamlamamış bir çocuğun ya da ergenin, bir erişkin tarafından cinsel arzu ve gereksinimlerini karşılamak için güç kullanılarak, tehdit ya da kandırma yolu ile kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Bir temas olsun ya da olmasın çocuğun erişkin tarafından cinsel uyarım, cinsel doyum için kullanılmasıdır.
- *Duygusal istismar:* Ebeveyn ya da çocuğa bakan kişinin; uzun süre reddetme, aşağılama, tehdit etme, suçlama gibi davranışları ya da sözleriyle çocuğun ruh sağlığını bozacak etkide bulunması ve çocuğun bu nedenle büyüme, gelişme ve ruh sağlığı açısından genetik kapasitesine ulaşmasının engellenmesidir. Çocuğun duygusal istismarı tek başına da olabilir ya da fiziksel veya cinsel istismar ile birlikte de görülebilir. Bu nedenle en sık yaşanan istismar türü olarak tanımlanabilir.
- *İhmal:* Çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin, çocuğun; beslenme, barınma, eğitim, korunma, sevilme gibi temel fiziksel ve duygusal gereksinimlerini karşılamaması durumudur.

Taciz ve istismar; ırk, din, renk, inanç, etnik köken, fiziksel özellikler, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, engellilik, sosyo-ekonomik durum ve atletik yetenek dahil olmak üzere herhangi bir temele dayanabilir. Bu doğrudan veya internet tabanlı olabilir. Taciz ve istismar genellikle otoritenin kötüye kullanılmasından kaynaklanır. Yani, bir bireyin başka bir kişiye karşı konumunu, gücünü veya otoritesini olumsuz anlamda kullanmasını ifade eder. IOC taciz ve istismarın bir bütün olduğunu ve bu nedenle ayrılmaması gerektiğini düşünmektedir.

Her yaştan bireyler, çeşitli taciz ve istismar biçimlerine karşı hassastır. Yapılan bilimsel çalışmalar, çocuklar ve engellilerin en yüksek risk altında olduğunu, en çok psikolojik istismarın yaşandığını ve kızların cinsel şiddet, taciz ve sömürü açısından daha fazla risk altında olduğunu göstermektedir.

Güvenli Spor

Güvenli spor; tüm spor aktivitelerine katılan sporcuların, çalışanların, antrenörlerin ve yöneticilerin sağlığı ve organizasyonların geleceği için hayati önem taşımaktadır. Bir sporcunun en yüksek seviyeye ulaşabilmesi için yıllar boyunca büyük bir özveri göstermesi gerekmektedir. Spor hayatındaki yolculuğun her aşamasında yer alan olumlu ve etik bir spor ortamı; her sporcunun katılımını, gelişimini, sağlığını ve sahadaki başarısını artırır.

✓ **Güvenli Spor:** Spor ortamındaki tüm bireylerin ihmale; fiziksel, duygusal, cinsel, ve ekonomik istismara uğramamasını sağlamak için bütün güvenlik önlemlerinin alındığı bir sistemdir.

Antrenör, yönetici ve spor çevrelerinde yer alan tüm paydaşların, sporcuların taciz ve istismardan tamamen arındıkları ve onların başarıları ve gelişimleri için gerekli bütün önlemlerin alındığı çevreleri oluşturması gerekmektedir. Bu nedenle tüm spor örgütleri sporcu, antrenör ve diğer katılımcıların güvenli alanlarda spor yapabilmelerini sağlamak için standartlar geliştirmek ve uygulamakla sorumludur. Buna yönelik olarak başta İngiltere olmak üzere birçok ülke ve uluslararası federasyon güvenli bir ortamda spor yapmak için standartlar geliştirmiştir. Örneğin, Uluslararası Kayak Federasyonu politikalarında güvenli bir ortamda spor yapılabilmesini sağlamak için aşağıdaki unsurların uygulanacağını taahhüt etmiştir:

- Kötü uygulama veya istismar endişelerinin ve iddialarının tümü ciddiye alınacak, hızlı ve uygun bir şekilde yanıtlanacaktır.
- Sporcularla çalışan gönüllüler de dahil olmak üzere tüm çalışanlar, çocuk koruma sorumluluğuna uygun olarak işe alınacaktır.

- Tüm çalışanlara ve sporcularla çalışan gönüllülere, doğru davranış eğitimi veya rehberliği sağlanacaktır.
- Tüm çalışanlara ve sporcularla çalışan gönüllülere, koruma ve koruma politikaları aktarılacaktır.

Öğrenme Çıktısı

- 1 Sporda koruma temel kavramlarını ifade edebilme
- 2 Taciz ve istismar türlerini tanımlayabilme

Araştır 1

Dünyada sporda çocuk koruma uygulamalarının ne zaman başladığını ve hangi ülkelerde yoğun olarak ele alındığını araştırınız.

İlişkilendir

Spor yaptığınız ya da antrenörlük yaptığınız spor alanlarını, güvenli spor ortamı kapsamında gözlemleyerek öğrendiklerinizle karşılaştırınız.

Anlat/Paylaş

Antrenör arkadaşlarınızla güvenli spor ortamının önemini paylaşınız.

SPORDA KORUMA ALANINDA HAK TEMELLİ ANLAYIŞ

Geçmişte birçok düşünür çocukların hiçbir hakka sahip olamayacağını ya da sınırlı hakka sahip olduğunu düşünmekteydi. Bunun nedenini çocuklarda mantığın olmamasına dayandırmaktaydılar. Ancak bu görüşlere rağmen çocuk hakları zamanla dünyada kabul görmeye, önemsenmeye ve gelişmeye başlamıştır.

Çocuk hakları, çocukları zarar görmekten ve istismardan korumayı; onlara duygusal olarak uygun tarzda yetiştirmeleri için şans vermeyi; çocukların sağlık, barındırma ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını sağlamayı öngören haklar olarak tanımlanabilir.

Çocuk hakları, ihtiyaç temelli olmaktan daha ziyade hak temelli bir anlayıştır. Hak temelli yaklaşımda, hak sahipleri haklarını elde etmeleri ve savunmaları için cesaretlendirilirler. Hak sahipleri, ihtiyaç temelli yaklaşımda olduğu gibi hayır kurumlarının nesneleri değil yasal haklarını isteyen bireylerdir.

dikkat

Çocuk hakları, hak temelli bir anlayışa sahiptir.

Çocuk hakları bağlamında hak temelli yaklaşım, aşağıdaki özelliklere sahiptir:

- Çocuklar ve hakları üzerinde belirgin bir odaklanma,
- Ayrımcılık gözetmeme,
- Hesap verilebilirlik,
- Katılım,
- Çocuğun yüksek yararı,
- Hak temelli ortak amaçlar için diğer ilgilerle birlikte çalışma.

Uluslararası Çocuk Hakları

Çocuklara yönelik istismara dair bilincin artmasıyla birlikte uluslararası örgütler çocuklara yapılan her türlü şiddet, istismar, ihmal, sömürü ve taciz olaylarını engelleme ve çocukların da tıpkı yetişkinler gibi “haklara” sahip olabilecekleri düşüncesinden hareketle uluslararası düzeyde çocuk hakları bildirgeleri ve sözleşmeleri geliştirmişlerdir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocukların korunmasına ilişkin ilk uluslararası metin olarak Cenevre Bildirgesi kabul edilmektedir. I. Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuzlukların ortadan kaldırılması ve insanlığın huzurlu bir dünyada

yaşama isteği sonucu kurulan Milletler Cemiyeti, çocukların korunmasına ilişkin Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesini (1924) kabul etmiştir. Çocukların yaşatılmaları, gelişmeleri ve korunmalarının uluslararası düzeyde temel ilke olarak ilk defa ele alındığı bu beş maddelik bildirgeyi imzalayan devlet liderleri arasında Gazi Mustafa Kemal Atatürk de yer alıyordu.

Resim 5.3 BM Çocuk Hakları Sözleşmesine göre oyun ve spor her çocuğun hakkıdır.

dikkat

Çocukların korunmasına ilişkin ilk uluslararası metin Cenevre Bildirgesidir.

26 Eylül 1924 yılında kabul edilen Bildirgenin maddeleri şu şekildedir:

- Çocuk, beden ve ruhen doğal biçimde gelişmesine olanak sağlayan şartlar içinde bulundurulmalıdır.
- Acıkan çocuk beslenmeli, hasta çocuk tedavi edilmeli, fıkren geri kalmış çocuk eğitilmeli, yoldan çıkmış çocuk doğru yola getirilmeli, terk edilmiş çocuk korunmalıdır.
- Herhangi bir felaket anında yardım öncelikle çocuğa yapılmalıdır.
- Çocuk hayatını kazanabilecek hale getirilmelidir ve her türlü istismara karşı korunmalıdır.
- Çocuk yeteneklerini hemcinslerin hizmetine adayacak bir ruh ve düşünce içerisinde yetiştirmelidir.

Ancak 1939 yılında II. Dünya savaşının ortaya çıkması, bildirgenin önemini yitirmesine neden olmuştur. Savaşın sona ermesiyle beraber BM önderliğinde çalışmalar tekrar devam ettirilmiştir.

BM Genel Kurulu, 1948 yılında içerisinde çocukların haklarının da yer aldığı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini kabul etmiştir. Ancak bu belgede çocuklara yönelik haklar sınırlı şekilde yer almıştır. Uzun çalışmalar sonucunda 1959'da BM Genel Kurulu Çocuk Hakları Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Bildirgede çocukların fiziksel ve zihinsel olarak olgunlaşmaması nedeniyle özel bakıma ve korunmaya muhtaç olduğu belirtilmiştir. 10 maddelik bildirgede ayrımcılık, özel korunma, ad ve vatandaşlık hakkı, sosyal güvenlik, eğitim, eğlence, ihmal ve kötü muameleye karşı korunma gibi haklar yer almıştır.

dikkat

Çocuk Hakları Bildirgesiyle çocukların özel bakıma ihtiyaçları olduğu kabul edilmiştir.

Ancak gerek Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin gerekse BM Çocuk Hakları Bildirgesi'nin herhangi bir yaptırım gücü olmaması nedeniyle bu bildirgeler, imzalayan devletlerin iyi niyet ifadesi olmaktan öteye gidememiştir.

Gelişen evrensel çocuk hakları oluşturulması düşüncesi, zaman içinde geniş kabul görmüş ve çocuk haklarının anayasası niteliğindeki Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) BM Genel Kurulunca 20 Kasım 1989 tarihinde oy birliği ile kabul edilmiştir. Bu sözleşme ile çocuğun hukuksal, toplumsal ve eğitsel kurumlar aracılığıyla üst düzeyde korunur hale gelmesi sağlanmıştır. Sözleşmenin dünyadaki hemen hemen bütün ülkeler tarafından onaylanması dikkate değer bir başarıdır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90. maddesi uyarınca iç hukuk normuna dönüştürülerek ülkemiz iç hukukunda bağlayıcı ve üstün bir konuma gelmiştir. Anayasasının 90. Maddesinde "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası ant-*

laşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır” hükmü yer almaktadır. Bu doğrultuda çocukların temel hak ve özgürlüklerine yönelik imzalanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, ülkemizdeki iç hukuka göre üstün hale gelmiştir. Bu durum, çocuk adalet sisteminde karşılaşılan sorunların çözümüne önemli katkılar sağlamaktadır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ailelerin, toplumların, devletlerin ve uluslararası toplumun çocuklara yönelik yükümlülükleri açısından tam bir işbirliği içermektedir. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana-babanın sorumluluklarının, haklarının ve ödevlerinin altını çizerek devletin buna saygı göstermesini istemektedir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (20 Kasım 1989) yaşama ve gelişme hakkı, eşitlik ve ayrım gözetmeme ilkesi, katılım hakkı ve çocuğun yüksek yararı ilkesi temel alınarak oluşturulmuştur.

Yaşama ve Gelişme Hakkı: Yaşama ve gelişme temel bir hak ve özgürlüktür. Çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olması, tıbbi bakım, beslenme ve barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören haklardır. Gelişme hakkı ise insani bir işlev olma özelliği taşır. Çocuğun gelişme olanaklarından yararlanarak kendini geliştirmesidir. Bu haklar; çocuğun kendini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim, oyun, dinlenme, bilgi edinme, din vicdan ve düşünce özgürlüğü hakları şeklinde ifade edilebilir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi 6. Maddesinde yaşama ve gelişme hakkını şu şekilde açıklamıştır:

- Taraf devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.
- Taraf devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi 19. Maddede çocuğun gelişimi ile ilgili şu ifade yer almaktadır:

“Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun ana - babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.”

dikkat

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi 19. Madde, aynı zamanda spor örgütlerinin spor alanlarında çocuk istismarını önleme sorumluluğunu ortaya koyar.

Eşitlik ve Ayrım Gözetmeme İlkesi: Kanun önünde eşitlik ve ayrım gözetmeme tüm insanlar için temel haklardan biridir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi 2. Maddesinde eşitlik ve ayrım gözetmeme ilkesi şu şekilde açıklanmıştır:

- Taraf Devletler, bu sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa; kendilerinin, ana ve babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt ederler.
- Taraf Devletler; çocuğun ana ve babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayrıma veya cezaya tâbi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.

Katılım Hakkı: Katılım, çocuğun kendini etkileyecek kararlara dahil olması için güçlendirilmesini ve kapasitesinin artırılmasını teşvik eden bir süreçtir. Katılım hakkıyla birlikte çocuğun ailede ve toplumda aktif bir rol kazanması sağlanabilir. Ayrıca kendini ve düşüncelerini ifade etme özgürlüğünü ve temel sivil hakları içerir.

Çocuğun katılım hakkı, BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12. Maddesinde aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

- Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.
- Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da

uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi: Çocuğun yüksek yararı, bir haktan ziyade çocuk haklarının tümünün yaşama geçirilmesinde bir kılavuzdur. Çocuğun yararının gözetilmesi, menfaat çalışmalarında çocuğun tarafının tutulması demektir.

Çocuğun yararının gözetilmesi ilkesi, BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 3. Maddesinde aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

- Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasma organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi

Avrupa Konseyi devlet ve hükümet başkanları Mayıs 2005'te Varşova'da gerçekleşen 3. Zirve Toplantısı sırasında, özel girişimlerde bulunarak ve gerektiğinde hukuksal araçlar da geliştirilerek çocuklara yönelik şiddetin ve cinsel sömürünün tüm biçimlerine son verme kararlılığını ilan etmişlerdi.

Bu kararın takibi olarak Bakanlar Komitesi 2006 yılında Avrupa Suç Sorunları Komitesi'ne çocukların cinsel sömürüye karşı korunmasıyla ilgili mevcut uluslararası anlaşmaların uygulanma durumuna ilişkin bir araştırma yapma görevi verdi. Bu araştırmada; bu alanda yeni bir uluslararası belgeye ihtiyaç olup olmadığı değerlendirilecek, ihtiyaç olduğu sonucuna varılırsa da bu yönde bir belge hazırlanacaktı.

25 Ekim 2007 tarihinde Lanzarote'de çocukların cinsel sömürüsü ve cinsel istismarına karşı uluslararası ölçekte en ileri ve kapsamlı belge, üye devletler arasında geniş bir mutabakatın ardından imzaya açıldı. Aynı zamanda "Lanzarote Sözleşmesi" olarak da bilinen Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi 1 Temmuz 2010 tarihinde yürürlüğe girdi. Türkiye'de ise Bakanlar Kurulunca 18/7/2011 tarihinde onaylanmış ve 10 Eylül 2011 tarih ve 28050 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu sözleşmenin amacı; çocukların cinsel sömürüsü ve istismarını engellemek, bunlarla mücadele

etmek ve cinsel sömürü ve istismara maruz bırakılan çocukların haklarını korumaktır. Bu kapsamda çocuklarla ilişki içinde çalışan kişilerin işe alımı, eğitimi ve bilinçlendirilmesi, çocukların eğitimi, alınacak kamusal tedbirler, koruyucu tedbirler ve mağdurlara yardım, cinsel sömürü veya istismar şüphesinin rapor edilmesine yönelik maddeler bulunmaktadır.

Lanzarote Sözleşmesi'nin 4. Maddesi "Taraflardan her birinin çocukların her tür cinsel sömürüsünü ve istismarını engellemek ve çocukları korumak için gerekli yasal ve diğer önlemleri alacağını" ortaya koymaktadır.

Sözleşmenin 18 ila 23 arasındaki maddelerinde çocuk pornosu, fuhuşu, cinsel istismar ve çocuk pornografisi gibi cinsel sömürü içeren davranışlara yönelik maddeler yer almaktadır. 18. Madde cinsel istismarı;

- Ulusal hukukun ilgili hükümlerine göre yasal olarak cinsel erginlik yaşına gelmemiş olan bir çocukla cinsel faaliyetlerde bulunmak,
- Zor, güç veya tehdit kullanma; aile içi dahil, çocuk üzerinde güven, yetki veya etki gerektiren mevki kullanarak istismar etmek,
- Özellikle bir zihinsel veya fiziksel özürlü veya bağımlılığı sebebiyle çocuğun savunmasız bir durumundan yararlanarak istismar etmek şeklinde açıklamıştır.

28. Maddede ağırlaştırıcı hal ve durumlar ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu durumlar; suçun mağdurun fiziksel ve akıl sağlığına ciddi olarak zarar vermesi, suçun öncesinde veya beraberinde işkence veya ciddi şiddet eylemleri olması, suçun ailenin bir üyesi veya çocukla beraber yaşayan bir şahıs ya da yetkisini kötüye kullanan bir kişi tarafından işlenmesi durumlarıdır. Yaptırımlar göz önüne alındığında söz konusu durumların ağırlaştırıcı durumlar olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca sözleşme içeriğinde spor ile ilgili madde bulunmaktadır. 5. Madde kapsamında spor alanlarında çocuklarla çalışacak kişilerin işe alımı, eğitimi ve bilinçlendirilmesine yönelik unsurlara yer verilmiştir. Buna göre, taraflardan her biri eğitim, sağlık, sosyal koruma, adli ve emniyet sektörleri ve spor, kültür ve boş zaman aktiviteleri ile ilgili alanlarda, çocuklarla düzenli ilişki içinde olan kişiler arasında çocukların hakları ve korunması bilincini teşvik etmek için gereken yasal ve diğer tedbirleri alır.

Ayrıca spor alanlarındaki çocukların korunmasını sağlamak için Avrupa Konseyi tarafından Sporda Genişletilmiş Kısmi Anlaşma (EPAS) imzalanmıştır. EPAS, üye devletlerin kamu makamları arasında hükümetler arası bir spor işbirliği sunmaktadır. Aynı zamanda kamu yetkilileri, spor federasyonları ve sivil toplum kuruluşları arasındaki diyalogu teşvik etmektedir.

EPAS, sporu etik, güvenli, sağlıklı hale getirebilmek ve farkındalık sağlayabilmek amacıyla etkinlikler düzenlemekte ve projeler gerçekleştirmektedir. Türkiye’de 2020 yılında 38. üye olarak EPAS’a katılım sağlamıştır.

Uluslararası Spor Politika Belgelerinde Spora Katılım Hakkı

Spor organizasyonlarında son yıllardaki çocuk istismarıyla ilişkilendirilebilecek olaylar maalesef artış göstermiştir. Hem sporda çocuk istismarı problemlerinin gerekçeleri hem de bunu önlemek için ne yapılması gerektiği ile ilgili tartışmalar çocuk koruma programları çalışmalarının geliştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Sporda çocuk koruma programları sporculara güvenli ortamlar yaratarak istismar davranışlarından uzak kalmalarını sağlamanın yanında çocuğun sahip olmuş olduğu temel hak ve özgürlüklerinin de korunmasını sağlar. Uluslararası örgütlerin çocuk haklarıyla ilgili oluşturduğu belgeler incelendiğinde de spor yapmanın bir hak olarak ortaya konulduğu görülmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 yılında “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” imzalanmıştır. Bu sözleşme, kapsamından dolayı çocuk hakları açısından anayasa olma özelliği taşımaktadır.

Türkiye, 14 Eylül 1990 tarihinde sözleşmeyi imzalamış ve sorumlu kurum olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü görevlendirilmiştir. Sözleşmede çocuklara yaşam, hayatta kalma, gelişme, ifade özgürlüğü, bilgiye erişim, nüfusa kayıt, sağlık gibi geniş kapsamlı haklar tanınmıştır. Sözleşmenin 31. Maddesi ise çocukların spora katılımıyla ilgili haklarını içermektedir. Bu kapsamda çocukların spora katılımlarına yönelik şu maddeler yer almaktadır:

- Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve

kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.

- Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

21 Kasım 1978’de Paris’te düzenlenen BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Kurulunda “Uluslararası Beden Eğitimi ve Spor Şartı” kabul edilmiştir. Şartın 1. Maddesi “Her insan, kişiliğinin tam gelişimi için gerekli olan beden eğitimi ve spora temel bir erişim hakkına sahiptir. Beden eğitimi ve spor yoluyla fiziksel, entelektüel ve ahlaki güçler geliştirme özgürlüğü hem eğitim sistemi içinde hem de sosyal yaşamın diğer yönlerinde garanti edilmelidir” şeklindedir. Bu maddeyle beden eğitimi ve spor uygulamalarının herkes için temel bir hak olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca “beden eğitimi ve sporun etik ve ahlaki değerlerinin korunması herkes için sürekli bir endişe kaynağı olmalıdır” başlığı altında spor ortamında yer alan bireylerin her türlü istismara karşı korunmasına yönelik ifadeler yer almaktadır.

Uluslararası Olimpiyat Komitesi’nin (IOC) yayınladığı Olimpik Anlaşmanın 4. Maddesinde de spora katılım hakkına yönelik ifadeler yer almaktadır. Olimpik anlaşmada spora katılım hakkı “Spor faaliyetlerine katılmak bir insan hakkıdır. Her birey herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaksızın, olimpiyat ruhu içerisinde spor yapma olasılığına sahip olmalıdır. Bunu yapmak için dostluk, dayanışma ve fair play anlayışının hâkim olması gerekmektedir” şeklinde açıklanmıştır. Spor organizasyonlarının hiyerarşik yapılanmasında çatı örgüt konumunda olan Uluslararası Olimpiyat Komitesi’nin (IOC) aldığı kararlar hem Milli Olimpiyat Komiteleri hem de Uluslararası Spor Federasyonları için bağlayıcı konumdadır. Bu doğrultuda Olimpik Antlaşma’da belirtilen spora katılım hakkı tüm spor örgütleri açısından önem arz etmektedir ve bağlayıcı konumdadır.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 31. Maddesi, UNESCO’nun 1978’de yayınladığı Beden Eğitimi ve Spor Uluslararası Şartı ve Uluslararası Olimpiyat Komitesinin yayınladığı olimpizmin temel prensipleri 4. Maddesinde de belirtildiği gibi, güvenli ve kendilerine uygun ortamlarda spor yapmak ve oyun oynamak her çocuğun hakkı ve taraf devletlerin sorumluluğudur.

Öğrenme Çıktısı

- 3 Çocuk haklarını ifade edebilme
4 Çocuk haklarında hak temelli anlayışı açıklayabilme
5 Spora katılım hakkının yer aldığı uluslararası spor politika belgelerini ifade edebilme

Araştır 2

“Genç sporcularla yapılan antrenmanların eğlenceli olup olmadığı konusunda gençlerden geri dönüt (fikirlerini almak) almaya gerek yoktur. Çünkü antrenmanın hafif geçmesi işlerine gelir, bu durumda gelişimlerini yavaşlatır.” görüşüne katılıyor musunuz? Sizce bu uygun bir antrenörlük tarzı mıdır?

İlişkilendir

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin çocuk sürümünü inceleyerek sportif faaliyetler açısından değerlendiriniz.
<https://www.unicef.org/turkey/raporlar/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-yolculuk>

Anlat/Paylaş

Uluslararası antlaşmalarla belirlenen çocukların temel haklarını, çalıştığınız sporcularınıza anlatınız.

SPORDA ÇOCUK İSTİSMARI VE TÜRLERİ

Çocuğun sağlığını, fizik ve psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışlar istismar olarak tanımlanmaktadır. Birçok alanda çocuğun gelişimine yönelik olumsuz davranışların var olduğu bilinmektedir. Bu alanlardan biri de spor alanlarıdır.

Spor, çocukların gelişimine katkılar sağlayan önemli bir araçtır. Spor aracılığıyla çocuklar fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal olarak bir bütün içerisinde gelişim gösterebilmektedir. Ancak sporun barındırdığı bazı kültürel özellikler çocuklara yönelik olumsuz davranışların ortaya çıkabilmesine neden olabilmektedir.

Sporun sahip olduğu kültürün yanı sıra her sporcuda var olabilen ve özellikle elit sporcularda daha yaygın olarak görülmekte olan güç ve itaat olgusu, istismarın gerçekleşme potansiyelini arttıran bir durum olabilmektedir. Özellikle elit sporcular istismara karşı savunmasızdırlar. Araştırmacılar, sporda seçkin bir seviyeye ulaşan bu sporcuların oldukça kırılgan bir yapıya sahip olduklarını, bu seviyede bir sporcuyu olabilmek adına verdikleri

emek ve maruz kaldıkları yıpratıcı davranışları gözdere ederek sadece sportif performans gelişimlerine odaklandıklarını ortaya koyan çalışmalar yapmışlardır. Antrenörlerin sporcularını müsabakalara hazırlamak için uyguladığı antrenman metodlarında, çocuğun ihtiyaçlarına odaklanmak yerine yalnızca başarıya odaklanması spor ortamını potansiyel istismara açık hale getirebilmektedir.

Sporda çocuk istismarının önlenmesi için çocuğun yetişmesinden sorumlu her yetişkinin ve yapılanmanın görevleri vardır. Örneğin, devlet, topluma çocuk istismarının engellenmesi konusunda rehberlik yapmalı; kulüpler, çeşitli birlikler çocukların güvenliği için her türlü önlemi almalı; antrenörler, idareciler ve aileler doğrudan çocukla temas içerisinde oldukları için konunun hassasiyetine önem vermeli ve farkındalık yaratabilmelidirler.

UNICEF spor alanında olabilecek istismar biçimlerini genel bir çerçevede şu şekilde sıralamıştır:

- Sporcunun performansı ya da vücut şekli hakkında yapılan psikolojik aşağılama,
- Genç sporcuların performansını artırmak için yapılan aşırı baskı,
- Onur kırıcı takıma kabul ritüelleri,

- Sporcunun performansını arttırmak için dayak atma gibi herhangi bir fiziksel cezalandırmanın kullanılması,
- Aşırı risk alarak yaralanmasına neden olmak,
- Doping ya da herhangi bir performans artırıcı kullanmak,
- Alkol veya bağımlılık yaratan madde kullanımı için akran baskısı,
- Genç sporcuların yaralanmasına rağmen oyundan çıkarılmaması,
- Fiziksel egzersizin ceza olarak kullanılması,
- Yeterli dinlenme ve bakım vermemek.

Spor çatısı altında çocuk istismarı, genellikle antrenörün ya da diğer yetkililerin sahip olduğu otoriteyi yanlış bir şekilde kullanarak sporcuya zarar verecek davranışlarda bulunması ile gerçekleşir.

Spor alanındaki istismar çalışmaları incelendiğinde Uluslararası Spor Federasyonlarının DSÖ'nün istismar sınıflandırmasını temel aldığı görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü fiziksel, duygusal, cinsel ve ihmal olmak üzere 4 temel istismar tipi olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda istismar kavramları incelenecektir.

Fiziksel İstismar

IOC ise **fiziksel istismarı**, fiziksel travma veya yaralanmaya neden olan delme, dayak, tekme, ısırma ve yanma gibi kasıtlı ve hoş olmayan eylem şeklinde tanımlamıştır. Fiziksel istismar, en yaygın rastlanılan ve belirlenmesi en kolay istismar tipi olarak nitelendirilmektedir.

✓ **Fiziksel İstismar:** DSÖ'ye göre çocuğun yaşamına, gelişimine, bedenine veya onuruna zarar veren ya da zarar verme ihtimali olan hareketlerde bulunma ve çocuğun kaza dışı her türlü yaralanmasına sebep olmaktır.

Sporda kazanma isteği ve hırsı sporcularda her türlü şiddeti ve olumsuzluğu kabul etme güdüsünü yaratabilmektedir. Rekabetin yoğun yaşandığı durumlarda, büyüme çağındaki sporcunun performansının artırılması için antrenör tarafından yoğun antrenman programı verilebilmektedir.

Ancak çocukların gelişimi süreç içerisinde değişiklik gösterebilmektedir. Sporcunun çok uzun ya da yapısal olarak yaşının ilerisinde olması, yaşı ve fiziksel beceri durumu gibi özellikler göz ardı edilerek hazırlanan antrenman içerikleri, çocukların performansını artırmaktan ziyade onların fiziksel açıdan zarar görmelerine ve neticesinde fiziksel istismara uğramalarına neden olabilmektedir. Yaşanan istismar durumu da gelişmekte olan sporcunun kas, eklem yapısına zarar verebilir. Ayrıca performansın artması için uygulanan aşırı yüklenme, sporcuların fiziksel ve zihinsel olarak tükenmesine ve sporu bırakma durumuna gelmesine yol açabilir.

Resim 5.4 Antrenmanların çocukların yaş ve fiziksel durumlarına göre planlanmaması bir fiziksel istismar türüdür.

dikkat

Sporculara yapılacak aşırı yüklenme sporcuların fiziksel ve zihinsel tükenmesine neden olabilir.

Doping gibi zararlı maddelerin kullanımını teşvik etmek, sporcunun yaşadığı herhangi bir yaralanma sonrasında yarışa ve antrenmanlara devam etmesi konusunda ısrarcı olmak, çocuğu tekmelemek, vurmak ve itmek gibi unsurlar uluslararası spor otoriteleri tarafından fiziksel istismar olarak kabul edilmektedir. Ancak başarı sonucundan elde edilecek maddi ve manevi kazançlar, istismar olarak nitelendirdiğimiz bu unsurların göz ardı edilebilmesine ya da normalleşmesine neden olabilmektedir.

UNICEF'in belirttiği fiziksel istismar türlerinden biri de takıma yeni katılan sporcuların takıma kabul edilmeleri amacıyla yapılan onur kırıcı davranışlardır. Özellikle alt yapı sporcuları elit düzeye çıktıklarında cinsel organlarına krem sürme ya da saçlarının kesilmesi gibi bazı takıma kabul ritüellerine maruz bırakılmaktadırlar. Bu ritüeller, çocukların fiziksel istismarla birlikte cinsel ve duygusal olarak istismar edilmesine neden olabilmektedir. Yapılan bilimsel çalışmalar, bu tarz davranışların erkek sporcular arasında daha fazla yaşandığını göstermektedir.

Yapılan bilimsel araştırma sonuçlarına ve uluslararası spor federasyonlarının çocuk koruma politikalarına göre, spor ortamında çocukların maruz kaldığı en yaygın fiziksel istismar biçimleri genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Fiziksel kapasitesinin üstünde antrenman içeriği oluşturmak ve yaptırmak,
- Vurmak,
- Bir ekipman veya cisim fırlatmak,
- Tekmelemek,
- Saç veya kulak çekmek,
- İtmek,
- Cimciklemek,
- Takıma kabul ritüelleri,
- Acı verecek ve yaralayacak, sakatlayacak fiziksel cezalar vermek,
- Sporcuları tükenmişken fiziksel performans zorlamak,
- Sıklet tutturmak için aşırı kilo alıp vermeye zorlamak,
- Bir sporcuyu zararlı bir yüzeye diz çökmeye zorlamak.

Bilimsel araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre, spor alanlarında yaşanan fiziksel istismar biçimlerine dair göstergeler genel olarak şu şekilde sayılabilir:

- Açıklanamayan morarma, vücudun herhangi bir yerindeki lekeler veya yaralanmalar,
- Vücutta birden fazla morarma, genellikle üst kolda veya uyluk dış kısmında,
- Sigara yanığı,
- Kırık kemikler,
- Sıvı kaynaklı haşlanmış deri,
- Sınırları net olan çoklu yanıklar,

- Yaklaşıldığında veya dokunulduğunda irkilme davranışında bulunması,
- Belirli bir kişi veya bir grup insanla yalnız kalma korkusu,
- Depresyon veya içine kapanık tutum,
- Her zaman yorgun olmaktan şikayet etmek.

Duygusal İstismar

Dünya Sağlık Örgütü'nün istismar sınıflandırmalarından biri olan **duygusal istismar**, gündelik yaşamda en sık rastlanan istismar tiplerindendir.

✓ **Duygusal İstismar:** Bir kişi tarafından çocuğun psikolojik ve ruhsal gelişimine zarar veren veya zarar verme ihtimali olan davranışlardır.

Duygusal istismar, spor ortamında şöyle tanımlanabilir: sporcu ile kritik ilişki rolündeki bir kişi tarafından yapılan, çocuğun psikolojik ve ruhsal gelişimine zarar veren veya zarar verme ihtimali olan temassız davranış şeklidir. Duygusal istismar spor ortamında en sık görülen ve en geniş olumsuz etki alanına sahip istismar türü olarak tanımlanmaktadır. Bunun nedeni olarak, sporcuya öfkeli bağırarak, sporcuların yaş ve seviyesine göre çok yüksek hedefler koyarak onları baskı altında hissettirmek gibi kötü niyetli davranışların çoğu zaman başarılı bir spor performansı elde etmek için kullanılan bir motivasyon aracı olarak kabul edilmesi gösterilebilir. Ancak yapılan istismar davranışlarının normal bir süreç olarak algılanması, sık görülen bu istismar türünün kanıtlanmasını zorlaştırmaktadır.

dikkat

Duygusal istismar, spor ortamında en sık görülen ve en geniş olumsuz etki alanına sahip istismar türüdür.

Duygusal istismar, fiziksel ve sözlü olarak gösterilen tepkiler biçiminde de ortaya çıkabilmektedir.

Fiziksel olarak duygusal istismar, antrenör tarafından sporcunun üzerine bir cisim fırlatılması şeklinde gerçekleşebilir. Sporcu bu tarz bir davranış içerisinde kaldığında içine kapanma, depresyon

veya kaygılı olma gibi psikolojik davranışlar sergileyebilir. Sözel olarak duygusal istismar ise bağırarak sert bir şekilde konuşmak, küçümsemek, aşağılamak, isim takmak ve sporcuyu olumsuz etkileyecek yorumlar yapmak biçiminde olabilir.

Duygusal istismar, sporcuya gerekli ilgi ve desteği göstermemekten kaynaklı da olabilmektedir. Örneğin, antrenman esnasında ağlayan bir sporcuya duyarsız kalınması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca takımda ya da spor çevresinde yokmuş gibi davranılması, kişiliğinin, becerilerinin ve başarılarının yok sayılması, ayrımcılık yapılması veya sporcuya ilgilenmenin kesilmesi davranışları da duygusal istismarın kapsamı içerisine girmektedir.

Antrenörler başarıyı arttırmak için çocuğu takım arkadaşı ya da diğer sporcuya karşılaştırarak bazı isteklendirme davranışları uygulayabilmektedir. Ancak yenme ve yenilme üzerinden yapılan kıyaslama durumunda bazı çocuklar, kendilerini yetersiz hissederek zihinsel anlamda tükenme içerisine girebilir. Buna yönelik olarak antrenör, çocuğu zayıf hissettirmek yerine kapasitesine göre destekleyebilir.

Çocuklar gelişim süreçleri açısından farklılık gösterir. Fiziksel olarak diğer çocuklara oranla daha kısa olan bir sporcuyu onaylamamak, onu pasifleştirmek ya da lakap takmak hem ileriki yaşamında özgüvenini azaltacak hem de duygusal olarak küçük yaşta incitecektir. Aynı şekilde fiziksel olarak uzun ya da iri yapıda olan bir çocuğa fiziği sebebiyle akranlarına göre farklı davranmak ya da lakap takmak sporcunun duygusal gelişiminin olumsuz etkilenmesine neden olabilecektir.

Resim 5.5 Yarışmalarda çocukların bütünsel sağlığı madalya kazanmaktan önce gelmelidir.

Bunların yanı sıra, antrenörler ya da eğitimcilerin gerçekçi olmayan yüksek hedefler koymasporcular üzerinde zarar verici baskılara neden olabilmektedir. Performans baskısı ya da başka etmenler nedeniyle sporcunun düşük performans göstermesi spor alanlarında duygusal istismara zemin hazırlamaktadır. Sporculara hiçbir işe yaramadığının hissettirilmesi veya söylenmesi, başarısızlık nedeniyle sürekli eleştirmek, küçük düşürmek veya günah keçisi ilan etmek gibi davranışlar sporcularda duygusal yıkımlara neden olabilmektedir.

dikkat

Performans baskısı ve benzeri etmenler nedeniyle sporcunun düşük performans göstermesi spor alanlarında duygusal istismara zemin hazırlamaktadır.

Bu bilgiler çerçevesinde, spor ortamında çocukların maruz kaldığı en yaygın duygusal istismar biçimleri genel olarak şöyle sıralanabilir;

- Sporcuya değersiz olduğunu hissettirmek,
- Sporcuyu sürekli olarak görmezden gelmek,
- Sporcuların yaş ve seviyesine göre çok yüksek hedefler koyarak onları baskı altında hissettirmek,
- Sporcuyu küçük düşürmek,
- Sporcuya öfkeli bağırarak,
- Sporcuyu tehdit etmek,
- Sporcuyu utandırmak,
- Takımın başarısızlığını ya da yenilgisini belirli sporcuya yüklemek,
- Sporcuya zorbalık yapmak,
- Sporcu ile alay etmek,
- Sporcuya lakap takmak,
- Sporcuya karşı olumsuz bir iletişim dili kullanmak,
- Sporcunun kendi görüşlerini ifade etmesine izin vermemek.

Ortaya çıkabilecek duygusal istismar davranışlarının önlenmesi için sporcunun sağlığına fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ya da toplumsal gelişimine olumsuz etki edebilecek olan davranışlardan kaçınılarak her sporcuya eşit mesafe ve ilgi odağı içerisinde davranılması gerekmektedir.

Cinsel İstismar

Cinsel istismar, çocuğun neler olup bittiğinin farkında olup olmadığına bakılmaksızın, çocuğun cinsel aktivitelere katılmaya zorlanmasını veya baştan çıkarılmasını içerir.

✓ **Cinsel İstismar:** Yetişkinlerin cinsel arzu ve gereksinimlerini karşılamak için çocuk ya da ergeni güç kullanarak, tehdit ya da kandırma yolu ile kullanmasıdır.

Bazı bireylerin çocuklara erişmek ve onları kötüye kullanmak için kasıtlı olarak spor etkinliklerini hedef aldıkları bilinmelidir. Planlanan bu kötü amaçlar için alt yapı, bireyin hamlesini yapmasından birkaç yıl öncesinden bile çalışmaya başlayabilmektedir. Sporda, bazı bireylerin uygulama kurallarını kasıtlı olarak göz ardı ettiklerine ve uygunsuz temaslarını gizlemek için antrenörlük rolü içinde fiziksel temas kullandıklarına dair kanıtlar bulunmaktadır.

Antrenörler hareketin teknik gösterimi, şakalaşmak ya da oyuncuyu motive etmek amacıyla sporculara fiziksel temasta bulunabilmektedirler. Ancak eğitimciler, isteyerek ya da farkında olmadan yaptıkları bazı fiziksel temaslar ile çocuk sporcuları istismar edebilmektedir. Bu nedenle sporda çocuk koruma kapsamı içerisinde uluslararası spor örgütleri, fiziksel temas ile ilgili bazı standartlar getirmişlerdir. Birçok uluslararası spor federasyonu, antrenörler ve sporcular arasındaki fiziksel temasın şu amaçlarla yapılması gerektiğini belirtmektedir:

- Spor becerileri veya tekniklerini geliştirmek,
- Bir yaralanmayı tedavi etmek,
- Yaralanma veya kaza meydana gelmesini önlemek,
- Sporcularla bir başarıyı kutlamak.

Ancak fiziksel temas esnasında;

- Genital bölgelere ve özel bölgelere (kalçalara, göğüslere) dokunmaktan kaçınılmalıdır,
- Amaç her zaman çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmalıdır,
- Çocuğa temas öncesi neresine ve ne amaçla dokunulacağı bilgisi verilerek tamamen açıklanmalı ve acil durumlar dışında mutlaka onayı alınmalıdır,

- Fiziksel temas gizli, saklı veya gözden ırak bir yerlerde uygulanmamalıdır.

Özellikle hep aynı sporcuya birden fazla uygulayacağınız fiziksel temas hem diğer sporcular hem de izleyiciler tarafından yanlış yorumlanmaya meydan verebilir. Bu yüzden antrenörler her zaman yukarıda ifade edilen kıstasları dikkate alarak hareket etmelidir.

Sporcular sportif müsabakalar için sürekli olarak seyahat etmek zorunda kalabilmektedirler. Bu seyahat ortamlarına yönelik önlem alınmaması sporcuların cinsel istismara uğramasına neden olabilmektedir. Buna yönelik olarak çalışanların çocuklarla aynı odada kalmaması ve aynı cinsiyeteki sporcuların odalarda kalması gibi önlemler alınmıştır.

Ayrıca bir odanın kapısı açık kalmadıkça, bir oyuncu ile bir antrenör ya da çalışan arasında bireysel toplantıların yapılmaması gerektiği belirtilmiştir.

Spor örgütleri etkinliklerini, duyurularını ve başarılarını tanıtmak için görsellerden yararlanmaktadır. Ayrıca bazı antrenörler sporcularının beceri gelişimini desteklemek için bir eğitim metodu olarak da görselleri araç olarak kullanmaktadır. Ancak sporcuların tuvalet, soyunma odası gibi mahremiyet alanlarında fotoğraflarının çekilmesi ve görsellerde sporcuların tanımlayıcı ve kişisel bilgilerine yer verilmesi çocuklar için doğrudan ve dolaylı önemli riskler oluşturabilmektedir. Bu görseller, çocuk istismarcıları tarafından çocuklara kolayca ulaşma aracı olarak kullanılabilir. İstismarcının görseller aracılığıyla elde ettiği bilgiler çocuk ile güven ilişkisi kurmasını sağlayarak çocuğu savunmasız bırakabilmektedir. İstismarcı, çocukların hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları, ilgilendikleri ve korktukları şeyleri öğrenir ve öğrendikleri bu bilgiyi çocuğu cinsel yakınlaşmaya çekmede ikna etmek için kullanabilir.

Spor ortamında çocukların maruz kaldığı en yaygın cinsel istismar biçimleri ise genel olarak;

- Cinsel eylemler talep etme,
- Cinsel içerikli oyunlar oynatma veya uygun olmayan her türlü dokunuşa izin verme,
- Teşhircilik,
- Uygunsuz veya gereksiz herhangi bir temas,
- Cinsel içerikli herhangi bir resim, video veya ses kaydına maruz bırakma,

- Cinsel içerikli söz ve şakalar ya da bu algıyı yaratabilecek konuşmalar,
- Çocuğa ait uygunsuz bir görüntünün isteyerek veya istemeyerek kaydedilmesi veya paylaşılması biçimlerinde meydana gelebilmektedir.

Cinsel istismardan dolayı sporcuların utanç duyması, antrenörün sporcu üzerinde sahip olduğu mutlak güç ve otorite ve sporcunun kariyerinin antrenöre bağlı olma durumu çoğu zaman sporcuların bu durumu açığa çıkarmamasına neden olabilmektedir.

Dünya sporunda çatı örgüt olan Uluslararası Olimpiyat Komitesi 2007 yılında cinsel taciz ve istismar üzerine yaptığı bildirgede mağduriyet oranının elit sporcular arasında daha yüksek olduğunu açıklamıştır. Bu suçu işleyenlerin önemli bir kısmının erkek, istismara maruz bırakılanların ise kadın olduğu bilinmektedir. Cinsel istismarın yaşanmasında sebep olan faillerin, sporcuların çevresinde yer alan güç ve otorite sahibi ya da yaşça ve fiziki kapasite olarak daha büyük kişiler olduğu görülmektedir.

IOC, 2007 yılında yayınlamış olduğu bildiriyle tüm üye ülkelere aşağıda yer alan maddeleri desteklemesi için çağrıda bulunmuştur:

- Sporda cinsel taciz ve istismarı engelleyecek politikalar ve düzenlemeler geliştirmek,
- Alınan politikaların ve düzenlemelerin uygulanış biçimini izlemek,
- Bu düzenlemelerin cinsel taciz ve istismarı saptamaya ve engellemeye yeterli olup olmadıklarını takibe almak,
- Cinsel istismara sıfır tolerans için eğitim ve öğretim programlarını geliştirmek,
- Kişileri eşit, saygılı ve etik liderlik anlayışına özendirmek,
- Sporcuların aileleri ile işbirliği yapmak,
- Sporda cinsel taciz ve istismar alanında bilimsel araştırmaları özendirmek ve desteklemek için adım atılmasını sağlamak.

IOC, 2017 yılında yayınladığı *IOC Spor Alanındaki Taciz ve İstismardan Sporcuların Korunması Araç Kiti* ile uluslararası spor federasyonları ve milli olimpiyat komitelerinin kendi spor dallarında ve

politika alanlarında sporcuların taciz ve istismardan korunmasına yönelik politika ve prosedürleri çok daha ayrıntılı olarak sunmaktadır.

İhmal

İstismar biçimlerinden biri olan **ihmal** kavramı kısaca yapılması gerekeni yapmamak olarak ifade edilebilir. Sporda ihmal, çocuklara bakmakla yükümlü kişilerin gereken özeni göstermemelerinden kaynaklı olarak yaralanma, sağlıklarında bir sorun ya da herhangi bir konuda çocuğa zarar gelmesi biçiminde meydana gelmektedir. Örneğin; antrenman malzemelerinin uçlarının sivri olması sebebiyle sporcunun elinin kesilmesi ihmal olarak tanımlanmaktadır.

✓ **İhmal:** Çocuğa bakmakla yükümlü kişinin beslenme, giyim, tıbbi, sosyal ve duygusal gereksinimler gibi yükümlülükleri yerine getirmemesidir.

dikkat

Spor alanlarında önlenebilecek bir nedenden dolayı sporcuların zarar görmesi kazadan ziyade ihmal kapsamına girmektedir.

Resim 5.6 Çocuğun takım içerisinde kabul görmemesine seyirci kalınması da duygusal ihmaldir.

Açık havada yapılan antrenmanlarda (Örn., kış sporlarında), çocukları aşırı soğuğa maruz bırakarak hastalanmalarına yol açmak ve çocuğun dinlenme ihtiyacını yok saymak ihmal davranışlarına örnek olarak gösterilebilir. Sporcuyu zorlamadan veya yeteneklerini aşarak onları gereksiz yaralanma riskine maruz bırakmak da ihmale örnek verilebilir.

İhmal; fiziksel, cinsel ve duygusal boyutta ele alınabilir ancak birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Çocuğun gelişim ve ilerlemesinden süreç içerisinde sorumlu olan kişilerin çocuğa sosyal olarak var olan kaynakları sağlamaması ve çocuğu bunlardan yoksun bırakılması fiziksel ihmaldir. Çocukların cinsel sömürüye karşı korunmaması, ilgilenilmemesi ve çocuğun cinsel gelişimine gereken önemin verilmemesi cinsel istismara yönelik ihmal arasında sayılabilir. Çocuğun spor yaptığı ortamda sevilmemesi, ihtiyacı olan duygusal ilgi ve yakınlığın gösterilmemesi, takım içerisinde kabul görmemesine seyirci kalınması da duygusal ihmale örnek olarak gösterilebilir.

Antrenörler saha içerisinde disiplini sağlayabilmek için bazı ceza yöntemlerine başvurabilmektedirler. Örneğin; sporcuyu spor yapılan yerden uzaklaştırarak yalnız kalması sağlanabilmektedir. Çocuğun oyun ya da antrenman ortamında denetimsiz ve tek başına bırakılması o anda ya da sonraki süreçlerde kabul edilemeyecek sonuçları da beraberinde getirmektedir. Antrenörler bu yöntemle çocukları disipline ettiklerini düşünürken çocukta küskün, silik, çekingen, başkalarının etkisinde çabuk kalabilen, aşırı hassas bir kişilik yapısının oluşmasına yol açarak ihmale ve duygusal istismara sebep olmaktadır. Diğer taraftan, herhangi bir eğitim ortamında ödül ve ceza sisteminin bir eğitim yöntemi olarak kullanılması önerilmemektedir. Spor ortamında ortaya çıkabilen olumsuz davranışların önlenmesinde, antrenörlük pedagojisi ve spor psikolojisi alanlarında antrenörlere önerilen faydalı yöntemler bulunmaktadır.

Sporda görülen en yaygın ihmal örnekleri şu şekilde sıralanabilir:

- Uygun olmayan ekipmanlarla antrenman yaptırmak,
- Sporculara alınması gereken besinler konusunda eksik bilgi vermek,
- Sporcunun sağlık veya sakatlık durumunu dikkate almadan antrenman ya da etkinliğe katılımını istemek,
- Sporcuları aşırı soğuk ya da sıcak hava koşullarında spor yapmaya maruz bırakmak,
- Sporcu yaralanmalarında yanlış tedavi yöntemleri uygulamak,
- Sporcuların yolculuklarında ve konaklamalarında yetersiz denetim sağlamak,
- Sporcular arasındaki akran zorbalığına müsaade etmek,
- İzin almadan sporcuların görüntülerini internet ortamında paylaşmak,
- Sporcuya zarar gelme ihtimali olan elverişsiz yerlerde spor organizasyonları ya da antrenman yaptırmak,
- İstismar vaka veya şüphelerini görmezden gelmek,
- Sporcuların bulunduğu ortamlarda sigara veya alkol tüketmek,
- Sporcuyu fiziksel veya duygusal zararlardan veya tehlikelerden korumamak.

Çocukların, sosyal, zihinsel, fiziksel ve ahlaki gelişimlerinin en iyi şekilde sağlanmasında en önemli unsur çocuklara spor çevrelerinde güvenli bir ortam sunabilmektedir. Güç, prestij, rekabet, performans gibi bir çok kavramla spor ortamında çocukların istismara uğrama riski artmaktadır. Tüm bu bilgilerin ışığında, çocuklar açısından riskli sayılabilecek durumların tamamen engellenmesi, çocuklarla çalışan bireylerin farkındalıklarının artırılmasıyla ve kişisel sorumlulukların yerine getirilmesiyle sağlanacaktır.

Araştırmalarla İlişkilendir

Çocuk Bakım Kuruluşlarında Çalışan Personele Yönelik İSTİSMAR İLE MÜCADELE REHBER KİTAPÇIĞI

Bu rehber kitap, çocukların fiziksel, duygusal ve cinsel istismara karşı korunması için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Çocuk istismar türleri hakkında bilgi vererek, koruyucu ve önleyici mekanizmaların süratle harekete geçirilmesi, mağdura nasıl yaklaşılması, adli süreç dâhil her aşamada neler yapılması gerektiğine dair bir yol haritası ortaya konmaktadır. Bu rehber kitapçık, alan uygulamalarına yardımcı olması için hazırlanan hızlı bir başvuru kılavuzudur. Kitapçık, istismara ilişkin şüphenin oluşmasından, değerlendirme ve müdahaleye kadar farklı aşamalara ilişkin kilit noktalar hakkında pratik

bilgiler sunmaktadır. Uluslararası araştırmalar, iyi uygulama örnekleri ve tavsiyeler göz önünde bulundurularak hazırlanan kitapçık, konu ile ilgili politikalara, prosedürlere ve kanun maddelerine dayanmaktadır. Bu açıdan rehber kitap çocuk korumaya yönelik bir çok bilgi vermekle birlikte antrenörlere kıyaslamalar yapma ve yeni bakış açıları edinme imkânı vermektedir.

Kaynak: Çocuk Bakım Kuruluşlarında Çalışan Personele Yönelik İstismar ile Mücadele Rehber Kitapçığı. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 02. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/2499/cocuk-bakim-kuruluslarinda-calisan-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapcigi.pdf>

Öğrenme Çıktısı

6 Sporda görülen istismar türlerini tanımlayabilme
7 İhmale neden olan davranışları fark edebilme

Araştır 3

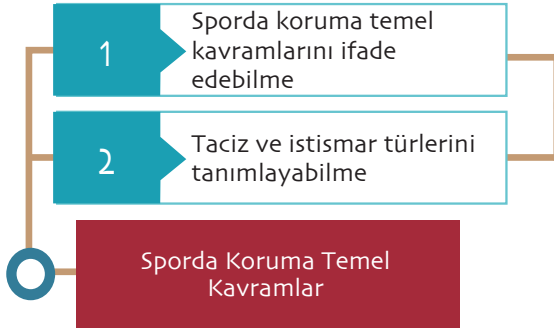
“Özellikle elit düzey sporda fiziksel gelişme sınırları zorlamayla olur. Çocuklarda ve gençlerde başarılı sporcu olmak için ağır antrenmanlar şarttır.” görüşüne katılıyor musunuz?

İlişkilendir

Spor yaptığınız ortamlarda yaşanan duygusal istismar olaylarını gözlemleyerek bu bölümde öğrendiklerinizle ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Sporda antrenörün duygusal istismara yol açabilecek davranışlarını, kulübünüzdeki antrenörlere anlatınız.

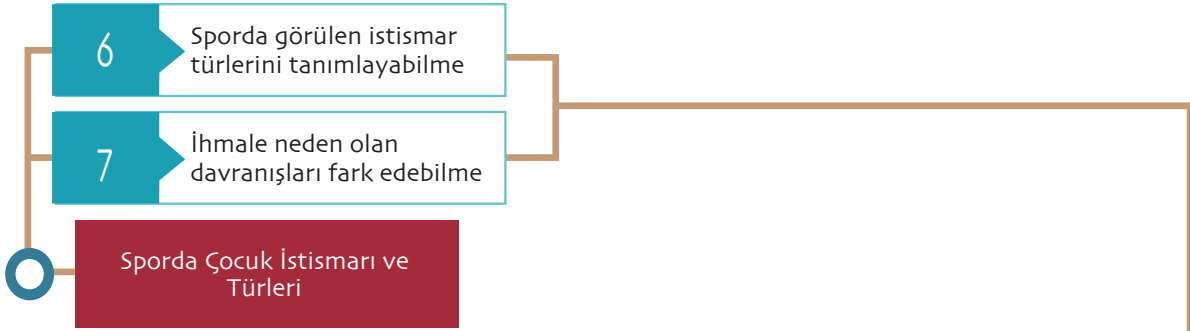

Çocuk koruma; çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınarak, fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal gelişimin de çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi anlamına gelmektedir. Spor faaliyetleri çocuklar için en çok risk taşıyan alanlardan biri haline gelerek birtakım istismarların zemini de oluşturabilmektedir.

Sporda çocuk koruma, çocukların katılım sağladığı spor faaliyetlerini yöneten ve uygulayan bütün örgüt ve organizasyonlarda, çocuğun fiziksel, sosyal, duygusal, ekonomik, kültürel ve etnik olmak üzere tüm yönlerden korunması anlamına gelmektedir. Taciz kavramı, tedirgin etme ve rahatsız etme şeklinde tanımlanabilir. İstismar, güç ve güven ilişkisi nedeniyle ortaya çıkabilen zarar verme davranışdır. Fiziksel, duygusal, cinsel ve ihmal olmak üzere 4 tip temel istismar boyutu bulunmaktadır. Fiziksel istismar, travma veya yaralanmaya neden olan kasıtlı ve istenmeyen eylemlerdir. Duygusal istismar, çocuğun kişiliğini zedeleyici, duygusal gelişimini engelleyici eylemler olarak tanımlanır. Cinsel istismar, çocuğun tam olarak anlayamadığı, onay vermesinin mümkün olamayacağı, toplumun yasalarına, sosyal normlarına aykırı olacak şekilde bir cinsel etkinliğe dâhil edilmesidir. İhmal, çocuğa bakmakla yükümlü kişinin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesidir.

Çocuk hakları, ihtiyaç temelli olmaktan ziyade hak temelli bir anlayıştır. Bu nedenle çocuklar, ihtiyaç temelli yaklaşımda olduğu gibi hayır kurumlarının nesneleri değil yasal haklarını isteyen bireylerdir. Çocuk hakları, çocukların zarar görmekten ve istismardan korunmasını ve barındırma ve eğitim gibi temel ihtiyaçların sağlanmasını öngören haklar olarak tanımlanabilir. Çocukların korunmasına ilişkin ilk uluslararası metin olarak Cenevre Bildirgesi kabul edilmektedir. Çocuğun istismardan korunması ve çocuğun yararının gözetilmesine yönelik 5 madde yer almaktadır. 1959'da BM Genel Kurulu Çocuk Hakları Sözleşme'sini kabul etmiştir. Bu sözleşmenin temel ilkeleri, yaşama ve gelişme hakkı, eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkesi, katılım hakkı ve çocuğun yüksek yararı ilkeleridir. Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesinin amacı; çocukların cinsel sömürüsü ve istismarını engellemek, bunlarla mücadele etmek ve cinsel sömürü ve istismara maruz kalmış çocuk mağdurların haklarını korumaktır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 31. Maddesinde, BM Beden Eğitimi ve Spor Uluslararası Şartı ve IOC'nin yayınladığı olimpizmin temel prensipleri 4. Maddesinde belirtildiği gibi, güvenli ve kendilerine uygun ortamlarda spor yapmak ve oyun oynamak her çocuğun hakkı ve taraf devletlerin sorumluluğudur.

Çocukların ve gençlerin beden ve ruh sağlığının geliştirilmesinde, en etkin ve verimli araçlarından biri olan spor faaliyetleri, çocuklar için tehlikeye açık alanlardan biri haline gelmiştir. Antrenörler, öğretmenler ve idareciler gibi spor çevrelerinde büyük sorumluluğa sahip kişiler tarafından isteyerek ya da farkında olmadan çocukların ruh sağlıklarını ve gelişimlerini bozabilecek söz ve davranışlarla onlara olumsuz yaklaşımlarda bulunduğu görülmektedir. DSÖ çocuk istismarını “Bir yetişkin tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan ve çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışlar” olarak tanımlamaktadır. Spor ortamında görülen istismar türleri; fiziksel, duygusal, cinsel istismar ve ihmaldir. Fiziksel istismar kısaca çocuğun kaza dışı hasar görmesidir. Antrenmanın veya rekabetin niteliği ve yoğunluğunun sonucunda kaza dışı bir şekilde otorite kurma; disiplin sağlama, cezalandırma amaçlarıyla sporcuların sakatlanmalarına veya yaralanmalarına neden olabilecek ortam ve şartlara maruz bırakılması sonucu meydana gelmektedir. Duygusal istismar çocuğun duygusal, sosyal ve kişilik gelişimini engelleyen tüm davranışları içermektedir. Çocuğu reddetme, korkutma, tehdit etme, aşağılama, suça yöneltme, izole etme, yalnız bırakma, yıldırma, kendi çıkarına kullanma gibi davranışlar duygusal istismara yol açabilmektedir. Cinsel istismar, bir erişkinin cinsel gereksinim ve isteklerini karşılamak için çocukların anlamını tam olarak kavrayamadığı etkinliğe katılması için onları araç olarak kullanmasıdır. Antrenörlerin, eğitimcilerin, antrenörlerin, masörlerin, idarecilerin cinsiyetçi şakalar, cinsel yorumlar ile zorla öpme, rahatsız edici dokunma ve fiziksel temas, cinsel içerikli fotoğraf/video gösterilmesi ve paylaşılması, cinsel ilişkiye zorlama ve girme gibi davranışlar sporda cinsel istismar olarak kabul edilmektedir. Cinsel istismarın gizlenebileceği tesis veya kamp ortamlarının bulunduğu, kötüye kullanılması durumunda antrenörün sahip olduğu mutlak güç ve otorite veya sporcunun başarısının kariyerinin buna bağlı olma durumu cinsel istismara zemin hazırlamaktadır. İhmalden kaynaklı istismar türü genellikle çocuktan sorumlu kişilerin, çocuğa karşı en temel yükümlülüklerini yerine getirmemesi şeklinde tanımlanır. Antrenör, idareci ve diğer yetkililerin çocukların spor ortamında ihtiyaçlarını karşılamaması ya da çocukların güvenli bir ortamda spor yapabilmeleri için gereken önlemleri almamaları durumunda ihmalden kaynaklı istismar durumu söz konusu olmaktadır.

1 Aşağıdakilerden hangisi spor alanlarında istismara zemin hazırlayan unsurlardan biri **değildir**?

- A. Oyuncu ve antrenör arasındaki güç ilişkisi
- B. Maddi ve manevi getiriler
- C. Oyuncu ve antrenör arasında kuvvetli güven ilişkisi
- D. Fiziksel temasın yoğunluğu
- E. Eğlence unsurunun ön plana çıkarılması

2 Aşağıdakilerden hangisi Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği temel istismar sınıflandırmalarından biri **değildir**?

- A. Fiziksel İstismar
- B. Cinsel İstismar
- C. Duygusal İstismar
- D. İhmal
- E. Akran Zorbalığı

3 Çocuk koruma ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- A. Önleyici bir programdır.
- B. Çocuk koruma sadece çocuğun korunmasına yönelik önlemleri içerir.
- C. Hak Temelli bir anlayıştır.
- D. Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarını güvence altına alır.
- E. Kısa sürede yanıt verip müdahale edebilme imkanı sağlar.

4 Çocukların korunmasına ilişkin ilk uluslararası metin aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Cenevre Bildirgesi
- B. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
- C. Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi
- D. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- E. AB Temel Haklar Bildirgesi

5 Aşağıdaki davranış biçimlerinden hangisi sporda fiziksel istismar kapsamında yer almaktadır?

- A. Velilerden izin almadan çocuğun fotoğraflarını paylaşmak
- B. Öfkeli bağırarak
- C. Sporcuya vurmak
- D. Sporcuyu antrenmandan kovmak
- E. Akran zorbalığına müsaade etmek

6 Aşağıdaki davranış biçimlerinden hangisi ihmalden kaynaklanan istismar türüne girmektedir?

- A. Uygunsuz herhangi bir temas
- B. Sporcuyu küçük düşürmek
- C. Takımın başarısızlığını belirli sporcuya yüklemek
- D. Uygun olmayan ekipmanlarla antrenman yaptırmak
- E. Bir ekipman veya cisim fırlatmak

7 Aşağıdakilerden hangisi sporda duygusal istismar davranışları arasında **yer almamaktadır**?

- A. Çocuğu küçük düşürmek
- B. Lakap takmak
- C. Olumsuz sorular ve olumsuz iletişim dili kullanmak
- D. Çocuğa değersiz olduğunu hissettirmek
- E. Yolculuklarda ve konaklamalarda yetersiz denetim

8 Aşağıdakilerden hangisi çocuk haklarında hak temelli yaklaşımın özelliklerinden biri **değildir**?

- A. Çocuklara eşit muamelede bulunmama
- B. Ayrımcılık gözetmeme
- C. Çocuğun yüksek yararı
- D. Hesap verilebilirlik
- E. Katılım

9 "Sporcunun antrenman esnasında sahada unutulmuş bir malzeme nedeniyle sakatlanması" aşağıdaki istismar türlerinden hangisine bir örnektir?

- A. Ekonomik istismar
- B. Duygusal istismar
- C. Cinsel istismar
- D. İhmal
- E. Fiziksel istismar

10 Avrupa Konseyi tarafından imzalanan hangi antlaşmada spor alanlarında çocuklarla çalışacak kişilerin işe alımına, eğitimine ve bilinçlendirilmesine yönelik maddeler yer almaktadır?

- A. Cenevre Bildirgesi
- B. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi
- C. Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi
- D. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- E. Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi

1. E

Yanıtınız yanlış ise “Sporda Çocuk Koruma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2. E

Yanıtınız yanlış ise “Taciz ve İstismar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3. B

Yanıtınız yanlış ise “Çocuk Koruma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4. A

Yanıtınız yanlış ise “Uluslararası Çocuk Hakları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5. C

Yanıtınız yanlış ise “Fiziksel İstismar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

6. D

Yanıtınız yanlış ise “İhmal” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7. E

Yanıtınız yanlış ise “Duygusal İstismar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

8. A

Yanıtınız yanlış ise “Hak Temelli Yaklaşım” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

9. D

Yanıtınız yanlış ise “İhmal” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

10. C

Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5

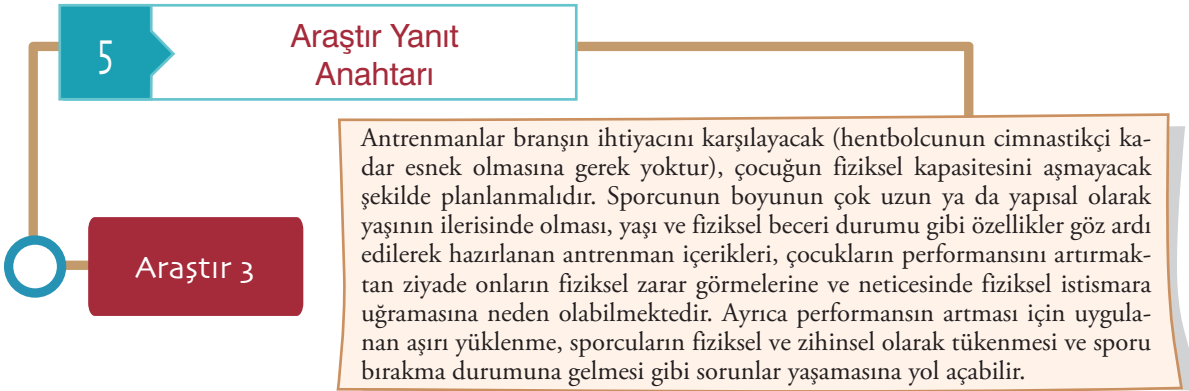
Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Dünya genelindeki birçok spor örgütü de İngiltere örneğine benzer şekilde son zamanlarla çocuk koruma sorunuyla ilgilenmeye başlamıştır. Spor içerisinde çocuklara yönelik çok sayıda ve çeşitli suistimal eylemlerine her zaman rastlanmaktaydı fakat 1990'lara kadar bu konuyla ilgili kısıtlı sayıda sistematik işler yapılmıştır. 2000 yılında İngiltere'de ilan edilen Futbol için Çocuk Koruma Stratejisi ile çocuk koruma sporun bütün yansıma ve parçalarıyla bağlantılı bir hale gelmiştir. Pek çok ülkede konuyla bağlantılı devlet örgütleriyle birlikte gözleme dayalı politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu süreçte dünya genelinde özellikle gelişmiş ülkeler örneğin Kanada ve Avusturya sporda çocuk koruma alanında önemli adımlar atmışlardır. Aynı şekilde İngiltere bu alanda 1990'ların ortasından itibaren uluslararası girişimlerde bulunmuştur ve çocuğun korunması alanında ilk ulusal ofisi ve araştırma merkezini kurmuştur.

Araştır 2

Çocuk haklarının temelini oluşturan 4 ana kategoriden biri de katılım hakkıdır. Katılım, çocuğun kendini etkileyecek kararlara dahil olması için güçlendirilmesini ve kapasitesinin artırılmasını teşvik eden bir süreçtir. Katılım hakkıyla birlikte çocuğun ailede ve toplumda aktif bir rol kazanmasını sağlanabilir. Ayrıca kendini ve düşüncelerini ifade etme özgürlüğü ve temel sivil hakları içerir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye göre; görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuk kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahiptir. Ayrıca sporda çocuk koruma politikalarında; sporcuların yaşlarına, yeteneklerine ve ilgi alanlarına göre sporu deneyimleme hakkına sahip olduğuna vurgu yapılarak, antrenörlere çocuk sporculara ömür boyu spor alışkanlığı kazandırmak adına sporu zevkli hale getirmeleri ve antrenmanların eğlenceli olması gerektiği ifade edilir.

Kaynakça

- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2001). Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151(5), 27-54.
- Aydın, H. ve Gül, Ö. (2019). Sporda uluslararası çocuk koruma programlarının Türkiye ekseninde değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science*, 7 (89), 558-581.
- Cense, M. ve Brackenridge, C. (2001). Temporal and developmental risk factors for sexual harassment and abuse in sport. *European physical education review*, 7(1), 61-79.
- Erbay, E. (2013). Çocukların katılım hakkı üzerine bir Türkiye değerlendirmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 38-54.
- Fasting, K., Brackenridge, C. ve Sundgot-Borgen, J. (2004). Prevalence of sexual harassment among Norwegian female elite athletes in relation to sport type. *International Review for the Sociology of Sport*, 39(4), 373-386.
- Gökler, B. ve Taner, Y. (2004). Çocuk istismarı ve ihmal: psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 83-85.
- Halıcı, A., Parasız, Ö. ve Şahin, M. Y. (2019). *Sporda çocuk istismarı türlerinin sınıflandırılması*. 3. Akademik Spor Araştırmaları Kongresi, 7-9 Ekim 2019 Batum.
- Halıcı, A. , Şahin, M. Y. ve Parasız, Ö. (2019). *Sporda Çocuk Koruma Politikaları Çerçevesinde Fotoğraf ve Video Kullanımı*. 2. Dünya Spor Bilimleri Araştırmaları Kongresi. 11-24 Mart 2019 Manisa.
- Karakaş, B. ve Çevik, Ö. C. (2016). Çocuk refahı: çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 887-906.
- Kurt, S. L. (2016). Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgeler ve Türkiye uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 99-127.
- Öztürk, P. ve Koca, C. (2018). Uluslararası politika belgeleri kapsamında spor ve toplumsal cinsiyet politikaları. *Spor Bilimleri Dergisi*, 29(3), 114-130.
- Parasız, Ö. , Şahin, M. Y. ve Çelik, A. (2015). Sporda çocuk koruma programı uygulamaları: İngiltere örneği. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3, 2148-2148.
- Taner, Y. ve Bahar, G. (2004). Çocuk istismarı ve ihmal. *Hacettepe Tıp Dergisi*, Ankara, 35, 82-86.
- Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmal. *Dicle Tıp Dergisi*, 34(1), 70.
- Uğurlu, Z. ve Gülsen, İ. (2014). Çocuk hakları ve hukuki bağlamda çocuğun ihmal ve istismardan korunması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-24.
- UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). (1978). *Unesco uluslararası beden eğitimi ve spor şartı* (International Charter of Physical Education and Sport).
- World Health Organization (1999). *Child Protection in Sport Policy, Sport And Child & Youth Development Thematic Working Group Definition Of Child Abuse*.

İnternet Kaynakları

- Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi. resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/09/20110910-4-1.pdf.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1990). unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf. Erişim tarihi: 12.02.2019.
- Olimpik Antlaşma. olimpiyatkomitesi.org.tr/Upload/Menu/624923_ioc_antlasmasi.pdf.